

MIKES KELEMEN TÖRÖKORSZÁGI LEVELEIBŐL

PINTÉR JENŐ BEVEZETÉSÉVEL

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBÍZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

Nyomatott finom famentes pehelykönnyű
papiroson a Franklin-Társulat betűivel.

MIKES KELEMEN.

1690—1762.

Írta: PINTÉR JENŐ.

Elviharzottak a kuruc idők, II. Rákóczi Ferenc idegenbe bujdosott hűséges embereivel. Udvarának egyik szerény tagja, Mikes Kelemen, száműzetésének keserű évtizedeiben az izlám hívei között írta meg Törökországi Leveleit.

Mikes Kelemen 1690 augusztusában született Zágomban, a későbbi Háromszékmegye egyik falujában. Előkelő székely nemzetség ivadéka volt. Atyját, Mikes Pált, osztrák katonák végezték ki; anyja, Torma Zsófia, másodszor is férjhez ment. A református nemesifjú mostoha atyjának befolyása alatt áttért a katolikus vallásra, nevelését a jézustársasági atyák vették át, így került a kolozsvári jezsuita gimnáziumba a nemesi konviktus növendékei közé. Mikor II. Rákóczi Ferenc 1707-ben Erdélybe érkezett, hogy magát fejedelmi székébe beiktassa, a Mikes-család bejuttatta a tizenhét esztendőes ifjút a fejedelem udvarába apródnak. Nem is került el Mikes Kelemen soha többé a fejedelem oldala mellől. Bár a szatmári békét követő általános bűnbocsánat idején hazamehetett volna földbirtokára, édesanyja és rokonai körébe, mégis kibujdosott Magyarországból, mert nagyon szerette urát, a fejedelmet. Együtt ment II. Rákóczi Ferencsel Lengyelországba, 1713 elején Franciaországba, itt tartózkodott 1717-ig.

Mikor a török szultán ígéretet tett, hogy II. Rákóczi Ferencet visszasegíti az erdélyi fejedelmi székbe, 1717 őszén Mikes Kelemen is Törökországba hajózott a kuruc bujdosókkal. Gallipoliban szálltak partra, innen Drinápolyba vonultak s izgatottan várták azt az időpontot, amikor Magyarországon kitűzhetik a fölkelés zászlaját. Az 1718. évi passzarovici béke szárnyát szegte reményeiknek. A török szultán a Márvány-tenger partján, Rodostóban telepítette le csalódott szövetségeseit, becsülettel gondoskodott ellátásukról, a kurucok semmiben sem szenvedtek hiányt. Itt gyulladt szerelemre Mikes Kőszeghy Zsuzsanna iránt, de Zsuzsanna 1723-ban Bercsényi Miklósnak *nyújtotta kezét* s férjének két év múlva bekövetkezett halála után sem hallgatott a szerelmét kérő fejedelmi kamarás szavára, hanem Lengyelországba költözött. Mikes továbbra is ott maradt II. Rákóczi Ferenc rodostói udvarában. Bujdosó társai egymásután haltak meg, 1735-ben elhunyt a fejedelem is. Ő maga még negyedszázadig ette a száműzetés kenyerét, régi barátai kidőltek mellőle, végül reá szállott a bujdosótelep főnöksége. Hiába remélt kegyelmet Mária Terézia királynőtől, nem térhetett vissza szülőföldjére. Rodostóban halt meg 1761 október 2-án hatvanegy éves korában.

Nevét Törökországi Levelei örökítették meg. Levélalakba öntött emlékirata negyvenegy évet ölel fel II. Rákóczi Ferenc rodostói udvarának életéből. Kétszáz-hét levele közül az első 1717. október 10-én, az utolsó 1758. december 20-án kelt.

Mikes Kelemen rodostói évei a hazájába való visszavágyódásának nyomasztó érzelmei között teltek el. Élmenyeit ennek a bánatos lelkiállapotnak hatása alatt foglalta írásba. Úgy képzelte, hogy van egy nénje — P. E. grófné — Konstantinápolyban s ezt a sorsa iránt érdeklődő magyar asszonyt tudósítania kell életének minden változásáról, unalmas napjainak csendes időtöltéséről, sőt érdekesebb olvasmányairól is.

VII

Irodalomtörténetíróink sokat vitatkoztak azon, vajjon a levélformát művészi fogásból választotta-e az író, vagy pedig valóban elküldte tudósításait állítólagos nénjének: P. E.-nek. Ma már kétségtelen, hogy levélalakba öntött irodalmi művel állunk szemben, nem pedig valóban elküldött levelekkel.

P. E. alakját mindenképen élő valósággá iparkodott tenni olvasói előtt, de a következetlenségeket és ellentmondásokat még így sem kerülhette el. Beszámol például leveleiben a török főváros eseményeiről, holott erről nénjének, mint állítólagos stambuli lakosnak, sokkal jobban kellett tudnia; az is megtörténik, hogy magából Konstantinápolyból ír levelet Konstantinápolyba. A nőrokon alakja az írói képzelet alkotása. Még azt sem tudjuk róla, miért él Törökországban, miért nem megy haza Erdélybe, mi van családjának tagjaival, milyen a környezete? Személyét kifogyhatatlan kedveskedésekkel veszi körül az író, szinte eseng rokoni szeretetéért, kimeríthetetlen a nyájasan hízelgő tréfálkozásban, állandóan buzdítja a levélírára, óvja a betegségtől, megemlíti Konstantinápolyból való elutazását is; mindezek reális vonások, de csak arra valók, hogy az olvasó illúziója teljesebb legyen. Később szűkebb térre szorul a kedveskedés, mind ritkább lesz a tréfaszó, a szegény bujdosó reménytelenül öregszik a rodostói magyar utcában.

Zavarok vannak itt-ott a levelek keltezésében is. A keltezés az egyidejűséget iparkodik igazolni, annál inkább szembetűnő, hogy némelyik levél szövege a benne tárgyalt eseményeknél jóval később készült; máskor az események előbb jelennek meg egyes levelekben, mint ahogyan azt a dátum megtűrné. Magát az első levelet sem írhatta az író mindjárt megérkezése napján, mikor a tengertől elgyötörve idegen világba és zavaros körülmények közé lépett; olykor azután jóval előbb tud meg távoli világtörténelmi eseményeket, mintsem azok, bármi gyorsasággal is, megérkezettek

VIII

Rodostóba. Megesik az is, hogy az egyik békekötés megtörténtét fél esztendővel előbb írja meg levelében, mint ahogyan a békét valósággal megkötötték; más alkalommal megfelelkezik egy háború kitörésének időpontjáról s négy hónappal előbbre tolja, levele keltezése szerint, a hadüzenet napját. Ezért olyan megbízható jó. Leveleskönyvében olyan biztossággal jövendőli meg a bekövetkezendő dolgokat, hogy az olvasó csodálkozik éleslátásán, csak éppen az a baj, hogy jövendőmondása idején már ismeri a tényeket, egyedül levele dátumát keltezi előbbre. Mindez a naplójegyzetek utólagos feldolgozásának és a levélformának következménye.

Mikes Kelemen nem maga találta ki a magyar irodalomban addig nem ismert leveleskönyv-formát, hanem készen kapta azt a korabeli francia irodalomból. A franciák között a XVIII. században meglehetősen virágzott ez a műfaj: az útleírásoknak, néprajzi részleteknek, történeti eseményeknek és novellakivonatoknak levélalakú összeolvasztása. A magyar memoár-íróra nem hatottak az igazi nagy levélírók, Mme De Sévigné és Mme Maintenon; ellenben nagyon tetszettek neki azok a francia leveleskönyvek, melyek az emlékiratszerű fejezeteken kívül ismeretterjesztő közlésekkel és novellákkal iparkodtak mulattatni az olvasókat. II. Rákóczi Ferenc rodostói vendégének, César De Saussurre genfi származású diplomatának törökországi leveleskönyve különösen jó mintául szolgait számára, de tanulsággal forgatott több más leveleskönyvet is. Nemcsak a szerkesztés módját és a levélalakot utánozta, hanem stilisztikai fordulatokat és jellemző kifejezéseket is kölcsönzött mintáiból.

Minden utánzó hajlama és sűrű kölcsönzései ellenére is eredeti írói egyéniség sugárik munkájából. Prózájának egyéni íze, gondolatának elméssége, nyelvének természetes frissesége a született íróé. Kedves kötődései léptenyomon földérik az olvasót. Kedélyének hullámozása,

hangjának üdesége, melankolikus kétségei érdeklődést keltenek. Stílusa előnyösen különbözik az addigi magyar stílustól. Nem dobta félre a régibb erdélyi emlékirók hagyományait, prózájának újságával mégis kimagaslik elődei és kortársai közül. Nem volt erős fantáziája, nem értett a meseszövéshöz, nem nevezhető sem költőnek, sem tudományos írónak, egyedül hangulata és stílusa iktatja az érdeemes magyar írók sorába.

Leveleskönyvéből az ifjúkor derűs felfogásának, a férfikor komoly gondolkodásának és az öregkor vallásos megnyugvásának képe egyforma kellemmel tükröződik. Megnyerő líra van művének mind a három szakaszában, aminthogy az egész ember is úgy áll előttünk, mint a legrokonszenvesebb egyéniségek egyike a régi magyar irodalomban. Az irodalmi élettől elszigetelve, hazájától távol, Európa szélén lankadatlan buzgalommal írta munkáit, pedig még az a reménye sem lehetett, hogy kéziratait kinyomatva lássa.

Párizsi évei mindenesetre nagy hatást tettek rá. Ha volt is előzően irodalmi hajlama, a francia főváros ébresztette fel benne az érdeklődést minden európai dolog iránt. Párizsból a művelt ember irodalmi becsvágásával került Rodostóba s itt éppen úgy megkezdte elményeinek és olvasmányainak föl jegyzését, mint francia kortársai. A formábaöntés módját a franciáktól tanulta el. Mivel hosszú ideig senkivel sem volt módja levelezni, a fiktív levélgyűjtemények műfaja különösen kapóra jött számára. Ha lett volna távol élő bizalmasa, dilettáns levelező maradt volna, így azonban, francia mintáinak hatása alatt, öntudatos író lett. Igaz, hogy anyagát sok helyről szedegette össze, gondolatvilágát is francia forrásokból táplálta, de stílusa ma is megkap közvetlenségével.

Könnyedén szökken át tárgyról-tárgyra, vidáman társalog, kötődik a nőekkel. Néha elejt egy-egy ízléstelen mondást, olykor kissé erőltetetten humorizál, dévajkodó

ötletei azonban annál többször vidítják az olvasót. A pesszimista humor és a sötét szarkazmus távol áll lelkétől. Konzervatív gondolkodású, optimista szemlélődő. Felfogása szerint Isten semmi rosszat sem teremthetett, a világon minden jó, csak a teremtés rendjét kell követnünk. Örömet leli az élet kellemes oldalaiban, nincs kedvére a mulatozásoktól elzárkózó világfelfogás. Az evést, ivást, szórakozást jó dolognak tartja, a böjtölést és ájtatoskodásokat csak mérsékeltten helyesli. Távol áll szívtől fejedelmének Önmegtagadó visszavonultsága. Nem a magány embere, inkább a társasági életé. Reális látású, kissé szkeptikus humorista; vallásossága a minden rajongástól óvakodó falusi nemesemberé. «Jobb szeretek fél óráig Zsuzsival nevetni, mint a templársta szerzetesekről tíz óráig írni.» Környezetének mélyen hívő szellemét tekintve, olykor nagyon is merészen humorizál a vallásos dolgokról; igaz, hogy az istentelen emberekre is haragszik, mert balgák és elhízottak. A XVIII. század francia felvilágosodásának eszméi nem érintették lelki világát. Meggyőződéses katolikus. Mostohaatyjára különösen azért emlékszik vissza meleg szívvel, mert neki köszönheti, hogy «Isten anyaszentegyházában van.» Más nyilatkozata: «Mennél nagyobb pompáit látom a töröknek, annál nagyobb örömben vagyok a közönséges anyaszentegyházban való létemért; mert önekik nem lehet az a reménységük, amely minékünk nemcsak vagyon, de kell lenni.» Humora mellett mindvégig ott van vallásos fatalizmusa: «Isten akaratjára kell hagyni magunkat.»

Nyelvében sok a székelyesség. Amint egész lelkisége a XVIII. század elejének erdélyi világában gyökerezett, éppen olyan konzervativizmussal őrizte székely beszédét is. Sok vidéket bejárt, sok benyomást kapott, sok ismeretet szerzett, de azért Rodostóban is megmaradt zágoni székelynek. Szülőföldjének nyelvjárása végigvonul egész leveleskönyvén; az a jó azonban, hogy tájnyelvi saját-

ságai nem bántó különösségek, hanem kedves provincializmusok. Népies szavakat, találó közmondásokat, eleven fordulatokat bőven használ, a körmondatokat kerüli, a rövidebb mondatokat hatásosan alkalmazza. Stílusának olyan eredetiségei vannak, hogy azokat más írókban nem lehet föllelni.

KONSTANCINÁPOLYBAN GRÓFP ..... E .....ÍROTT LEVELEI M... K...

I.

Gallipoliból Anno 1717. 10. Octobris.

Édes néném, hálalégyen az Istennek, mi ide érkezünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. Septembris indultunk meg. A fejedelmtinknek, Istennek hála, jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőlle venni: de reményljük, hogy itt a török cér elúzi.

Édes néném, mi jó a földön járni. Látja ked, még Sz. Péter is megijedett volt, mikor a vízben sippadoztak a lábai: hát mi bűnösök, hogy ne félnénk, amidőn a hajónk olyan nagy habok között fordult egyik oldalról a másikára, mint az erdélyi nagy hegyek — némelykor azoknak a tetején mentünk el, némelykor pedig olyan nagy völgyben estünk, hogy már csak azt vártuk, hogy reánk omoljanak azok a vízhegyek; de mégis olyan emberségesek voltak, hogy többet nem adtak innunk, mintsem kellett volna. Elég a, hogy itt vagyunk egészségben; mert a tengeren is megbetegszik az ember, nemcsak a földön, — és ott, ha a hintó megrázza, elfárad, és jobb egyepetyéje legyen az ételre: de a hajóban az a szüntelen való rengés, hánykódás a főt elbódítja, a gyomrot felkeveri, és úgy kell tenni, valamint a részeg embernek, aki a bort meg nem emésztheti. A szegény gyomromnak is olyan nyavalyában kellett lenni vagy két első nap, de azután úgy kellett ennem, valamint a farkasnak.

A fejedelmünk a hajóból még nem szállott vala le, hogy egy tatár hám, aki itt exiliumban vagyon, holmi ajándékot küld, és a többi között egy szép lovat nyergelve. Itt a fejedelemnek jó szállást adtak, de mi ebül vagyunk szállva, de mégis jobban szeretem itt lenni, mintsem a hajóban.

Édes néném, a ked kedves levelit, vagyon már két esztendeje, hogy vettem. Igazat mondok, hogyha azon esztendő egy holnapból állana. Reménlem, édes néném, hogy már ezután, minthogy egy áérrel élünk, gyakrabban veszem kedves levelit. De, minthogy egynehány száz mélyfölddel közelebb vagyunk egymáshoz, úgy tetszik, hogy már inkább is kell kednek engemet szeretni: én pedig, ha igen szeretem is kedet, de többet nem írhatok; mert úgy tetszik, mintha a ház keringene velem, mintha most is a hajóban volnék.

II.

Gallipoli, 21. Octobris 1717.

Édes néném, még kednek semmi levelét nem vettem, amely nem igen jól esik nekem, de az igen jól esett: látván a köszvény, hogy nem becsülik, a fejedelmet elhagyá, aki is ma a tatár hám látogatására mene ugyan a tatár hám lován. Igen nagy barátsággal fogadta. Azt gondoltam elsőben, hogy majd elrabolnak bennünket, már csak azt néztem, hogy melyik kötöz meg: de ezek igen emberséges emberek, jó szívvel beszélgettek volna velünk, de oly kevés idő alatt nem leheténk tatárokká. A fejedelem elbúcsúzáván a hámtól, mi is megköszönvén csak főintéssel ő tatárságoknak jóakarattjokat, a szállásra menénk, és az urunknál egy szép paripát hagyának.

Gondolom, hogy holnap idehagyjuk ezt a pusztát, kies, szomorú lakóhelyet, mivel a császár veres hintója elérkezett, amelyet urunk után küldöttek. Veresnek azért hívom, mert kívül veres posztóval vagyon beborítva, de a hintó nevet nem érdemli, mert csak kocsi. Aztot pedig négy fejr szokta húzni, vagy vonni,

azokat pedig az üggetetéssel nem terhelik; mivel már azt is elfelejtették, annyira megöregedtek — nyolcvan esztendő csak adhatni a négynek. Lehetetlen, hogy már ne szóljak a kocsisról. Azt gondolná ked, hogy valamely polgármester igazgatja azt a négy lovat — annak az ő tiszteletre méltó fejr szakálát nagy csendesen mozgatja a nyerges ló, az egyik kéziben a gyeplőt tartja mégis régi szokásból, mondom, régi szokásból; mivel lovai gyeplő nélkül is tudják a leckét: a másik kéziben pedig a pipát, gyakorta füstölven öreg lovait, hogy meg ne náthásodjanak.

E mind jó, édes néném, de Belgrádnál megverték a törököt. A nép itt már szalad Ázsiába. Úgy tetszik, mintha már a német Drinápolynál volna, noha vagy onnét másfélszáz mélyföldnyire. Eleget mondjuk, hogy mi azért jöttünk, hogy vélek hadakozzunk, de ők csak szaladnak, ki ide, ki amoda. Jaj! édes néném, hogy lehet ilyen néppel hadakozni? Elég a, hogy holnap megindulunk Drinápoly felé, hogy ott meglássuk azt a hatalmas, és sok feleségű császárt, és a fényes, tündöklő portát. De, édes néném, a restséget el kell üzni, a tőt le kell tenni, azokban a kis kezecskékben a pennát kell venni, és énnekem gyakran kell írni, legalább minden héten hét levelet. De az egészségre igen kell vigyázni, és engemet szeretni kell; mert ki szerethetné az édes nénémet jobban, mint én?

III.

Drinápoly, 29. Octobris 1717.

Ideje már, édes néném, egy levelét venni kednek, amelyet itt adtak meg. Megérdemli már ked is, hogy megírjam, miképpen érkeztünk ebben a császári városban. Gallipoliból 22-dik indultunk vala meg. Az úton semmi olyan dolog nem történt, amely méltó volna, hogy megírjam, mivel jöttünk, amint jöhetünk ki jó, ki kacsiba lovakon. Hanem Üzönküpri nevű városban urunk szállásának az udvarán olyan nagy szőlőtőt láttunk vala, mint egy nagy szilvafa, —

abban sem hazudok, ha azt mondom, hogy a szőlőszem is volt rajta olyan nagy, mint egy nagy szilva. De a csudálatos, hogy egyfelől az ágain ért szőlők voltak, másfelől még csak tiszta egres volt, másfelől pedig még csak akkor kezdett virágozni. A három része az esztendőnek hogy mint munkálódik a szőlőtőn, itt egyszersmind meg lehetett volna látni.

28-dik pedig másfél mélyföldnyire érkező Drinápolytól, a kajmakán tihája, azaz udvari kapitánya, vagy kétszázig való tisztekkel jöve urunk eleiben, hogy köszöntse a császár és az ura nevével. De ami legjobb volt, fél mélyföldnyire a várostól sátorok alatt megvendégele bennünket az ura nevével. De, ki gondolhatná, hogy a töröknek olyan jó étele volna? A való, hogy mindenünk éhezett, de az is való, édes néném, hogy éhtlen keltem fel asztaltól, noha ettem legalább nyolcvan tál étkekből. Ezt ked el nem hinné, ha a szokást nem tudná — eb szokás! kutya szokás! — Jaj! édes néném, alig mártottunk egyszer a tálban, hogy azt elvitték előllünk, a másodikat, harmadikat, egy szóval hetven vagy nyolcvan tál így repült el előllünk. Némelyikben még nem is mártottunk, már vitték, — úgy tetszik, hogy csak az orrunkot akarták megvendégetni, és így koplalva keltünk fel a gazdag ebéd-től. Úgy voltunk valamint Tantalus a tele vízzel való kádban, de mégis nem ihatik belőlle. Felfogadtam akkor haragos koplalásomban, hogy soha éhen török vendégségben nem megyek. De az itálról szó sem volt. A való, hogy amennyit ettünk, semmi szomjúságot nem okozott.

Ennek a száraz ebédnek vége lévén, azután igen könnyen lóra ülünk. Az urunk a császár paripáján nagy pompával mene a városon végig a szállására, estve pedig jó vacsorát küldött nekünk a kajmakán, amely jobb volt az ebédnél; mert nem törökök szolgáltak az asztalnál, hanem a mi cselédink, és akkor vitték ki a tálat, amikor mondtuk. Ez a kajmakán pedig igen kedves embere a császárnak; hogy ne volna, mikor a leányával hál? Minthogy a vezér táborban vagy, most ő viszi végben hivatalját.

Ibrahimnak híjják. Az urunknak igen jóakarója. Ez is jóvallotta egyik a császárnak, hogy utánna küldjön Franciaországban. Még nem láttam ő kalmakánságát, de ha soha nem látom is, szeretem kedet. Hát ked engemet?

IV.

Drinápoly, 7. Novembris 1717.

Így szeretem, édes néném, hogy elűzze ked azt a veszett restséget, és énnekem írjon. Éppen akkor vettem a ked kedves levelét, amikor lóra kellett ülnöm. Megmondjam kednek, hogy hová mentünk? Ahoz a világiképpen való szerencsés és boldog kalmakányhoz, aki a császár leányával hál, amikor lehet; de annyiban nem irigylem szerencséjét, mert azt mondják, hogy nem szép. Azt elhiheti ked, hogy nem láttam, azt is elhiheti ked, hogy nem kívánom úgy látni valamint azok a kappanformában herélt emberek látják. Édes néném, nagy becsület, de nem nagy gyönyörűség a császár leányát elvenni. Micsoda keserűséggel kellett megválni a gyönyörűséges szép feleségitől ennek a kalmakánynak, amidőn neki adták a császári leányt? A szívbéli szeretet nagyobb a gazdagságánál; nemcsak a gazdag házaknál lakik a jó házasság.

Édes néném, tudom, hogy megcsúfol ked, és azt mondja ked nekem, hogy úgy beszéllek a házasságról, valamint a vak a világosságról, aki tudja, hogy vagyon világosság, de nem tudja, hogy micsodás a világosság; de ha szinte a ked kis szája megnevet is érte, de énnekem minden tudóm, vesém, májam azt tartja, hogy nem kell a kedves szegény feleséget, a kedvetlen, de gazdag feleségért elhadni — hát nem jól mondom? — Nem beszéllek hát a házasságról; úgy is itt attól kétszáz mélyföldnyire vagyok.

Azt kell hát kednek megírni, hogy minket a kalmakam jó szívvel látott, nagy pompával fogadott, majd két óráig beszélgetett az urunkkal, egy szép paripával meg is ajándékozta: mikor pedig el akart tőle

búcsúzni, a felesége egynehány keszkenőt küldött. Ezeknek igen hasznos a barátságok; mert ha olyan közel volnék Zágonhoz, mint ez a vezérséghez, úgy a határjában volnék. Még semmit sem tudunk abban, amiért ide jöttünk. De félek attól, hogy a mi hadakozásunk füstbe ne menjen; mert a török örömet megbékéllik, ha megverik.

Édes néném, annál tovább nem mehetünk, hanem az Isten akaratjára kell hadni magunkat, ő hozott ide, hadd vezérelje ő is dolgunkat. De azt elhiszi-é ked, hogy nehezen szokhatom éhez az országhoz? Való, a törökök bennünket szeretnek, semmi fogyatkozásunk nincsen, senkinek semmi bántódása nincsen, de az idegen nemzetnek nehéz itt; mert semmi ismeretséget, barátságot nem tehet. Ez a nemzet a keresztényt nem utálja, de megveti. Azt nem kell várni, hogy valaki a házához híjjon bennünket. — Bizony nincsen is az a nagyravágyódásom, hogy valaki magához híjjon; mert ugyanis miért? ott ad egy pipa dohányt, egy findzsa kávé, azután egy-két szó után a hosszú hallgatás; ... mikor pedig a füstölőt elhosszák, már az arra való, hogy el kell vakarodni a háztól. Azt ugyan talán meg lehetne kérdezni a gazdától, hogy: mint vannak a ked gyermekei? — de azt kérdezni, hogy: mint vagyon a ked felesége? azt nem jóvalom senkinek, mert botokkal kísérnék ki a házból. Itt a gazdasszonyról nem is kell emlékezni, mintha asszony sem volna a világon. Micsoda nyájasságért kívánhatja hát valaki a török barátságot, hanem csak épen valamely haszonért?

A való, hogy a nyelvnek nem tudása is okozhatja a hozzánk való idegenséget; mert csak nem lehetünk olyan jó szívvel ahoz, akivel nem tudunk beszélni: mint akivel kimondhatjuk magunk gondolatját. Még eddig, édes néném, igen-igen keveset tudok törökül; nem tudom ezután mi lesz, de: nekem úgy tetszik, hogy ezután is annál a két vagy három szónál, akit tudok, talán tudósabb nem leszek; mert nem lévén semmi társalkodásunk a törökökkel, a töröknéssel pedig még annál kevesebb, és így nem látom semmi

módját, hogy tudósabb legyek abban a nyelvben, amint vagyok. Ítélje el már ked, hogy, ha kell-é ész, bárom szót megtanulni, és megtartani. Itt még igen új vendégek vagyunk, amikor pedig jobban megüsmérem a dolgokat és a várost, akkor többet írok. És arra kérem kedet, hogy szeresse ked ezt az új vendéget. A restséget félre kell tenni, és a papirosát nem kell kimélleni.

V.

Drinápoly, 29. Novembris 1717.

Édes néném, micsoda szerencsés asszony ked, hogy közel nem vagyunk egymáshoz; mert mindjárt megölelném kedet, és, mentől szebben és jobban lehetne töllem, megköszönném kednek azt, hogy kedvesen vette leveletem, és örömmel olvasta. Annyi levelet írok kednek, és olyan hosszú leveleket, hogy még összeteszi ked a két kezit, és úgy fog kérni, hogy ne írjak annyit; mert énnekem nincsen nagyobb gyönyörűségem, mint mikor kednek írok — jaj! hazudtam, édes néném; mert a ked leveleit olvasni még nagyobb gyönyörűség nekem, nem is lehet olyan gyönyörű leveleket másnak úgy írni, csak kednek, úgy tetszik, hogy a meg vagyon tiltva másoknak.

Ugyanis, édes néném, ne kíméljük egymást, hanem szüntelen írjunk egymásnak. Ha az idő annyira elhántvetett egymástól; amennyiben töllünk lehet, álljunk bosszút rajta, és, ha másképpen nem lehet, az írással beszéllegessünk egymással — talám végtére megunja, és egymás mellé teszen minket. De, minthogy az soha olyan hamar meg nem lesz, mint én kívánnám, azért addig is csak írjunk, és ismét írjunk.

Azt pedig méltó megírni kednek, hogy a hatalmas fővezér ma ide érkezett a táborból, és nagy pompával jött bé a városban. A kalmakány, és az itt lévő nagy urak eleiben mentenek, kiki maga udvarával. Elmondhatni, édes néném, hogy a vezérek a földi istenek; mert más országokban a királyokat sem fogadják olyan nagy pompával és ceremóniával, mint ezt a ve-

zért fogadták. De, jaj! nem olyan-é ezeknek az ő nagy dicsőségek és fényességek, mint a komédiákban lévő királyságok? Két, három óráig tart a komédia, a királyság sem megyén tovább: ez a vezér is nagy pompával jött bé, talám holnap egy szekerre teszik, nat ember kiviszi a városból. Ezt pedig igen könnyen megérheti, talám maga is tudja ő azt; mert, a kalmakány veje lévén a császárnak, a felesége kétség nélkül jobban szereti vezérné lenni, mintsem kalmakányné. Ezt úgy hiszem, mintha a szájából hallottam volna.

Amíg pedig azt a szerencsétlen napot eléri, addig azt írhatom kednek a vezér felől, hogy ha távúi látam is, de szép ember. És azt nem kell csudálni, ha erős, izmos; mert az apja házánál az ökrökkel kellett neki küszködni, és egy mészáros fiának erősnek kell lenni. Ebből elítélheti ked, hogy mészáros família, és hogy legközelebb az apja is a volt, és maga is azon tudományt követte egy darabig. Hogy folya jól a dolga ennek az imperiumnak, amidőn egy mészárosnak adják azt kéziben?

De nekem úgy tetszik, hogy jobban illik egy mészároshoz, hogy jó hadi ember legyen, mivel úgy is minden nap vért ont, mintsem egy fafágóhoz, akin mindenkor nevetek, mikor eszembe jut. A császár udvarában volt egy fafágó, törökül baldacsi. A császárnak megtetszett ez az ember, hogy jól vágta a fát — az udvarában valamely tisztnek teszi. De szerencsétlenségére a császár olyankor tette vezérnek, amidőn okosabbra kellett volna bízni a muszka cárral való hadakozást. Elég az, hogy a baldacsit vezérnek teszik és a muszka cár ellen küldik, akinek is úgy megszorították volt már a táborát Pruth mellett, hogy egész táborával fel kellett volna adni magát, ha a baldacsi okos lett volna. A cár látván, hogy rabságban kell esni, a feleségének esziben jut, hogy talám, ha ajándékot küldenének a vezérnek, azzal megcsinálhatnák a vezért: másnap nagy ajándékot küldenek neki, a békeséget is megcsinálják véle, és így szabadul meg a rabságtól a muszka cár egész hadával.

Az alatt érkezik a svéciai király a vezérhez, és mondja néki: ihon kezeden vagyon a cár, holnap rabbá teheted, ha akarod; arra feleli a vezér: údde, ha rabbá teszem a cárt, ki viseli gondját az országának? Ítélsz el ked, micsoda méreggel hallotta *ezt* a feleletet a svéciai király. De azt kérdem kedtől, nem fafágóhoz illendő felelet volt-é ez? De gondolom, hogy a mi mészárosunk okosabb a baldacsinál. Megvállik, mint folytatja dolgunkot. Én pedig azt kívánom, hogy a ked egészségének dolga jól folyjon. Édes néném, ha tudná ked, mint szeretem kedet, hosszabb levelet írna nekem.

VI.

Drinápoly, 10. Decembris 1717.

Édes néném, mi még itt vagyunk, itt is leszünk, de még nem tudjuk, itt is mit csinálunk. Még itt el nem untuk magunkat, de igen közel vagyunk hozzája; mert minthogy nem azért jöttünk ide, hogy itt sok időt töltsünk, és csak a drinápolyi szép sík mezőn vadászszunk, hanem azért, hogy bujdosásunknak végit szakaszszuk. De a reménység igen-igen kezd fagyni bennünk. A való, hogy nagy hidegek is járnak, hideg házakban is lakunk. De ugyancsak a bennünk való meleg megoltalmazná a fagyástól a reméniséget, ha más nemzettel volna dolgunk; de mi lehet a világon hidegebb való dolog, mint a törökkel való dolog? A való ád biztató szót, de végit nem lehet látni a véle való végezésnek. Abban a rettentő halogatás — holnap — holnap — az a holnap hat holnapra halad, és addig hat szót nem lehet belőlle kiráncigálni, csak reménység-gel kell pihegni.

Ő császársága megtudván, hogy az urunk francia köntöst visel, titkon egy öltöző köntöst csináltatott, és ma ide küldötte. A béllés többet ér a köntösnél; de itt mondhatni el, hogy nem kell az ajándékot tekinteni, hanem azt, aki küldötte. A való, édes néném, hogy sokan vannak, akik ajándékot adnak, de kevesen vannak, akik tudnák az ajándékozásnak módját,

és akik az ajándékot helyesen tudnák adni; mert ugyanis helyes ajándék-é egy vezértől egy fejedelemnek virágot, csuprot, vagy üvegkorsót küldeni? Az ilyen ajándék közönséges ebben az országban, itt ilyen szokás vgyon: de jó-é? illendő-é?

Ne szóljunk már többet az ajándékról. De, édes néném, ha volna mit írnom kednek, még el nem végezném leveletem; mert bizonyságul veszem a ked szívecskéjít, hogy legnagyobb gyönyörűségem az, amikor keddel beszélgethetek, ma pedig épen nagy egyepe-tyém vagyok keddel beszélgetni. De inkább, ha csak hejábanvalóságot is, írok, hogysem ilyen hamar elvégezzem leveletem. De miről írok? a botozásról? e nem igen derék ajándék; de micsoda nagy becsület, mikor egy császár megbotoz valakit. Elég a, hogy a császár megbotozta a vejét. Hihető, hogy nem kereste kedvét a feleséginek. Mindazonáltal az okát nem tudjuk az ilyen fájdalmas becsületnek; mert az ilyen dolog csak a háremben, azaz, az asszonyok házában megyen végben, oda pedig egész férfinak nem szabad menni.

De a botozást egy atyánkfiától tudtuk meg, amely atyánkfiának a felsége a kalmakányné szolgálatjában vagyok mosóné hivatalban. Ennek az ura magyar, és a kalmakánynak rabja, az udvarában pedig favágó tisztséget visel. Csak jó a jóakaró mindenütt. E hazafiúságtól viseltetvén, gyakran látogat minket, és olyan titkos helyeken történt hírekkel kedveskedik nekünk. Mondja ked, édes néném, hogy talám nincsen egyéb dolgom, hogy ilyen hejában valóságot írok: a való, hogy a heverés legnagyobb dolgunk, de ha volna is, azt elhadnám a kednek való írásért; mert, édes néném, ki szereti kedet úgy, mint én? De megszapóritánám még két font szeretettel a többit, ha tudnám, hogy jó gondja vagyok az egészségre. Hát engem szeret ked?

VII.

Drinápoly, 12. Decembris 1717.

Ma, édes néném, a vezér izené az urunknak, hogy jó szívvel látná, ha hozzája menne. De, minthogy mi mind hajdúk vagyunk csak az urunknak vagyon három lova, azért mindenikünk alá egy-egy lovat hoztanak, és nagy török ceremóniával menénk a vezérhez. De ítélje el ked, mint megijedtem volt; mert midőn a vezér házában léptünk, a sok nép teli torokkal kezd kiáltozni, mint mikor azt kiáltják: tolvaj! — Csak azt néztem már, hogy melyik ragad meg. De az ijedség nem sokáig tárt; mert a vezér jó szívvel fogadá az urunkot, és maga mellé ülteté. Kérdeztem azután, hogy mire való volt az a kiáltozás? Mondották, hogy szokás kiáltani, mikor a vezér valamely idegen úrnak ad audientiát: Éljen Mahumet! Éljen a győzhetetlen császár! Éljen a hatalmas vezér! Édes néném, látja ked, mikor az ember a szokást nem tudja .... másszor én sem ijedek meg. Elég a, hogy az urunk két óráig volt a mézárossal. Azt mondják felőlié, hogy több esze vagyon, mintsem egy mézárosnak, és nemcsak a bárdot tudja forgatni, hanem az ország dolgát is. Csak elhihetjük, mikor olyan nagy eszű ember mondja azt felőlié, mint a mi urunk, aki is a vezér paripáján ment vissza, és azt ide ajándékozta — már e szokás. Tudom, hogy mikor a császárhoz megyünk, akkor is lesz egy paripánk.

Mondottam már, hogy ezek a vezérek a földi istenek. Egy királyhoz illenek ezeknek nagy pompájok, gazdagságok, nagy udvarok. De minthogy a pompájuknak egyik része abban áll, hogy mindenkor sok szolga álljon előtte, mikor pedig országos dolgokról beszélnek, a szolgák ott nem lehetnek: azért néma szolgákat tartanak, és azok az intést úgy értik, mintha szólnának, és ezek vannak ben a házban, amidőn a vezér titkos dolgokról beszél. E nem jó szokás-é? talán még nálunk is jó volna az ilyen szokásos nem volna annyi temonda a háznál.

Mi jutott eszembe? Ha nálunk az öreg asszonyok némák volnának, a leányasszonyok nem bánák: de én azt bánom, hogy a mi dolgunk igen-igen némán foly, és semmi elébb való mozdulását nem látom. De attól tartok, hogy még hátrább ne menjen, és itt ne telepedjünk meg. Édes néném, a fazakas akaratján kell járni a fazéknak, és azt nem mondhatja a fazakasnak: miért küldöttéi engem Drinápolyba? jobban szerettem volna káposztás fazék lenni Erdélyben, mintsem kávé ivó fiúcsája a császárnak. Azt nem okosan mondja-é a török, hogy az Isten rakás kenyereket hintett el imitt-amott az ember számára, és oda kinek-kinek el kell menni, és ott kell maradni valamég a kenyérben tart? Itt vagyon a mi rakás kenyereink elhíntve, azért együnk belőlle, amíg abban tart, zúgolódás nélkül, és azt ne mondjuk, hogy jobb volna Erdélyben málét enni, mint itt búzakenyeret.

Édes néném, talám nem ok nélkül tartok én attól, hogy, ha a jó Isten megtart ebben a bujdosó testben, talám egy kazalnyi rakás kenyeret kell megennem, ebben az országban; mert, ha egyszer megverik a törököt, ha lehet tőlle, azt békességgel keni meg. A mi mézárosunk, ha jó vezér is, de nem jó hadi ember; ha szinte jó hadi ember volna is, de őtet a császár úgy nem szereti, mint a kalmakánt, akinek igen nagy esze vagyon, de a hadakozást úgy szereti, mint én a prókátorságot, csak annyit is tud hozzá — de, a vezérségen, tudnivaló dolog, hogy kap; a császár veje lévén, el is érheti; ha azt pedig eléri, a bizonyos, hogy a békességet megcsinálja, ha pedig a békes[^]ség meglesz, csak ülünk a rakás kenyereink mellé; mert innét ki nem megyünk addig, amíg azt meg nem eszszük. Én pedig mindaddig, valamíg a rakás kenyereiben tart, szívesen szeretem kedet. Hát ked engemet? Az egészségire jól vigyázzon ked; semmi nincsen annál drágább.

VIII.

Drinápoly, 4. Januarii 1718.

Kívánom Istentől, hogy ezen új esztendőt szerencsésen kezdje és végezze ked. Legalább két fontni egészséggel többet kívánok kednek, és azon kérem kedet, hogy legalább száz drámmal jobbítsa meg ked a hozzám való szeretetit. Édes néném, noha az én szívemnek minden zsebje, ránca, fiókja tele a kedhez való szeretetemmel; de mégis olyan vagyok, mint egy darab jég, hát azért ne írjak kednek?

A való, megérdemlem, hogy igen szépen megköszönje ked, hogy ilyen fagyoson is örömet írok, és tudtára adom kednek, hogy ma a győzhetetlen császárnak fényes portáján voltunk, ahová nagy pompával vitték a fejedelmet. A dívánházban fogadta a lejedelmet a vezér, azután a fejdelem eleiben tétetvén egy kis kerek asztalt, és arra egy nagy ezüst medencét, az étket elhozták, de csak egyenként rakták azt bé. Se kés, se villa, se abrosz, se asztalkendő nem alkalmatlankodott az asztalon. Mind pedig a vezérnek, a kalmakánnak külön-külön asztal volt előtte, és mindenik asztalra egyféle étket tettek egyszersmind. 4-z ebédnek vége lévén egy óra múlva, azután a fejdelmet a császárhoz vitték. Senki küzüllünk a fejedelmet nem kísérte. És amidőn a császár előtt volt, egy nusztoz kaftánt adtak reája. Az idő alatt, hogy a császárnál volt a fejdelem, minékünk mindenikünknek egy kaftánt adtak a hátunkra. A fejdelem kijövé a császártól, a császár paripájára ült, mi is mindnyájan lóra ültünk, és legalább harminc király kísérte vissza a szállására. Édes néném, ne nevéssen ked; mert ha minket látott volna ked a kaftanban, olyan, mintha annyi egyiptomi király kísérte volna a fejedelmet — csak éppen, hogy nem vagyunk olyan feketék. Édes néném, ne csudálja ked, ha a felséges királyoknak nagy hidegek volt; mivel ma igen kemény idő volt; azt is tudja meg ked, hogy ő hatalmasságok éhen jöttek

vissza a vendégségből. Amely paripán visszatért a fejdelem, azt a császár ide ajándékozta egész szerszámmal egy buzogány és egy kard is volt a nyergen. Engemet úgy szeret ked, ha az egészségre vigyáz; én pedig úgy szeretem kedet, ha egészséges.

IX.

Drinápoly, 15. Februarii 1718.

Édes néném, kedvesen is veszem, nevettem is a ked panaszolkodását, hogy gyakrabban nem írhat, alkalmatossága nem lévén az elküldésre. Olyan jól tudja ked menteni magát, olyan kedvesen panaszolkodik ked, hogy innét nincsen posta Konstancinápolyig? Tudja-é ked az okát annak? Az oka annak a, hogy azelőtt, mikor a császár itt lakott, az urak legkisebb állapotért is postán küldöttek Konstancinápolyba. A többi között egy pasa ide érkezvén, egy kedves pipaszárát Konstancinápolyban felejtették, azért postán küldött vissza. Azt a császár megtudván, megparancsolta, hogy többé posta ne legyen ezen két főváros között. Látja ked, micsoda kárt tett nekem egy pipaszár! Itt mi semmit nem mulatunk el abban, hogy a dolgaink jól folyjanak. A rézeffendi (cancellarius) gyakran jó hozzánk, mi is gyakran megyünk incognito a kalmarkányhoz. Adja Isten jó végét! De attól félek, hogy úgy járunk, mint a hegyek, akik esszegyülvén egerket szültek; mert, amint egyszer megírtam, százszor is csak azt írom, hogy a császár veje (akit ha sokszor megvernek is, a fafágó mondása szer ént, de a vezérségre céloz) a hadakozásra pedig olyan alkalmatos, mint én a prókátorságra. Talám még ahoz is többet tudok; mert hisz nem az-é egy prókátornak a hivatalja, hogy tudja keresni a maga hasznát? hogy mindenik résztől vegyen ajándékot, és egyiknek se szolgáljon?

Oh! édes néném, mely közel vagyon már ő a vezérséghez: ha én olyan közel volnék a házassághoz, talán már is elvonták volna a menyasszony táncát.

Mindazonáltal a biztatás megvagyon, csak azzal is maradunk. A törököt ha megverik, csak sír és megbékéllik. Azon kívül is, Isten tudja az okát, de Franciaországban a németnek kedveznek, és a francia itt azon munkálkodik, hogy megbékéljenek a némettel, és ha a meglesz, ne oldalt, hanem hátat fordítsunk Erdélynek. Hirt nem írhatok; mert olyan hidegek járnak, hogy a hírek is megfagytak. Többet sem írhatok; mert egy vén csifut várakozik a levelem után — a lelkemre fagy meg. Bár csak azt tudhatnám, hogy ki nemzetségiből való! Úgy tetszik a szakáláról, hogy a Zabulon nemzetségéből. Édes néném, meg ne náthásodjék ked. Szeret-é ked? Azt nem is kell kérdeni, ha szeretem-é kedet.

X.

Drinápoly, 15. Mart. 1718.

Édes néném, éppen ma, ha jól felszámolom, egy holnapja, hogy írtam kednek. De szakálomra fogadom, (amikor leszen) hogy, ha az idő meglágyul, gyakrabban írok; mert márványkő volna is a ked szíve, de megszánna, ha látná ked, mint vagyok, vagy is inkább mint vagyunk szállva. A házam négy kőfalból áll, azon egy fatáblás ablak, azon a szél mind szélyire, mind hosszára bejöhet; ha pedig papirossal becsinálom, az egerek és a patkányok a papirost vacsorájukon elköltik. A mobiliám egy kis fa székből áll, az ágyam a földre vagyon terítve, és a házamot egy cserép tában való kevés szén melegíti. De azt ne gondolja ked, hogy mind ezek után én legyek legméltóbb a szánásra; mert tíznek sincsen egy fa széke, se olyan ágya, mint nekem, se csak fa tábla is az ablakjokon. A hó lengedezve bemehet az ágyakra — de lehet-é ágyanak híni egy leterített pokrócot a földre? Ilyen palotákban lakunk ám mi! De a reménység igen szükséges lévén az embernek, és olyan szükséges, mint az eledel, a rossz házakban lakván mostanában azt reményijük, hogy még jókban lakunk. Megérjük-é

még aztot valaha? — De azt megértük, hogy ide érkezett a spanyol követ, akit a fejdelemhez küldött a király igen sok ígérettel, hogy mindenekben segíteni fogja. Ma reggel szemben volt urunkkal, aki is fennállva fogadta, és beszélt véle vagy fél óráig. Azt tudja ked, hogy szeretem kedet, azt is tudja ked, hogy az egészségre kell vigyázni, azt is, hogy a hideg házban nem lehet sokat írni.

XI.

Drinápoly, 22. Apr. 1718.

Nem tudom, ha a Noé bárkájából írom-é ezt a levelet, vagy Drinápolyból; mert itt mindenütt olyan nagy árvíz vagyon, hogy az egész város vízben vagyon. Csak a jó, hogy tiszta idők járnak, másként azt gondolnók, hogy esmét özönvíz leszen. Hihető, hogy a hegyeken levő havak szaporították meg az itt való folyóvizeket; mert, amely folyóvíz megyén el a házunk előtt, úgy megáradott, hogy az utcákon csónakokon járnak. De itt olyan dolog történt, amely csak az özönvízkor történt; mert itt lóháton kellett elhozni az étket a konyháról. Hallotta ked azt, hogy még a római császárok is ilyen pompával küldöttek volna a konyhára? Csak épen Habakuknak lehetett volna száraz lábbal étket hozni. Ez a pompás étkekezés talám két nap tartott. Azt ne gondolja ked, hogy teljességgel gyalog is el nem hozhatták volna, mivel a víz csak szárközépig ért, de a szolgák inkább mentek lovon a konyhára. A bizonyos, hogy nem volt szükségünk arra a nagy óriásra, aki felől azt tartják a zsidók, hogy az özönvízkor, ha felment a legnagyobb hegyre, a víz csak övéig ért, és mindenütt a bárka mellett járt, valamint a csatlós a hintó mellett. Már ezután lehet híreket írni; mert mind a házam melegebb, mind pedig a hírek megoldtak. A szeretetemet az özönvíz el nem oltja; hát ked szeret-é engemet? Vigyáz-é ked az egészségire?

XII.

Drinápoly, 27. Ápr. 1718.

Édes néném, ked még engemet nem üsmér jól; mert ha üsmérne, nem írná azt, hogy énnekem is olyan ritkán ír, valamint én írok. Nem fél-é ked az én rettentő bosszúállásomtól? Tudja-é ked azt, hogy nincsen nagyobb gyönyörűségem, mint bosszút állani azon, akit szeretek? Akire haragszom, annak megbocsátok, amennyiben lehet, de akit szeretek, azon bosszút kell állanom — ezt híják édes bosszúállásnak; bosszút állani pedig azon, akire haragszunk, a keserű bosszúállás. Ezt sokan nem így tartják, de mi ketten így tartjuk, meg sem bánjuk. Álljunk hát bosszút egymáson, és írjunk gyakran egymásnak. Hírt akar-é ked tudni? a ked kívánságát bé nem tölthetem. A francia követ, Bonac itt nem azon munkálkodik, hogy a hadakozás tovább tartson, hanem, hogy csakhamar vége legyen. A német azt kívánja, a török pedig már is megunta a hadakozást. Hát mi mit csinálunk a kettő között? Csak amint vonják, úgy kell táncolnunk. Hadakozásra hítak ide, de békeségre jöttünk. Lehet-é mást kívánni, hanem csak azt, ami az Istennek tetszik? és az ő rendelése után kell járnunk, és azon nem sétálni kell, hanem futni; mert az Isten az szereti, hogy fussunk az ő akaratján ne csak jó kedvvel, hanem örömmel. Ne szomorkodjunk hát azon, ha a dolgok úgy nem folynak, amint nekünk tetszenének — aki a jövődöt igazgatja, azt is tudja, hogy mint kell folyni azoknak. De azon szomorkodnám, ha nem szeretne ked: ked pedig örüljön; mert rettenetesen szeretem kedet. Hát az egészség jó-é? Vigyáz-é ked reája? Jó étszakát, édes néném.

XIII.

Drinápoly, 9. Maji 1718.

Némelyeket az Isten felmagasztal, némelyeket megaláz, és mindeniknek hálákot kell néki adni. Édes néném, ma ez itt megtörtént. És régen mondom kednek, hogy mely nagy világi boldogság a császár leányával hálni, és micsoda nagy eset a mézárósnak a vezérségből kiesni! A kalmakán ma a vezérségre felhága, és a szegény mézárós abból kiesek. Ma a császár egy kapicsi pasát küldte a vezérhez, hogy a pecsétet adja vissza, és mindenit a sátorában hagyván, onnét menjen ki. Szegénynek mindenét egyszersmind el kellett hadni — csak a rajta való köntössel lóra ültették, és egynehány csauz kikésérte a városból. Lehetetlen vala a szívnek rajta meg nem esni, amidőn az ablakunk alatt mene el vagy tizenkét kísérvével. A való, hogy meg nem ölik, hanem valamely basaságot adnak néki. De micsoda nagy magosságról esett le! — Ha megtekintjük, hogy mézárós volt, azt mondhatjuk, hogy nem nagyot esett; de azt kell néznünk, hogy micsoda felment volt, és fejdelmek rendin volt; úgy meglátjuk, hogy mélységben esett. Az ilyen állapotban látjuk, hogy a királyoknak ura a porból, az eke mellől, a mézárószékből nagyra felemel valakit, és egy kevés idő múlva az előbbeni állapotjára hagyja esni, és az eset után való állapot sokkal nehezebb a felemeltetés előtt való állapotnál; mert a világi dicsősége megkóstolta.

Édes néném, eleget elmélkedhetnék az ember az ilyen változásokon; de azt kell meggondolnom, hogy levelet írok, nem könyvet. Hanem már visszatérek ahoz a világi boldogságban lévő új vezérhez, akinek is minden boldogságával csak olyan sorsa lesz még, ha nem rosszabb, mint az előttevalójának, de addig csak úsz, amég lehet.

Mihent a szegény mézáróstól a pecsétet elkérte a császár, és kitették minden jószágából, a kalmakány-

nak adta a császár a pecsétet, és azzal a hatalmas vezérségre felemelte. És a császártól kimenvén, pompával ment a letett vezérnek sátorában — ahol minden jószágát kézihez vette, és magáénak foglalta. Szép dolog, édes néném, ura lenni fél óra alatt egynehány százezer tallért érő portékának. Csaknem bizonyosnak tarthatta ez a szerencsés vezér, hogy azt a dicsőséget eléri: egyik a, hogy a császár a feleségit igen szereti; másik a, hogy magát is igen kedveli; hogy ne mászott volna fel a kerékre? Ez, a való, nem volt mézáros, de egy szegény íródeákságból vette fel a császár, azután elébb-elébb vitte, a leányát is neki adta, kalmakáynak tette — ihon már vezér, és Ibrahim pasának híjják. Szeretném tudni, hogy ha gondolkodik-é a világi változásokról? de ha gondolkodik is, ha nem is, már a pócon vagyon. Ott ül, amég lehet, mi is itt ülünk, amég lehet; mert a csaknem bizonyos, hogy már hadakozást nem kell várni, és a békeséget is maga mellé ülteti. A maga haszna keresése is azt hozza magával: mert ő nem hadakozó ember; elméje nagy vagyon, de nem a hadakozásra. Még most is elég biztatást adnak, de mind a füstben megyén, és a hazánk felé való menetelünknek sok szép vigasztalása úgy eloszlik, mint a felhő. Kétségben kell tehát esnünk? Távul legyen. Bízunk, reménylünk, édes néném! az Istenben, ha szinte minden bizonynyal tudnók is, hogy meg nem adja azt, amit kívánunk. A való, nehéz Zágon nélkül ellenni, nehéz minden esztendőben 12 holnappal a vállamot terhelni, és a házasságtól messze, vagy teljességgel elesni; e mind nehéz és súlyos dolog, úgy-é édes néném, de azért vagyunk keresztények, hogy bízunk. — Ismét elfelejtettem, hogy levelet írok, és nem könyvet, és hogy kednek semmi szüksége nincsen az én prédikálásomra. De az asszonyt alázatosan követi prédikátor uram; mert ma itt olyan nap vagyon, hogy két embert a mértékben tettek: az egyike felment, a másika le, és mi a földön maradtunk; mégis prédikátor uram az ilyenről ne gondolkodják? A pedig csak azért, hogy az asszonyt nem kell félben hagyatni

a játékot, és hosszú levéllel nem fárasztani. Megmondani, hogy szeretem a bosszúállást. Héj! ha tudná ked, mint szeretem kedet! hát ked? Az egészségre vigyázzon ked. De a gyertyám mindjárt elaluszik, én is alszom.

XIV.

Drinápoly, 6. Jun. 1718.

Még mi itt vagyunk, de nem tudjuk, mire ítéltünk: hadakozásra-é, vagy békeségre? Gondolom, hogy az utolsóval vetnek itt láncra. A réz-effendit (a kancelláriust) gyakran küldi a porta az urunkhoz, aki minden zsebét, kebelit, csalmáját tele hozza ide ígérettel, de csak Ígérettel és nem valósággal. Nagyon biztatnak a hadakozással, de mennél inkább beszéli a török a hadakozásról, annál nagyobb kedve vagyon a békeségre. De ki mérne gondolkodni a békeségről, holott ma a vezér tollason, fegyveresen, valamint egy Herkules, a hadakkal megindult innét Sophia felé? Tudja ő azt, hogy nem lesz szüksége a sok hadra, amint is nem sok had mene el véle. Elég a, hogy mind a vezér, mind a jancsárága igen nagy pompával indultak meg. E csak komédia; mert ők már régen járnak a békeség után, nem is egyébért megyén Sophia felé, hanem, hogy közelebb legyen a helyhez, ahol a békeség tractájára gyülekeznek a követek.

Ilyenformán, édes néném, ellene ne mondjunk, de bizvást hátat fordítsunk Erdélynek — annak a kedves tündér országnak, és imádjuk az Istennek rajtunk való csudálatos rendelésit, nem csak a mostanit, de még a jövődőt is; mert ugyan gondolja el ked: a császár nagy ígéretekkkel tele való szép levéllel küld egy kapicsi basát az urunk után Franciaországban — Pápai János uramot is elküldötte a porta a kapicsi basával. A bizonyos, hogy olyan reménység alatt jöttünk ide, hogy hadakozás által menjünk bé hazánkban; de nem a volt az irántunk való rendelés. Az el volt végezve, hogy mi ide békeségre jöjünk, és ebben az országban töltsük el a bujdosást.

De ha az Isten a hadakozásról való reménységünket meggátolta, imádjuk másfelől az ő hozzánk való jószágát; mert a micsoda nagy szövetségben vagyon most a francia a császárral, az igaz, hogy Franciaországban maradása nem lehetett volna, és ha ide nem híták volna is, csak kételen lett volna Franciaországból kimenni az urunknak. Aminthogy mihent ide érkezett Orleans herceg, a francia régens, az urunkkal semmi correspondentiát nem tartott, és leveleire választ nem adott. A császárral való colligációjára való nézve mit csináltunk volna tehát, hogyha az Isten nem akarván idevaló jövetelünket, a török utánunk nem küldött volna olyan nagy tisztességgel? Talám hivatlan is ide kellett volna jönnünk, és nem fogadtak volna olyan nagy becsülettel. Itt pedig az urunk nagy becsületben vagyon. Pénzt elegendőt adnak, és annyit, hogy Franciaországban hat esztendeig sem adtak annyit, mint itt esztendőre adnak. Látja ked, mely jó az Isten, ha egyik kezével eltakarja előttünk Erdélyt, a másikával táplál. Édes néném, hát kétségben essünk-é? Nem, hanem bízunk, és mind'addig reményijük, hogy meglátjuk azt a tündér országot, valamíg élünk. Ha meghalunk, azután lássa meg, akitől lehet. De a lehet, hogy az egészségre vigyázzon ked, az is lehet, hogy szeret ked, de azt nem lehet elhinni, mint szeretem kedet.

XV.

Drinápoly, 12. Jul. 1718.

Micsoda sokféle nyomorúságot okozott az embereknek az Ádám vétke! A télben, édes néném, azon kellett panaszkodnom, hogy igen hideg vagyon, és nehéz írni, most meg azon kell panaszkodnom, hogy meleg vagyon. Azt ne gondolja ked, hogy kényeségből cselekszem; mert valamicsoda nagy hideg volt, a meleg szintén olyan nagy. Ha télben jégverem volt a házam, vagyis inkább a fogházam, most pedig sütő kemence. Fogháznak pedig azért hívom, mert az abla-

kon ki nem nézhetnék, hacsak lajtorjára nem másznék, olyan közel van a padláshoz. — Még azokat sem lehet kinyitani, úgy vannak csinálva: ked pedig jól tudja az okát, hogy miért csinálják olyan magosan az ablakokat. Én nem tudom, csak gondolom, azért, hogy a szomszédasszonyt ne lehessen meglátni; mert a török azt sem akarja, hogy a feleségire nézzenek. Jól mondják azt, hogy Franciaország az asszonyok paradicsoma, és a lovak purgatóriuma; Törökország pedig a lovak paradicsoma, és az asszonyok purgatóriuma.

Elég a, hogy nem lehet a házamban maradnom, még künt is alig szenvedheti az ember a nagy héséget, — a falt, vagy az asztalt ha megtapasztja az ember, melegséget érez. A minap pedig a mezőn olyan meleg szél jött reánk, valamintha az égő kemence mellett mentünk volna el, és ha sokáig tartott volna, le kellett volna esnünk a lóról. Most ennél egyéb hírt nem írhatok. Ez elég meleg hírek, de gondolom, hogy rövid idő múlva hideg híreket kell írnom; mert a békeség megcsinálását csaknem bizonyosnak tartják, és attól tartok, hogy ott ölelem meg kedet, ahol nem kívántam volna. De azért nem kell kétségbe esni — jól tudja az Isten, mi hasznos nekünk. Ha ott is nagy meleg van, félttem kedet a betegségtől — arról rettegvé gondolkodom. De azt tudja-e ked, hogy lehetetlen már jobban szeretni kedet, mint én szeretem. Másszor többet.

XVI.

Drinápoly, 15. Aug. 1718.

Ihon, édes néném, e lesz az utolsó levelem ebből a császári városból. Itt már megettük a nekünk rendeltetett rakás kenyeret. Már tovább megyünk, de nem elé, hanem hátra, és azon rakás kenyér mellé ülünk, amely Konstancinápoly mellett vár minket; mert a mitől tartottunk, abban torkig estünk — ki vészen ki abból? Csak az Isten. Ennek előtte egynehány nappal hozák meg a hírt, hogy 21. júlí a vezér megcsinálta a

huszonnégy esztendeig tartó békeséget a némettel. Ha addig itt kell ülnöm, jó étszakát a menyasszony táncának. Jaj! édes néném, ha addig az édes lelkem marad a kövér testemben, csak török kenyeret kell enni a rakásból.

A békeség meglévén, itt már semmi dolgunk nincsen, meg is indítják holnap az urunkot a császári főváros felé. Már itt erősen rakodunk. Elég szekereket adtak számunkra, még többet, mintsem kellene; mert elítélheti ked, hogy minden portékámat felraktam egy kis szekérnek a negyedrészure. Az én portékám pedig nem legkevesebb a többinél. Vannak itt olyanok, hogy tizen sem rakhatnak meg egy szekerecskét. De még lovakot is rendeltek alánk; mert ha ötvenen vagyunk is, de nincsen több öt lovunknál. Amint már megmondottam, holnap megindulunk. Hol leszen lakóhelyünk, még nem tudom. Elég a, hogy innét elvisznek valahová. Forgács úr is velünk jó. Micsoda örömmel látom meg kedet! De az egészség jó legyen, hogy az öröm is nagy lehessen. Többet is írnék, de mikor útra kell készülni, akkor nem lehet sokat írni. Isten keddel, édes néném, ihon ebédre hínak.

XVII.

Bujukdere, 25. Aug. 1718.

Hála Istennek, ide érkezénk tegnap. Drinápolyból 16-án indulánk ki. Semmi olyan állapot nem történt az úton, amelyet szükség volna megírni; hanem azt megírom, hogy az úton eleget nevettem a velünk lévő franciákon, mert vannak olyanok közöttök, akik soha lovon nem ültének, az olyanok miképen ültek a lovon, és mint várták a szállóhelyt elérni, az egész mulatságom volt. A Penthesilea hadnak hallotta ked hírét? Itt egy sereg volt olyan közöttünk. Elég a, hogy tegnap ide érkezvén, azt gondoltuk, hogy mind palotákba szállítanak bennünket; de itt a városban egy ép házat sem találtunk. Azért az urunk kényszerítették a város mellett lévő kis mezőn sátorok alatt maradni mind

addig, valamíg más rendelést tesznek, és jobb helyre szállítanak. Azt nem volna szükséges megírni, hogy csak három órányira vagyok kedtől. Mivel azt elgondolhatom, hogy ezt a szép kanálist már ked feljárta, azt sem volna szükséges megírni, hogy a kanálistparton vagyunk a Feketetengernek a torkától egy ágyú-lövésnyire. De mind ezeket örömben azért írom, hogy oly közel vagyunk egymáshoz. Egy kis három lapátos hajóra felülök, s ebédre abba a nagy császári városba mehetek. Már itt mind addig sátorok alatt leszünk, míg jobb helyre szállítanak. A való, szép kis réten vagyunk, de mellettünk holmi régi elromlott épületek vannak, ahol annyi a skorpió, mint a bolha. Az olyan vendéget éppen nem szeretném az ágyamban. Most pedig éppen nem szeretnék meghalni — hát hogy ölelném meg, édes néném kedet? A holt ember pedig olyan ízetlen, kedvetlen, hogy még a feleségét sem öleli meg; én pedig alig várom, hogy kedet láthassam; de a még meg nem lehet három vagy négy holnapig, vagyis inkább három vagy négy napig. Héj! micsoda szomorúság volna az nekem, ha jó egészségben nem találnám kedet. Hétfőn pedig ebédre elvárjon ked, káposzta is legyen.

XVIII.

Bujkdere, 15. Septembris. 1718

Édes néném, már kétszer volt az a szerencsém, hogy láttam kedet; de úgy tetszik, mintha még nem láttam kedet. De azt vettem észre, hogy mikor kednél vagyok, a nap oly sebesen repül, valamint a fecske; mikor pedig itt vagyok, akkor rák hátán jár. De én veszekedhetnem keddel; mert két naptól fogvást levelét nem vettem kednek, hogyha pedig letennők a restséget, mindennap vehetnék levelet kétszer is. Azt jó megtudni kednek, hogy én telhetetlen vagyok a ked leveleinek olvasásában. Ha azt akarja ked, hogy jó kedvű legyek, gyakran kell nekem írni. Mikor pedig a ked leveleit olvasom, akkor nincsen szükségem a hege-

dűsre, hogy táncoljak; mert azt tudom, hogy mások is úgy tartják, hogy egy kedv szerint írott levél jobb egy táncnál. Itt mi csak várjuk, hogy szállást rendeljenek, addig sátorok alatt leszünk, mint az izraeliták.

A francia követnek, Bonacnak közel mihozzánk egy háza lévén, gyakorta jó ide feleségestől, de még minálunk nem volt. Azt akarja, hogy mi menjünk elsőben hozzája, abból pedig semmi sem lesz: mert a mi urunk tudja, mi illendő, és mi nem illenék hozzája. Még a titulus iránt is vagyon valami akadály, és az ilyen akadály megakadályoztatja, hogy az akadály elvettessék, és ilyenformán egymást meg nem látják. De minthogy nekem semmi akadályom nincsen, se a praecedentia, se a titulus iránt a követtel, azért gyakran járok hozzájok. Az asszony olyan mint egy darab nádméz — azt is elmondhatni, hogy olyan az asszonyok között, mint a jóféle gyöngy a több gyöngyök között. Jaj! elfelejtettem, hogy soha sem kell egy asszonyt dicsérni más asszony előtt; mert a nem esik jó ízűn. Hát az nekem jó ízűn essék-e, hogy a levélben káposztás fazéknak neveznek? De én azt csak elszenvedem a hasznáért. Micsoda szép állapot, mikor az ember a nénjire meg nem haragszik! Az egészség mint vagyon? Vigyáznak-e reája? Szeretnek-e, amióta nem láttak? Mert én úgy szeretlek, édes néném, mint a káposztát.

XIX.

Jenikő, 22. Septembris. 1718.

Tudja már ked, honnét datálom leveletem? Azt is észre veheti ked, hogy már a bujdosó izraeliták a sátorok alól házakban szállottanak végtire. Az urunknak rendes és alkalmas szállása vagyon. Azt is tudja ked, hogy éppen a tengerparton vagyunk, és olyan igen a tengerparton, hogy az én házam alá vizén bejöhetni. De azt nem tudja ked, ki házánál lakunk — távul azt mondhatná valaki, hogy valamely főispány háza, pedig korántsem főispány a gazdánk. Mindazonáltal ta-

lám elmondhatni főispánynak a rókák között; mert szőcs, de igen gazdag. A vezér szőcse hogy ne volna gazdag.

Ma szállottunk be ide, és annyi portékánk vagyon, hogy félóra alatt kiki berakoskodott a szállására. A házamban se szék, se asztal nem alkalmatlankodik. A való, hogy vagyon egy kis szék formára csinált székecském — ha le akarok ülni, arra ülök, de még más hasznát is veszem; mert ha írni akarok, azon kell írnom. Micsoda szép állapot, mikor el lehet lenni annyi sok házi eszköz nélkül! így kell lenni az ilyen bujdosóknak, mint mi, ma itt, holnap másutt. Úgy is ha megeszszük itt a rakás kenyერünket, elébb kell mennünk. Nám a régiek ellehettek annyi házi eszköz nélkül; hát mi mért nem lehetnénk el? Nám a zsidóknak nem volt székök, a törököknek most sincsen szükségök arra. Egy régi francia királynak láttam a székit — most csak a zágoni bírónak is jobb széke van annál. Mi szükségem vagyon hát nekem is a házi eszközre, úgy is még az a hajó, amely ide hozott bennünket, még az Archipelagusban várakozik, az urunknak szándéka lévén Franciaországba való visszamenetelre, de abban Tamás vagyok.

Bercsényi urat az asszonnyal várjuk ide. A ked szomszédságában lesznek szállva, de nem tudom, meddig. Elég az, édes néném, hogy már mi itten a rakás kenyér mellé ültünk, csak az Isten tudja meddig fog tartani és hol hintettek el még másutt kenyeret számunkra; mert oda csak el kell menni — akármint vonogassa az ember magát, de azt csak fel kell szedni. Azt akarnám, ha kednek is hintettek volna el legalább két kenyeret itt nálunk; mert azt reménylem, hogy el jó ked látogatásunkra. Ugyanis micsoda gyönyörűség egy asszonynak egy szép kis festett hajóban ülni, amelyet három erős török, úgy visz a habok hátán, mint a nyíl. Keményebb volna a szív a kősziklánál, ha ide nem jönne ked egynehány órára. Elvárlak, édes néném, úgy is szeretlek, mint a káposztát, ha ide jössz. De az egészségre vigyázzunk.

XX.

Jenikő, 22. Oct. 1718.

Csak nem lehetek addig csendességben, amíg meg nem tudom, mint érkezett ked haza; mivel alig indult meg ked innét, hogy nagy szél támada. Gondolom, hogy a habok megrengették kedet. Elég a, hogy azóta nem vagyok nyugodalomban. Nekem úgy tetszik, hogy azóta egy levéllel kitehetett volna ked a nyughatatlanságból. Amely nagy halak elmentek az ablakom alatt, mindeniktől kérdeztem, ha nem ették-e meg az én nénemet? De az átkozott egyik sem felelt. Csak függőben tartom elmémet mind addig, míg bizonyost nem hallok ked felől. Reménylem, hogy nem járt ked úgy, mint Jónás, és nem lesz szükséges, hogy valamely hal gyomrába küldjem kednek ezt a leveletem; mert úgy meg nem tudhatná ked, hogy mi tegnap a konstancinápolyi kapu elejébe mentünk lóháton, és ott az út mellett egy kertben az urunk csak titkon meg akarta látni a császárt, aki is Drinápolyból érkezvén, nagy pompával ment bé a városban.

Nem tudom, ha leírjam-e, kik mentenek előtte és utána. Ha leírom, talám azt mondja ked, hogy miért terhelem annyi írással: ha le nem írom, azt mondhatja ked, hogy rest vagyok. Rest nevet pedig hogy ne viseljek, inkább leírom. Legyen ked figyelmetes hallgatással. Az utcákon kétfelől jancsárok állottak sorban. Legelői jöve sokad magával az assas basa — azután a csauzok, az emirek, az ulémák (azaz a papok, az írástudók), a kapicsi basák, a jancsár aga a mistaci basával, a kalmakán a kapitán basával, — azután a fővezér a muftival, a csauzbasa — azután a Mahomet atyjafiai a zászlósa mellett, a császár vezetéki — azután cifrán felöltötött két tevék, kik az alkoránt vitték — azután egy festett és aranyos kocsi, melyben vala a Mahomet köntöse és fegyvere — ezután mene a császár igen kívántam paripán, mellette lévén a fija — azután ménének az isoglánok kettenketten — mindenik tized különb-különbféle színű

köntösben: az első tized köntöse sárga; a másodiknak veres; a harmadiknak zöld; a negyediknek kék tafota. Az isoglánok pedig más számban vannak az udvarnál.

Látja ked, micsoda szép dolgot láttam tegnap. De a csak olyan, mint a füst, és azzal a nagy pompával a császár nincsen olyan csendes elmével mint mi. Úgy is illik, hogy ne legyen, legalább hadd hasonlítson valamiben a mi alacson állapotunkhoz, és tudja meg, hogy ő is ember. De az ő pompáját ne irigyeljük, édes néném, mert olyan napra jut még, hogy örökké való nyomorúságban esik — akkor mit fog használni neki a pompa? A mi alacson rendünkben pedig minékünk nagyobb reménységünk vagyon. — Oh! mi szép állapot a kereszténység! Mennél nagyobb pompájit látom a töröknek, annál nagyobb örömben vagyok a közönséges anyaszentegyházban való létemért; mert ő nékik nem lehet az a reménységök, amely minékünk nem csak vagyon, de kell lenni. Ha Péraba megyek, akkor többet prédikállok. Addig az egészség jó legyen. Édes néném, egy kevéssé még a káposztánál is jobban szeretlek.

XXI.

Jenikő, 16. Decemb. 1718.

Mi lelt bennünket, édes néném, és mitől vagyon a, hogy már egy holnaptól fogvást nem írtunk egymásnak? Lehet-é, hogy ilyen közel lévén egymáshoz, még sem írunk? Talám ugyan az az oka, hogy közel vagyunk, és egymást gyakran látjuk. Jaj! mért mondtam, hogy gyakran. Megbocsáss édes nénécském, gyakorta-e négyszer látni kedet egy holnap alatt. Ha négyszer látnám is kedet napjában, nem kellene megcsömörleni a szememnek. A ked könnyű, kurta és rövid levelét vettem. Mentől ritkábban ír az ember, annál hosszabb levelet kellene írni, ked ellenkezőt cselekszik. A pedig nekem halálom, mikor rövid a ked levele. Mikor tudom, hogy az egészség jó, akkor nem kíméllem kedet, és a hosszú levelet megvárom, valamint az úr dolgát.

No már nem haragszom, hanem a rövid levelet is kedvesen vettem, amelyben látom, hogy tegnap érkezett oda Bercsényi úr minden pereputtyostól. Annak igen örülök; mert tudom, hogy annál az úri asszonynál elmúlatja ked magát, és nem lesz ked egyedül magyar asszony Pérában. A Bercsényi úr embereit mind jól ismerem, de az asszonyokat, leányokat nem ismerem; de ahoz nem sok idő kívántatik. Tudom az urunkhoz el jő az úr, azután magam is látogatásokra bemegyek — a szállás pedig csak mindenkor kednél leszen. Magam szégyenlem, micsoda rövid levelet küldök, de, ha rövid is, el kell neki menni — egy pirongatás elfér a vallómra. Édes néném, az egészség? De tudja ked, meddig szeretem kedet? Valamíg dohányozhatom.

XXII.

Jenikő, 28. Decemb. 1718.

Aztot még előre általláttam, hogy Bercsényiné asszonyom meg fog kednek tetszeni. Elmondhatni valóssággal, hogy méltóságos asszony; mert sokan viselik az asszony nevet, de nem mindenik viseli érdemesen azt a nevet, és az olyanokat csak asszony ócskáknak kellene híni, vagy asszonyállatnak. Ne szóljunk az asszonyok ellen. Elég a, hogy azzal az úri asszonynyal inkább eltöltheti ked az időt, mintsem a görög kéréccákkal. Az asszony maga mulatságot nem indít; mert tél felé meg kezd sárgulni a fának is a levele; de a vigasságról beszélni igen szeret — főképpen a tavaszi idejében való dolgokról.

Azt írja ked, hogy az asszony orcáján olyan idős korában is megtetszik, hogy ifjú korában szép volt, és hogy most a szép télhez hasonlíthatni. De azt ki ne nevetné, hogy azt szeretné ked megtudni, hogy mért annak az úri asszonynak az orra fekete, és orcája fejér? Ezt a mesét mindjárt megfejtem kednek. Az attól nagyon, hogy már házas levén meghimlődzött. Azt tudja ked, hogy az úri asszonyokat másképpen gyógyítják, mintsem a közönségeseket — nyerne is rajta

sokszor, mint Birtok a csikben. Mihent megbetegedett, egy sereg doktorokat gyűjtöttek össze — ki egyet, ki mást jóvallott, hogy a himlő meg ne lássék, és a szépség megmaradjon. Egyik a többi közt az jóvallotta, hogy meg kell aranyozni az orcáját. Ennek a voksát bevették, és levél arannyal bétapasztották, és eleven képet csináltak belőle. E meglévén, egy ideig annak úgy kellett maradni, de azután csak le kellett venni az aranyot; mert aranyos orcával, elítélheti ked, hogy nem lehet járni, és a piros orca csak inkább tetszik, mintsem az aranyas. De már az volt a mesterség, hogy vegyék le? A sokféle víz le nem mosta, hanem tőhegygyel kellett lassanként lefeszegetni az aranyot az orcájáról; mégis mind leásták, de az orrára inkább oda száradott volt, azért nehezebb is volt a munka: végtire onnét is lefeszegették, de feketén maradt. Azért nem jóvallom senkinek, hogy megaranyoztassa az orcáját.

Immár tudja ked, hogy mért fekete annak az úri asszonynak az orra? De azt nem tudja ked, hogy holnap a vezér szemben akar lenni a fejdelemmel csak magánosan. Ez a vezér még eddig jó barátsággal volt mihozzánk, és a bujdosó urak éppen nem panaszkodhatnak ellene: megvállik, mint végzi; mert itt a változás könnyen megesik, és az ajándék a vezérekkel hátat fordíttat. Mi pedig nem vagyunk abban az állapotban, hogy adhassunk, sőt még mi is töllök várunk. Aki pedig hatalmasabb, az erősebb és az kötheti meg pénzzel a török urakat, ezek pedig úgy tekintenek bennünket, mint olyanokat, akik mindenkor készen vannak a kérésre, de az adást — *nec nominetur in vobis*.

Itt mi elegen vagyunk, elég tahint ad a porta, eleget eszünk, de azzal ruhásabbak nem vagyunk, sem én, sem más. A mi urunknak pedig természete a, hogy kéretlen nem ad. Annyi esztendőktől fogvást, hogy szolgálom, soha semmit nem kértem. Édes néném, már el nem kezdem. Egy erdélyi nemesemberhez a nem illik, aki jobban szeret szükségben lenni, mintsem kérni. Az én hivatalom a, hogy szolgáljam híven, és hagyjam az Istenre a többit. Egy erdélyi nemesember

felől nem lehet nagyobb gyalázatot mondani, mint azt, hogy az adóért szolgál. Tudj a-é ked, hogy most csakhamar egy leányból asszonyt csinálnak? Nem tudom, hogy mikor leszen az a szerencsés nap, de azt tudom, hogy igen akarnám, ha az én lakodalmam olyan közel volna, mint azé a piros leányé. Én szerettem kedet, de úgy, ha az egészségre vigyáz.

XXIII.

Jenikő, 2. Januarii. 1719.

Tudom, abban nem kételkedik ked, ha papirosra nem tenném is, hogy sok új esztendő napokat kívánok kednek. A hosszas, és egy hétig tanult kívánatokat hagyjuk az idegenekre és a prédikátorokra. Azért se drágábbat, se jobbat nem kívánhatok, mint azt, hogy az Isten adja szent kegyelmit kedre, és jó egészséget. Mi haszna vagyon annak a hosszas köszönetnek, amely még nem is illik a keresztényekhez. Jákob sem adott több áldást a tizenkét fiára, mint mostanában szoktak adni csak egy emberre, úgy annyira, hogy ha mind azok az áldások beteljesednének, se gabonás házat, se pincét elegendőt nem lehetne csináltatni. Hát azután a sok marhának bővségit, a sok zsíros földet — ezt pedig olyan szókkal mondják ki, hogy az embernek úgy tetszik, mintha minden szántóföldje bé volna szalonnával terítve. De még e nem elég; mert a gyermekekre való áldás eltart egy óráig, és egy anya sincsen, aki a kívánság szerint a fiainak fiait, meg azoknak fiait meg ne lássa: a gyermekeknek pedig mindeniknek addig kellene élni, mint Mathusalemnek. Édes néném, ezek mind nem keresztényi kívánságok. Az ó testamentumban jó volt; mert akkor az áldást egy izraelita a földjének kövérségében tartotta, az Isten is nékik csak földi áldásokat ígér; de a keresztényi áldás mind lelki dolgokból áll, és egy kereszténynek nem a kövér földet kell suhajtani; hanem a kegyelemmel való teljes szívet, hogy ne a földje, hanem a szíve teremtsen bő gyümölcsöt.

Én azt jól tudom, hogy az ilyen szokást el nem hagyatom. Akinek tetszik, elhagyja; akinek nem tetszik, kövesse, azon nem törődöm. Mi pedig, édes néném, ne kövessük az olyan iskolabéli szokásokat, hanem a keresztényi szokást, mely megegyezik az udvari szokással. Az udvarnál pedig még a köszvény is szokást csinál. A mi fejedelmünk csak tegnap is lovon járt, gyalog járt; ma pedig csak ülni kell. Azt nem igazán mondják, hogy gazdagot keres a köszvény; mert úgy a mi urunkra reá sem nézett volna. Mi pedig ilyenformán attól soha se tartunk, hanem csak attól tartunk, hogy ha valaha nem szeretnők egymást — annak pedig meg lehetne-e valaha történni?

De édes néném, ha minden levelemben nem írom is, hogy szeretem kedet, már azt kednek tudva kell tartani. Esztendőben tizenkétszer ha megújítjuk egymás között az ígéretet, elég; mert minden levélben azt írni: szeretem kedet — szeretem kedet — a sok volna, és végtire úgy hozzá szoknánk, hogy azt sem tudnók, mit írunk. Ami ritkább, a kedvesebb — de nem mindenben; mert ha gyakrabban írna ked, a kedvesebb volna. Reményilem, hogy ebben az esztendőben nem leszünk olyan restek, amelyet kívánom, hogy az Isten kegyelmiben töltsen el ked velem együtt, másokkal is. Ha hideg nem volna, többet írnék, de az én házam a tenger felett vagyon, és onnét semmi meleg nem jó fel. Az egészségre vigyázzunk.

XIV.

Jenikő, 24. Januarii 1719.

Édes néném, vevé-e ked észre tegnap, hogy mint örült Bercsényiné asszonyom azon, hogy a fejdelem meglátogatta? Mindennel kínálta volna — örömben nem tudta, mit csináljon. Már csak azt vártam, hogy egypár tánccal kínálja meg. De ne nevesse ked; mert az idő miatt még örömet eljárná, vagy ellépdgelné, de a micsoda időben és állapotban vagyunk, a tánc is

savanyú. A való, hogy az asszony mellett az a két becsületes személy elropnák az asszonyokért is.

Azt kívánja ked tőlem, hogy megmondjam, micsoda ítélettel vagyok az asszonyok és leányok iránt, kik az asszony mellett vannak. Az asszonyokat vagy dicsérni kell, vagy semmit sem kell felölök mondani, annál is inkább rosszat mondani felölök, a nemesi vérhez nem illik: mit csináljak hát, hogy kednek is engedelmekedjem? Azt cselekszem, hogy az ítélőszékembe ülven, onnét teszek ítéletet — hallgassa ked figyelmetességgel. Az óbesternén kezdem el. Ez egy szép asszony volt, főképpen, amidőn legelőször láttam gyermekkoromban — akkor görgényi commendáns volt az ura. Kajdacsinét pedig soha senki nem dicsérte a szépségiért, hanem a jóságáért; azért is mondom neki mindenkor, hogy micsoda irtóztató szép. De ez vagy egyről, vagy másról, de örökké panaszolkodik. A kis Zsuzsinak igen fősvényen osztogatták a szépséget, de rendes, tisztességes személy, és tiszta jóság; a talaba mátkája beillik egy szép leánynak. Már leszálok az ítélőszékemből, és ked lássa, hogy micsoda ítéletet tettem. De az asszonyok felől ítéletet tenni, azt ki nem veheti ketek a férfiak kezéből: az ilyen bíróság vélek születik, és az asszonyoknak meg kell állani a végezéseken; meg viszontag micsoda ítéletet tesznek a férfiak felől az asszonyok, az ellen már nem szabad senkinek is szóllani, és azt a dolgot nem lehet más ítélőszék eleiben vinni; hanem térdet fejet hajtván, azon meg kell nyugodni. I Ha a törvénycsinálók bevették volna őket a törvénytevésbe, az ő hathatós szemökkel hathatósbabb törvényt tettek volna. A zsidóknak volt egy asszony bírójok — volt-e jobb bírójok annál? Ugyan is, ha az asszonyok az ítélőszékben ülhetnének, nekem úgy tetszik, hogy abban az időben nem kívántatnék annyi prókátor; mert az ember maga menne gyönyörűséggel a baját megmondani, és ott egy szép és kegyes írónak a szájából meghallván a törvények magyarázatját, nem lehetne az ellen szóllani. Ha szinte perét vesztené is, de könnyebben szenvedné. Énnekem Pedig nehéz azt szenvednem, hogy ked ritkán ír, és én-

nekem kell megítélni a ked restségét. Olyan bíróval is vagyom dolga kednek, hogy egy kis levéllel minden haragját elúzi ked. Többet is írhatnék ilyen nagy országos dolgokról, de nem írok azért, hogy hamarább vehessem a ked válaszát.

XXVI.

Jenikő, 26. Maj. 1719.

Abban bizonyos vagyok, hogy tegnap igen megijedtünk volt. De még nekünk is jutott benne. Ebéd felett egyszersmind a tálak is kezdenek táncolni, mi is dőlénkezünk. Akkor veszszük észre, hogy földindulás, Az emberek azt mondják, hogy ennél nagyobbat nem értenek. Az én házam alá a tenger bemegyén, és mindenkor vagyon ott térdig érő víz; de, mihent a földindulás volt, szárazon maradott — estve felé jött haza a víz. Akik a tengeren voltak, jól megéreztek. A földindulás előtt egy órával láttuk, hogy a vezér ment magát mulatni a Feketetenger felé, de mihent megérezte a földindulást, azonnal nagy sietséggel visszatért, és a császárt ment látni. Konstancinápolyban sok boltok és házak estének le. Még ked felől semmi hírt nem hallottam, szüntelen is tartok attól, hogy valamely kelletlen hírt ne halljak. Bercsényiné asszonyomat tudja ked, hogy karon kell vezetni pompával, mikor egyik háztól a másikába megyén; de tegnap nem várta, hogy felemeljék helyéből; mert futva ment a kertbe, és az ijedtség volt a hoptestere.

Tegnap ebéd után a francia követnéhez menvén, az ura Pérában volt, akin igen búsult, nem tudván, hogy ha nem esett-é valamely szerencsétlenség az urán, vagy a gyermekein. Azért is két vagy három aranyat ígért a hajósoknak, csak vigyék el az emberit, kit az urához akart küldeni; de a hajósok úgy féltének a tengerre menni, hogy tíz aranyért sem mentenek volna el. Az okát kérdezték tőlök, azt felelték: hogy a földindulásban a víz alatt a föld lesülyedhet, a víz leesvén, a hajójok is lesülyedne. Lehetne-é ennél job-

ban okoskodni a hét bölcsek közül akármelyiknek is? Édes néném, tudósíts mentől hamarébb, mert addig nem lehet nevetni.

XXVIII.

Jenikő, 16. Jul. 1719.

Aztot jól mondják, édes néném, hogy nincsen olyan jó társaság, aki egymástól meg ne válják. Bercsényi uram az asszonnyal és minden pereputyjával ide érkezvén, itt lesznek mindaddig, valamég Tarabiában rendelt szállásokat elkészíttethetik. Tarabia pedig hozzánk földön fél órára vagyon, vizén pedig egy fertály óra. Hogy így esett, aztot igen bánom kedre való nézve. Tudom, hogy gyakorta meghántatja ked magát a tengeren, és hozzánk kirugaszkodik a tengeri lovakon. Az asszony ott közel lévén, gyakrabban mulathatta ked magát, és az idő is inkább tölt, de már ezután tengeren kell ide jönni, mikor az asszonyhoz akar ked menni. Édes néném, patientia. Aki erősebb, a hatalmasabb.

Azt jól tudja talám ked, hogy ki követje cselekedte aztot, hogy Bercsényi Pérából kiköltözködjék addig, amíg oda érkezik, nem akarvén véle egy városban lakni. Már most mind együvé szorultunk, valamennyi bujdosók vagyunk, kettőn kívül, és itt várjuk, hogy hová fog bennünket vezetni a felleg, valamint az izraelitákat a pusztában. Nagy csuda lesz, ha még bennünket is el nem ugratnak innét. Aztot csak éppen azért bántanám, hogy kedtől messzebb lennék, de másként azt akarnók, hogy ma vinnének el innét; mert igen szoros helytt vagyunk, és ha égés volna, máshová nem szaladhatnánk, hanem a tengerbe kelene ugranunk. Én nyernék rajta, mint Birtok a csíkban, úszni sem tudok.

Édes néném, minden embernek az Isten rendelése alá kell magát vetni, főképpen a bujdosóknak; de még főképpen azoknak, akik Törökországban bujdosnak; mert seholy olyan hirtelenséggel a változás meg nem esik, mint itt. Mert itt semmi bizonyosabb dolgot

magának nem ígérhet senki, mint azt, hogy bizonytalan az állapotja. Ihon már a békesség megvayon, mit remélhetünk? Olyan udvarral vayon dolgunk, ahol a ministerek mindennap változnak; a hol, ha ma egy dolgot elvégez az ember, holnap az újakkal újra kell kezdeni; áztat pediglen ha az ajándékon nem kezdik, jó kezdetit sem lehet várni. Ez a mostani vezér a magyarokhoz magát jól mutatja, de a boldogulásoknak eszköze soha sem leszen; mert a hadakozást nem tudván, attól irtózik, és kész inkább mindenre hajolni, csak a hadakozásról ne halljon szólni. ő néki magának vayon oka hozzá; mert legkisebb szerencsétlenségért a hadakozásban leteszik a vezéreket; békeséges időben pedig e jól tudja a dolgokat folytatni. De ki ígérheti azt nekünk, hogy állandó legyen a hozzánk való jóakarata? Hogyha, pedig az elméjit megváltoztatják, mit nem várhatunk tőlle? Csak már most is az ő kopár szakállú Tihája (udvari kapitánya) nagyobb idegenséggel vayon hozzánk, mint azelőtt. Mindenféle dolog pedig ez által megyén a vezér eleiben. Mindennek éhez kell menni, és csak ő általa kell folytatni a vezérrel való dolgot; és ha ezt megcsinálják azok, akik minálunk hatalmasabbak, és rosszunkot kívánják: oda leszünk a tyúkoknak.

A dicséretes ebben a vezérben, hogy az idegen országokról való dolgokban gyakorta kér tanácsot ami fejedelmünktől, aztot beveszi és követi, akinek is nagy eszét megismerte. De mindenkor csak reá megyek arra, hogy holnap, vagy holnapután találkozzatik olyan, ki megváltoztathatja elméjit. Ember-é? Igen is ember, megváltozzatik hát, és az ide való emberek abban inkább emberek, mintsem másutt. De, édes néném, mit vizsgálom én a jövendő? Hagyjuk azt a jövendő urára; én nekem csak azon kell törődnöm, hogy mikor láthatom kedet, mikor nevethek keddel, és mikor ehetünk káposztát. Ah! nem merek már a káposztáról szólni; mert a minap káposztás fazéknak nevezének — csak azért is úgy szeretem kedet, mint a káposztát; hát ked? Hát az egészség felől semmit sem írunk?

XXX.

Békés, 16. Aug. 1719.

Látja ked, hogy Ázsiából írok kednek. Ha Amerikában volnék, Missisipiából is írnék kednek. Minket már úgy tekintsen ked, mint ázsiai magyarokat. Elég az, édes néném, hogy már öt naptól fogvást itt sátorok alatt vagyunk. A mellettünk való várost mind azelőtt, mind mostanában Békósnak híják, amely város ama híres Bithyniában vagyon. Tudja ked, micsoda híresek valának a rómaiak idejében a bithyniai királyok? — De azon nem törődöm, hanem azon törődöm, hogy nem Háromszéken vagyok. De ott jobb volna-é az Isten, mint itt? Nem — mindenütt egy arányú az ő jósága. Itt akarja az Isten, hogy légy, azért itt sétálj ezen a szép réten.

Az igaz, édes néném, hogy szép helytt vagyunk, — a sátraink a tengerparton rendiben — ezt a gyönyörű kanálist végig látjuk — a Feketetenger zúgását jól halljuk — azok a nagy rettentő sajkák előttünk mennek el a Feketetengeren. Ilyen kanális nincsen az egész világon talám — ennek a széle mindenütt vagyon egy jó ágyú lövés, a hossza vagyon öt mélyföld, mindenik végin egy nagy tenger, — hol lehetne másutt ilyen kanálist találni? A való, hogy ha más nemzet bírná ezt az országot, csudát csinálna ebből a kanálisból — két felől városokat, szép kastély okot, házakot építenének. Való, hogy Európa szélén elég város vagyon, de másutt csak faluknak hínák azokat. A többi között Jenikő, ahol mi lakunk, igen rútváros, a többi ilyen sincsen. Ázsia felől pedig csaknem mindenütt pusztá — a császár parton lévő házai éppen nem császári házak, — micsoda nagy kár, olyan szép és kies helyeket pusztán hagyni! De én ugyan meg nem építtetem, lássák ők.

Lehetetlen, édes néném, annyi halat látni, mint ebben a kanálisban vagyon. Egynéhány ezerét vonnak ki egyszer a halászok. Hány ezer kél el abban a császári városban, és hány százezret száraztanak meg

csak Jenikőben? Hát még a rettentő sok disznóhal mennyi benne? Nem örömet hazudnék, a szükség sem hozza magával, azért elmondhatom, hogy egyszer a többi között láttam egyszersmind legalább ezerét, mintha annyi nagy sereg sertést hajtottak volna le a vizén. Az igaz, édes néném, hogy mi itt is jól vagyunk, a szép réten sétálunk, a fejdelem által hozatván' a lovait, gyakorta fog vadászni menni. Aztot már észre vettem, hogy itt Ázsiában is úgy szeretem kedet, mint Európában, de gyakran kell nekem írni, és egy kevésbé hosszabb leveleket, és az egészségre kell vigyázni, főképpen mostanában; mert azt mondják, hogy ott keteknél nagy pestis vagyon.

XXXI.

Békés, 7. Octob. 1719.

Édes néném, ha szivárvánt nem láttunk volna, már a hegyekre szaladtunk volna innét; mert tegnap nagy záporosó lévén, a víz csaknem egészen elboríta. — Mink azt nem tudtuk, hogy mikor nagy essők vannak, éppen ott foly le a hegyekről a víz, a hol mink vagyunk táborban, de csakhamar megtudok; mert egyszersmind elboríta a víz a konyhánkot — a konyhaeszközt szaladva kelleték elragadni. Én az essőkör a sátoromban nem lévén, az esső után oda mentem megnézni, ha valami kárt nem tett-é az esső? de ki ne nevette volna, amidőn a sátoromon keresztül térdig érő patak folyt el. Az a jó szerencsém, hogy mégis fellebb volt az ágyom, és csak alatta folyt el a patak. A való, hogy az özönvíz csak estig tárta, mert a víznek más menedéket csináltak; de az esső nem akar megállani, és ha még két napig tart, gondolom, hogy ide hagyjuk Ázsiát. A való, hogy ideje is már kvártélyba szállanunk; mert a Fekete-tenger igen fekete szelet bocsát reánk.

Édes néném, gondolja el ked, mint járt a minapiban Forgács uram. Nem tudom micsoda innepen Bercsényi uramhoz akart innét menni commúnióra. Reg-

gel a commúnióra készülvén ájtatosan, parancsolja egyik szolgájának, hogy menjen kaikért, aki által vigye Bercsényi úrhoz. Sokáig a tengerparton sétálván, a szolgája is sokat késvén, és a sok jó gondolatból is kifáradván elfelejti, hogy commúnióra akar menni, és hogy az idő hamarébb teljék, egy pipa dohányt gyújtat magának; és amidőn aztot már mind kiszíná, a kaik érkezik, és a kaikba akarván ülni, akkor veszi észre magát, hogy a pipa a szájában. — Nagy nevetéssel visszatér a sátorába, de mi is eleget neveltünk egész nap rajta; tudom, hogy ked is megneveti az ő ájtatos dohányzását. — Mert ő néki mindenkor vannak ilyen nevetséges dolgai. A minap a fejdelem arról beszélgetett, hogy micsoda nagy buzgósággal kell bevenni a commúniót, és hogy csak arról kell akkoron gondolkodni; Forgács elfakad nevetve, mondván: hogy neki lehetetlen, hogy holmi nevetséges dolgok ne jussanak eszébe; mert a minap communicálni akarván, amikor a pap hozzája közelített, az a gondolat jött az eszibe, hogy mi jó volna a papon levő casula cafrangnak. Ilyen nevetséges gondolatunk nekünk is elég vagyon. A gondolat úgy leszen rosszá, hogyha annak helyt adunk. Én kedet szeretem — ez jó gondolat; az egészségére vigyázzon ked — ez is finum gondolat.

XXXII.

Jenikő, 10. Octob. 1719.

Micsoda szép állapot az: tegnap ebédet Ázsiában ettem, vacsorát pedig Európában — ide pedig nem a levegőégben hoztak, hanem a vízen. Mindezekből megismeri ked, hogy ide visszajöttünk, és a táborozást elvégeztük. Az bizonyos, hogy nem az ellenség elől jöttünk el, hanem a sok esső elől, amelyet el nem lehetett üzni, noha két generális vagyon velünk. A mindennapi multság már itt abból fog állani, hogy vagy Bercsényi uram jó mi hozzánk, vagy mi megyünk hozzája. — A vadászat sem múlik el, hogy ellenünk

ne vadásszanak a portán; mert a német követ legtöbbet azon elmélkedik, hogy nekünk árthasson; mi pedig legkisebben sem ártunk néki. És nem tudom, mi végre kívánja üldözni ezeket a szegény bujdosó magyarokat, akik itt a tengerparton csak dohánnyoznak suhajtozással. Édes néném, vallyon az olyan világi üldözők olvassák-é az evangéliumot? Gondolj ák-é azt, hogy még bé is kell a szemeket hűnni egynehány száz esztendőig? Akkoron nem a kamarszék eleiben citáltatunk, sem nem annak törvénye szerint mondják ki a sententiát: hanem a szerént a kegyes evangélium szerént, amely azt parancsolja a császároknak is, hogy megbocsássanak az ellenségeknek, és a rosszért jót tegyenek. Az olyan Ítélszék, ahol az allegátiót bé nem veszik, nem is az ország törvényit, hanem az evangéliumot teszik ott a fejedelmek eleiben. Akkoron egy fejdelem héjában fogja azt allegálni: a ministerim jovallották nékem, hogy a bujdosó magyarokat bújdosásokban is üldözem, és a politica ratio arra vitt, hogy őket olyan állapotba vessem, amelyben jövendőben se árthassanak — az ilyen mentségre csak azt felelik: Nem kellett volna azon igyekezni, hogy elvegyed tőlök azt a kenyeret, amelyet én rendeltem nékik idegen országban, minekutánna már elvetted volna az örökségeket — a politica rátióért nem kellett volna jövendőbeli bizonytalan rosszért bizonyos rosszat követni felebarátidon. Ha mások is így gondolkodnának, békeségben maradnánk — talám gondolkodnak, de az ilyen gondolat csak általmegyén rajtok, valamint a purgatio.

A talám tudva nincsen kednél, hogy mi most is abban a szándékban vagyunk, hogy Franciaországban visszamenjünk, és hacsak a mi akaratunkon állana, ma indulnánk meg; de csak az akarat áll mi rajtunk, a tehetség pedig máson; mivel a fejdelem ezen szándéka iránt a francia udvarnak egynehány rendbeli leveleket írván, arra egyenes választ nem vehetett még eddig. Az udvar se nem tiltja, se nem jovallja az oda való menetelit világosan, amelyekből

kitetszik, hogy nem kívánja oda való menetelünket. Inimicus homo hoc fecit — akik itt mi ellenünk vannak, ott is ugyanazok gátolják meg utunkot: Franciaországot Orleans herceg igazgatván, mivel a király még nem arra való. ő mindenkor nagy barátságot mutatott a mi urunkhoz; az anyja pediglen, aki is egy házból való a mi fejdelemasszonyunkkal, úgy szerette mint a fiát mind holtig. De a fejdelmek között lévő atyafiság és barátság olyan, mint a nádszál; ha jól vagyon dolgoz, mind az atyafiság, mind a barátság fennvagyon; ha pedig rosszul vagyon és reájok szorulsz, csak azt mondják: nescio vos. E már rajtunk beteljesedett; mivel Orleans hercegnek az urunk még egy levelét sem vette. Annyi sok szép ígéreti után legkisebben dolgait ebben az országban a portán nem segítette. Ilyen a fejdelmek barátsága, ilyen reménység nélkül lehet hozzájuk ok folyamodni mind azoknak, akikre szükségek nincsen. És csak úgy bánnak az emberrel, valamint a citronnal, amelyből a levét kifacsarván, azután elvetik. Ha a forrásból jól iszunk, azután annak hatot fordítunk. — Reánk pedig most nincsen szükség, az elmúltat elfelejtették, és a hatalom kezekben lévén, jövendőre nem hajtanak. A ked mondása szerint derék állapot a szerencsén fekünni — a való, hogy az olyan ágy nem igen állandó, de a még tart, addig csak jó rajta fekünni.

Meg nem kell, édes néném, az Ígéretet másolni. A nemes vér, amit fogad, megtartja. Ha magyarországi volna ked, tartaná valamtól; de erdélyi lévén, ott a nemes asszonyoknak a szavok olyan állandó,, valamint a brassai havas — tartsa meg hát ked ígéretit, és három vagy négy holdnapját a télnek töltsse el ked itt a magyar asszonyokkal. Való, hogy ked lesz egyedül erdélyi; de egy erdélyi asszony nem ér-é annyit, mint tíz magyarországi? A rózsza többet ér a kórónál — a nap fényesebb a holdnál. Mikor Magyarországon fogyatkozás vagyon a napban, csak egy erdélyi asszonyt vigyenek oda, annak szépsége elég fényességet ad. E nem dicséret, hanem igaz

mondás. Ha az Isten őket szebbnek teremtette másoknál, ki tehet arról? Arról sem tehet senki is, ha lefekszem, mert tizenegy az óra. Ha a szerencsén nem fekszem is, csak jól alugyam — jobb az egészség annál. Ezután csak azt nézem, mikor fog ked ide érkezni, de minden pereputyástól kell ide jönni.

XXXIII.

Jenikő, 4. Mártii. 1720.

No már édes néném, vegyük elé a pennát és tisztítsuk meg a penészes kalamárist; mert már ezután az íráshoz kell fogni, a póstákat kell küldözni, a híreket fel kell ébreszteni. Ma nyolcad napja, hogy itt a telet kitelevén, elhagya ked bennünket, mint szent Pál az oláhokat, és a császári városban lévő székébe visszahelyezteté ked magát. De már ott a restséget nem kell hevertetni, hanem Íratni. Én pedig majd olyan hírt küldök kednek tenger habjain, amelyen mindakét füle megcsendül kednek — jó, hogy több füle nincs kettőnél. De legelőször szép színű és jó szagú hírt írok, azután írom meg a csendülő hírt. Tegnap a jancsárága ceremóniával küldte ajándékot az urunknak. Az ajándék sok szép virágokból és sokféle gyümölcsből állott. Már előre tudom, hogy erre mit mond ked — erre azt fogja ked mondani: a bizony illetlen ajándék volt — asszonyhoz illet volna virágot küldeni ajándékban, és ha a jancsárága azt az ajándékot asszonynak küldötte volna, azért dicsérném; de, hogy egy generális virágot küldjön egy fejdelemnek, azt soha sem tartom illendőnek. Ha ezeket mondja ked, én azt mondom: mert más országban nevetséges dolog volna, de azt tudja ked, hogy itt nem lehet ajándékot küldeni egy asszonynak, annál is inkább halálos véték volna itt, ha egy asszony ajándékot küldene egy férfinak, hacsak egy szál rózsából állana is.

Való, hogy az ilyen ajándék nekünk visszatetszik, és mi asszonyhoz illendő ajándéknak tartjuk, de azt

kell megvizsgálnunk, hogy itt szokás, ami pedig szokás valahol, az illendő is abban az országban. Angliában ha az asszonyok a korcsomára mennek, azért senki sem ítéli meg őket; mert szokás. Spanyolország szélyin az asszonyok egy kis malacot hordoznak az ölükben, valamint másutt hordozzák a kis kutyácskákat. Franciában, vagy másutt egy úri asszony a hintójába ül, estig oda jár, ahova szereti; itt pedig egy török úrnak a felesége esztendeig sem megyen ki a házból. Lengyelországban a papok a sekrestyében lévő szentelt vízben teszik az égett bort, hogy meghűljön, amíg a misét elvégezik; nálunk megengednék-é aztot? Nálunk szégyenlene dohányozni egy úri asszony; itt pedig mind dohányoznak. Khinában az olyan leány megyén hamarébb férjhez, akinek leg-hosszabb a füle, és ha a vállát éri; nálunk pedig az olyantól elszaladnának. Itt csak az ujjokkal esznek, nálunk pedig késsel, villával. Hát az jó szokás-é, hogy a tatár nemes asszonyok megfűrják az orrokat, és egy nagy ezüst karikát vonnak belé, valamint a fülbevaló. Az országban lévő szokást kell hát megtudnunk, ha arról akarunk ítélni. Talám még ked azt a szokást sem tudja, hogy ha egy török két csütörtököt elmulat, azért a feleséginek szabad panaszt tenni ellene a bíró előtt? Mondjuk hát, hogy a jancsár-aga küldhetett virágot; mivel itt szokás.

De, édes néném, készítse ked a füleit a rossz hírre. A való, hogy aztot előre el lehetett látni, de teljességgel nem gondolhatta volna az ember. A mi jó-akaróink addig munkálkodtanak ellenünk, hogy megnyerték a pereket, és innét is ki akarnak bennünket tudni, mintha terhekre volnánk. Ma reggel hívatá a vezér Horvát Ferencet, és azt izené a fejdelemnek általa, hogy a porta jobb és alkalmasabb helyt akar rendelni a magyaroknak Jenikőnél. A mi urunk, mint igaz keresztény fejdelem, csendes elmével vette ezt az izenetet, és abban a változtatás változást nem okozhata. Elmondhatta volna Dáviddal: *Usque quo exaltabitur inimicus meus sufter me?* és: *piruljanak meg mind azok, akik az én nyomorúságimon örülnek.*

De a Krisztus tanítását követvén, áldást kért üldözőire, nem is a portának tulajdonította azt a változást, hanem annak a követnek, aki ártalmunkra igyekezik. Ha Isten mi velünk, kicsoda ellenünk? Még nem tudhatom, micsoda helyre akarnak bennünket repíteni. De még nem olyan hamar léssen az elmenetel, amelyet szívesen bánom, azért, hogy egymástól tovább esünk. Mindezekről legelső alkalmatossággal tudósítani fogom kedet. Jó egészséget is kívánok. Ámen.

XXXIV.

Jenikő, 25. Martii. 1720.

Ma reggel a fejdelmünk a Pompejus oszlopát volt megnézni, amely oszlop a Fekete-tengernek torkában egy nagy kőszikla tetején vagon. Ez a kőszikla egy kis szigetet csinál. A kaikból kiszállván egy darabig felmentünk a kősziklán, de éppen az oszlopig nem mentünk; mert igen meredeken vagon, és egyik kőszikláról a másikra kellett volna ugrándozni — a káposztás fazék pedig nem ugrándozzhatik oly könnyen, mint a vad kecske. Nem lehetett megtudnunk, hogy micsoda magasságú volt azelőtt az oszlop, mivel el vagon törve két, vagy három darabba. Amely darab még fenn áll, nem lehet magosabb harmadfél singnél. Nincsen mit nézni rajta, hanem csak a régiségiért kell becsülleni, ha igaz, hogy Pompejus tétette oda: mert aztot csak mondják, és minden a Pompejus oszlopának híjjá, de arról semmit nem találni írásban. A bizonyos, hogy az a híres római ember ezen a földön eleget járt; de az nem bizonyos, hogy ő tétette volna oda az oszlopot. Lehet, hogy valamely görög császár munkája, vagy még a császárok előtt tették oda. Ha Pompejus tette is, nekem ahoz mi közöm? Inkább elhiszem, hogy ő tette oda, csak hozzája ne küldjön ked megtudakozni. De azt tudom, hogy Pompejus meg nem fizeti nekem a keszkenőmet, amelyet ott a kősziklák között elvesztettem.

Már most tudom, hová küldenek bennünket. Azt mondják, a város rendes, nem messze vagyon ide, a neve Rodostó. De ennél többet nem tudok, hanem azt tudom, hogy már elküldöttek oda, kik szállásokat foglaljanak az egész bujdosó magyarok számára, és hogy a jövő holnapnak a közepe felé innét elillanunk. Azért azon legyünk, hogy azt a kis időt héjában el ne töltsük, hanem gyakran meglássuk egymást, és eleget ne vessünk. Attól ne féljen ked, hogy addig gyakorta meg ne látogassam kedet, se attól ne tartson ked, hogy a nagy készüllet miatt oda nem mehetnék; mert annyi portékám vagyon, hogy fél óra alatt mindenemet elrakhatom. Mi szép dolog, mikor az embernek minden gazdagsága csak egy ágy, egy kis láda és egy asztal. Látja ked, mind ezek nem adnak nagy gondot; mikor pedig sokja vagyon, a gond is nagyobb. Mit tehetünk rólla, hogy többem nincsen? — Tizen is vannak itt olyanok, akiknek félannyi idő sem kell a készülletre. Édes néném, akik bujdosó fejdelmet szolgálnak, hogy lehetne azoknak valamijek? A való, hogy kivált minékünk kettenhárman, kik mindenkor véle bujdosunk, többünk lehetne, de azt elhallgatom, miért nincsen. Az erdélyi vér nem az adómért szolgál, hanem a becsületért, ha egy kis háladatlansággal fizetnek is, azt nem tekinti. A minapi levelében az ilyen dologra való nézve pöke ki ked ezeket a deák szókat: *Experto crede Roberto* — a való, hogy már én is elmondhatom másoknak. De vessünk véget az ilyen gondolatoknak, és örüljünk még előre annak, hogy holnapután együtt eszünk ebédet és vacsorát, és hagyjuk a törődést annak, aki azt szereti — úgy-e, édes néném! Ezzel maradok ked köteles, láncos, madzagos, spárgás és zsinóros szolgálja.

XXXV.

Jenikő, 16. April. 1720.

Üssék meg a dobot, fújják meg a készülőt, édes néném, már mi készen vagyunk. A gálya, aki urunkot fogja vinni, itt vagyon. Amely hajók a portékát és a

fejdelem embereit fogják vinni, azok is már rakodva vannak. Bercsényi úrnak egy nagy hajót rendeltek. Már mind az egész bagázsia elindult, csak mi maradunk még hátra. Forgács úr velünk lesz, és egynehány alávaló cseléden kívül hárman vagy négyen leszünk a fejdelemmel, és hét órakor reggel mi is abban a nagy vízi hintóban ülünk.

Tegnap pedig a fejdelem csak különösen szemben volt a vezérrel, és tőlle elbúcsúzván, nagy barátságát mutatta a fejdelemhez, és meg is ajándékozta egy szép török flintával, és nagy barátságosan váltak meg egymástól. De gondolja el ked, hogy a török micsodaféle beszédekkel él. A fejdelem beszéd közben mondotta a vezérnek, hogy talám messze vagyon Rodostó, és hogy közelebb szeretett volna lenni a portához. Erre a vezér monda, hogy: ha egy kevésse messze van is, de a hely alkalmas. — De ne gondold, hogy messze legyen; mert csak annyira vagyon, hogy ha a riskását itt megfőzik, oda vihetjük melegen, ítélje el az ember az ő török mondását! Elég a, hogy mindjárt megindulunk, és még ezt a levelet be kell pecsételnem, azért most többet nem írhatok, hanem ha helybe érkezünk, mindenkről tudósítani fogom az édes nénémet, akinek Istentől jó egészséget kívánok és láthassam meg kedet mentől hamarább. Hanem csak arra kérem kedet, hogy írjon mentől gyakrabban; én pedig azt el nem mulatom. Pola téti, édes néném, és az egészségére igen kell vigyázni. Mi ezennel megindulunk, már hét az óra.

XXXVI.

Rodostó, 24. Apr. 1720.

Édes néném, ha nem mondanám is hogy ide érkezünk, csak arról megüsmeri ked, hogy honnét datálom leveletem. Elég a, hogy az Isten szerencsésen ide hozott mindnyájunkat. És mihent ide érkezett Bercsényi úr, mindjárt anagrammát csinált a város nevéből, és e jött ki belőle: Ostorod. Ez igen hozzá illik

a bujdosókhoz. Elég a, hogy erről eleget lehetne elmélkedni, de azt hagyjuk másszorra, most pedig fogadásom szerint hadd írjak meg mindeneket kednek.

Legelőször is ott kezdem el, hogy Jenikőből 16-án indulánk meg. Már a gálya készen várta a fejedelmet. Amely igen nagy méltóságára esett a fejdelemnek, hogy a császár gályát küldött számára. A gálya is a nagyobbak közül való volt, mivel 26 pár lapát vonta — mindenik lapáton kin 4, kin 3 ember volt — mind egészen 220 rab vonta a gályát — azon kívül 100 fegyveres léventi, vagy hajdú benne, egyszóval a gályában voltunk mindnyájan 400. A gályás főtiszt basa volt, a fejdelem mellett lévő császár kapicsi basája velünk volt, azon kívül egy csorbasi. Hét órakor a fejdelem a gályába szállván, tiszteletnek okáért az ágyúval lőttének, a vasmacskákat felvonták és vonni kezdek a gályát. — A császár kastélyát meghaladván, ellenkező szélre találánk, a szigetek felé kételenítettünk venni útunkot, amely szigetet nevezik Insula Príncipium. Forgács úr ezt észre vévén, hogy nem az volna a rodostói út, és nem tudván az okát, hogy miért megyünk a szigetek felé, azonnal megijede, és kezdé a fejdelemnek mondani, hogy a porta megcsalta, és nem Rodostóba viszik, hanem Nikodémiában, ahol Tököli volt. A fejdelemnek haszontalan vala bátorítani és mondani, hogy talám a szelet akarják megnyerni, vagy más okok lehet, és attól nem tart, hogy Nikodémiában vigyék, és arra okot nem adott a portának, hogy akaratja ellen vitesse valahová — mind ez haszontalan vala; mert minden bizonynal elhitette vala magával, hogy Nikodémiában visznek, és mindaddig tártá attól, valamíg a szigetet el nem érők. Ott megszállva 11 órakor, ebéd után Bercsényi úr is oda érkezek. Másnap is a szél ellenkező lévén estig, estve pedig hat órakor onnét elindulánk jó széllel Rodostó felé — egész étszaka jó szelünk lévén, a vitorlákot felvonták, és nem kellett lapátokkal vonni. A harmadik napon 8 órakor reggel a herakleai portusba bementünk, és

vasmacskákat vétének le. A kapicsi basa pedig előre Rodostóra mene, hogy rendelést tenne a szállások iránt, és mindaddig itt kellett nekünk maradni. 21-én a kapicsi basa a fejedelemnek tudtára adván, hogy már készen volnának a szállások, ma öt órakor reggel megindulánk, és n órakor délelőtt Rodostóhoz érkezünk. A fejedelem azonnal kiszállta a gályából, és a lovak a parton lévén, pompával kísérek a városban lévő fő tisztek a fejdelmet szállásáig.

Édes néném, nem egy kis uraság a gályán járni. Ott a nagy rendtartás legkissebb dologban is, a nagy csendesség. Amikor kétszáz ember megrándítja, csak eliheti ked, hogy jól meg vagyon rándítva, aztot pedig mind egyszersmind, az 52 lapátot egyszersmind teszik a vízbe — egy lapátnak a hosszasa vagyon legalább öt ölnyi. Igen szép multság azt nézni, de meg, ha az ember azt gondolja, hogy azok a szegény rabok csaknem mind keresztények, és hogy holtig ott kell maradni nekik, megesik az ember szíve rajtok. Azon kívül is a gályavonás igen nehéz munka, aki azt nem látta, nem lehet annak azt kigondolni — azt gondolná az ember, hogy mindeniknek az egész karja kiszakad, úgy megrántja a lapát őket.

A való, hogy az ételöket megadják, de a ruházatjok csak rongyból áll. A mieink mégis ingben dolgoztának azért, hogy a fejedelem ott volt, és ugyan ezért az okért is nem bántak rosszul vélek, de másként ing nélkül dolgoznak, és a verést legkisebbért szenvedniük kell, amint magok is mondták szegények. Amidőn valamit akarnak nékik parancsolni, csak süvöltenek — már ők azt tudják, mire való, és egyszersmind fognak a munkához. Az ő székek úgy vannak rendiben egymás után kétfelől, valamint a templomban szoktak lenni — közepette utca vagyon, ahol szüntelen járnak alá s fel a tisztek, és azt nézik, ha valamelyik nem vonja-e jól a lapátot, ha beszélnek-é egymással? Kinek-kinek a maga helyében kell maradni, oda vannak láncolva, és mihent a vonást elhagyják, le kell ülni, és ugyanazon helyben kell alunniok is. Egyébkor soha sem szabad felállani, hanem amikor a gályát

vonják, és olyankor igen szomorú zörgést hall az ember: mert csak a sok lánc zörgésit lehet hallani.

Mind ezekre azt mondaná ked, hogy lehetetlen ezeknek a szegény raboknak, hogy szabadságokat ne suhajtás; mindazonáltal mégis vannak olyanok, akik azt a nyomorú életet megszokták; mivel én beszéltem két magyar rabbal, akik húsz esztendőől fogvást vannak a gályán, és mondtam, hogy ha nem lehet-é olyan módot találni abban, hogy megszabadulhassanak? Csak ezt felelék erre: miért mennék mi már Magyarországon? Feleségünk, gyermekünk talám már megholtanak — ott mi is mivel élnénk? Itt ételt adnak, és megszoktuk már ezt a nyomorúságot. A való, hogy nem vártam ezt a feleletet töllök, más-ként is gondolkodnám, ha helyettek volnék. A mi gályánkon mindenféle nemzetekből valának: magyar, német, francia, lengyel, muszka. A Noé bárkájában nem volt ennyiféle nemzetség, kiveszem az állatokat.

Elég a, hogy az egész bujdosó magyarok itt vannak. Kinek-kinek itt vagyon elhintve a kenyere — addig csak itt kell lenni, amíg abban tart. Kinek-kinek pedig bőven elegendő és tágas szállása vagyon — csak én egy szolgálával egy gazdag örménynek az egész házat birom, és mindenik háznak vagyon egy kis kertje. Amidőn meghallották az örmények, hogy közikben jövünk lakni (mert azt jó megtudni, hogy ebben a városban négyféle nemzetség vagyon: török, zsidó, görög és örmény — mi az örmények házaiban lakunk) azonnal a kadiához, vagy a török bíróhoz mentenek, mondván néki, hogy azt hallották, hogy a magyarok olyan hamisak, hogy az asszonyokon, leányokon még az utcán is erőszakot tesznek. Pápai Gáspár éppen a kadiánál talált lenni akkor, és monda nagy prosopoeával a kadiának: Kadia! az örmények ne féltsek a feleségeket a magyaroktól; mert semmi bántások nem leszen — de ha az ő tyúkjok a mi kakasainkhoz jönnek, akkor semmiről nem felelek. A kadia nagy nevetséggel monda Pápainak: Aferim, magyar, aferim, (igen jól mondád). Mink ezen eleget neveltünk, hát ked is nevéssen.

Elég a, hogy mi már itt helyben vagyunk — a bújdosásban is bújdosnunk kell — az Isten fizesse meg annak, aki az oka. Mint leszünk, hogy leszünk ezután, azt hagyjuk az Isten akaratjára: — ő hozott bennünket ide, ő is viseli gondunkat. Akik mivelünk rosszat akartak tenni, azoknak rossz szándékjokat az Isten jóvunkra fordította; mert noha még nem ismerem a várost, se körül való helyeit, de azt elmondhatom, hogy hálaadással tartozunk Istennek ide való hozásáért; mert sokkal tágasabban vagyunk szállva, mint abban a nyomorult Jenikőben. Az egész szállásaink a város szélén vannak, csak egyet lépek, már a mezőn vagyok. — De lakóhelyünkről legelső alkalmatossággal bővebben írok, és nekem úgy tetszik, hogy most eleget írtam, és n órákor ideje volna lefekünni; mert a csudálatos dolog, hogy az embereknek és az asszonyoknak itt is úgy kell alunni, valamint másutt. De minekelőtte elvessem a pennát, arra kérem kedet, hogy a hozzám való szeretet meg ne fagyjon, és az egészségre igen vigyázzon. Innét oda mindennap mennek hajók, és akármelyik hajósnak a levelit oda adhatja ked. Jó étszakát, édes néném.

XXXVII.

Rodostó, 28. Maji, 1720.

Már mi itt derék házastüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont. De tréfa nélkül, édes néném, mi itt igen szép kies helytt vagyunk. A város elég nagy és elég szép, a tengerparton lévő kies és tágas oldalon fekszik. Az is való, hogy Európának éppen a szélén vagyunk. Lóháton innét Konstancinápolyba két nap könnyen el lehet menni; tengeren pedig egy nap. A bizonyos, hogy seholy a fejdelemnek jobb lakóhelyt nem adhattak volna. Akármely felé menjen az ember, mindenütt a szép mező, de nem pusztá mező; mivel itt mindenütt a földet jól megművelik, a faluk mellett lévő mezők nem puszták, és ennek a városnak a földje olyan mí-

velt, valamint egy jól megmívelt kert — kivált mostanában gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és a szőlőket és a sok veteményes kertet. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna — azokat pedig igen jól művelik, és azokban a sok gyümölcsfák úgy tetszenek, mintha mind kertek volnának. Itt pedig meg nem kározzák a szőlőt, mint nálunk, azért is az ágak mind le vannak hajolva, a szőlőgerezdet a levelek befödven a földet is árnyékban tartják, e pedig szükséges ezen a meleg földön, ahol nyárban igen kevés eső jár — így a föld nedvesen marad, és a szőlő nem szárad el.

Itt, a való, sok veteményes kertek vannak, az ide való szokás szerént művelik, de nem lehet a mieinkhez hasonlítani. Gyapotat pedig sehol annyit nem vetnek, mint itt, és a gyapotból való kereskedés itt igen nagy. Torda vármegyében, gondolom, hogy megteremne, de a mi kokány földünkön elegendő melege nem volna. Itt az asszonyoknak egész esztendő által csak az (a dolgok), hogy a gyapotat elvessék, megszedjék, eladják, vagy megfonják. Májusban vetik el, és octoberben szedik meg. Való, hogy sok bíbelődés vagyon a gyapottal, de minthogy itt az asszonyoknak semmi más külső munkajok nincsen, azért arra reá érkeznek.

A város felől azt mondhatom, hogy ezen a földön elmondhatni egy szép városnak, amely nem olyan széles, mint hosszú. De akármely szép házak legyenek itt a városokon, nem tetszhetnek szépeknek; mivel az utcára nem hagynak ablakokat, kivált a törökök azért, hogy a feleségek ki ne láthassanak — micsoda szép dolog az irigység! A piaca a városnak igen bőv — a sokféle szárnyas állat, gyümölcs, kerti vetemény itt olcsó — amíg ide nem jöttünk, még minden olcsóbb volt. De ha egy kis drágaságot okoztunk is, de a való, hogy csendességet is okoztunk; mert a lakosok magok mondják, hogy amíg ide nem jöttünk, ahol most vagyunk szállva, ott az utcákon nappal is félve jártának az asszonyok és leányok, estve felé pedig akit kívül találhattak, azt elragadták, és gondolja el ked, mint bocsátották el? Még gyilkosságok is estének, ezeket pedig

a jancsárok, görögök, és örmények követték, de már most legkisebbet sem hallani. Estve kiki sétálhat az utcákon, semmitől nem tarthat. A való, hogy mink is sokan vagyunk, de legkisebb dolog ha történék, a kapunkon lévő 30 jancsár megtanítaná azokat, akik valamely garázdát akarnának indítani. Nem is lehet már csendesebb hely, mint ahol mi lakunk — estve idegen jancsárt, se görögöt nem látunk, noha a szép időben 11 óráig is kint vagyunk. Csak ilyen hamar is már micsoda hasznára vagyunk a városnak, hát még ezután. Csak azt bánom, hogy messze vagyon Bercsényi úr töllünk: ő nem bánja, mert ritkábban megyünk hozzája, és annyival kevesebb lesz a költség. De mit tudunk tenni, ha messze is, csak oda kell menni — hát hogy töltsük az időt? Még az asszonyok sem szeretik aztot, de mit tehetnek velünk együtt rólla? A való, hogy a nem nékik alkalmatlanabb, hanem nékünk, mert csak el kell hozzájok menni, valamint az úr dolgára.

Már eleget beszéltem a városról, és a földjéről; hanem már a mi házunknál lévő szokásról kell szólni, és az idő töltéséről. A való, hogy egy klastromban nincsen nagyobb rendtartás, mint a fejdelem házánál. Ezek pedig azok a rendtartások: Reggel hatodfél órakor a dobot megütik, akkor a cselédeknek fel kell kelni, és készen kell lenni hat órára. Hat órakor dobolnak, és akkor a fejdelem felöltözik — azután a kápolnába megyén, és misét hallgat. Mise után az ebédlőházba megyén — ott kávéét iszunk, és dohányozunk. Amikor az óra három fertály nyolcra, akkor elsőt dobolnak misére, nyolc órakor másodikát, és egy kis idő múlva harmadikot dobolnak — akkor a fejdelem misére megyén, mise után a maga házába megyén, és kiki oda megyén, ahova tetszik. Tizenegyedfél órakor megütik a dobot ebédre, és tizenkét órakor asztalhoz ülünk, és törvényt teszünk a tyúkokra. Harmadfél órakor a fejdelem csak magánosan a kápolnába megyén, és ott vagyon három óráig. Mikor az óra három fertály ötre, akkor elsőt dobolnak estvéli imádságra, öt órakor másodikát, és egy kevés idő múlva harmadikát — akkor

a fejdelem a kápolnába megyén, és azután kiki eloszlik. Vacsorára hetedfél órakor dobolnak. A vacsora nem tartván sokáig, nyolc órakor a fejdelem levetkezik, de leggyakortább le nem fekszik még akkor, és reggel ha szinte hat órakor öltözik is fel, de éjféli két órakor felkél. Azt pedig ne gondolja ked, hogy legkissebb változás is legyen mindezekben. Ha szinte a fejdelem beteg volna is, akkor is mind egyaránt folynak a rendek. Hatodfél órakor felkelni nem kicsiny dolog, de el nem mulatom azért, hogy kedvit találjam, és mindenkor jelen vagyok, mikor öltözik — a hivatalom is hozza magával, hogy vigyázzak a cselédekre. Ezek tehát a mi klastromunkbéli rendtartásink. Ami pedig a mulatságot és az időtöltést illeti, a sokféle, és kiki a maga hajlandóságát követi. A fejdelem minden héten lóra ül kétszer, és estig oda vadászunk; mert itt igen sok fogoly és nyúl vagyon — veres fogoly több vagyon, mint szürke. Mikor pedig vadászni nem megyén a fejdelem, akkor csak a sok írásban tölti az időt. Mink is jobban tölténők, ha lehetne, mert az ember nem mehet örökké sétálni, nem lehet mindenkor a mezőn vándorolni: az ide való emberekkel pedig nem lehet társalkodni. Itt az idegen senki házához nem mehet. Kivált az örmények inkább féltik feleségeket, mintsem a törökök. Még nem láthattam a szomszéd asszonyomat. Napjában tízszer is a kapuja előtt kell elmennem, és, ha a kapuban talál lenni, úgy szalad töllem, mint az ördögtől, és bezárja a kapuját. Nem törődöm rajta; mert közönségesen az örmény asszonyok olyan fejérek, mint a cigánynék. Ebből elítélheti ked, hogy itt a lakosokkal semmi ismeretség nem lehet, nem is veszünk semmit; mert itt ki szőcs, ki szabó. Valami főrenden lévő emberek itt nincsenek, akikhez mehetnénk. Török urak vannak, de unadalmas dolog törököt látogatni: egyik a, hogy törökül nem tudok; másik a, hogy ha az ember hozzájok megyén, elsőben: no ülj le — azután egy pipa dohányt ad, egy findzsa kávé — hatot, vagy hetet szól az emberhez, azután tíz óráig is elhallgatna, ha az ember azt elvárná, ők a beszélge-

téshez, nyájassághoz épen nem tudnak. Minden mulatságunk tehát abban áll, hogy Bercsényi úrhoz megyünk vagy ebédre, vagy vacsorára — ott mégis nevetünk a kis Zsuzsival; mert az asszony nyál reá kell az embernek tartani magát, valamint a kompódi nemesasszonynak. A már csak a régi dolgokat szereti beszélni, hogy leánykorában micsoda mulatsági voltának. Azt jól tudja ked, hogy nekem ahoz semmi kedvem nincsen. — Énnekem a micsodás természetem vagyon, elhallgathatom az embert három óráig is, hogy egyet ne szóljak, de azután kérje meg ked töllem, mit beszélitek nekem? egy szót sem tudnék megmondani belőlle. így vagyok azzal az úri asszonnyal. Két óráig sem szólok egyet. Ha nevet, én is nevetek, de sokszor nem tudom mit — azt gondolja, hogy én azokat mind nagy figyelmetességgel hallgatom. Ugyan is, ha én régi dolgokkal akarom az időt tölteni, a Nagy Sándor históriáját olvasom, az elég régi. Mind ezekből megláthatja ked, hogy micsoda városban telepítettnek le bennünket; annak micsodás lakosi vannak, micsoda környéke; itt micsodás szokást tartunk. De azt még meg nem mondtam kednek, hogy én micsodás szokást tartok. Az én szokásom a, hogy tíz óraker lefekszem, és a szemeimet bezárom, és rend szerént azokat fel nem nyitom más nap hatodfél óráig. Ezt a dicséretes szokást mind télben, mind nyárban megtartom. Azért ez a levél olyan hosszú, hogy már tíz az óra, alugyunk hát, édes néném. De az egészségre kell vigyázni, ha azt akarja ked, hogy gyakran írjak. Másszor többet, vagy kevesebbet. Ihon azt majd elfelejtettem megírni, hogy az a veszett köszvény az urunkra jött alkalmatlankodni.

XL.

Rodostó, i. Jan. 1721.

Pola téti! Látod, édes néném, hogy már jó napot is tudok mondani görögül. De tudja-é ked, hogy ma micsoda nap vagyon? Tudja-é ked, hogy ma nekem

köszöntő levelet kell írni? Én pedig meghajtván mind a két térdemet, kívánom, édes néném, szívesen, hogy az Isten lelki és testi áldását adja kedre, azaz, hogy betöltse a ked szívet malasztjával, és egészséget adjon kednek. Ugyan jók vagyunk mi, édes néném — mi egymást csak két szóval köszöntjük — azt a két szót mindenkor elkíséri a mi szívünk — mi azzal beérjük, s többet nem kívánunk: nem úgy mint Bercsényiné, aki azt szeretné, hogy két óráig tartana a sok mindenféle kívánság — már azt megszokta, én pedig el nem hagyatom véle, noha tíz szóból állott a máii köszöntésem. Hát még mennyit neveltünk a Kajdacsiné köszöntésin — az urat nagy térdhajtással köszönti: hogy sok új esztendő napokat kívánok Nagyságodnak — ezt a mostani új esztendőt pedig az Isten meg ne engedje Nagyságodnak eltölteni itt, hanem maga hazájában, és így Bercsényi uram el nem tölti ezt az esztendőt, hogy ha csak hazájába nem megyén; annak pedig nem látom módját.

Nem tudom, ha nálunk szokás-é ma egymást megajándékozni? mert Franciában az igenis szokás — ott a királyt, urat, szegényt, asszonyt, leányt, egy szóval minden ajándékot ad egymásnak, ha egyebet nem adhat is, de csak egy gombostőt is ad. Kedtől pedig, egyéb ajándékot nem kívánok, hanem, hogy ebben az esztendőben is úgy szeressen ked, mint az elmúltban. Aztot pedig ne kívánja ked, hogy jobban szeressem kedet; mert ha csak fél lóttal többet nyomna a szeretet, több volna az atyafi szeretetnél. Látja hát ked, mint szeretem kedet! Úgy szeretlek, édes néném, mint a káposztát. De ebben az esztendőben igen igen kell vigyázni az egészségre.

XLI.

Rodostó, 9. Sept. 1721.

Szép dolog a háláadatlan-ság. Már egynehány levelemre nem vehetek választ; mégis ked panaszkodik. A rendes dolog, én nekem kellene kígyót békát kiálta-

nom kedre; mégis ked ír olyan haragos és tüzes levelet nekem, hogy ugyan szikrázott, amidőn olvastam. Megharagudott Hermán — kövér ludat kíván. Ne halragudjunk, édes néném; ked is felejtse el, én is elfelejtem. De lehetetlen, hogy meg ne írjam, amit gondolok, ha szinte újontában fellobbasztom is azt az édes haragot. Mert egész gyönyörűség nékem a ked haragos levelét olvasnom, és olyan formában tud ked panaszolkodni, és pirongatni engemet, hogy még annál inkább kellene kedet szeretni, ha lehetne.

Édes néném, azt már régen tudja ked, hogy Bercsényi úrfi innét elrepült hajón még júliusban. Viszen magával mintegy három száz katonát — annak a fele magyar, de a más fele, Isten tudja hányféle nemzet — talám magok sem tudnák megmondani. Elég a, hogy már néki regimentje vagyon. Akinek pedig ott regimentje vagyon, a már az előmenetelnek az első grádcsára lépett, főképpen az idegenek közül. A kis Eszterházy is elment, akinek is az atyja már egynehány holnapja, hogy itt vagyon — én azt mondom feleségestől: mások azt mondják, hogy nem feleségestől. A mi papjaink azt mondják, hogy az Eszterházy úrnak úgy vagyon a házassága, valamint a Samaritana asszonynak, akinek azt monda a Krisztus: hidd ide az uradot; az asszony megvallá, hogy nem volna ura, mert akivel akkor lakott, nem vala valóságos ura. Azért a papok is azt mondják, hogy Eszterházy úrnak nem valóságos felesége az, akivel lakik. Csak egykét szóval megmondom kednek, hogy miben vagyon a dolog. Eszterházy úr ebbe az országba jővén a több urakkal Lengyelországból, a felesége mellett volt egy lengyel leány, akit egy tót nemesember szolgájának férjhez adta. A felesége meghalván, és a lengyel asszonyra igen vágyván, erővel-é, vagy jó kedvüből nem tudom, de az urától elválasztatta, és azután papok előtt megesküdvén véle, magának elvette, és azóta mint házasok úgy élnek. A mi papjaink mind az elválasztást, mind az elvételt az egyházi törvénnyel ellenkezőnek tartják — azt a papok lássák, ők ahhoz többet tudnak nálamnál. Én azt nem vizsgálom, jó-é,

nem jó-é a házasságok? — Elég a, hogy az időt eltöltöm nálok; ők lássák a többit. Az asszony elegendő szép, igen szép természetű, ifjú, és a mulatságot szereti. Nekünk ilyen kell az unadalmas Rodostóra. A lengyel táncot eljártam már egynehányszor véle. Magyarul is tud keveset. Azt elmondhatni felőlié, hogy ember-ségtudó asszony, és el nem unom magamot, amikor véle vagyok.

Azt tudja meg ked, hogy Forgács úr elhagya bennünket. Nem tudom, ha az ide való lakást únta-é meg, vagy Bercsényi úrral nem lakhatott egy városban. Lehet, hogy mindenik okozta az elmenetelét. Lengyelországban akar lakni. Nekem úgy tetszik, hogy illendőbb lett volna a többivel itt szenvedni, mivel semmi rövidsége nem volt. De kiki a maga kádjáról dézmál. Az elmúlt holnapban mi ismét a savanyúvíznél voltunk. Úgy látom, hogy mindenkor elmegyünk oda annak idejében. Én ugyan nem bánom, mert még is telik az idő.

Ugyan időtöltésért is ment volt a fejdelem egy török úrhoz, aki kérte vala a fejedelmet, hogy menne hozzája, mivel ott igen szép vadászó helyek vannak. A jószága öt mélyföld ide, de csak két nap maradtunk ott, addig is a sátorok alól ki nem búhatott az ember a sok esső miatt. Soha sem láttam volt bialokkal vadászni, csak ott. A ház mellett egy tó lévén, abban vagy húszig való bialokot hajtottak, és azokkal egészen felkevert ették a tót, és a sárból a kezekkel vonták ki az emberek a sok halat. Nem lehetett úszni a szegény halaknak a sáros vízben. Török halászat! Én valami itt történik, mindenekről számot adok kednek, csak ne haragudjék ked, és csak az egészségre vigyázzon. Többet is írnék, de ebédre dobolnak, és a hajós megindul ebéd után. Azért maradok és leszek a ked legkedvesebb és drágább atyjafia.

XLII.

Rodostó, 20. Nov. 1721.

Ügy tetszik, hogy már ennyi lakásunk után ebben a városban bővebben írhatok kednek a lakosiról és a szokásiról. Ügy is nincsen egyebet mit írnom. Azt már egyszer megírtam, hogy négyféle nemzetség lakja a várost: görög, örmény, török, zsidó, és hogy nagy kereskedés vagyon itt mind földön, mind tengeren. Némelykor háromszáz szekér bájó a városba — e pedig gyakorta történik, főképen őszzsel és csaknem minden nap. Itt, amit a szekereken hoznak, hajókra teszik, és Konstancinápolyba viszik. Tengeren is ide sok hajók jönnek, akik mindent hoznak. — A lakosokról azt mondhatom, hogy a török lakos itt felesen vagyon, és csendességben élnek, legjobb eledellel is élnek, és külön laknak a keresztényektől.

Mert itt mindenik nemzetség külön külön résziben lakik a városnak; a város csak egy, de négy részben vagyon, és nem elegyednek össze. És amidőn pestis vagyon, ritka, hogy mind a négy nemzetség között volna — némelykor csak a törökök között vagyon, és másutt nincsen; némelykor csak a zsidók között, a görögök, vagy csak az örmények között. Mind a négy nemzetségnek egy bírójok vagyon, aki török — e csak három esztendeig lehet bíró, némelykor addig is leteszik. De mindenik nemzetségnek vagyon különös bírójok, akik folytatják a dolgokat a kadia előtt (azaz a török bíró előtt). Itt a kadia csakhamar felépül, noha ő is sok pénzen veszi meg a bíróságot. És amint ő ítéel, annak úgy kell lenni, ha igazságtalan is az ítéleti: példának okáért, ha városi tolvajt fognak meg, arra olyan ítéletet teszen, hogy fel nem akasztják, ha fizethet neki; de ha nem, abban bizonyos lehet, hogy meghosszabbítják a nyakát. Itt pedig akasztófa, se hóhér nincsen, hanem akármely bolt eliben felakasztják egy szegre a piacon, és a jancsár, akit megkaphat az utcán, örményt, zsidót, görögöt, annak kell felakasztani.

A kadiának itt mindenért kell fizetni. Ha valaki építeni akar a szabadságért fizetni — a temetésért, házasságért mind fizetni kell — hogy a gyapotot és szőllőt megszédhessék, fizess — hogy kiki a maga borát árulhassa, azért fizetni kell — ha csak tele hordót akar is megkezdni, fizetni kell — az új bort nem szabad addig árulni, amíg nem fizetnek. — A kadia meggondolja magát, egy órában a korcsomákat mind bezárátja; akkor fizetni kell, hogy kinyithassák — egy szóval csaknem mindenért kell fizetni. Azt mondhatná ked, hogy az ezerekre megyén: való, hogy sokra megyén, de nem megyén olyan sokra, mert a temetésért, házasságért ki öt polturát, ki tizet, ki egy tallért ád, amint már bírja magát. Aki szabadságot kér a szedésért, borárulásért is, ahhoz képest fizet, amint már sok, vagy kevés szölleje vagy bora leszen.

De mind ezekre nem kell azt mondani, hogy a lakosokat nyomorgatja a török; mert ha a magát megadja, azután csendességben marad, és csendesebben mint nálunk. És a micsoda kevély nép a görög, ha úgy nem bánnának vélek, idegen nem lakhatnék közöttök. Mi itt meg nem maradhatnánk, ha a törököktől nem félnének, de a botozástól félnék; mert legkissebb panaszáért is a kadia száz pálcát veret a talpán, ha ezekkel bír is — és még azon felül fizetni kell azért, hogy két százat nem csaptak rajta. A görögök sokkal jobban élnek, mintsem a mi örményink, akik között lakunk: de nem is olyan munkások, mint ezek, se nem olyan gazdagok, nem is csuda, mert az örmények igen rossz ételekkel élnek. Már ebben a hónapban bialokot ölnek meg, és azoknak a húsából kolbászt csinálnak, és mindenütt csak a sok kopácsolást halljuk egész étszaka, hogy nem is lehet alunni — aztot megszáraztják, és egész esztendő által azzal élnek. Az örmény asszonyok, mikor a városra mennek, mind fekete bélélen mentét vesznek magokra, és igen munkások. Egy rendbéli köntösnél a leányokkal többet nem adnak, se pénzt, se más egyebet. Egy örmény a lakadalma után egy hétig vagy kettőig a feleségével együtt

nem eszik — ennek nem tudom az okát — de együtt alusznak. A lakadalmaknak pedig már náluk bizonyos idejek vagyon — leginkább ebben a hónapban házasodnak, amidőn már az új bor megforrott, és a kolbász-csinálást elvégezték. Mind a városról, mind a lakadalmakról verset csináltam, nem tudom, elküldjem-é, vagy sem? Mindazonáltal kednek elküldhetem, idegennek el nem küldenem; mert nem mondhatni szép verseknek. Itt mind görög, mind örmény érsek vagyon. A zsidó népről mit mondjak? itt is csak olyan a zsidó, valamint másutt. — Ezek tehát azok a szép versek, olvassa ked figyelmetességgel.

Lakunk partján a tengernek,
Töltjük napját életünknek;
Annak gyakran nagy zúgását
Látjuk, s halljuk hánykódását.
Abban nagy halak játszanak,
örömben ugrádoznak.
De a parton a kik laknak
Szomorúan suhajtoznak.
Régen Napot jönni látjuk
A tengerből, s azt suhajtjuk.

Város kies helyen fekszik,
Mely a szemnek szépnek tetszik.
Konstancinápolyban ha mégy,
Húsz mélyföldhöz még ötöt tégy.
Szép oldalra van építve,
Szőlőhegygyel körülvéve.
Szépnek várost nem mondhatni,
Se azt rútnak nem tarthatni;
Ez országban akárhol jársz,
De szép várost itt nem találsz.

Az élethez mi szükséges,
Az itt, mondhatom, bővséges.
Sok százféle árút hoznak,
Melylyel boltokot itt raknak.
Itt hajóra azt mind teszik,
Császár városába viszik.

Itt az aér oly változó,
A mint a nép, hazudozó;

Télben délig tüzet gyújthatsz,
 Dél után ablakot nyithatsz.
 Nyárban délig nagy meleg van,
 Estve felvedd, ha mentéd van.

Beszélj földe jóvoltáról,
 Hallgass kedves lakásáról,
 A tél hideg, igen szellős,
 És a mellett igen essős.
 Lakni városban kedvesen
 Arra okod éppen nincsen;
 Mert a tavaszt másutt várják
 Nagy örömmel, s azt suhajtják:
 Itt pediglen tőle félünk,
 Ahoz tartva közelítünk.
 Okát annak kitalálnád,
 Ha e várost sokat laknád;
 Mert gyakran a mirígyhalál
 Tavasszal itt sokat sétál.

Tavasz kezdete igen rút,
 És a vége a széptől fut.
 A nyár meleg, minden kiég,
 Alig marad egy kis zöldség.
 Az ősz tehát legkedvesebb,
 Azzal gyümölcs nem édesebb.
 Mit mondhatni tehát jónak,
 Ha az íze sem jó bornak?

Itt asszonyokat ha látnál,
 Magadra keresztet hánnál;
 Mert mindenik egy ijesztő,
 Nem külömb, mint egy kísértő.
 Fekete vagy zöld mentéjek,
 Födözve van orrok, fejek.
 A fejek van bépólálva,
 Csak a szemek van kinyitva.
 Azt nem mondom hogy szaladnál
 Töllök, ha vannak házoknál;
 Mert ott más köntösben vannak
 Mint mikor az utcán járnak.

örmény, görög lakodalmon
 Ne kapj ott a vígasságon.
 A hegedűt ott rángatják,
 A füledet csikorgatják.

Annak nincs több csak két húrja,
 Melynek ízetlen a hangja.
 Soha többet egy nótánál
 Azon vonni nem hallanál.

Örmény menyasszonyt pompával
 Viszik estve sok gyertyával,
 Ki templomban vőlegénnyel
 Megesküszik nagy örömmel.
 Más nap menyasszonyt utcákra
 Viszik házokról házakra.
 Annak fejét betakarják,
 Hogy ne lásson, azt akarják.
 Orrára könnyen leesne,
 Ha segítsége nem lenne.
 Őtet kétfelől vezetik
 öreg asszonyok segítik.

Menyasszony nagy büszkén megáll
 Minden háznak kapujánál,
 Ott keszkenőt a nyakára
 Tesznek, elég ajándékra.
 Onnét elébb megindítják,
 Meg más háznál megállítják.
 A vőlegény pillangóson
 Megyén előtte kardoson.
 Az utcákat mind bejárván
 S elég ajándékot kapván
 Viszik vőlegény házához,
 Hol kezdenek vígassághoz.

Egy hétig tart lakadalom,
 Három napig az unalom;
 Mert addig a vőlegénynek
 Láncon kell lenni kedvének.
 Csak száraz kortyot kell nyelni,
 Mert nem szabad megköstolni.
 Lakadalma vőlegénynek
 Hasznára van erszényének;
 Mert kiki ad néki annyit,
 Hogy elteszi annak felit.

Lakja várost négy nemzetség:
 Görög, török, zsidó, örménység.
 Ez mindenik tart más vallást,
 Külön-különféle szokást.

Hogy lehetne ott egyesség,
 A hol hitben van külömbség?
 Ne kívánjad ott a lakást,
 Se sok ideig múlatást,
 A hol három napján hétnek
 Három vasárnapot ülnek.

Talám e föld azért tetszik
 Olyan rossznak, azért látszik,
 Hogy itt töltünk esztendőket,
 Sok unadalmas időket:
 Minden tetszik bujdosónak
 Hazáján kívül soványnak.
 De, ha Istennek szolgálunk,
 Úgy szent városában lakunk,
 Ott nem fognak üldözhetni
 Se bennünk onnét kitudni,
 Ott öröke a koldusnak
 Olyan nagy, mint a királynak.
 Uram! legyünk mi bujdosók,
 Azon városban lakósok.

Édes néném, ezeket csak ked számára csináltam; mert tudom, hogy a ked ítélőszéke előtt meg nem ítélik őket. De, ha más kezéhez akadnak is, nem törődöm rajta. Ha nem szereti, csináljon szebbeket. Én soha sem voltam a Parnassus hegyén. Hanem csak azon törődöm, hogy ez a levél találja kedet friss jó egészségben. Édes néném, szeret-é még ked? Pola téti.

XLIII.

Rodostó, 16. Apr. 1722.

Szép dolog a háláadatatlanság és a restség. Már néhány levelemre nem vettem választ, mi az oka? Beteg-é ked? haragszik-é ked? Nekünk nem kell úgy tennünk, mint a rossz házásoknak, akik háttal fordulnak egymáshoz, amikor nem jól vannak egymással. De édes néném, most nem kell haragudni reám; mert mi most keserűségben és sírásban vagyunk, és az olyanokra nem kell haragudni, hanem még az olya-

nokkal sírni kell. Azt nem kívánom kedtől, inkább sírok ked helyett.

A mi szomorúságunknak pedig az az oka, hogy tegnap vettük hírét a fejedelemasszonyunk halálának, aki is Parisban 18. Febr. holt meg 43 esztendő korában. A való, hogy a fejedelem szívesen bánja, de már egy nagy bútól megmenekedett; mert a fejedelemasszony állapotján mindenkor kellett búsulni. A való, hogy igen keveset laktanak együtt, de a kötelesség mindenkor fenn volt, és a gondviselésnek meg kellett lenni: noha a héjával a szegény fejedelemasszonynak nagy nyomorúsággal és szegénységgel kellett életét tölteni. Édes néném, nem vigasztalására vagyón-é az egy szegénynek, amidőn azt látja, hogy a fejedelmi nagy házból valók is szükségét szenvednek, és hogy ezekkel is úgy bánhatik az Isten, valamint ő véle, és ha ezek kenteiének szenvedni, ő is könnyebben szenvedhet. Valljon, ha a szegények mindenkor boldogságban látnák a fejedelmeket és más nagy urakat, nem gondolhatnák-é azt felőlők, hogy talám az Istennek rendelése nem bír vélek, és alább nem teheti őket? — Solon, a hét bölcsek közül való, a Kroesus udvarába menvén, Kroesus nagy becsülettel fogadá, és megmutatá néki a kincsét, és monda néki a király: «Látod-é, micsoda gazdag és boldog vagyok?» De a philosophustól semmi dicséretet nem véve, amely nehezen esek a királynak, gondolván, hogy majd fel fogja őtet magasztalni, és még több kincset is mutata néki, de Solon mindezekre csak azt monda a királynak: Nemo ante mortem beatus: Senki holtáig nem boldog. E ha nem tetszék is a királynak, el kellett hallgatni. Eszébe is juta idővel; mert Cyrus felprédáltatván kincsét, és országát, és maga is rabságba esvén, és halálra ítéltetvén, akkoron eszébe jutott a Solon mondása.

Minthogy históriából beszéltem kednek, még ez iránt két rövid példát hozok elé, hogy meglássa ked, hogy mi is tudjuk az ABC-ét. Osiris, az egyiptomi leg-híresebb király, meggyőzvén öt vagy hat királyokat, és rabságban tartván, amidőn valahová ment, a szerékét ezekkel vonatja vala, és az asztala alatt étette

őket. Egyszer a többi között, amidőn vonták a szeke-
ret, egyik a hat közül csak a kereket nézte. Osiris a
szekérben lévén aztot észre vévő, és kérdő tőlle, hogy
miért nézne mindenkor a kerékre? A rab király felelé
néki: «Azt nézem, hogy amely része a keréknek fent
vayon, a lefordul, és amely alatt vayon, a fel-
megy en.» Az egyiptomi király elmélkedvén erről a
feleletről, azonnal felszabadítá a királyokot, és min-
deniket nagy becsülettal a maga országába vissza-
bocsátá.

Ha szinte megunná is ked, de hozok még egy pél-
dát elé; mert nem mindenkor vayon olyan jó ked-
vem, hogy históriából beszéljek. Egy számoszi király,
a neve nem jut eszembe, soha legkissebb szomorúságot
vagy szerencsétlenséget meg nem kóstolván, egyszer
maga magának akart szomorúságot okozni, hogy hadd
búsulhasson ő is valaha valamin, valamint mások.
Azért egy igen kedves gyűrűjét kihúzván az ujjából,
a tengerbe veti; már ő néki is búja volt a gyűrűn: de
más nap egy nagy halat visznek asztalára, akinek a
torkában megtalálja gyűrűit. De idővel ez a király
nagy nyomorúságokban esek, és akkoron észre vévő,
hogy a jó idők után esső szokott lenni, és hogy azt a
szomorúságot kell mi nekünk jó néven venni, amelyet
onnét felül küldenek reánk, és nem azt, amelyet mi
csinálunk magunknak.

Édes néném, többet nem beszéllek históriából, ha-
nem csak azt mondom, hogy ne essünk kétségben:
az Isten megvigasztalhat bennünket, mivel nyomorú-
ságban vetheti a nagy fejdelmeket. De itt még más
rossz hírek is vannak; mert a pestis itt igen kezd
sétálni. Azt mondják, hogy keteknél bővséggel va-
gyon. Az egészségre, édes néném, az egészségre kell
most igen vigyázni, soha sem volt nagyobb szükségünk
reá, mint most. Szüntelen való félelemben leszek
kedért; mert a nem tréfa. Bercsényinek két vagy
három cselédje már megholt, a jezsuitájuk is utánnok
ment, aki méltó pap volt. Maga is az asszonynyal
hozzánk jönnek lakni, mintha már köztünk bátorsá-
gosabb volna: de én nem bánom, mert a kis Zsuzsi

közelebb lesz. Erre azt fogja ked mondani: Jaj! hogy gondolkodik ilyen pestises időben az olyanról? Édes néném, amíg élünk, addig csak magunkban hordozzuk a természetet és az oldalcsontunkot csak kell szeretnünk, vagy akarjuk, vagy sem. Édes oldalcsontból való néném, arra vigyázzon ked, hogy a csont egészséges legyen, és cinteremben ne vigyék. Azért nem kell a házból kimenni, otthon kell ülni, és remélljük, hogy a jó Isten megtart bennünket. Ámen.

XLIV.

Bújuk álli, 24. Junii, 1722.

Édes néném, éppen nem kell nevetnünk. Nézze ked, honnét írok, meglátja ked abból, hogy vagyon abban valami. Abban a vagyon, hogy ide három mélyföldnyire kellett jönnünk, és a várost elhagynunk a pestis miatt. Vagyon immár két napja, hogy itt vagyunk sátorok alatt egy nyomorú falu mellett. Bercsényi úr minden pereputyostól a faluban egy nyomorult udvarházban, vagy is majorban vagyon szállva. A városban a pestis egészen elhatott. Vagyon olyan nap, hogy másfél száz embert is eltemetnek. Közöttünk még senkit sem temettek, noha a cselédek közül kettőn is volt pestis, de kigyógyultak belőlle. Mindazonáltal már tovább nem maradhatván a városban, már két naptól fogvást itt táboroztunk egész háznépestől. A való, hogy szép helyt vagyunk szállva, de az a rút nyavalya elvette minden kedvünket, és csak idéetlenül nevetünk. Ugyanis ocsmány nyavalya ez; reggel jól vagyon az ember, estve felé megbetegszik, és harmad napjára eltemetik.

Ked iránt is nagy félelemben vagyok; mert tudom, hogy keteknél is nagy a pestis, de már ebben benne vagyunk, úszni kell, amint lehet, és mindenek felett bízzunk az Úrban; mert el nem hagy bennünket: így kell a keresztnek útján járni. A bujdosó magyaroknak a bujdosásban is bujdosni kell, hogy valamiben hasonlók lehessenek az Istennek bujdosó fiához. Ezután

hogy léssen dolgunk, Isten tudja. Eszterházy úr nincsen velünk. Rodostóhoz közel egy rétre ment szállani sátorok alá a feleségivel. Többet nem írhatok; mert az írás is ízetlen, a micsoda állapotban vagyunk. Az Isten tartson meg bennünket. Az életére és az egészségre vigyázzon ked.

Nem lehet, hogy mégis ilyen szomorúságunkban meg ne nevettessem kedet; mert mi is azon eleget neveltünk. Megírtam vala kednek, hogy Bercsényi úr az asszonynyal hozzánk jöttek vala lakni a pestis előtt. Amikor már nálunk laktanak, annak az öreg úri asszonynak az ágyékán valami kis dagadás volt, mindjárt azt gondolta, hogy talám pestis, senkinek nem szólott, még csak az asszonyoknak sem mondotta meg, valamely orvosságot sem mert kérni, hanem a jó buzgó asszony estve mikor lefeküdt, az ágya mellett való szentelt vízzel kente meg a dagadást mind addig, valamíg el nem oszlott, és mindenkor nagy titkon, és csak akkor mondotta meg az úrnak, amikor elmúlt a dagadás. Elhitette magával, hogy pestis volt. Az ő ájtatos orvosságán mind a fejdelem, mind mi eleget neveltünk: egy keveset nevéssen ked is. Isten hozzád, édes néném.

Majd elfelejtettem volna kednek megírni, hogy mi a szomorú állapotunkhoz való színű köntöst felvettük: mert mindnyájan feketében vagyunk — a fejdelem-asszonyt gyászoljuk. A micsoda állapotban vagyunk, a bizonyos, hogy hozzánk illik a gyász, ha szinte senki haláláért nem viselnők is.

XLV.

Bújuk alli, 12. Aug. 1722.

Ne csudálja ked, ha az elmúlt holnapban nem írtam; mert olyan szomorú állapotban vagyunk, hogy azt sem tudom, ha tudok-é írni. Az elmúlt holnapban, aki confectumokat csinált, és aki kávéét szokott főzni a fejdelemnek, reggel megfőzvé a kávéét, ebéd után megbetegedett, és harmad nap múlva a pestisben

megholt — hozzám pedig harminc lépésnyire volt szállva. Ezen kívül a konyhamesterünknek két fia csakhamar utánna ménének. ítélje el ked ezekből, hogy micsoda szomorú napokat töltünk itten. A félelem sokkal nehezebb talám még annál a nyavalyánál is; mivel az ember nem tudhatja a szempillantását, amelyben abba eshetik — est ve egészségesen fekszik le, reggel betegen találja magát. Istennek hála egészségem jó vagyon, de, minthogy csak a pestisről vagyon itt a beszéd, a már úgy felzavarta az elménket, hogy én mindenkor csak azt képzelem magamban, hogy beteg vagyok, és az ilyen képzelés félelmet okozván az elmében, szüntelen való unodalomban és nyughatatlanságban vagyon az ember. Hányszor feküdtem már úgy le, hogy nem gondoltam viradtát érni, nem azért, hogy valósággal érzettem volna valamely változást az egészségben, hanem azért, hogy az elmének nyughatatlansága okozta bennem az olyan gondolatokat.

Azt ne gondolja ked, hogy csak én vagyok így; mivel mindnyájan ilyen állapotban vagyunk, és ilyen állapotban lévén, elítélheti ked, micsoda vígassággal töltjük az időt. Nem is lehet fél órát a sátoromban tölteni, hanem a mezőn való sok járással töltöm az időt, hogy mégis valamivel mulassam magamot. A nevetés pedig olyan ritka nálunk, hogy ha még így leszünk sokáig, a természet azt is elfelejteti velünk, és csudálni fogjuk, ha másokat látunk nevetni. Hát ha még olyan városba mennénk, ahol mindenkor nevetek, aminthogy azt olvastam egy régi városról, hogy a lakosoknak mindenkor nevetni kellett, semmit sem mondhattak nevetés nélkül — ha a tanácsban valamely országos dologról végeztek is a tanács urak, de kiki nevetéssel mondotta ki a voksát, egy szóval soha sem beszélhettek olyan nagy dologról, hogy nevetés nélkül beszélhettek volna — az apjok, anyjok, feleségek és gyermekek halálát egymásnak nevetéssel adták tudtára. A való, hogy nem szeretném az olyan városban való lakást, de legalább innét egy olyan városba kellene mennünk, hacsak egy holnapig is —

de azt gondolom, hogy talám még ott sem neveltethetnének meg minket; mert a mosolygás is nehéz nekünk.

És a micsoda processiót láttunk itt a minapiban, bizony nem lehetett látni könnyhullatás nélkül. Aztot pedig ezen szomorú halál okozta: Eszterházy úr ide járván misére minden innepekben, s legutolszor Úr színe változása napján itt misét hallgatván, és ebédet évén, estve felé lóra ült, és visszament, ahol a feleségivel volt szállva egy réten. Itt ebéd után nagy főfájást érzett, de mi nem is gondoltuk, hogy még a veszedelmes legyen, a pedig már a pestisnek jele volt, és harmad nap múlva csak halljuk, hogy pestisben megholt. Azt a hírt a felesége hozta meg nekünk, aki is mihent halva látta az urát, nem tudván mitévő legyen abban az elbódult állapotjában, kapja magát egy szolgálival és egy kis leánynyal, oda hagyja az ura testit, és mindenütt gyalog két mélyföldnyire jó hozzánk. Amidőn megláttuk ezt a keserves processiót, nem lehetett nem könnyezni szomorú voltán annak a szegény asszonynak. A fejdelem visszaküldötte az asszonyt, és tett rendelést az úr temetése felől. Mindezek után hogy lehetne legkissebb jó kedvünk is? De, nem hogy jó kedvünk, de tartozunk holtig megemlékezni erről a szomorú állapotunkban való létünk-ről, aminthogy soha el sem felejttem és mindenkoron eszembe fog jutni, hogy micsoda napokat töltöttünk itt el.

De minekelőtte elvégezzem leveletem, lehetetlen, hogy meg ne írjam kednek az égést, amely bennünket megijesztett volt, ha szinte sátorok alatt lakunk is; mert a minap a cselédek egy vászonból való palotát gyújtottak itt meg, nem tudom mi formában, a gyertyát melléje tették volt, egy szempillantás alatt egészen meggyúlt. Zsibrik lakott benne, és alig szaladhatott ki alólla, a portékáját is kikaphatták — de nem lehetett szebb égést látni, mint a volt; mert a sátor sokféle színű materiákkal lévén felcifrázva, a láng is mindannyiféle színt mutatott. Az égés nem tartott fél fertály óráig, de olyan kevés idő alatt elég

drága palota égett el, mert egy olyan sátor legalább két ezer tallérba kerül. Édes néném, adjuk a kőházra a pénzünket, és ne a vászon palotára. Kívánom, hogy az Isten tartsa meg kedet.

XLVI.

Rodostó, II. Octob. 1722.

A pestis, Istennek hála, teljességgel megszűnván a városon, tegnap reggel mi is elhagyók a táborozást, és ide visszajöttünk. Nem is adhatunk elegendő hálát az Úrnak, hogy ilyen nagy pestisben megtartott bennünket, főképpen annyi sok cseléd között, mint itt vagyon, akik magokat nem tudják úgy oltalmazni, mint az okosabbak. Elhitetheti ked magával, hogy örömmel jöttünk vissza, és olyan örömmel, mint mikor az ember valamely veszedelemből megszabadul. Csak mi tudhatjuk aztot, hogy micsoda unadalmas napokat töltöttünk ott el; mert azt le nem lehet írni, és mennél nagyobb szenvedésben volt a mi elménk, annál nagyobb hálaadással tartozunk az Úrnak, aki mi reánk oly nagy gondot viselt, és megszabadított az elmei ínségből, amely se nem könnyebb, se nem kisebb, de talám elmondhatni, hogy súlyosabb a testi ínségnél; mivel akármely bőségben és jó állapotban legyen a test, de, ha az elme nem vidám és nem csendes, a test is ahoz alkalmaztatja magát. Ettől vagyon, hogy sokakat látunk olyanokat, akiknek külsőképpen jól vagyon állapotjok, de mégis kedvetlenek; mert az elmejéknek vagyon valami bajok: ellenben pedig látunk olyanokat, akik, ha szűkölködnek is, ha jó renden nincsen is dolgok, de az elméjük helyben lévén, mindenkor vidámok és jó kedvűek. Sokkal nagyobb tehát az elme nyughatatlansága a testi fáradságnál, és egy óráig való bú és törődés sokkal nehezebb az egy napi kapálásnál.

Mindezeket csak azzal fejezem bé, hogy mindenkor csak az Isten segítségét kell kérnünk. Akár az elménk legyen nyughatatlanságban, akár a testünk ínségben,

de ő hozzája folyamodjunk — egyedül ő adhat könnyebbséget és csendességet. Itt a pestis igen megdéz-málta a városiakat, nem emlékeznek reá, hogy ebben a városban ilyen nagy pestis lett volna, mint az idén: de, Istennek hála, megszűnt, és mi itt vagyunk. Bár gyakrabban vehetnem a ked levelét! Isten tartson meg, édes néném. Mi még nem nevetünk.

XLVII.

Rodostó, 15. Apr. 1723.

Édes néném, micsoda feledékeny nyavalyában voltam eddig, hogy elfelejtettem kednek megírni a szegény Horvát Ferenc halálát. Vagyon már két holnapja, hogy elhagyott bennünket örökösen. Ezt a hírt régen tudja ked, de azt is tudja ked, hogy egy emberséges embert vesztettünk el, aki még hatvankilenc esztendő korában is igen frissen bírta magát, és mindenkor jó kedvű volt — nem is volt vígabb közöttünk ő nálánál. — Micsoda szép dolog a jó természet! Nem kell csudálni, ha elfelejtette volna is a maga hazáját; mert, aki 43 esztendőt tölt idegen országban, azt is elfelejti, hogy hová való.

De attól tartok, hogy ismét itt temetés ne legyen, és a szemét bé ne hunyja egy úri asszony, aki ifjú lett volna Ábrahám idejében: de mostanában hatvankilenc esztendő semmi ékességet nem ad, és egy olyan korban lévő asszonynak nem szükséges befedni az orcáját azért, hogy valamely gondolatokat ne okozzon. Mindezekből észre veheti ked, hogy Bercsényiné asszonyról szól az írás, aki is szemlátomást fog, és mintegy olvad. Azt tudja ked, hogy ilyen idős korban is mindenkor piros ábrázatja volt, de mostanában egészen elhaloványodott, és maga is veszi észre, hogy nem sokára lekaszálják a szénát. Eddig legkedvesebb beszélgetése is a vissza való menetelről volt, de már látja, hogy hamarébb meglátja Mennyországot mint Magyarországot. Bizony jobb is az első a másikánál: de mit ártana Magyarországból Mennyországba menni?

Elég a, hogy a micsoda állapotban vagyon ez az úri asszony, azt gondolom, hogy az örökös hazájába megyén most minden órán. Kit adjunk azután Bercsényi úrnak? Gondolkozzék ked addig felőlle, és írjon ked valami híreket; mert itt semmit nem hallunk.

XLVIII.

Rodostó, 26. Apr. 1723.

Édes néném, akármennyit éljen az ember, akár micsoda kedvére töltse napjait, de mindazoknak a halál a vége. Szegény Bercsényiné asszonyom is azon végezé el életét, aki is már egynehány napoktól íogvást betegeskedvén, és nem annyira szenvedvén fájdalokat, mint a természetnek magában való elfogyását, aki is mint a gyertya, úgy aludt el tegnap három óra felé dél után. Már észre vettük, hogy csakhamar elaluszik, holmi kérdéseket tettek tőlle a rendelése iránt; az urunk az ágya mellett volt, és mindenre megfelelt, és sőt még valamit akart volna mondani a fejdelemnek, már el is kezdette volt, de egykét szó után csak csendesen kimúlék e világból — alig vettük észre halálát. Sokat kívánczozott szegény a mulandó hazájába, de az Isten az örökös hazájába vitte. Úgy tetszik, édes néném, hogy hatvankilenc esztendő múlva csak gondolkozhatott arról a szent hazáról.

Azt elmondhatni arról az úri asszonyról, hogy igen jó erkölcsű ájtatos asszony volt, azt is elmondhatni, hogy mindenkor nagy méltóságban élt, és a szükségnek csak a híré hallotta. Nem is lehetett másképpen, leginkább amikor Draskovicsné, és Erdődiné volt, a harmadik urával is mindenkor bővségben volt még mind ebben a bújdosásban is. Ma tettük koporsóba szegényt, és gondolom, hogy a jezsuitákhoz viszik bé innét Konstancinápolyba — tudom, hogy ott lesz ked a temetésin.

Tudom, hogy már azt várja ked, hogy megírjam, micsoda állapotban volt az úr az ilyen szomorú órákban? Amidón az asszony betegeskedett, igen igen

tudta kedvit keresni, és amidőn halálán volt, akkor úgy történt, hogy aludt — nem akarták felköltetni, hogy jelen ne legyen. Amidőn felébredt, és megtudta, hogy a szegény asszony nincsen már a világon, akkor, a való, hogy egy keveset könyezett. Mi azt gondoltuk, hogy majd nagy zokogásokat fog tenni, de sokkal csendesebben volt, mintsem gondoltuk volna, és a keserőség mellett a ládákról gondolkodott. Ilyen a világ! Valljon nem házasodik-é még meg? Itt nincsen más leány, hanem Zsuzsi, és két özvegy asszony. Zsuzsihoz pedig még más is tartaná közit, de, aki gazdagabb, a hatalmasabb. Most ez elég; mert a szomorú dologról nem kell hosszú levelet írni.

XLIX.

Rodostó, 22. Aug. 1723

Az én vétkem, az én vétkem, és az én nagy vétkem, hogy már egynehány levelire nem feleltem kednek. Az utolsó leveliből látom kednek, hogy ked jó prófé-táné. De úgy tetszik, hogy nem kellene csúfolni a keserőségben lévőket, mondván: hogy más kézre kerül a madár. Ha énnekem is annyi volna a ládámban, mint másnak, talám a madár is megmaradott volna, de rend szerént a szegény fogja meg a madarat, és gazdag eszi meg. Elég a, hogy a ked jövendőlése bé fog telni, és ha hatvanhoz közelítünk is, de a bárányhúst csak szeretjük. Már a csaknem bizonyos mások előtt, de énnálom a bizonyos; mivel a titkot meg kellett tudnom, hogy Zsuzsi most minden órán Bercsényiné leszen. Egy részint bizony nem bánom; mert jó erkölcsiért megérdemli, és lehetetlen lett volna ebben az országban jobbat választani nálánál: de ítélje el ked, micsodások a leányok? Aztot tudom, hogy a szívnek semmi része nem lesz ebben a házasságban, aztot maga is tudja, hogy a testnek sem lészen, de hogy a grófné titulus zengjen a fülünkben, alig várjuk, hogy elmondhassuk a segéljét.

Azt kedre hagyom, hogy ked mondja ki a senten-

tiát, hogyha mind ilyenek-é a leányok? Elég a, hogy a jövődöbéli vőlegényt, vagy is inkább vőembert most a köszvény nem háborgatja, és Zsuzsiért gyakrabban megmosdik; mert azt tudja ked, hogy a szegény aszszony éltében egy hónapban sem mosdottunk meg egyszer, de most egy keveset csinosabban tartjuk magunkot. Micsoda szép dolog a szeretet! mint megifjítja az embert! hát ha még vagy húsz esztendőt lerázhatnánk magunkról?

Látta-é ked az olyan öreg embernek a kalendáriumját, akinek ifjú felesége vagyon, hogy miképpen tart-hassa meg az egészségit, és hogy micsoda időkben és napokban nem kell együtt hálni a feleségivei, és mikor nem kell különösen. Eleget neveltünk Zsuzsival; mert én egy kalendáriumot csináltam neki. Azt mondja, hogy nem szereti az olyan kalendáriumot.

Lehetetlen, hogy le ne írjam kednek az öreg emberek kalendáriumját. A nem más jeleket mutat, hanem csak arra oktatja, hogy miképpen vigyázzanak életekre és egészségekre. Valamint más kalendáriumban fel vannak téve a szerencsés és a szerencsétlen napok, itt fel vannak jegyezve az olyanok, amelyekben nem lehet a feleségekkel hálniok, és amelyekben különösön. Példának okáért: A nagy böjtben, és az innepek előtt való böjti napokon különösön. Pénteken, szombaton különösön. A négy kántori napokon különösön. A három sátoros innepeket mindeniket oktávával meg kell tartani, azért különösön. Az apostolok innepeken különösön. Az evangyelisták napjain különösön. A magák pátronusok napjain nyolcad napig különösön. Ezen kívül télben, amidőn havaz, különösön: hanem mikor tiszta az idő, akkor meg lehet együtt. Tavasz felé, ha náthások, vagy hurutolnak, különösön a májusnak végüig. Nyárban az izzadsággal is elég nedves humor megyén ki belőlök, azért különösön. őszszel meg lehet együtt mindaddig, még a ködös idők nem kezdődnek, mivel a ködös időkben különösön. Az esős időkben különösön. Amidőn sok mennydör-gések járnak, különösön. Ha a gyomor valamit jól meg nem emésztett, nyolc napig különösön. Ezen

kívül, mikor a napban fogyatkozás vagyon, nyolcad napig különösön. Amikor a holdban vagyon fogyatkozás, akkor tizenkét napig különösön. Ihon, édes néném, az öreg emberek kalendáriumja. Nem tudom, mint találja ked: de Zsuzsi azt mondja, hogy el kell égetni; mert gyakorta mondja, hogy: különösön. Én pedig ködös mint esős időben szeretvén kedet maradok ked szolgálcskája. Az egészségre vigyázzunk-é?

L.

Rodostó, 15. Octob. 1723.

Hol vannak a muzsikások? Fújják el a tehénhús nótát, és vonják el a menyasszony táncát. Mindezekből elítélheti ked, hogy ma itt házasság lesz. De azt is jó megtudni kednek, hogy lakadalom nem lesz, és hogy csak száraz kortyot nyelnek a máii lakadalomban, — talám a menyasszonynak sem leszén jobban dolga. Elég a, hogy ma esküdt meg Bercsényi úr Zsuzsival, két vagy három bizonyság előtt, de azt is titkon. Elítélheti ked, micsoda örömben vagyon Zsuzsi. Aki is bizonynyal megérdemli a grófné titulust, és az Istennek iránta való rendelésit lehet csudálni, aki is micsoda úton veszi gondviselése alá az idegen országban lévő árvakot!

Édes néném, azt is éhez teszem, hogy mi jól vannak az olyanok, akiknek elég vagyon a láda jókban; mert Bercsényi úr nem annyira a szükségért házasodott meg, mint azért, hogy vagyon módja benne. Mert üsmerek én olyat, ked is üsméri, hogy nagyobb szükségé volna a házasságra, mint Bercsényi úrnak, de *non habét pecuniam*. És nem csak a búcsút járják pénzzel, hanem a menyasszony táncát is.

Nem jó törvény volt-é a Lykurgus törvénye Lacedemoniában, ahol próbaesztendőt el lehetett tölteni a leánnyal? véle laktak esztendeig, kettőig; ha egymással meg nem lakhattak, a házasság sem lett meg, kiki ismét más társat keresett magának. De ne keressük ezt a törvényt a régieknél; itt is ezt feltaláljuk, mert

a férfiú egy asszonnyal vagy leánnyal a török bíró eleiben megyén, és ott megmondja a bírónak, hogy ezt a személyt elveszem esztendőre vagy kettőre; mikor az idő eltelik, ennyi pénzt tartozom adni neki. A bíró egy cédulát ad nékik, és azután szabadon együtt lakhatnak. De a bírót meg kell ajándékozni; mert anélkül végbe nem megyén a dolog. Szeretném tudni, hogy mit mondanának erre a mi erdélyi asszonyaink? Fogadom, hogy sok mondaná: Piacet. De talám még a férfiak sem vesztenének rajta, ha az ilyen törvény szokásban volna. Tudom, hogy a ma lett Bercsényiné fog kednek írni, és titkosabb dologról is írhat, mint én. Hanem azt kérdem kedtől, micsoda külömbség vagon a penitenciatartásnak szentsége között, és a házasságnak szentsége között? Erre feleletét elvárom kednek, és azonban fris jó egészséget kívánva kednek maradok.

LI.

Rodostó, 19. Decembris, 1723.

Édes néném, már egynehány levelemre nem vettem kednek válaszát. Kednek is hasonló panasza lehet reám, de annak azt az okát adom, hogy már egy holt-naptól fogvást a mi urunk mindenkor rosszul volt, és a lábaira nem állhatott a köszvény miatt. Erre azt mondhatja ked, hogy az én ujjaim nem voltak köszvényesek, és írhattam volna; én meg azt felelem erre, hogy mind a szívem, mind az elmém köszvényben feküdtek. Még az új házas asszonyt sem láttam, amióta házas, hanem ma. Ma sem láttam volna meg, ha kénytelen nem lettem volna a fejdelemmel oda menni; mindazonáltal azt meg kell vallanom, hogy az a kételenség tetszett a köszvényes szívnek, és mikor ott voltam, egy kis haragos pirongatás azért, hogy annyi ideig látni nem mentem, orvosság gyanánt esett. De, édes néném, az olyan orvosság még nagyobb fájdalmat okoz; micsoda orvosság jobb tehát? A talám jobb volna, ha lehetne, hogy az orvosságot is kerülje el az ember; de ez a mesterség. Mindazon-

által, ha jó volnék, azt kellene mondani, hogy mindeket véghez vihetek abban, aki erőt adhat.

Itt mi már úgy vagyunk, mintha mindenkor itt lakunk volna, és mintha mindenkor itt kellene laknunk. Már nem csudálom, mikor hallom másoktól, hogy a hazáját elfelejtheti az ember; mert talám magam is elfelejteném, hacsak a minapiban az édes anyám levelit nem vettem volna, aki is írja, hogy grátiát szerez, ha bé akarok menni, és hogy az uram halandó lévén, holta után mire juthatok idegen országban. E mind beteljesedhetik, és mindenképpen csak bizonytalan voltát látom a sorsomnak; de mind itt, mind másutt csak az Isten akaratjára kell magunkot hagyni. És ne úgy gondolkodjunk, mint az olyan istentelenek, akik azt tartják, hogy az Isten a világot teremtván, magára a világra hagyta, hogy menjen, amint mehet, és hogy az aprólékos dolgokra nem vigyáz, valamint az órás megcsinálván az órát, aztot feltekeri, és azután azt jární hagyja, amint neki tetszik. Eztet nem úgy kell hinni egy kereszténynek, akit is arra tanít az evangyélium, hogy az Istennek olyan gondja vagyon egy szegényre, valamint egy királyra, és hogy minden dolgunknak az ő akaratja szerént kell folyini. Ha azt más-képpen hinnők, azt is kellene tartanunk, hogy nincsen más világ, és hogy csak a nagy urakért, gazdagokért teremtetett ez a világ; az alacsony rendűek és a szegények csak azokért vannak e világon, valamint a vízben az apró halak a nagyokért, és valamint az oktalan állatok a tehervonásért. Ne adja Isten, hogy ilyen hiszszemben legyünk, és hogy ebben csak a névvel való keresztényeket kövessük: mert én azt hiszem, hogy az Istennek olyan gondja vagyon reám, valamint egy királyra, és az én életemre, sorsomra úgy vigyáz, valamint a leggazdagabbéra. Való, hogy világi módon azok jobban vannak, de minthogy keresztények vagyunk, csak azt kell mondanunk: legyen Isten akaratja rajtunk.

Észre sem veszem, hogy új házas asszonyon kezdem el a levelemet, és prédikáción végzem. De, édes néném, egy kis jó gondolat nem árt. És látja ked, hogy

az Isten akaratjára hagyom, hogy nekem még abban módom nem volt, amiben volt már háromszor Bercesényi úrnak. Csak azt mondom, valamint az Aesopus rókája, aki el nem érhetvén a szöllőt, azt mondta: nem ért még meg; én is, hogy még el nem jött az idő; de arra eljött, hogy ked írjon, és az egészségire vigyázzon. Majd elfelejtettem volna kedtől egy mesét kérdeni. Mondja meg ked, micsoda különbség vagyon egy penitenciatartás szentsége és a házasság szentsége között? Ezt a mesét talám másszor is megírtam kednek, de nem jut eszembe; de minthogy új házasokról kezdettem el a levelet, azért írom még egyszer. Még egynehány vers is jutott eszembe, az is az új házasokról. De a bizonyos, hogy Zsuzsira nem szabhatni; mindazonáltal csak leírom, nem lévén mit írni egyebet.

A való, jó Kata, hogy leány korodban
Ha részessé tettél volna jóságodban,
Könnyen estem volna a barátságodban,
Az igaz, nem volnék mostan rabságodban.

«Oh én édes uram! azt én régen tudtam,
A kása hogy meg ne égessen, megfúttam;
Mert egyszer úgy mástól nagyon megcsalódtam:
Veled úgy ne járjak, attól én tartottam.»

Jó étszakát, édes néném, többet nem írok. Talám ebben az esztendőben sem veszi ked több leveletemet.

LII.

Rodostó, 18. Februárii, 1724.

Édes néném, már egynehány levelemre nem vehetem kednek válaszát. Tudom, hogy ked is ritkán és későn veheti leveleimet, mert most ritkán járnak a hajók a nagy szelek miatt. Az utolsó levelét ennek előtte húsz esztendővel írta ked — de, hogy ne fillentsek, ennekelőtte húsz nappal. Nem tudom, hol sétált annyit a tengeren, mégis azt írja ked, hogy már ideje volna, ked látni elmennem.

Azt én szívesen kívánnám, de ha én is húsz napig maradnék a tengeren, talám halva vinnének kedhez, és káposztát főznetne ked velem. Több napokat is töltöttem én a tengeren, de jó hajókon, az ittvalókon pedig éppen nyomorúság. Azért tegye le ked egy kevés ideig azt a kívánságát, szeressen ked, ha nem lát is, és elégedjék meg ked a leveleimmel.

Azt írja ked, hogy nem emlékezik reá, hogy még másszor is megírtam volna kednek a mesét, és hogy írjam meg a magyarázatját. Eleget nevettem azon, amiképpen magyarázta ked; mert ked csak azt tartja, hogy jobb a házasság a penitenciatartásnál. A való, hogy most gyönyörösebb, de nem minden férj fiú és asszony mondaná azt. De amíg aztot valaki jobban megmagyarázza, én addig azt a különbséget találok a penitencia és a házasság szentségei között, hogy az első szentséget szánással bánással kell elkezdni, de annak a vége öröme válik; a második szentséget pedig örömmel kezdik, de bánással és szomorúsággal végezik. Akinek nem tetszik, magyarázza másképpen.

Édes néném, ha nem ismerem is, de megszerettem azt a leányt, akiről írja ked, hogy micsoda veszedelemre tette életét az anyjáért; mert a jó szívet méltó szeretni. De a pogányok között is látunk olyan jó szívű leányokat, a többi között a régi rómaiak idejében a tanács Rómában egy asszonyt halálra ítélvén, nem akarta másképpen megöletni, hanem, hogy éhei haljon meg, azért a tömlecbe vetették, és semmi ételt, se italt nem adtának nékie, senki véle nem is beszélhetett, hanem csak éppen a leányát bocsátották hozzája, aztot is mindenkor jól megvizsgálták, hogy ha nem viszen-é enni az anyjának. A tömlöctartó látván, hogy két hét múlva is az asszony csak jó egészséges a tömlecben, a tanács eleiben megyén, és ott megjelenti, hogy annyi ideig az asszony étel nélkül is jó egészségben él. A tanács arról beszélgetvén, parancsolja a tömlectartónak, hogy nagyobb vigyázással légyen, és hogy az asszony leányát is jobban megvizsgálja. A tömlectartó ezeket végbe viszi, de az asszony ötvenⁿap múlva sem akar meghalni éhei. A tömlectartó

azon csudálkozván, gondolkodik magában, hogy miképpen lehet az? azt végezi el magában, hogy egyszer meglesi a rab asszony leányát, hogy mit csinál, mikor az anyjával vagyon. Olyan helyet keres azért magának, ahonnét titkon mindent megláthat, hogy mit csinálnak a tömlecben. Másnap a rab asszony leánya a szokott órában az anyjához menvén, a tömlectartó is a rejtek helyre megyén, és akkor látja meg, hogy mivel élt annyi ideig a rab asszony; mert mindennap a leánya tej ivei élt. A tömlectartó elbeszélvén a tanácsban, hogy miképpen szopta a rab asszony a leányát, és hogy mindennap úgy szoptatta az anyját, a tanács azt csudálván, és nagy dicséretet adván a leánynak, az anyját kibocsáttatja, és jótéteményiért a város jószágából megajándékozza. A jó szívű asszonyt két ezer esztendő múlva is méltó szeretni. De ilyen példát a férfiak között többet találunk. Megbocsásson ked, hogy ezt találám mondani. Azért most nem is írok többet, hanem jó egészséget kívánván, maradok ked szolgálja.

LIII.

Rodostó, 28. Junii, 1724.

Annak igen örülök, hogy oly hosszas betegség után az ágyat el kezdi ked hagyni, és az egészség meg akar keddel békéileni. Édes néném, ha békéllik keddel, meg nem kell többé haragítani, hanem kedvit kell keresni és gyakran meg kell ölelgetni, hogy legalább még vagy harminc esztendeig a ked szolgálatjában megmaradjon. Éppen nem volt szükség bocsánatot kérni azért, hogy annyi ideig nem írhatott ked. Mikor valami nem az akaraton múlik el, hanem valamely más alkalmatlan akadályon, akkor könnyű és tartozunk is megbocsátani. Talám nem volna szükséges megírni, hogy mi csoda örömmel olvastam a ked régtől várt levelét. Köszönöm is most az egyszer, hogy két vagy három levelemre választ nem adott; mert az alkalmatlanságára lett volna.

De annak pedig örülök, hogy oly igen fogja ked

pártját az asszonyoknak; mert abból észreveszem, hogy már jobb erőben vagyunk. Nem mondtam én azt, hogy ne legyen jószívű asszony; de ritka, és a férfiak között több jószívű találkozik. Egy neápolisi király a királyné házába menvén, a királyné zsinórt csinált. A király kérte, hogy minek csinálja a zsinórt? Arra csinálom ezt a zsinórt, felelé a királyné, hogy tégedet megfojtsam véle. Ezt a király tréfának vélte, de másnap a tréfa valóságra fordult; mert ugyan meg is fojtották. Édes néném, az ilyent ne tegyék a jószívű asszonyok köziben, talám inkább tegyék a vad állatok társaságában.

Nem csak a közönséges renden lévők között találunk jószívűeket, de még a fejedelmek között is, amely ritka. — Dom Antonio, egy portugalliai király, látván Ferdinandussal és Izabellával való hosszas és szerencsétlen való hadakozását, kincsinek és hadának fogyatékját, eltökéllé magában Franciaországba való menetelét, hogy ott a királytól segítséget nyerhessen. XI. Lajos király udvarába érkezvén, királyi módon fogadták, és Lajos szép ígéretekkel biztatván fogadá, hogy megsegítené. De alkalmas idő múlva látván, hogy csak a biztatással tartanak, újontában szorgalmaztatni kezdé kérését. Lajos nem akarván se megszorítani, se valósággal megvigasztalni, azt felelé mindazokra, hogy a burgundiai herceggel való hadakozás volt az oka, hogy annyira halasztotta a segítség-adást. Dom Antonio csak az ígérettel maradván, ismét kezdi sürgetni a dolgát. Lajos akkoron világosan kiadván a választ, megvallá, hogy tőlle nem kell semmit várni, és hogy amely segítséget ígért, azt meg nem adhatja. Ez a szomorú válasz kétségbeejtvén a portugalliai királyt, és nagy szégyennek tartván ilyen válaszszal országába visszatérni, készebb lett volna inkább akár-mely veszedelemre adni magát. De minnekelőtte kimenjen Franciaországból, két levelet ír: egyet a fiának, aki az országra viselt addig gondot, és meg mászt a francia királynak, amely levelet egy úrnak adja kezébe, hogy a királynak adja meg, amidőn az udvartól távul leszen. És azután csak titkon Róma

felé veszi útját. A portugalliai király fia a levelet vévén, a nagy urakat összegyűjté, és a levelet elolvasatá előtök, amelyben panaszodik Dom Antonio a dolgainak rosszul való folyásán, mondván, hogy minden segítségtől megfosztatván másnak nem tulajdonítja, hanem bűneinek, amelyekért az Isten reá bocsátotta haragját, és ha visszamenne, az Isten a népére is terjesztené büntetését; hogy pediglen oka ne legyen nyomorúságoknak, az országát elhagyja, Rómába megyén, és onnét Jeruzsálembe, ahol a klastromban akarja életét eltölteni, és népére az Isten irgalmasságát kérni. Hanem arra kényszeríti az egész országot, hogy a fiát királyoknak üsmerjék, és nékie megesküdjenek. Ez a levél az ifjú fejedelmet, és az egész tanácsot megkeseríté, de engedelmeskedni akarván a királynak, az ifjú fejedelmet azonnal királyoknak koronázzák. — Az alatt Lajos király is megolvastván! levelét, azon a szíve megesék, és mindjárt Dom Antonio után küldé, hogy térítenék vissza útjáról, és megparancsolá, hogy segítséggel vinnék vissza az országába és királyi székébe. Dom Antonio szomorúsággal vév ézt a hírt, tartván attól, hogy könnyű volt letenni a királyi pálcát, de már sokkal nehezebb lészen aztot felvenni; mindazonáltal Portugallia felé veszi útját a Lajos kérésére, de nagy szívfájdalommal, előre általlátván, hogy talám a fia ellen lészen szükséges hadakozni, akinek is oda engedte volt koronáját, és aki talám vissza nem fogja engedni könnyen. Ilyen gondolatokban lévén az úton, és Portugalliának első városába érkezhén, micsoda álmélkodással látá, hogy az új király egész udvarával ott várta volna őtet, és aki azonnal lábaihoz borulván, néki vissza ajánlotta a koronát, csak arra kérvén, hogy atyai szeretetétől őtet meg ne fossza. Ezt az ifjú királyt csak annakelőtte két héttel koronázták vala meg, aki is, mihent meghallotta az atyjának vissza való térésit, azonnal eleiben mene. Dom Antonio csudálkozván a fia cselekedetén, hogy egy olyan ifjú fejedelem oly könnyen adná vissza a koronát hozzája való szeretetéből, gondola, hogy nem lehetne nagyobb hálaadással fiához,

mint ha egészen néki hadná azt a királyi széket, amelyhez oly érdemesnek tette magát. Azonnal az atya és a fiú között kegyes vetekedés támadta, amely a jelenvalókat könnyhullatásra ingerlé; mivel a fíjú arra kénszeríti vala az atyját, hogy ülne a királyi székiben: az atya pedig arra kére a fiát, hogy abból le ne szállana, és mindenik helyes és bölcs okokkal igyekezik vala egyik a másikat meggyőzni, amely viaskodás, mind a meggyőzőnek, mind a meggyőzetettnak dicsőségekre fordula. Végtire az atya a fia sok kérésére és könnyhullatására meggyőzetvén, a királyi székébe visszaüle, és nagy pompával mene bé Lisbónában, a nép nagy örömmel áldván mind az atyát, mind a fiat. Édes néném, ez a história ha nem tetszik, írjon ked szebbet — énnekem tetszik, azért írtam meg. Az is tetszik nekem, hogy nem lakom sátor alatt, mert már két naptól fogvást az urunk sátorok alatt lakik, engemet itt hagytanak a ház gondviselésire. Erre, tudom, elmondja ked a verset: «Bátyám itthon maradjon; mert ő nem udvaros.)) Ámbár úgy legyen, mert jobban töltöm itt az időt. Még jobban töltenem, ha hosszabb leveleket írna ked; mert még a nyúl farkánál is rövidebbek. Szeret-e ked? Visel-e ked gondot ez egészségre? Én többet nem írhatok, úgy alhatnám.

LIV.

Rodostó, 19. Julii, 1724.

Édes néném, ha lakat volna is a számon, mégis nevetnem kellene a ked levelén, amikor azt mondja ked, hogy ha ked lett volna a felesége a portugalliai király fiának, nem engedte volna meg ked, hogy letegye a koronát. Megbocsásson a királyné, azt nem mondhatni együgyűségnek, hanem nagy jó erkölcsnek, amely példa mentől ritkább, annál dicséretesebb.

A mostani spanyol király nem tette volt-é a koronát a fia fejébe, lemondván a királyságról? Azért ki dicséri, ki nem; de azért kevesen dicsérik, hogy a fia csakhamar meghalván, ismét felvette a királyságot.

Aztot olvassuk egy római császárról, hogy különös életet akarván élni, a császárságot a fiának engedte; de ott nyugalomban nem maradhatván, a fiához megyén, hogy elvegye tőle a császárságot. Arra a végre összegyűjtván a nagy urakat és a hadat, előttök felmegyen a fia mellé a thronusban, gondolván, hogy mindenek örülni fognak annak. És ott hosszú beszéddel kiteszi szándékát, és a fiának a császársághoz való érdemetlen voltát, s elvégezvén beszédit, a fiát letaszítja a thronusról, akit is mindenek szeretvén, mindnyájan felzendülének mellette, főképpen a hadi rend, annyira, hogy öléssel fenyegették a vén császárt. Aki is látván, hogy nem úgy ment a dolog végbe, amint gondolta, és az élete is veszedelemben forogna, nagy okosan tréfára fordítja a dolgot, és mindenek hallatára felkiáltá: Csak azt akarám megtudni, hogy szeretitek-e a fiamot, és minthogy szeretitek, ide hagyom nektek.»Nagy szégyennel leszállván a thronusról, visszatére a barlangjában. A portugalliai király sokkal dicséretesebben cselekedék ennél a császárnál: a való, hogy egy keresztény királynak jobb erkölcsűnek kell lenni, mintsem egy pogány császárnak.

Azt jól mondja ked, hogy soha sem kell hirtelenkedni, mikor az ember valamit akar kezdeni, és annak a végit kell megtekinteni. Jaj! édes néném, ha mi ezt követtük volna, nem volnánk most bujdosók, de vannak olyan dolgok, amelyeknek a mi elménkben a kimenetelek jobbaknak tetszenek, mintsem a kezdetek; de az okosság azt hozza magával, hogy mindenkor mindent okosan kell kezdeni, annak kimenetelét a bölcseség urára kell hadni. De mi olyan nyomorú férgek vagyunk, hogy semmit jól el nem végezhetünk, hogy hacsak az égből segítséget nem veszünk, és amit ott elrendeltek felőliünk, a bizonyos, hogy aszerént kell iromtatnunk, és az a rendelés mindenkor az Úr dicsőségit tekinti, és a mi hasznunkra fordul, ha jól élünk véle, — de éhez is segítség kell. Ezt okozta nekünk az Ádám almája, aki is csak könnyen engedelmeskedék a feleséginek; de jaj! ki nem szeretné az olyan szép oldalcsontot?

Édes néném, azt tudja ked, hogy a mi urunk egy darab időtől fogvást sátorok alatt lakott, ahol mégis az egészségre való nézve jobb, mintsem a városban, noha a multság mind egy; hogy pediglen tegnap visszaköltözött a városban, fogadjuk fel, hogy ked azt nem tudja. De azt könyv nélkül is tudja ked, hogy szeretem kedet, ha az egészségre vigyázunk.

LV.

Rodostó, 18. Augusti, 1724.

Édes néném, ha tudná ked, micsoda nagy búban vagyok, megesnék a ked szíve rajtam, és elolvadna, valamint a vaj a tűznél, és rántottát főzhetnének véle. Gondold el, édes néném, már két naptól fogvást az urunk nincsen itt, kilenc mélyföldnyire ment vadászni, oda lészen vagy két hétig. Engemet itt hagyott, hogy gondot viseljek a házra és a cselédekre; — «csak bátyám itthon maradjon, mert ő nem udvaros.» Szánj édes néném, szánj: ihon vadászni nem mehettem, mindennap Zsuzsihoz kell mennem, foglyot nem lőhetek. Csak Zsuzsival kell beszéllgetnem, micsoda nagy büntetés e nekem! Bárcsak egy holnapig tartana ez a büntetés! De akármeddig tartson, de addig úgy búsulok, hogy majd meghalok örömben.

A minap Zsuzsival beszéllgettünk, hogy mint lett a házassága, és hogy ennek előtte másfél esztendővel nem gondolta volna, hogy grófné legyen belőlle, noha jó erkölcsiért megérdemlette. Elég a, hogy a beszéllgetés közben elébeszélltem néki, hogy micsoda csúfos és szerencsés házassága lett egy asszonynak; kednek is elébeszélltem, hadd teljék az idő.

Franciaországban egy városi gazdag bírónak az íródeákja, megszeretvén egy leányt, megkéri, és a lakadalomra napot rendelnek. Ott pedig közönségesen az a szokás vagydon, hogy a lakadalom napján az ebéd és a tánc estig tart, és estve mennek a templomban az esketésre, és onnét az ágyban. Elég a, hogy az íródeák vígan volt ebéd felett, és ebéd után táncba viszi

a mátkáját, aki is a tánc közben örömben, vagy mi-
képpen, egy kis szelet talált bocsátani, — az íródeák
azt meghallván, elszégyenli magát, és az a kis szél úgy
meghidegíti benne a szeretetet, hogy a táncot el-
hagyja és megizeni a mátkájának, hogy ellene mond a
véle való házasságnak, és férjhez mehet, akihez neki
tetszik. Elítélheti ked, hogy micsoda szomorúsággal
fogadá a leány ezt a követséget, mások pedig nevetek
a deák együgyűséget. Elég a, hogy a bíró másnap
megtudván, hogy miben múlt el a házasság, hivatja az
íródeákját, és mindenképpen eleiben adja oktalan cse-
lekedetét, hogy olyan csekély dologért, amelyet csak
nevetni kellett volna, a házasságot félben hadta.
A bíró látván, hogy nem akarna magában szállni, és
a leányt elvenni, monda néki, hogy mivel a leánynak
ellene mondottál, én nekem gondom lészen rá; hanem
menj el a házamtól. Azután a bíró megmondja a leány-
nak, hogy ő elveszi, ha ő hozzája mégyen, — a leány
azt nagy szerencséjének tartván, reá áll. A bíró csak-
hamar a lakadalmot megcsinálja, de öreg lévén, csak
keveset lakhaték a feleségivei, és sok pénzt, jószágát
a feleséginek hagyá, aki is azután Parisban ment, és
ott úri asszony módra kezde élni. Minthogy szép volt,
egy öreg gazdag generális megszereti, de ezt is csak-
hamar kiszólítják a világból, és ez is mindenét a fele-
séginek hagyja. No már nagy úri és gazdag asszony
lett belőlle csakhamar, de még a szerencse fellebb
vitte; mert Casimirus király letévén a lengyelországi
királyságot, Parisba ment lakni, és ott meglátván a mi
szerencsés asszonyunkat, megszereti és elveszi, de
mindazonáltal úgy, hogy csak titkos felesége legyen.
Az asszony nem törődván azzal, ha királynénak nem
hittak is; mert valóságosan az volt, ha titkon is.
Mindezekből meglátjuk, édes néném, hogy mely
csudálatos úton vezetettünk, ha szinte az utat nem üs-
mérjük is, és hogy gyakorta a szerencsétlenség szeren-
csére szolgál, valamint a mi titkos királynénkkal tör-
tént, mert ugyan is ki ne gondolta volna, hogy az a
kis szél holtig való ártalmára ne legyen? De nem hogy
ártalmára, de a tette szerencsésé, és a nélkül csak ala-

csony rendben maradt volna, és az a kis szél vitte őtet a szerencsének partjára. De nem jóvalom mindazonáltal a leányoknak, hogy az olyan szélről várják szerencsét ők; mert az ilyen példa talám soha meg nem történt. De mit mondjunk az írődeákról? Azt mondom, hogy csak az olyan szélre volt érdemes. Úgy tetszik, mintha az a fráter csak a szélnek csinált lakadalmot: ugyancsak azzal is maradt. Amely deákból az olyan szél kifújja a szeretetet, megérdemli, hogy a leányok sok babot és retket egyenek, és úgy megfűstöljék, valamint a sodort — tudom, hogy ked is erre ítéli őket.

Édes néném! itt most én vagyok az úr, úgy töltöm az időt, amint lehet, hol jól, hol rosszul, hol jóban, hol rosszban, de csak telik, én is ballagok véle együtt. De azt kellene bánnom, hogy nem úgy töltöm, amint kellene, és csak akkor akarok jó lenni, amikor megházasodom. A bizonytalan, és most kellene jó lenni, hogy akkor jobb lehetnék. Csak azt kell tehát mondani, édes néném, maradok a ked rossz szolgálója.

LVI.

Rodostó, 15. Sept. 1724.

Édes néném, ha semmit nem írt volna is ked az utolsó levelében az egészség felől, de általláthattam, hogy jól foly az erekben a vér; mert a ked levelén eleget nevettem. Ki ne olvasná jó szívvvel a ked okos és nyájas leveleit, főképpen, mikor jó kedvünk van? De csak azért haragszom, hogy némelykor rövidek, holott soha hosszú levelet nem írhatna ked nekem, és oly örömmel olvasom, hogy némelykor csak azért írok levelet, hogy hamarébb vehessem a ked válaszát. — Csaknem minden ember ír levelet, de nem minden tud olyat írni, hogy tessék. — Vannak olyanok, akik leírják, amit akarnak mondani, de a csak száraz, só-talan és ízetlen; némelyek pedig a legkissebb dolgot is úgy fel tudják ékesíteni, olyan ízt adnak annak, hogy tetszik. Megbocsásson a ked veres orcája, hogy

megpirítom, de kevés asszony és férfiú tud olyan szép leveleket írni, mint ked: amelyek úgy tetszenek az elmének, valamint a szép és jó ízű étek a szájnak. A káposztát akarám mondani, de nem merem, nehogy azt mondja ked, hogy káposztához hasonlítom a ked levelit. De meg ne haragudjunk, ha szinte ahoz hasonlítanám is: mit vétenék vele? Csak azért is azt mondom, hogy a szépen írt levél az elmének úgy tetszik, valamint a számnak a kapros és tejfellel béborított káposzta, amely távúiról úgy tetszik, mint egy kis ezüsből való hegyecske, amebyről, ha leveszik azt a lágy ezüst fedelet, alatta drágafüvet lehet találni.

Erre tudom azt mondjuk: csak a káposzta neki! Azt ne csudálja ked; mert egy nagy könyvet akarok írni a káposztáról. Legelsőben is azt teszem fel, hogy azok a híres rómaiak, nem tudom mi okból, az orvos doctorokat a városból kitiltották, és kétszáz esztendeig csak a káposztával gyógyítottak mindenféle betegeket. De egyéb dicséretet nem mondanék is felőlié, a nem elég-é, ha azt mondom, hogy erdélyi címer? Hogyha pedig a könyvem elkészül, azt akarom, hogy a többi híres auctorok közé számláltassam; mert ugyanis, ha az aranyról, ezüstről és egyéb metallumokról, drágafüvekről könyveket írnak, miért ne írhatnék a káposztáról? holott száz font réznél jobb egy tál káposzta éh gyomornak.

Mínthogy már a gyomros materiába elegyedtem, talám követem még egy darabig. Nem lehet mindenkor beszélteni nagy dolgokról, — némelykor a cancellariákon sem forognak szükségesebb dolgok, mint a konyhákban; azért ma, amint észre veszem, csak a konyhán maradok, és onnét írok. Azért is jutott eszemben, hogy régenten Siciliában volt egy görög város, amelyet Sybaris városának neveztek. Ott a lakosok olyan torkosok valának, hogy nagy ajándékokot adták az olyan szakácsoknak, akik újabb étkeket tudtak kigondolni, és olyan nagy kényességben éltek, hogy a városban nem szenvedték az olyan mesterembereket, akiknek zörgéssel kellett dolgozni; de sőt még kaskasokat sem tartottak azért, hogy fel ne ébresszék ál-

mokból. Lehet-é, édes néném, ennél kényesebb élet? Ha ezek a lakosok a mi barátinkhoz mentenek volna ebédre, mint laktanak volna? A való, hogy vannak olyan barátok, akik jól tarthatták volna: de meg vannak olyanok, ahol a fogok meg nem zsírosodott volna. De hiszem tudok olyan históriát, hogy egy asszony meg-ett egy milliumot, még sem zsírosodott meg a foga.

A híres Kleopátra egyszer azon vetekedett Antoniuszal, hogy melyik adhat közüllök drágább ebédet? Antonius mondotta, hogy ő adhat három vagy négyszáz ezer forintos ebédet; Kleopátra feleié, hogy a mind semmi, és másnap egy millium-érőt előtte meg-eszik. Antonius azt lehetetlennek tartván, Kleopátra másnap ebédre híja Antoniuszt, az egyik fülben valóját leveszi, és ecetben teszi, a gyöngy ott hamar elolvadván, az ételben teszi, és egyszersmind megeszi, és mondja: Antonius látod-é, hogy én megettem egy millium-érőt?

Édes néném, dicsérjük-é azért Kleopátra asszonyot? Csudálom, de nem dicsérem. De ha azt nem cselekedte volna, nem volna mit írnom kednek. Édes néném, meg ne egye ked így a gyöngyeit; mert bujdosók vagyunk. Ha az a királyné úgy bujdosott volna, mint ked, talán ő sem cselekedett volna olyan drága bolondságot. A való, bolondság; de annak a bolondságnak tizennyolc száz esztendőől megmaradott a híre. Csaknem minden bolondság ezen a világon, hát az ilyen miért volna alább való a többinél?

Nagy Sándor nagyobb bolondságot cselekedett; mert a világot akarta bírni, egynehány millium emberek elvesztett, és egy kevés idő múlva ő is csak úgy holt meg, valamint egy koldus. A halál előtt mindenik egyenlő volt. Hát a nem volt-é bolondság attól a római polgármestertől, akinek a városon kívül egynehány udvarháza lévén, és mindenike külön-különféle módon volt felékesítve, mindenikében különös udvari cselédje, mindenikében gazdag ebédet és vacsorát készítettek mindennap, úgy, hogy akármelyikében ment a polgármester, kész udvart és konyhát talált? Hát Vitellius

római császár felől mit mond ked, aki egy pástétomot csináltatott ebédjére, amely csak fácánnyelvvél volt tele, — ötven, vagy hatvanezer tallérában került, — e nem volt-é bolondság? Hát Cajus császár, aki a lova istállóját úgy felékesítette, valamint a maga házát, és annak udvari tiszteket rendelt, valamint magának, arany tálban aranyos árpát adtának enni, és némelykor ebédre híttá, valamint egy királyt hívott volna ebédre: az ilyen nem bolondság-é? Ne féljen ked, nem írok több bolondságot, hanem valóságot, hogy szívesen szeretvén kedet, maradok.

LVII.

Rodostó, 19. Nov. 1724.

Mindenkor pirongat ked levelében, hogy meg nem írom kednek, mint töltjük itt az időt? A nagy vigaságban csak suhajtunk, s olyan jó kedvünk van, hogy majd meghalunk bűnkben, — mit kíván ked egyebet? Ha jó volnék, jobban tölthetném, mert arra elég jó példát ad a mi urunk; de rossz vagyok, és attól tartok, hogy az ne is maradjak. De talám az idő okosabbá tészem, vagy akarom, vagy sem; a kételen való okosságnak pedig semmi érdeme nincsen. Akkor volna valami kis érdemünk, amikor ehetnénk a megtiltott gyümölcsből, de nem eszünk, és nem akkor, amidőn arra nem nagy egyepetyénk vagyunk. De már most, hacsak egynehány napig is, okosabb leszek; mert tegnap ide érkezett a ketek érsekje, itt fog egynehány napot tölteni, és addig rátartjuk magunkat, valamint a kompódi nemesasszony.

Édes néném, ez után hintót mit kellett küldeni: a régi püspökök pedig azért megneheztek volna; mivel az előtt, főképpen a napkeleti országokban, a püspökök közönségesen gyalog jártak, — nem szóllok az öregekről, akik számárra vagy öszvérre ültének. A görög anyaszentegyházban e mindenkor így volt szokásban; mert a püspökök, minthogy csak közönséges rendből valának, azért nem vágytanak aféle

alkalmatosságokra. Konstancinápolyban annyi gazdag pátriárkák között talám csak egy volt, akiről mondják, hogy 200 paripát tartott. Azt nem kellett csudálni, mert a császár öcscse lévén, inkább szerette az úri, mintsem a püspöki szokást. Csak ebből is kitetszik, mert egy kedves kancája lévén, amidőn megvemhezett, akkor az officiumot mondotta a clericusival, — azt megtudván a lovászmesterétől, azonnal levetkezik, elhagyja az officiumot, és az istállóban megyén. Azt látjuk, hogy Konstantinus császár megparancsolta a gubernátoroknak, hogy szekereket, vagy más egyéb útra való alkalmatosságokat rendeljenek a püspököknek, akik a nicaei gyűlésre mentenek; mert messze földekről kellett oda menni, és az öregek oda el nem mehettenek volna. De ebből látjuk, hogy a püspökök közönségesen nem tartottanak magoknak semmi alkalmatosságot az utazásra. A bizonyos, hogy egy alexandriai pátriárkától, akik gazdagok valának, kitölt volna egy hintó és egy ló; de mégis azt látjuk, hogy a híres szent Athanásius gyalog járta fel a thébai pusztát. A napnyugoti püspökök már inkább kezdek az alkalmatosságot keresni, és lovakot tartának, a Krisztusnak és az apostoloknak hagyván a számaron való járást. A való, hogy Szent Márton számarra ült, és azon kerülte meg a dioecesisét, de e még igen eleinte volt, és még akkor a nagy renden lévő famíliák nem igen vágytanak a püspökségre; de mihent a nagy urak gyermekei a püspöki süveget a fejekbe kezdek tenni, szégyennek tartották volna számaron vagy öszvéren járni, hanem paripákon, és nagy sereggel kísértették magokat, amidőn a dioecesisöket mentek látogatni, úgyannyira, hogy a szegény plébánusok kínszerítettének panaszt tenni, hogy a püspökök sok kíséreléssel szállván reájok, azok őket mindenekből kieszik. De mindenkor nevetnem kell a Szent Gergely panaszán, mikor eszembe jut; mert amely diakónus viselt a siciliai jószágokra gondot, az ennek a pápának szép öszvéreket és számarokat küldött; a pápa ezt írja néki: énnekem szép számarokat küldöttéi, de ha szépek is azok, csak számarok,

hanem küldj egy lovat, amelyen jár hassak. A bizonyos, hogy ez a szent pápa inkább vigyázott a zsoldár szépen való éneklésre, mintsem a szép lóra. — Aztot olvassuk egy más szent pápa felől, a neve nem jut eszembe, hogy Konstancinápolyban akarván menni, a hajóból Thessalonika tájékán kiszállott, és ott valami alkalmatosságot kerestének számára, amelyen elvégezhesse útját. Ott egy nemes ember feleségének igen kedves lova volt, amelyen csak az asszony járt. Az asszony a pápának oda adja a lovát, és a pápa azon Konstancinápolyba megyén, és onnét visszaküldi a lovat, de a ló azután soha fel nem vette az asszonyát, — aki is látván, hogy reá nem ülhet, a pápának küldi Rómában ajándékban.

Édes néném, a való, hogy mi azt igen szép dolognak tartjuk még mostanában is, hogy a régi püspökök olyan akaratból való szegénységben éltek, a mely élet inkább hasonlított az apostoli élethez. Azt se gondoljuk felöllök, hogy szegények lettek volna; mert valamint mostanában, úgy régenten is elég gazdag és szegény püspök volt; hanem az a különbség vagyon, hogy régenten a gazdag püspök is úgy viselte magát, valamint a szegény: mostanában pedig a szegény igen megkülönböztetik a gazdagtól. Hanem azt mondjuk, hogy régenten úgy kellett lenni; mert úgy volt a szokás; mostanában pedig más szokás lévén; egy gazdag püspök megsértene a püspöki méltóságot, ha külsőképen is magát nem tiszteltetné, és csak szakadozott ruhában járna. Mit mondanának mostanában egy toleantinumi érsek felől Spanyolországban, akinek három vagy négyszáz ezer arany jövedelme vagyon esztendőre, ha csak egy szolgálot tartana, aki babot főzne ebédjire, és egy számaron kerülné meg a dioecesisét. E ha így volt is régenten, de mostanában ha úgy cselekednék, csudálnák, de nem követnék, és annyira nem tisztelnék, fősvénynek is tartanák. Miért rendelték a magyarországi gazdag püspökségeket? Azért, hogy régenten tartoztanak a török ellen felülni, és a királynak egyik fiát eltartani. Mit mondanánk, ha a mi erdélyi püspökünket csak

egy diakónus kísérvén, számaron menne a gyűlésben? Azt mi szégyenlenők. Csak a bevett szokást kell követni. Aki nem jó szándékból kezd valami szokást, megfizet érte: de aki azt a szokást mintegy kételenségből, és jó szándékkal követi, az ellen semmit nem mondhatni. Aztot tudom, hogy a jó püspökök nem az uraság kedviért tartanak udvart, hanem azért, hogy szokás, és hogy a püspöki méltóság inkább tiszteltessék. Édes néném, most veszem észre, hogy levelet írok, és nem bízták rám, hogy az egyházi renden lévők szokásairól írjak. Én ezt csak kednek írom, — mégis töltjük az időt; mert innét hírt nem írhatok, hanem csak azt írom, ami eszembe jut; mert mikor kednek írok, úgy tetszik, mintha előttem volna ked, és keddel beszélgetnék. Elég a, hogy a mi érsekünk mind hintóban, mind gyalog megérdemli a tiszteletet — itt is fog maradni egynehány napig. Én pedig elvégzem leveletem, mert ha még hosszabb lesz, felit sem olvassa el ked. Kérem kedet, büntessen meg ked egy hosszabb levéllel, és az egészségre igen vigyázzunk.

LVIII.

Rodostó, 13. Decemb. 1724.

Azt írod édes néném, hogy ha gyakrabban írnék, gyakrabban venné leveletem. A való és igaz, de mit írjak? frjam-é azt, hogy haragszom? De ki ne haragudnék, mikor azt írja ked, hogy már kedből lehetne pap, úgy megtanulta ked a levelemből az egyházi szokásokat? Lesz még olyan idő, hogy bosszút állok ezért. Micsoda szép idő volna az, amikor az asszonyokat felemelnék a papságra! Bezzeg akkor volna jó idő! Akkor látnánk új rendtartásokat. Oh! már is örülök annak az időnek, mintha abban volnék. Már előre ellátom, hogy a nagy böjtből igen kicsidet csinálnának; vagy talám kitörülnék a kalendáriumból, és annyi idővel meghosszabbítanák a farsangot, úgy, hogy mikor most hat hét a farsang, akkor tizenhárom lenne. Oh boldog idő! A hetedik szentség akkor az

első helyre tétetnék; oh szerencsés idő! Az elválasztás akkor könnyű volna, és csak egy dologra vigyáznának, nem úgy, mint most; oh kedves idő! Hát mit mondjak a gyónásról? Mert nem tudok ítéletet tenni felőlié, ha eltörölnék-é vagy sem. Mindazonáltal ha jól meggondolom, hogy az asszonyok szeretnek mindent megtudni, azt ítélnem, hogy talám meghagynák, és hogy a penitencia rövidebb volna, de oh mely hosszú volna a gyóntatás; mert oly papné kéziben akadhatnék, aki mindent meg akarván tudni, száz kérdéseket tenne, aki még a gondolatokat is meg akarná tudni; de meg ellenben könnyű penitenciát adna. Oh édes néném, mint várom azt az időt, de talám sokáig kell várnom, és addig el is temetnek, — azután asszonyoméék ha soha papok nem lesznek, sem bánom.

Valljon elhinnék-é azt nálunk, hogy micsoda melegek járnak itt most, de kivált meleg esők, és sok mennydörgések? Ked legalább higgye el; mert nem hazudok. — Nyárban sem hallunk nagyobb, se több mennydörgéseket, mint most; de a derék állapot, hogy igen igen ritkán esik itt le a mennykő. Tudom, hogy sokféle és csudálatos erejét hallotta ked a mennykőnek; de talám csudálatosabbat nem hallott ked, mint amelyet én olvastam. Mikor eszembe jut, mindenkor nevetnem kell; nevesse ked is. Rómában egy francia követ, amikor egyszer nagy mennydörgések voltak, asztalnál lévén a feleségivel, és az ablakok, hogy nyitva voltak, a mennykő általmegyén a házban — kiki megijed, de semmi kárt nem tett, — amikor pedig általment a házon, a követné melegséget érzett, találja ki ked, hol?-----és minthogy asztalnál volt, nem lehetett a szoknya alá tenni a kezit, de asztal után maga is elfakad nevetve rajta, amidőn észre veszi, hogy a mennykő megperzselte.....
Gondold el édes, néném, hol kereskedett? és ki ne nevetné eztet?

Most jut eszembe, hogy egy kérdésre meg kell kednek felelnem. És annak egyéb okát nem tudom, hogy miért eszünk húst pénteken, amidőn azon a

napon esik karácson, hanem hogy azt a szokást az angolok kezdték, azért, hogy az evangéliumban a vagyon írva: hogy az ige testté lett. És idővel azt a szokást másutt is bevették. — Hát a franciák sok helyeken karácsontól fogvást Gyertyaszentelő Boldogasszony napig szombatokon a húst megeszik, azért, hogy azon időben a Boldogságos Szűz gyermekágyban fekszik. — Sok ideje vagyon már annak, édes néném, hogy mi is a bújdosásban fekszünk. — Ezt az esztendőt tudjuk, hogy csaknem egészen itt eltöltöttük; de azt nem tudjuk, ha nem töltjük-e itt a másikat is. Mely szép dolog, hogy az ember nem tudja a jövőndőt; mert ha tudná, még előre kétségben esnék; de nem tudván, bízik, és reméli, hogy úgy fordul dolga, amint kívánja. Nincsen e világon rosszabb tánc a baráttáncnál, és csak azt kell járnunk mindaddig, amíg vonják. Csak az Isten egészséget adjon, úgy legyen, amint neki tetszik; mert szép dolog az egészség, azért arra vigyázzon ked, és írjunk gyakrabban.

LIX.

Rodostó, 16. Jan. 1725.

Új esztendőben mi vigadjunk, és, ha lehet töllünk, meg is házasodjunk. De azt a lehetet elvették mi töllünk, és csak a gondolatot hadták szabadságunkban. — De már az is unalmas kezd lenni; mert ugyan is mi haszna itt arról gondolkodni? A bujdosók házassága igen szomorú házasság. De kivel? A ketek görög leányival? Távul legyen. A bizonyos, hogy azok nem érdemlik a feleség nevet. Csak arra valók, hogy reggeltől fogva estig a kereveten üljenek, legkisebb gondjok a házra ne legyen, de igen sok a köntösökre, annyira, hogy minden nagy innepre az új köntösnek meg kell lenni, és ha egyszer elmúlnék, az urának szemiben megmondaná, hogy ha ő nem akar csináltatni, talál olyat, aki ő néki csináltat, ötven ezer tallér árú köves portékát adna is itt az ura a feleséginek; de abból az asszony meg nem segítené

egy poltúrával is az urát, ha szegénységben esnék, készebb volna száraz kenyeret enni, mintsem egy gyöngyös nyakravalóját eladni. Ha kétszer vagy háromszor napjában fel nem öltözhetik, akkor elunja magát. A micsoda selyem materiákban és gyöngyösön látja az ember, azt gondolná, hogy mindenik egy grófné. És az asztala is hasonlít a köntöséhez, holott egy kis száraz halból, vagy egy kevés riskásából áll az ebédje és vacsorája.

Francia asszony sem kell; mert annak csak a kártya és az ének az eszében. A spanyolnék szintén úgy bujálkodnak a köntösben, valamint a görögnék, és abban, hogy kis lábok legyen — készebb is volna inkább mindenét megmutatni, mintsem a lábát. Hátha még olyan kis lábok volna, mint a khinai asszonyoknak! Ott amikor valamely leányt jovallanak valakinek, hogy elvegye, leelőször azt kérdi, ha nagy-e a füle; mert a legnagyobbat tartják a legszebbnek, — és ha nagy-é a lába; mert ha nagyobb volna a kis ujjomnál, már el nem vennék. Eztet pedig nem fogja ked csudálni, mihent azt ked megtudja, hogy abban az országban a leánygyermek, mihent másfél esztendő, mindakét lábát kitekerik, és ezután az úgy marad, és nem sokat ugrándozik azután. A való, kis lábai lesznek, de holtig nyomorult lesz, és csak a házból sem mehet ki. — Azt tartják, hogy a sánta asszonynak olyanforma mozgási vannak, amely tetszik; de szeretem másoknak, nekem pedig, édes néném, erdélyi feleséget adjon ked; mert nem tudok olyan országot, ahol az asszonyok oly érdemesen viseljék a feleség nevet, mint a mi tündér országunkban. — De, a micsoda állapotban vagyunk, aztot még csak remélni sem lehet, — mindenütt a nagy békeség és csendesség; nekünk pedig zavaros vízben kellene halásznunk. Másutt nem tudunk hadakozást, csak a töröknek a persával, ez is már egynehány esztendőttől tart. Mi nekünk azt kell kívánnunk, hogy a török legyen győzedelmes, mert kenyérit eszszük. Nem is segítik úgy a bujdosókat másutt, mint ebben az országban. Ez a nemzet nem is olyan irtóztató,

valamint a híre vagyon, — nem tudok olyan nemzetet, aki olyan csendességben éljen, mint ez; és sohult olyan békeséges maradásunk nem lehetne, mint itt. Istennek légyen hála! legkissebb szerencsétlenség még közöttünk nem történt: akárhol találjunk törököt, mindenütt jó szívvvel látnak minket; mert a török leginkább a magyarokat szereti. Legjobbat nem kívánhatunk mindezekért nekik, mint azt, hogy még valaha legyenek keresztények. Ámen.

Hogyha pedig ezzel a kevély görögökkel volna dolgunk, itt eddig nem lakhattunk volna. Ezek, noha keresztények, de bennünket gyűlölnék. A pedig bizonyos, hogy legkissebb ártalmokra nem vagyunk; ők ártának nekünk, ha lehetne, de nem merik; mert legkissebb dologért a száz pálcát megolvassák rajtuk, és így becsületben és tiszteletben tartat minket a bot. Mert itt azt nem tekintik, hogy micsoda renden vagyon, hogy ha gazdag-é, vagy régi família? Mindezek meg nem mentik, hogy a húsz körmiről le ne vonják, és a száz pálcát duplán meg ne kóstolja. Ki is lakhatnék az ilyen kevély nemzetséggel, hogyha így a földig meg nem aláznák őket.

Én leginkább azon búsulok itt, hogy hol nyomtassam ki a ked leveleit? Ha olyan könnyen meglehetne, amint aztot megérdemlenék, nem kellene törődnöm; mert azt tudom, hogy mások is gyönyörűséggel olvasnák. Senkit nem kell szemébe dicsérni, de 25 mélyföldnre meg lehet. Azért ha megszid is ked, azt nem hallom: de azt kívánom hallani, hogy ked egészséges, — arra is kell vigyáznunk, mert az egészségnek étel, ital, és más egyéb fentállva is jól esik. Adjon Isten jó étszakát, igen kedves álomlátást, és holnapra felvirradást.

LXIV.

Rodostó, 23. Sept. 1725.

Az urunkkal Bercsényi úr látogatására jöttünk, aki is igen rosszul vagyon, és ha egy darabig elviszi is betegségét, de annyira nem viszi, hogy abból kigyó-

gyuljon. A lábaiból igen sok víz foly ki, amelyet a borbélyok rosszra magyarázzák, és féltik attól a veszett gangrénától, aki is az árvíz után ha kvártélyba száll, onnét egy compánia borbély sem verheti ki. Az Isten oltalmazzon meg minket attól. De, ha az Isten azt reánk bocsátja, Jóbot kell követnünk. Az Isten mennyi szenvedéseket, betegségeket bocsátott a szentekre, akik őtet szerették és szolgálták, azért, hogy az ilyen rossz, mint én, megláthassa, hogy ha az olyan szentek szenvedtenek, hát én micsoda szenvedést nem érdelek? ők azért szenvedtenek, hogy például legyenek, és jobban megtisztíttassanak, valamint az arany a tűzben: én nekem pedig azért kell szenvednem, hogy akaratom ellen is végít szakaszt-hassam rosszaságomnak.

Édes néném, mely jó az egészség! Aztot pedig leggyakortább mi magunk rontjuk el; mert miért látunk a szerzetesek és a munkás emberek között annyi egészséges öreg embereket? Ennek igen könnyű okát adni; mert se a szerzeteseknek, se a munkásoknak az elméjük annyi változást nem szenved — a nagyravágyás, fösvényiség, irigység nem gyötri. Ezeknél pedig semmi inkább nem rövidíti az életet. A nyughatatlanság, a gyötrődés az elmét megrontják, és az elme az egészséget. De ne szóljunk az elméről, hanem nézzük el, micsoda mértékletes életet élnek a szerzetesek és a munkások, és nem kell csudálni, ha sokáig élnek; mert az ő ételek és italok közönséges és mértékletes, csaknem mindenkoron egyaránsú étellel és itallal élnek, gyomrokat meg nem terhelik, és ha vasárnap vagy más innepnap egy-más munkás ember többet talál enni vagy innia, aztot más nap a dolog és az izzadás megorvosolja. De aztot csudáljuk, hogy látunk az urak között öregeket, és ne csudáljuk, ha látunk betegeseket; mert mi lehet nagyobb ellenése az egészségnek, mint a torkosság, mértékletlenség, és a tunya élet? És mi rövidítheti úgy az életet, mint a részegség? Az a sokféle savanyú és édes, az a sokféle hidegítő és melegítő micsoda zenebonát nem csinál gyomrokban? És mindezekkel halmozva meg-

töltik magokat, azután nem hogy valami járással segítenék az emésztést, de még aztot meggátolják két óráig való déli álommal. Hát még a rettentő ital mit csinál? amidőn nem az árvízben, hanem az árborban kell úszkálni a szegény gyomornak, akinek lehetetlen megemésztetni mindazt, amit belé töltenek, és vetnek. Az okozza azután a sokféle rossz humorokat vagy nedvességeket, és a sűrű vért, és a sok nyavalyák ezekből származnak. Ezért mondja egy példabeszéd, hogy: Az ember a fogával ás magának vermet. Elég a, hogy a szegény úr, nem gondolom, hogy meggyógyuljon. A szegény Zsuzsi azért igen szomorú. Eléggé vigasztalnám, de csak fél fogra nevet, nem is lehet másként, amennyi sok nyughatatlanságot kell szenvedni; mert akkor látszik meg a jó feleség, amikor az ura beteg. Édes néném, vigyázzon az egészségére ked; mert a derék állapot — és maradok ked szolgája. Ámen.

LXV.

Rodostó, 4. Octob. 1725.

Ma csak azért írok kednek, hogy bizonyos alkalmazhatóság vagyon, és eztet ha elmúlatnám, tudom, hogy megpirongatnának, és bosszút állanának; mert az asszonyok bosszúállók, ki egyben, ki másban. Hogy pedig a ked rettenetes haragját elkerüljem, inkább írok. De mit? mert szakállomra mondom, hogy nem tudom, mit írjak. Mert itt oly csendességben vagyunk (Bercsényi úron kívül), valamint az Elizéus mezején lévő lelkek, ahol még Mahumet tanítása szerint is a lelkek nagy kiességben vannak, és a kimondhatatlan szép leányokkal való gyönyörűségben élnek. Akik is olyan édesek, hogy ha valamelyike közüllök a tengerbe találna pökni, azonnal édessé lenne, és elvesztené sósságát. Mert a törökök azt tartják, hogy ott másféle asszonyok lesznek, és nem azok, akik itt a földön élnek.

Hát miről írjak édes néném?, Azt megírhatom, hogy ma nálunk nagy innep vagyon; mert a mi urun-

kot Ferencnek keresztelték. Ha pap volnék, le kel-
 lene tehát írnom a Sz. Ferenc életét: de nem akarok
 úgy tenni, mint egy olyan pap, akinek minden predikál-
 lása csak a gyónásról volt — annál többet meg nem
 tanulhatott, és minden innepeken csak azt mondotta
 el. Egyszer arra kérik, hogy prédikáljon Sz. József
 napján — prédikációját így kezdi el: Atyámfia! ma Sz. József napja. Sz. József pedig ács volt, és
 minthogy ács volt, gyóntató székeket csinált; azért
 beszéljünk a gyónásról. Nem szükséges tehát, hogy
 leírjam a sz. Ferenc életét — arra mindenik francis-
 cánus barát megtaníthatja kedet. Aztot tudjuk, hogy
 angyali életet élt; de aztot is tudjuk, hogy meg-
 haragudott volna arra az együgyű fráterre, aki sok
 idővel halála után az írásiban a Krisztushoz hason-
 lította, mondván, hogy mind születésében, életében,
 szenvedésében, és halálában hasonló volt a Megváltó-
 hoz; hogy aki franciscánus köntösben hal meg, annak
 nem lehet elkárhozni, és hogy Sz. Ferenc minden
 esztendőben egyszer lemegyen a purgatóriumban, és
 onnét felszabadítja a franciscánusokat, akik akkor
 ott találnak lenni. Az ilyen írást mi sem találjuk
 jónak, nem hogy egy olyan alázatos szent találta
 volna.

Itt most szűrnek, azért beszéljünk a szüretéről. És
 mondja meg ked nekem az okát, hogy mitől vagyon
 a, hogy a szüret csaknem mindenütt egy tájban
 vagyon? Az aratásban nagy különbözőségek vannak,
 hol elébb, hol később aratnak. Voltam olyan tarto-
 mányban, ahol a búzát májusban aratják: de a
 szüretet csak akkor kezdik, mint nálunk. Erre sokan
 azt felelik, hogy a régi római császárok megparancsolták
 volt, hogy az egész birodalmukban a szüret
 egy időben légyen. Azt megengedem, hogy a paran-
 csolat megvolt; de a nap függött-é a parancsolattól?
 azt nem gondolom. Ebben az országban a bizonyos,
 hogy nagyobb melegek vannak, mint Erdélyben;
 mégis a szüret itt csaknem azon a napon kezdődik,
 mint ott. Lehet-é tehát azt mondani, hogy a napnak
 meg volt parancsolva, hogy a szöllöt mindenütt egy

időben érlelje meg? Azt nem lehet mondani; hanem azt mondhatni, hogy a természet parancsolatjából vagy a szüret csaknem mindenütt egyaránt. Mindazonáltal nekem úgy tetszik, hogy az olyan meleg tartományokban, ahol majd tél sincsen, legalább egy hónappal előbb kellene szűrni, mint nálunk: de előbb nem szűrnek, és a szüret Európában csaknem mindenütt egy időben esik. Azt tudjuk, hogy Magyarországon a Hegyalján novemberben szűrnek, de e nem közönséges még a Hegyalján is, annál inkább a több tartományban. Amég pedig erre a kérdésemre megfeleljen ked, addig azt adom kednek tudtára, hogy Bercsényi úr igen igen készül a más világra; mindazonáltal akit az Isten meg akar gyógyítani halálos betegségiből, csak egy száraz figével is meggyógyíthatja. Most ez elég, másszor többet. Csak az egészségre vigyázzunk. Édes néném, mely régen nem kértem, ha szeret-é ked? mert azt el nem kell felejtteni.

LXVI.

Rodostó, 29. Octob. 1725.

Ma a szegény Bercsényi úr látogatására voltunk, aki is éppen olyan állapotban vagy, valamint Jób volt, csak éppen abban különbözik, hogy az ágyban fekszik és nem a ganédombon; mert nincsen olyan rész a testiben, amelyben valami kis épség volna. A lábaiból a víz kifolyván, a rothadás szállott belé. Megezik az embernek szíve rajta, amidőn látjuk, hogy metéllik le a rothadt húst a száraitól. És midőn halljuk jajgatni és ordítani a nagy fájdalomban, úgy tetszik, mintha a régi mártíromokot látnám a kínokban. A bizonyos, hogy ki sem mondhatom azt kednek, hogy micsoda irtózással kell azt látni; hát még micsoda kínban vagy az, aki azt szenvedí? De a test fájdalommal a lélek gyogyul, és az irgalmas Isten az ő lábaiba tette a purgatóriumot, meg akarván menteni a más világon lévőttől. Azért már nincsen is legkisebb reménység életéhez. Hogy is lehetne, amidőn mind

belől, mind kívül rothadni kezd. A testamentumát már megcsinálta. És a szegény Zsuzsit ítélje el ked, hogy micsoda szomorúságban vagyon. De azt el lehet hinni, hogy nem marad nyomorúságra. Minthogy e szomorú levél, azért most nem is írok többet; mert a szomorú levélnek igen rövidnek kell lenni. De, hogy teljességgel a szomorúságon ne végezzem el, egy kis históriával végzem el, amely valósággal megtörtént. Egy úri embernek ifjú és szép felesége lévén, gyanakodott reája, noha semmi bizonyost nem tudhatott felőlié. De, hogy jól megtudhassa, egy pohár vizet viszen a feleséginek mondván, hogy azt meg kell innia. A szegény asszony reszketve inni kezdi — amikor félig megitta volna, az ura elveszi a szájától, és maga megissza a többit, mondván: én nekem is utánnad kell mennem. Az asszony azt meghallván, mindjárt megijed azon, hogy etetőt ivutt, és az ijedtség oly nagy volt, hogy mindjárt beteggé kezd lenni, és hánni. Azonnal a papért küld, és az atyja-fiait is esszegyűjteni. Amidőn mindezek az ágya körül volnának, az asszony mindenek hallottára a papnak gyónást tészon, és amidőn elvégezi, mondja, hogy azért tette azt a gyónást, hogy halála után is az ura ne gyanakodhassak felőle, és megtudhassa ártatlanságát. Az ura az ágyhoz megyén, és megöleli a feleségét, és felszóval mondja néki, hogy ne féljen; mert a vízben sem étető nem volt, és hogy csak a gyanúságot akarta megtudni, hogy igazán való-é, vagy sem? Akik a házban voltának, és a beteg halálán siránkoztanak, ezt meghallván, a szemeket megtörlik, és örülni kezdenek. A szegény asszony is semmi valójában való betegséget nem érezvén magában, elkezd magával hitetni, hogy nincsen megéetve, és a félelem is lassanként kimenvén az elméjiből, az ágyból felkél, és jól érzi magát. A többi ezt látván, a szomorúság örökre fordul, vacsorához ülnek, és virradtig isznak. Mit mond ked erre? A gyanóság, való, hogy nagy betegség, de aztot meggyógyítani az ilyen próbával nem javaslom mindennek; mert hátha az asszony is legelső alkalmatosságkor az olyanért bosz-

szút állana? Ked ítéletére hagyom, ha a férfiú jól cselekedett-é, vagy sem? De én jó étszakát kívánok kednek.

LXVII.

Rodostó, 6. Novembris, 1725.

Édes néném, itt most elég sírás, rívás és zokogás vagyon. A szegény Zsuzsi özvegyen marada, és Kajdacsinéból mindenféle nedvesség a szemin foly ki, amennyit a ma sírt. Méltán is, mert a szegény Bercesényi úr a bújdosásának végit szakasztván, ma reggel két órakor elhagy a bennünket. Mind holtig az elméje helyén volt, és egy keresztényhez illendő halállal múlt ki e világból. E már elvette sok szenvedésinek jutalmát, és nem szükséges szánni; hanem azokat keli szánni, akiket árvául hagyott itt idegen országban. De azokra is gondja lészen annak a nagy cselédes gazdának, aki soha meg nem hal. A mi urunk mindenkor mellette volt, és hozzája való barátságát holtáig megmutatta.

Micsoda ez a világ? és miért kapunk annyira rajta? A benne való életnek kezdete nyomorúság, a közepe nyughatatlanság, a vége fájdalom és szomorúság. Ez az úr, éltiben, való, hogy szenvedett, de sok világi jókban is volt része. Való, bújdosásban holt meg, de nem szükségben. így fogyunk el lassanként, mert már itt elég szegény bújdosókat temettünk el. Ezután még mi lesz? Hadjuk a jó atyánkra, és mondjuk azt, hogy nem érdemli ez a világ, hogy hozzája kapcsoljuk magunkot; mert akármely gyönyörűségbe úszunk is, de abból ki kell kelni, és azt elhagyatják velünk.

Elmúlt gyönyörűség csak suhajtást okoz,
 Jelenvaló pedig hasonló árnyékhoz,
 A jövődöbelin kapsz bizonytalanhoz:
 Ah! mért hasonlítod magadot boldoghoz?

Aztot már megmondottam, hogy a szomorú levélnek nem kell hosszúnak lenni. Ez elég szomorú;

mert itt a halálról kell beszélni, azért el is kell végezni. Tudja ked, micsoda nagy dohányos volt a szegény úr — mind holtig is dohányozott; mert halála előtt két órával egy pipa dohányt kiszívott — de megholt, kedet pedig az Isten éltesse. Ámen.

LXVIII.

Rodostó, 12. Novemb. 1725.

Azt ne csudáljuk, édes néném, ha a szegény úr megholt. A való, mindennek meg kell halni; de ennek még inkább meg kellett halni, mintsem másoknak; mert holta után a testit felbontották, de annak legkissebb íze ép nem volt, és a belső részei el voltak rothadva. Nem tudom valójában, ha azért nem viték-é a testet Konstancinápolyban, hogy sok költségbe került volna, vagy azért, hogy nem engedték meg. De azt tudom, hogy egy kis görög kápolnában temették el. A testamentumát felnyitották, Zsuzsinak ezer aranyat hagyott, és holmi portékát. A cselédinek is hagyott, még nekünk is, holmi portékát. — Nekem a megholt felesége nádpálcáját hagyta. Nem kell az ajándékot tekinteni, hanem azt kell tekinteni, hogy ki adja, és mint adja. A több ládabéli portékája, köntösök, ezüst- és aranymíves portéka a fiára szállott, — amelyek mind együtt egy asszonynak kedvére lehetnek.

Mindenikünk azt gondolta, hogy kész pénze felesen vagyon; de holta után megcsalatkoztunk benne. Mindazonáltal ennek a gyenerálisnak többje volt, mintsem a régi római gyenerálisoknak. A többi között egy Regulus nevű főpolgármester száz negyvenezer emberrel ment Afrikába a Karthágóbéliek ellen. Amidőn ott hadakozott volna, Rómából a felesége levelet ír néki, és tudtára adja, hogy miben vagyon a jószágá dolga. Regulus arra egy levelet ír a római tanácsnak, és kéri, hogy küldjön helyébe más polgármestert, aki a hadakozást folytassa; mivel ő néki vissza kell menni, hogy a jószágában rendelést te-

gyen; mert a gondviselője meghalván, az emberek, akik a földet szántották, minden ekéit, és a földi munkához való eszközeit elvitték, és ha nem műveltettheti a földét, a feleségét, gyermekit nem tarthatja. De nézzük el, miből állott az a nagy jószág? Egy majorházból, és hét szántóföldből.

Édes néném, mint megnevetnök most az olyan gyenerálist, aki száz negyvenezer embernek parancsolván, azon panaszkodnék, hogy egynehány ekéit ellopták, és ha hét darab földet meg nem szántat, a cselédje meghal éhen. De inkább csudáljuk azt a boldog idôt, amelyben egy olyan nagy hadi ember a maga szegénysége mellett csak a hazája gazdagságát kereste, és amelyben az olyan nagy emberek, akik előtt a királyok térdeket hajtottak, csak a földi munka után alacson rendben éltek. Látunk még más olyan főpolgármestert, akit az eke mellől vontak el, hogy százezer embert adjanak kezébe, és akinek királyok mentenek udvarlására, — de a hadakozást elvégezvén, ismét a szántáshoz fogott, mert a régi rómaiaknak egyéb jövedelmek nem volt, csak a szántásból. Akit főpolgármesternek tettek, az a majorkodását elhagyta, hadakozni ment, és akkor a királyok, fejedelmek nagy tisztelettel állottanak előtte. Esztendő múlva a tisztséginek vége lévén, Rómába vissza kellett menni, és letenni a tisztségét, és a nagy kincset, amelyet nyert a hadakozásban, mind egy polturáig a város tárházában kellett adni, és azután a nagy gyenerális, akitől annakelőtte egynehány holnappal az országok rettegtenek, és a nagy városok akinek egynehány száz arany koronákat küldöttek, és aki nagy pompával menvén bé Róma városába, előtte gyakorta a meggyőzött királyok láncolva mentenek; ugyanaz a gyenerális közönséges köntösben öltözvén, a majorházába visszatért, ott borsóval, lencsével élt, és kevés számú szántóföldét szántotta, vagy szántatta. És az ilyen emberek vetették idővel a római birodalom alá csaknem az egész világot. Boldognak mondjuk-e az olyan idôt? Én azt tartom, hogy boldognak mondhatni azt az

időt, amelyben a nagy urak csak éppen a haza hasznát keresték, és amelyben az emberek oly közönségesen éltek. Mert azt elmondhatni boldognak mind lelki, mind testiképpen, aki keveset kíván, és kevéssel beéri.

De most veszem észre magamot, hogy Rodostón kezdettem el leveletem, és azután a régi rómaiakhoz repültem. De vissza kell repülni, mert én azt a régi szokást vissza nem hozom, se a mostani gyenerálisokat az eke mellé nem tehetem. Azért visszatérek Zsuzsihoz, és azt mondom kednek, hogy üsmerek olyat, aki Zsuzsival le akarná már is tétetni a feketét, de nem akarja. — Nem tudhatom az okát, noha azt tudom, hogy még leány korában szerették egymást. — Attól van-é, hogy a grófné titulust nem akarja letenni; vagy attól, hogy a legénynek nem igen villog ládájában az arany? De elég a, hogy nincsen kedve hozzá; noha a szeretet megvagyon. Minthogy keresztények vagyunk, mondjuk azt, hogy akit az Isten valakinek nem rendelt, aztot nem is fogja bírni. — Mi hír vagyon ott ketéknél? mert innét mindenkor szomorú hírt írok. Jól vagyon-é az egészség?

LXIX.

Rodostó, 7. Decemb. 1725.

Ezt a levelet elkezdem írni, de bajszomra mondom, hogy nem tudom, mit kell írni, — és ha írok, csak azért írom, hogy kednek válaszát vehessem. — Azt írjam-é? hogy itt «könyvem forrási s áradási induljatok», és hogy még a sírás, zokogás meg nem szűnt itt az özvegyek között? De idővel az is megszűnik; mert az a kegyetlen idő mindent elront s eltöröl. Erről írni kednek nem nagy vigasztalás; de csak kell valamit írni. Azt írom hát, hogy itt most szántanak és vetnek, nálunk pedig azt már régen elvégezték, hogy ha csak valaki a havat nem akarja szántani. A minap olvastam, hogy miképpen kell a búzát megszapóritani. Amidőn a gazdasszonyyságra visszatér

ked, akkor meg kell próbálni. Példának okáért egy véka búzát főzessen meg ked jól, de sok vizet kell reá tölteni, — amíg a fő, addig tétessen ked egy kádba négy véka búzát. — Amidőn pedig a búza jól megfőtt, a vizet szűrőssé le ked rólla, és melegen hadd töltsék a kádban lévő búzára, és azt bé kell jól földni, — másnap vagy harmadnap, ha látja ked hogy a búzaszem kezd dagadni, és a vizet jól beitta, akkor küldje a mezőre ked, és hadd vessék el valamely jó földbe; de mentől ritkábban lehet; mert egy búzaszálon három vagy négy ág terem, és mindeniken egy búzafő, — és így négy annyival több búzája terem kednek, mint rendszerént. — Ezt én olvastam, igaz-é, vagy sem? nem tudom, de aki nem hiszi, próbálja meg. Nem nehéz dolog, és ha igaz leszen, akkor nem bánja meg fáradságát.

De a micsoda hírt hallottam csak éppen ebben a szempillantásban, azt nem lehetne elhinni, hogyha csak bizonyosan nem tudnók. Ked ott a franciák között hamarébb meghallhatta. De tudja vagy nem tudja ked, megírom, hogy a francia király 5. Septembris megesküdt, és lefeküdt a Stanislaus király leányával. Ki hitte volna azt, hogy egy olyan nagy hatalmas király egy szegény bujdosó, és csak névvel való királynak vegye el a leányát? és hogy visszaküldje egy nagy királynak, mint a spanyol királynak a leányát, akit annak előtte akart elvenni. Ezek ám az olyan dolgok, amelyekben nyilván kitetszik az Istennek csudálatos munkája és hatalma, aki úgy bánik a királyok szívével, valamint mi a viaszszal. Bízvást elmondhatja a francia királyné a Boldogságos Szűz után, hogy megtekintette szolgálójának alázatosságát, és hogy az alacson renden lévőket felemelte, és a fennvalókot levetette; mert lehetetlen volt csak hízelkedni is magának azzal, hogy még francia királyné lehessen. Ha az atyja Lengyelország közepiben lett volna, úgy mégis mondhatnám; de bújdosásban lévén, mindenektől elhagyattatván, és csak reménsége sem lévén, hogy Augustus székibe ülhessen: csudálni és imádni kell az Istennek az ilyen rendelésit,

mert az ilyen munka feljülhaladja az emberi elmét: Ludit in humanis. És hogy az Isten előtt a királyok és fejedelmek olyanok, mint a gyermekek, akiknek hatalmok, nagyságok csak gyermeki játék. Imádjuk, édes néném, az Istennek minden rendelését, és remélljük, hogy reánk is gondja lészen, mert irgalmas, és megsegíthet, mert hatalmas.

A sophiai pápista érsek ellen a görög püspökök és papok a portán sok hamis vádolásokat tévén, a vezér parancsolatot küldött, hogy megfogják mind az érseket, mind a papjait, és fogva vigyék Konstantinápolyban. Az érsek azt megtudván, elszaladott, de a papjai közül hármat vagy négyet láncolva vittek Konstancinápolyban. Az érsek ide szaladott, és titkon vagyon közöttünk. Tudom, hogy az urunk azon lészen, hogy kiszabadíthassa azokat a szegény papokat, akik még a botozást is megkóstolták. így szenvednek a mi szegény papjaink a hitért. De nem csak itt, hanem az egész világon, és a legkegyetlenebb nemzetek között. Ki tudná megmondani, hogy hány jezsuitát és barátot ettenek már meg Afrikában és Amerikában azok a vad emberek, akik igen szeretik az emberhúst? De a barátokon nem kapnak; mert egy kapucinust megölvén, jó ebédet akartak belőlle csinálni, de, hogy megsütötték a húsát, mind ösztövének, mind igen keménynek találták, azóta nem kapnak a baráthúson. Hát egyszer egy szegény jezsuita szokása szerint faluról falura járván, hogy valakit megtéríthetne, egy nagy erdőből kimenvén, egy falura talál. A vademberek látván egy nagy embert feketében, nagy kalap a fején, és hogy négy lábon jár, mind elszaladnak tőlle; mert, hogy soha lovat nem láttak volt, azt gondolták, hogy a ló és az ember mind egy. A jezsuita azt látván, leszállott a lováról, és lassanként a vademberek is visszatértének hozzája. Azt elmondhatjuk igazán, hogy csak a mi papjaink követik valóságosan az apostolokat. Bár követhetném én is mindenben őket, de csak abban követem, hogy ők aluttak, én is aluszom, azért jó étszakát édes néném.

LXXIIL

Rodostó, 24. Maji, 1726.

Tegnaptól fogvást táborba szállottunk, és sátorok alatt lakunk, a szokott helyre, a város szélyire. Az ellenségtől nem gondolom, hogy sokat kellene tartanunk; mivel vagyon vagy háromszáz mélyföld közöttünk, azért csendesen alhatunk, és csak a fülbemászótól, a szúnyogtól tarthatunk. Édes néném, szeretném tudni, hogy mint vagyon a ked egészsége, a ked karja, és ujjai; mert egy holnaptól fogvást egy levelet írni, a nagy fáradság, és igen bánom, hogy annyira fárasztja ked magát érettem, és annyira erőlteti. Mindazontál nem kellene azt az úri asszonyt követni, aki soha sem olvasott könyvet azért, hogy mikor levelet kell fordítani, a szelet hajt, és hogy az a szél náthát ne okozzon néki. Ezret bé lehet venni egy kényességnek. De a ked tiszteletes kényessége megbocsásson, és mindenkor ne tartson; mert az atyafiságot félre tévén, a bosszúálláshoz fogok, és akkor mindenikünk fog suhajtani.

Édes néném, mi itt csak tengődünk lengődünk, mint szegény bujdosók. Töltjük az időt, amint lehet. Az urunknak a mégis multság, hogy a mezőn lakunk; mert az unadalom itt igen bő, és a szegény urunk itt csak egynehányunkkal maradott. Az özvegy Zsuzsihoz gyakorta megyek — Lengyelország felé készül — ha itt nem marad, nem én rajtam múlik el. Egy urat üsmértem, aki egy idős leányt vévén el, azt szokta volt mondani, hogy aki idős leánynyal hál, az olyan jócselekedet, mind a szegényeknek való alamisnálkodás. De ha itt nem marad is, azzal a barátság fel nem bomlik, és a hűség megmarad, ha lehet — azt mondom, ha lehet; mert akármely nagy tűz elaluszik, ha annak eledelt nem adnak. De azt nem tartom, amit Forgács, hogy a hűség csak a kutyához illik.

A nem újság, ha azt mondom, hogy a házasság az Istenen áll, és, ha csak reánk hagyja, a nem jó, és a

rossz házasságoknak az oka az, hogy ő lakadalmon jelen nem volt. Azzal fenyegetem Zsuzsit, hogy, ha elmégyen, úgy nem keresztelünk. Igaz, néném, mi csoda csúfos házasságról olvastam a minap! Csak leírom, ha szinte tudja is ked; mert egyéb dolgom nincsen. Ez igaz, Olaszországban történt. Egy úri özvegyasszonynak egy fia lévén, aztot igen szerette; az asszonynak volt egy szolgálója, akit az ifjú megszeretvén, sokáig kénszerítette az engedelemre — végtire a leány megjelenti az asszonyának a dolgot, aki is jó erkölcsiért megdicséri, és mondja a leánynak: eredj, mondd meg a fiamnak, hogy már engedelmeskedel kérésének; hanem jöjjön hozzád az étszaka. A leány megmondja az ifjúnak, aki is azon megöriüle. Vacsora után az asszony mondja a leánynak: te az ágyamba fekügyél, én pediglen a te helyedre fekszem; a fiam majd eijő, azt gondolja, hogy te vagy, akkor jól elverem. Ez így el lévén rendelve, az asszony a szolgáló ágyában fekvén addig várja a fiát, hogy el talál alunni — az ifjú oda megyén, és azt nem vizsgálja, ha alusznak-é vagy sem; hanem él az alkalmatossággal — az asszony azonban felébred, de, hogy zenebonát ne csináljon, és hogy a fiát is kétségbe ne ejtse, magát megtartóztatja, és békeséges tűréssel elvárja a dolognak végét — a meglévén az ifjú kimegyen, az asszony is szomorúan a maga ágyára megyén, és semmit nem szól a szolgálónak. Más nap az asszony minden tehetségivel azon lesz, hogy a fia ne szólhasson a szolgálóval, és azonnal készíteni kezdi a fiát, hogy idegen országra küldje. A csakhamar meglévén, elindítja, és sokat szomorkodék a fia után: de még inkább szomorkodék azon, amidőn észre vévé, hogy terhben esett. De módja lévén abban, hogy azt eltitkolhassa, és a gyermekszülésnek is órája eljövén, egy gazdag parasztembernek adá a kis leánykát, hogy felnevelje. A leány már tizenhárom esztendő megahaladván, az anyja mintegy el is felejtkezett volt róla; az ifjú pediglen azon időben idegen országról visszatérvén azon faluban megszáll, ahol a leányt nevelték, akit is meglátván,

halálos szerelemben esik, és mindjárt kérni kezdi a leányt. A parasztember, látván, hogy egy úr kéri, oda adja, annál is inkább, hogy már régtől fogvást a leányt csak reája hadtáp. Az ifjú haza viszi a feleségit, az anyja haragszik, hogy híre nélkül egy közönséges leányt vett el: de kevés nap múlva a békeség meglesz. Az asszony látván, hogy a fia házas, a leányát szolgáló képiben haza akarta hozatni: de micsoda álmélkodásba esek, amidőn megtudá, hogy a leányát a fia vette volna el. Az asszony másokkal közölvén ezt a dolgot, mindenik példa nélkül való dolognak találá, és a házasságot meghagyák. Az az ifjú, édes néném, egy személyben hármat vett el: a leányát, a hűgát, és a feleségét. E valójában megtörtént, de ha megtörtént is, mi szükség volt megírni? Mindazonáltal kell valamivel tölteni az időt: én hogy írjak, ked meg hogy olvassa; mert a dolog nélkül való létei igen nagy dolog.

A sophiai érsek, aki hozzánk szaladott volt már egynehány holnaptól fogvást, egynehány nap múlva innét elmegyén Raguzában; mert noha eleget munkálódtak azon, hogy visszamehessen, de végbe nem vihették. — És ezeknek a szőlőműveseknek csak hazájokba kell visszatérni, és el kell hadniok az Úr szőlejét. Én is elvégezem leveletem, de elsőben meg kell tudnom, hogy, ha jó egészségben vagyon-é ked? engemet szeretnek-é? én nekem írnak-é?

LXXV.

Rodostó, 28. Julii, 1726.

Semmi, panaszom nem lehet; mert a ked levelei jönnek s mennek a kezemhez. De némelyek olyan kurták, hogy alig kezdem olvasni, csak a végire jutok. Olyan leveleket veszek, hogy azt akarnám, csak két szóból állana, mert unalmas: de a ked levelei jó izűek, csaknem megehetném a papirozt is. Tudja ked., mitől vagyon az? Attól, hogy szeretjük egymást, és a kedves embernek a levele kedves. De még attól is

vagyon, hogy ked jól tudja a maga gondolatit leírni, és a csekély dolgot is úgy fel tudja öltöztetni, hogy nagynek látszik, és tetszik: mások pedig a nagy, vagy hasznos dolgot ízetlenné teszik, és kelletlen kell olvasni. Azt megvallom, édes néném, hogy ha olyan természetű volnál, mint sokan vannak, nem sok papirosát vennék a levélíráásra; mert azt nem szenvedhetem, mikor látom némely asszonyokat úgy írni az uroknak, vagy atyjaioknak, mintha valamely ítélőmesternek, vagy püspöknek írnának. Ha egyébképpen nyájasok is, de a levélben reá akarják magokot tartani, mintha a nyájas és tréfás levélhez nem kívánatnék az ész. Szeretném az olyanoknak megmutatni a ked leveleit, megtanulhatnák azokból, hogy miben áll a nyájassággal és észszel írott levél. Az én leveleimről nem is szólok; mert már ked azokhoz szokott, csak jóknak találja ked: én sem kívánok egyebet.

Mi az utolsó levelemtől fogvást bementünk volt a városban; mert a rút idők behajtottak, és a vászon házainkot meglyuggatták. De tegnap ismét más ellenség hajta ide bennünket, aki előtt a Dárius hada is elszaladott volna. Jaj, édes néném, micsoda rút nyavalya az a pestis! Ma jól lenni, holnap meghalni, éppen nem vígasságra való állapot. Nem tudom, ki hozta közinkben azt a nyavalyát. De bár ott maradott volna, ahonnét jött; mert más sok nyavalyák vannak olyanok, amelyek idővel hatnak el más országokra: példának okáért azt tartjuk, hogy a himlőt a saracénusok hozták európába. Azt a nyavalyát Amerikában a vad emberek csak azoltától fogvást üsmerik, a miolta az európaiak hozzájok járnak — a pedig nem régi dolog. Hát, édes néném, az az ízetlen nyavalya, amelyet mi francia nyavalyának hívunk, és amelyet, hála a mi egészséges erdélyieinknek, nem üsmerünk? Aztot más messzevaló tartományokban nem üsmérik: Spanyolországban pedig oly közönséges az a nyavalya, hogy egy úri asszony semminek tartja mindennek megmondani, hogy rajta vagyon az a nyavalya, mint nálunk azt mondani, hogy fáj a feje.

De mi szükség nyavalyáról beszélni, másról beszéljünk. De, amit akarok mondani, én nekem a sem örvendetes dolog; mert a kis özvegy Zsuzsi csak készül, és valamennyi portékáját látom, hogy a ládában teszi, mintha annyi kést verne a szívemben. Tudom, hogy ked azon nem törődik a ked kegyetlen szokása szerint: de legalább egy kevésbé szánjon ked, ha nem bánja is. Én eleget vagyok azon, hogy megmaraszszam. Gondolom, hogy talám a szíve is azt tanácsolja néki: de az emléjít nem nyerhetem meg; mert a szeme hozzá szokott a tele ládákot látni, az urának pedig az erszénye sokkal kövérebb volt, mint az enyim. Ő, ha engemet cirókál is, de jövendőre néz — az ezer aranyat, amelyet hadtak néki, félti, hogy idő előtt el ne keljen. Tudja, hogy én ahoz semmit sem tehetek — látja, hogy minden szerencsém, jószágom jégre vagyon építve. Azért nem a szívtől, hanem az elmétől kér tanácsot: mit szólhatok ez ellen? Mert a bizonyos, hogy az okosság jobb tanácsot ad nekünk, mint a szívünk; mert a szív csak a jelenvalót suhajtja: az okosság pedig az jövendőről is gondoskodik. A mi mostani állapotunkban pedig arról igen kell gondolkodnunk, és nekünk bujdosóknak inkább, mint másoknak, kik jószágokban fülelnek, amelyeket csak a halál veszi el tőlök. És így semmit nem szólhatok a Zsuzsi szándéka ellen; mert amint a francia példabeszéd mondja, kinek-kinek kell tudni, hogy mi fő a fazokában: az én fazokamban pedig semmi haza-menetelre való reménségem nem fő. Miért kívánnám én azt, hogy valaki a maga szerencsétlenségén kívül az enyimet is viselje? Még eddig ezt a mondást nem ízelítettem meg, hogy: «végy el engem te szegény, ketten leszünk szegények.» Akiknek tetszik, kövessék, nem bánom: de mások se bánják, ha nem követem. Édes néném, engedd meg, hadd végezzem el ezt a levelet; mert olyan meleg vagyon, hogy attól félek, a nap ma fel ne gyújtja a sátoromot. A házban pedig hűvösebb lévén, én nekem hosszabb választ írhatunk. Édes néném, vigyázzunk arra a drága egészségre.

LXXVI.

Rodostó, 17. Sept. 1726.

Édes néném, megbocsáss, hogy már tíz esztendőől fogvást nem írtam, vagy nem írhattam — vagy is csak azért, hogy nem írtam; mert írhattam volna. Mondd meg édes néném, hogy mért nem írtam; mert én nem tudom — alkalmatosságom elég volt — a dolog meg nem gátolhatott, ha nem a sok heverés és dohányzás. De, hogy meggyónjam és valljam igazán, nem más mulattatta el velem; hanem a halogatás: a halogatást pedig a restség okozza. Mert mikor az ember csak holnapra halogatja a dolgot, a nem jó — a holnap eljő, de a végbevitel azzal el nem jó. Mennyi kárt vall az ember a halogatásért, és mennyi hátramaradást a dologban! Én is csak azt mondtam, holnap írok, holnap írok, azonban nem írtam, és az idő csak folyt — mit nyertem benne? Azt, hogy irtóztató pirongató levelet kellett vennem a restségem megjutalmaztatására. De minthogy megérdemlem, hallgatással is veszem; mert mikor megüsméri az ember magában a vétket, a büntetést könnyebben szenved.

A való, hogy az elmúlt holnapnak minden résziben és ráncában csak a restség nem engedte, hogy írjak. De, ha menteni lehetne a kedvű ítélszéke előtt magamat, azzal menteném, hogy nagy melegek jártak — e nem elég mentség-é? Mint egy igen kövér pap azon kérte a királyát, hogy ne mondasson véle nyárban misét; mert sokat izzad, és elrontja a misemondó ruhákat. De édes kemény ítélő bíróném, erre a mostani holnapra jobb, vagy is inkább hidegebb mentségem vagyon; mert az elejin és kezdetin a holnapnak az gondoltam, hogy hideg éték lesz bellőlem: de csak háromszor vagy négyszer jött reám, az is harmadnapban egyszer. De itt ilyen nagy melegekben is minden ember reszket a hideg miatt; mert itt mindent a hideg lel. Leginkább az urunkon búsulunk, akin harmadnapi hideg vagyon. Én töllem ma búcsúzott el. Ugyan-

ezekre való nézve is kellett tegnapról fogvást a városban házakot elhagyni, és a városban költözni. A sok cseléd között sokszor alig vagyon egy, aki a fejdelemnek szolgálhasson. A jó tűz mellett a szakácsok reszketve főznek. De, Istennek hála, nem veszedelmes hideglelések, és nem tartósok. A mi szegény urunkon nem annyira a hideg már, mint a nagy erőtlenség vagyon, és reményijük, hogy Isten meggyógyítja. Mindazonáltal ő keresztényebb módon gondolkodik, mint mi; mert készüléteiből kilátszik, hogy örömet mégyen, ha Isten kiszólítja e világból. Arra való nézve meg is csinálta a testamentumát; de az Isten éltesse. Nénékám, tudod-é, mivel gyógyítottam én meg magamot? Egy erdélyi drága orvossággal. Minden nevetett véle, főképpen a fejdelem, mikor megmondottam. Az a drága orvosság pedig a káposztaleves — ha e használ, mért kell az indiai drága orvosságok után járni? De már most nagyobb hidegleléstől félek, amely nagyobb lesz az elsőnél, és amelyet egy hordó káposztalév sem gyógyíthatja meg; mert három vagy négy nap után Zsuzsi Lengyelország felé indul. Meglátom-e valaha, vagy sem? Isten tudja. Ugyan szép állapot, mikor az ember bújában meg nem hal; mert másként négy nap múlva, el kellene engemet temetni — azt Zsuzsi sem akarná, hát oztán ki írna néki? Hát ő kinek ír azután? Az ilyen kérdéstről jut eszemben egy vezér, aki is midőn annyira megszorította volt azt a híres muszka cárt 1711. a Pruth mellett, hogy egészen oda lett volna táborostól; a svéciai király azt meghallván, a vezérhez mégyen, és mondja néki: ihol kezdedben vagyon a cár feleségestől és egész táborával; vagy mind levághatod, vagy rabul viheted Konstancinápolyban. A vezér erre feleli: ha a cárt rabul fogatom, hát osztán ki visel gondot az országára? A svéciai király erre a feleletire esszeszidja a vezért, s kimegyen a sátorából. Elég a, édes néném, hogy szívesen bánom tölle való megválásomat. Ha akarná, itt maradhatna — vagy is inkább az Isten nem akarja hogy ő akarja. Mindennek rendelés szerént kell végbe menni, és ahoz kell magunkot alkalmaztatni.

Azt írod, édes nénékám, hogy micsoda ember az a francia, aki nem régen jött hozzánk; mert igen hazug. A colonellus volt a muszka cárnál, de ott kiadtak rajta, mert senkivel meg nem alkudhatott. Mindennel azt akarja elhitetni, hogy mindent tud, és mindent látott. Ha húszat szól, a tizenkilenc szava kazugság. Már itt némelylyel elhitette, hogy ő tud aranyat csinálni. Gondolom, amint látom, hogy talám megakad itt közöttünk; mert az olyan sok beszédű, sík nyelvű sehonnain itt igen kapnak. Annak a neve Víguru. Édes néném, jó étszakát — bona sera!

LXXVII.

Rodostó, 4. Dec. 1726

Pola téti! Nénékám, két esztendő múlva; mert már két holnapja, hogy innét eltűntem volt. Nem lehet örökké csak egy helyben ülni — az egészségnek használ a járás, és a restség mellől el kell némelykor szökni. Meg is csalod magadat, ha azt gondolod, hogy nagy mulatságom volt a faluban, ahol voltam szüreten. Legnagyobb gyönyörűségem a volt, hogy itt addig nem voltam, és ott baj nélkül töltöttem két holnapot — egy holnapig néztem, mint szűrnek: egy holnapig pedig eleget jártam; mert itt az ősz legszebb része az esztendőnek, a szüret pedig a legszomorúabb része a mulatságnak, nem úgy mint nálunk, hogy a sok szedőt, szedőnéit látja az ember — az úri asszonyok, leányok oda kimennek, ebédelnek, és mulatják magokat — a bort édesebbé teszik jelen-való-létekkal, és szedésekkel. Itt pediglen a szőlősgazda megfogad két vagy három embert, azok szedik, és puttonyokban a szőlőt haza hordják, és kiki a maga házánál szűr igen nagy csendességgel.

Minthogy a szőlőről vagyon a szó, Konstancinápoly körül láthatott ked olyan vastag szőlőfát, mint egy szilvafa, a szőlőszemek is rajta vannak olyanok, mint egy szilvaszem. De a nagyságát nem csudáltam úgy, mint azt, hogy némely ágain érett szőlő vagyon; neme-

lyeken a szőlőszem még nem nagyobb az egresnél; más ágakon akkor kezd virágozni. E szép dolog, hogy egy szőlőfán háromféle jövést láthatni, és ez mind így vagyon tavasztól fogvást télig. Erről talám már írtam volt kednek, de nem jut eszemben. De arról nem írtam, hogy egy görög püspök házánál láttam olyan nagy rozmarinfát, mint egy közönséges fűzfa. Mindezek fel nem taláztatnak Zágóban, de ellehetünk nálok nélkül — itt nincsen szilvafa, se fenyőfa .

Egynehány rendbéli leveleidet találtam itt, édes néném, amelyekben egy kis kegyetlen bosszontások vannak, de könnyű annak tréfálódni, akinek szíve helyén vagyon.

Nincsen kegyetlenebb dolog megválásnál,
Titkos barátjától való távozásnál:
De csak az időhöz kell magunkot szabni,
És suhajtásunkot a szívünkben zárni.

Azt szokták mondani, hogy a megorvosolhatatlan dolognak nincsen jobb orvossága az elfelejtésnél. Nehéz, de az idő ad arra valami kis segítséget, azután az okosság is ad erőt a tűrésre. Nem próbáltam, de hiszi-é ked azt, hogy a szeretet is megavasodik, valamint a szalonna — a távúi való létei avassá teszi. Mindazonáltal nincsen szebb dolog az állhatatos barátságnál. Franciaországban egy úri ifjú jegyben lévén egy kisasszonnyal, nem tudom hogy, az ifjat a tengeri tolvajok elfogják, és Afrikában eladják, és egynehány esztendőig semmit nem hallhattak felőle. Addig a leányt sokan kérték, de a mátkáját szeretvén, hűségét meg akarta hozzája tartani. Sok idő múlva valamely rabok arról a földről megszabadulván hírét vitték a legénynek, hogy ilyen helyen ilyen nevű török úrnak a rabja. A leány azt megtudván, egy jó leány barátjával eszebeszél, férfiúköntösbe öltöznek, és a leány annyi pénzt viszen el a háztól, amennyivel gondolja, hogy kiválthatja. Tengerre ülven, Afrikába érkezik, felkeresi a mátkáját, aki is csak elcsudálkozik a dolgon. Azután a törökkel beszélnek a váltság felől, de a pénz nem volt elég, amelyet a leány vitt

volt. Tanácsot tartanak hárman, hogy mit csináljanak. Vagy a leánynak, vagy a férfiúnak vissza kellett menni több pénzért. A férfiú azt tanácsolta, hogy nincs más mód benne, hanem, hogy a leány menjen vissza a pénzzel, és talám valami atyjafiai kiszabadítják. A leány arra reá nem állott, mondván: «ha én visszamegyek, soha semmit nem cselekedhetem éretted, és a szülőim úgy fognak reám vigyázni, hogy soha többé vissza nem jöhetek; hanem mi a társammal itt maradunk rabságban helyetted és te menj el, szerezz annyi pénzt, amennyi kívántatik a többihez.* A férfiú erre teljességgel nem akart reá állani, mondván: hogy azt nem cselekedheti, hogy rabságban hagyja, a legnagyobb ok a, hogy, ha a török meg találja sejdíteni, hogy nem férfiak, hát annyi pénzen sem fogja kiadni, és rabságban marad. A leány erre feleli: csak eredj, cselekedjél úgy, amint elvégeztük; mert ha szinte úgy lenne is, amint mondod, hogy a gazdád reánk üsmérne; az apámnak vagyon annyi, hogy kiválthat. Az ifjú a végezés szerint a gazdájának mindeneket megmonda, és a két leányt helyében hagyá. Franciaországba érkezvén, ott csakhamar megszerzé a pénzt, és a gazdájához visszatére, aki is amég ő oda járt, megtudta, hogy nem férfiú, hanem, leány rabokot hagyott helyében; mert a leány nem tehetvén más-ként, mindeneket megvallott volt a töröknek. Aki is szépnek találván mátkájához való hűségét, elbocsátá őket, és mind a hárman szerencsésen visszaérkezének hazájokba, és házokhoz — és a lakadalom csakhamar meglett azután. Talám, édes néném, a föld alatt lakó emberek is lakadalmaztak, és táncoltak; mert tegnap előtt nagy földmozgást érzettünk alattunk. Azt gondoltuk, hogy valamely szekerre tették az egész várost, és úgy visznek valahová. Mindannyi föld-indulások között is ked szolgálja, édes néném.

LXXVIII.

Rodostó, 8. Jan. 1727.

Édes néném, azt igen bánom, hogy megelőzött ked az új esztendőbéli atyafiságos és szíves köszöntésivel és üdvözlésivel: holott nekem kellett volna azt a kötelességet végbe vinni elsőben. És azzal ne dicsekedjünk hogy a megelőzés bizonyos jele a ked felőliem gyakortább való gondolkodásának, és az én lágy szeretetemnek; mert azt holtig meg nem engedem kednek, és, ha mértékben tennők a szeretetet, az igaz, hogy a mérték felőliem többet nyomna száz fonttal. Mindazonáltal ked is jó, én is jó. Én nekem a tengeri halak bizonyságaim, hogy elébb nem írhattam; mert olyan nagy szelek jártak a tengeren, hogy csak nekik lehetett a tengeren járnai, és nem az embereknek. Oda is adtam volna nekik a leveletem, de ked nagy hegyen lakik, ők pedig nem szeretik a hegyre felmászni.

Ami pedig a ked köszönetét illeti, én azokat mind visszakívánom duplán, és még azokon kívül új erőt a sok levélírára. Éppen tegnap előtt szedtem rendbe a szokás szerént a ked leveleit, amelyeket rendbe veszem minden esztendőnek a kezdetén: az enyimeket pedig, ha a tanácsomot beveszik, meg kell égetni, vagy akármi szükségre fordítsa ked, nem bánom.

Édes néném, vettél-é sok ajándékot az esztendő első napján? Nem tudom, a franciák honnét vették azt a szokást — gondolom, hogy a régi rómaiaktól; mert ők meg szokták volt egymást ajándékozni az esztendő kezdetén, és az a martiusnak első napján volt. Pogány szokásban jó szokás; főképpen annak, aki vészen. A keresztényeknél sok pogány szokás maradt meg: de sőt még az anyaszentegyházban is látnunk olyanokat, amelyeket a régi pápák és püspökök meghadták. Ilyen: lámpásokat és gyertyákat gyűjtani a templomokban. A bizonyos, hogy azt szükségből kezdték; mert pincékben és rejtett helyeken kellett tenni az áldozatot a régi keresztényeknek.

Azután azt ceremóniából megtartották; mivel a régi királyok előtt gyertyákat gyújtottak, és mikor valahová ment a régi római polgármester, égő fáklyákat és tüzet vittek előtte. A királyok és gazdagok holttestek mellett pedig lámpások égtenek. Még most is találnak olyan régi boltokra, ahol égő lámpás vagy a koporsó mellett. Hogy tarthatott annyi száz esztendőig az olyan lámpás? annak okát már most nem tudják: de azt minden tudja, hogy találtak olyan égő lámpásra, de mihent az áer éri, elaluszik. A farsangot, amelyet mi olyan nagy ájtatossággal megtartunk, a pogányoktól vettük. Hát mi honnét vettük a vízbevető hétfőt, mondja meg ked nekem? Hát bizonyos vármegyében Franciában micsoda szokás volt? Mikor valamely úrnak egy nemesember a földit bírta, akit vasallusnak neveztek akkor, ha az olyan nemesember megházasodott, legelsőben a földesúr feküdt a menyasszony mellé: de köntösösön, és csizmáson, és csak egyik lábát volt szabad feltenni az ágyra, és csak egy kevés ideig. Most már elhadták azt a szokást, hanem a földesúrnak egy sodort adnak. Hát még micsoda szokás vagy ott, ha egy nemesember a másnak földére megyén vadászni? amennyi foglyot, vagy nyulat lő, azt a földesúr házához kell vinni — aztot meg kell készíttetni úgy, amint a kötésben vagy, feltéve, ha szinte a gazda otthon nem volna is, más-ként elveszteni jószágát. Űsmértem olyan nemesembert, akinek ilyenért pere volt egynehány esztendeig.

Jaj, édes néném, talám valaha írtam már az ilyenről, de nem jut eszemben: de azt, tudom, még meg nem írtam, hogy tegnap egy kis hideglelés volt az urunkon. Eluntam a sok szokásról írni; az én szokásom pedig a, hogy tíz órakor lefekszem, másnap hatodfél óráig a szememet ki nem nyitom — már tíz az óra; mert későn fogtam az íráshoz, és a jó szokást el nem kell hadni, azért maradok az asszonynak köteles alázatos szolgálja.

Az új esztendőben írott első levelet pompával kell végezni.

LXXIX.

Rodostó, 15. Mártii, 17271

Nénékám, a leveleidet igen kedvesen és édesen vettem, — és csak ked tud nádmézes téntával írni, de más nem. Nem is illenek mindennek követni nénékámot; mert csak a kis ujjunkban több ész vagyon, mint másoknak egész csontjaiban. Itt mi csak csendességben élünk, töltjük, húzzuk, vonjuk az időt. Minden multság előttünk fut. De ugyan is miért keresné a multság a bújosókot, mivel másokat is talál. Mi nekünk csak suhajtás, — annyit is suhajtottam már, hogy úgy tetszik, másféle áert nem veszek bé, csak mindenkor a magam suhajtásit. Istennek így tetszik, úgy legyen.

Azt irod néném, hogy feleljek meg holmi kérdésidre, és hogy időtöltésért többeket is fogsz tenni. Micsoda bajomra vagy nekem! Ha Konstancinápoly pusztá volna, semmit nem szóllanék: de mindennap eszes, értelmes emberekkel vagyunk; mégis nekem tenni olyan kérdéseket, az ilyenért ne haragudjam? De nem merek, inkább engedelmeskedem, és ha rosszul is, megfejtem kérdésidet. — Azok a mély kérdések pedig, ha eszembe jutnak, ezek: Ha mindenkor elsőbb volt-é a római pápa a konstancinápolyi patriarchánál? — Mikor kezdődött a nagy böjt? — Három misét mondani a karácson étszakáján? — És hogy mioltától fogvást hallanak orgonaszót a templomokban? Azt nem csudálom annyira, hogy nekem teszed ezeket a kérdéseket; mert a csak arra való, hogy engemet bosszontsunk; de azt csudálom, hogy honnét vetted ezeket a kérdéseket?

Elég a, hogy az elsőre ez a feleletem csak rövideden, hogy az én ítéletem szerint az alexandriai patriarcha régibb a konstancinápolyi patriarchánál, és őnéki kellett az több patriarcháknak tudokra adni, hogy mikor kezdődik a nagy böjt, és mikor kell illeni a húsvétot. Eztet pediglen vízkereszt napja után meg

kelletett nekik írni, hogy a napkeleti tartományokban a püspökök egyszersmind kezdessék a böjtöt, és egyaránt tartsák a húsvétot, — akkor nem volt annyi kalendárium, mint most. De idővel a császárok, kivált a görögök, csak Konstancinápolyban lakván, a patriarchájokat nagyobb nagyobb méltóságra emeltek, úgy annyira, hogy azt tették alexandriai patriarchának, akit a konstancinápolyi patriarchá akart. De mindazokban a felmagasztalásokban is a konstancinápolyi patriarchának sok ideig eszekben sem volt, hogy magokat hasonlóknak tartsák a római pápához, — amint ezt látjuk egynehány conciliumokban, hogy a pápa követjei mindenkor az első helyen ültének. Hanem idővel a konstancinápolyi patriarchák nagy gazdagságok miatt annyira felfuvalkodának, és olyan hatalmasokká lének, hogy magokat nem a pápák után valóknak, hanem hozzájuk hasonlóknak kezdek tartani. És végtire a kincs és a hatalom annyira felemeié őket, hogy egyik a többi között olyan színű papucsot kezdte viselni, amelyet csak a császároknak volt szabad. Ez ellen a császár nem mert szólani; mert másnap kiugrott volna a széki-ből, ha szóllott volna; hanem csak a római pápa méré arról meginteni. De a kevély patriarchá az intésnek nem engede, és jobban szerété a pápával összeveszni, és meghasonlani a napnyugoti anyaszentegyháztól, mintsem a császári papucsot letenni. Ugyan ez a Caeruleus is kezdé az elszakadást, és az utánna-valói ötet követék. Egynehányszor akarának visszatérni az unióra; de végbe nem vitték; mert nem igazán kívánták. Mikor a görög császároknak szükségek volt a pápákra, akkor mindeneket fogadtak. Főképpen mikor a törökök kezdenek közelíteni Konstancinápolyhoz, akkor maga is a császár a pápához ment a patriarchájával, és ott mindeneket ígérének, de visszatérvén, és látván, hogy a pápától annyi segítséget nem vehet, amint gondolta volt, a patriarchájával is meg nem tartatá ígéretét. A bizonyos, édes néném, hogy a római püspök mind a napkeleti, mind a napnyugoti anyaszentegyházban első volt minden-

kor. E leginkább a conciliumokból tetszik ki, amidőn a patriarchák együtt voltának három vagy négyszáz püspökökkel.

A második kérdésed az, hogy mikor kezdődött a nagy böjt? Közönségesen mi azt tartjuk, hogy a nagy böjt apostoli szerzés. De, ha szinte száz harmincadikban rendeltetett volna is, amint ezt így sokan tartják, úgy is olyan tanítványok rendelték, akik üsmérhették az apostolokat.

A harmadik kérdés, hogy mikor kezdődött a szokás három misét mondani karácson éjszakáján? A bizonyos, hogy a misemondásnak száma eleinte nem volt egyre határozva, mint mostanában. Olvassuk olyan szent pápákról, püspökökről, hogy a sok misemondásban úgy elfáradtak sokszor, hogy másoknak kellett őket segíteni. A görögöknél napjában csak egy mise szokott lenni, az is innepnapokon. — Ha tíz püspök volna is együtt, de mind a tíz egyszersmind mond egy misét, — egy celebrál, a többi mind utána mondja. — Némelyek, akik azon nem törődnek, hogy bizonyos könyvekből keressék annak okát, miért mondanak három-három misét azon az éjszakán? azt tartják nagy ájtatossággal, hogy a papoknak 365 misét kell mondani esztendő által. Nagypénteken és nagyszombaton nem mindenik mondhatván, így két mise marad hátra, hanem karácson éjszakáján töltik ki a számot. — E jó ok-é, vagy sem? Nem nekem kell elvégezniem. Hanem csak azt felelem a ked kérdésére, hogy közönségesen azt tartják, hogy azt a szokást száznegyvenedik esztendőben vették bé. Ez elég régi szokás.

A negyedik kérdés, hogy mikor hallottak orgonaszót a templomokban? Erre az a felelet: hogy egy görög császár küldött ajándékban egy francia királynak egy orgonát. A volt első Európában. Mely tájban volt az, arra nem emlékezem. Hanem hatszáz ötvennyolcban kezdtek orgonaszót hallani a templomokban. A görög császár hogy küldhetett orgonát, nem tudom; mivel az ő templomokban semmiféle muzsika nincsen.

No! édes néném, vagyon-é még több? Már most,

hogy belé ízeledtem, azt akarnám, hogy volna vagy két fontnyi kérdés. Mindazonáltal a kérdéseknek szakaszszuk végét, és újra ne kezdjük. Hanem az egészségedre vigyázz; mert a sok kérdés annak megárlhatna. — És azon légy, édes nénékám, hogy «Kelemen» ne «kelletlen», hanem kellemetes légyen nálad.— Isten hozzád mind holtig.

LXXX.

Rodostó, 7. Maji, 1727.

Nénékám! a mézes pogácsánál édesebb leveleidet vettem szívbéli zokogással. Éppen nem volt szükség megköszönni a kérdésekre való feleletimet; mert amit ked jó szívvel véssen tőlem, az nekem köszönet gyanánt esik. De a köszönet csak arra való, látom, hogy ismét megfeleljek kérdésidre. Amelyet jó és ép szívvel megcselekszem, de úgy, amennyiben a rongyos elmém megengedi. Mert ha rongyos leves vagyok, miért nem volna rongyos elme? Elég vagyok.

Tudom, édes nénékám, hogy a szokás szerént ezt a holnapot a kanális partján töltjük el. Bár én is ott lehetnék; mert nem lehet annál szebb lakóhely. Nincsen is Európában annak mása. Aki azt nem látta, csak gondoljon el egy széles és hosszú tót, — vagyok öt mélyföld a hossza. Annak egyik vége a Fekete-tengerben megyén, a másik a Fejértengerben. De annak kétfelől a partján micsoda szép városokat lehetne építeni! Most is vannak, de ha másféle nemzet lakná, mind másformában volnának. Mint szerettem nézni, hogy a nagy roppant hajók az ablakom előtt mentenek el, és a sok szép kis hajócskák! Itt pedig csak a fekete ijesztő örmény asszonyokat látom.

Minékünk pedig mindegy a mulatságra való nézve, akár május, akár december, — mi csak itthon ülünk, és télben nyárban egy szokást tartunk. — Nem üsmerek olyan klastromot, amelyben a rendet úgy megtartsák, mint nálunk. A való, hogy ha valamelyikünk baráttá lenne, nem kellene esztendő tölteni

a noviciátusságban; mert itt mindent órára és minutára cselekesznek. Egy kis kutyám vagyon, az is már úgy tudja a rendet, valamint én. Mikor dobolnak, és misére megyek, reám sem néz; de mihent ebédre dobolnak, azonnal felugrik, s hozzám jő. A bizonyos, én arra reá vigyáztam, hogy ez a kutya úgy tudja a rendet. Csak arra vigyáz, mikor kimegyek a házból, hogy merre megyek; ha a fejdelemhez, vagy a templomba megyek, meg sem mozdul, ha hínám is, — már tudja, hogy arra a két helyre nincsen szabadsága. Nincsen értelmesebb oktalan állat a kutyánál. Az elefántot mondják, de még nem láttam ő nagyságát. De olyan kutyát láttam, aki a kártyát üsmérte, és az abcét úgy tudta, mint egy kis deák gyermek.

Jaj, édes nénékám, elfelejtettem volt, hogy nekem úr dolgára kell mennem, és a ked kérdésre meg kell rongyoson is felelni. Azt kérded édes néném, hogy kik voltak a keresztes vitézek? Másodszor, hogy ha régi szokás-é a harangozás a templomokban, mert ott harangszót nem hallasz, és törököt sem látsz hintóban? És hogy miért nem esznek szentelt kenyeret a templomban nálunk, mint Franciában, és ha a régi szokás-é?

Az első kérdésre csak úgy felelek, amint olvastam. A szent földet a tizedik saeculum előtt sokkal a saracénusok bírták, vagy némelykor a mamertusok. Ezek mindenik a Mahumet vallását követték. A saracénusoknak Damascus városában lakott a fejek, és aztot Cálifnak nevezték. A mamertusok Egyiptomot bírták. De akárki bírta a szent földet, de oda a keresztyenyek minden időben elmentenek, noha nagy félelemmel, a máltai szerzet, és a templaristák Jeruzsálem városa és a szarándokok oltalmukra állíttatván fel. A tizenegyedik saeculumban ez a két szerzet csak egy ebédre is kevés lett volna a feljebb megmondott két-féle ellenségnek, ha az a két szerzet nem vett volna némelykor valamely kevés segítséget: de az igen kevés volt, és nem tartott sokáig. Ebben az időben támada Franciában egy olyan barát, aki a pápa engedelméből kezdé a városokon, falukon predikállani a szent földre

való menetelt. Onnét Németországban ment és a prédikációja oly hathatós lett, hogy azt gondolták, ezek az országok csak az asszonyokra maradnak, a férfiak mind elmennek. Aminthogy a fejedelmek a főrendek közül igen sokan vevék fel a keresztet; mert azoknak, akik el akartak menni, nem tudom melyik vallókra, de posztóból keresztet kellett fel varratni. A köznép közül pedig számtalan keresztet fel magát. Azt nem kell csudálni; mert ez új dolog lévén, az ember mindenkor kap az újságon. Azon kívül a sok lelki ígéret felindította őket. Még a testi haszon is felvételhetette vélek a keresztet; mert egy keresztesnek nagy privilégiuma volt. Mert mihent felvette a keresztet, már azt nem lehetett törvénybe citálni mindaddig, míg vissza nem jött, és le nem tette a keresztet. Az adósságát is addig meg nem fizette, akkor is még bizonyos idő után. Feleségit, cselédit, míg oda járt, senki semminemű okért nem merte háborgatni. Nem kell hát csudálni, ha mindenkor feles volt a keresztes had.

És ezek valának, kik legelőbbször keresztes hadnak neveztetének. Ezeknek fejek micsoda király vagy fejedelem volt, nem jut eszembe. Elég a, hogy az a sok nép nagy bajjal és veszedelemmel a tengeren a szent földre érkezvén, arra sok idő kívántatott, még az ellenséggel megütközhetett; az ételnemű szükségét pedig csakhamar feltalálta. Azonban a betegség, az éhség felit is a hadnak lekaszáta, és ott nem tölthetvén sok időt, minden haszonvétel nélkül vissza kellett térni. Az ilyen kereszteshad-gyűjtés és a szent földre való menetel egynehány ízben volt, és mindenkor szerencsétlenül. De még végtire az asszonyok is felkeresztézék magokat, — ki jó szándékból, ki pedig szeretőjökkel akarának együtt részt venni a lelki és testi jóban, — úgy annyira, hogy számtalan sok asszony vala a keresztes táborokon. És akik erről írnak, nyilván felteszik, hogy a keresztes hadnál elfájultabb had nem lehetett mindenben. És nem kell csudálni, ha az Isten egyszer sem áldotta meg a keresztes hadat, és ha másfél száz vagy kétszáz esztendő alatt legkisebb

hasznot nem vittének végbe. Addig hány százezer ember hala meg a szent földön! Legfeleesebb keresztes had András királyival ment a szent földre; mivel ő volt fejek a francia és a német keresztes hadaknak is. Mindezeknek a görög birodalmon kellett általmenni. A görög császárok pedig annyi vendéget nem szeretvén, azon igyekeztek, hogy fele se lássa meg Jeruzsálemet, amint leggyakrabban úgy is történt. És arra való nézve sok lisztet küldvén a táborra kételenségből, görögi hamisságból a lisztet meg-elegyítették oltatlan mézszszel, és amíg a táboron azt észrevették, addig sok ezer megholt. Csak fele érkezvén az elindult hadnak a szent földre, annak felét a betegség és az ellenség elfogyasztotta. Amely kevés rész azután megmaradott, annak vissza kellett térni, és abból is kevés látta meg hazáját, és még kevesebb házát. De mind ennyi szerencsétlenség és veszedelem után is a fiak elfelejtvén az apjok veszedelmeket, amidőn hadat gyűjtöttek, csak elég találkozott, aki elment. Úgy tetszik, hogy utolszor szent Lajos francia királylyal ment sok had a szent földre; mert utána meg kezdett hűlni mindenekben a szarándoki buzgóság. Ezt a jó királyt is megverték, és magát rabul fogták. Alexandriánál két testvér öcscsét elvesztette. De a király mind magát, mind a véle rab-ságban esetteket csakhamar kiváltotta. A pápák és a királyok végtire látván, hogy kevés haszna volna a keresztes hadnak, a hadgyűjtést elhagyák, és egész Európában elfelejtek.

Édes néném, ha rövideden írtam is, de úgy tetszik, megláthatja ked, hogy kik és mikor voltak a keresztesek. ^— Rövidebben is leírhattam volna, csak azt írtam volna: voltak és nincsenek; de így igen röviden lett volna. Hosszabban sem lehetett, mert levelet írok, és nem históriát.

Csakhamar megfelelek a több kérdésidre is, mert dobolnak ebédre, és ebéd után a hajó megindul a levéllel. Harangszót hallani a templomokban igen régi dolog; mert még az ötödik saeculumnak az elején kezdték a harangszót hallani. A hintó pedig igen

ritka a ked városában, azt nem kell csudálni, mert ritka madár a török a hintóban, ő azt nem szereti, néki ló kell. Olyan kocsit pedig, mint egy kalicka, eleget lát ked, amelyben az asszonyok ülnek. Még más nemzeteknél is nem régen szaporodott el a hintó. Egy francia király, Clovis, mikor elvette a feleségit szent Batildot, négy ökrű szekéren vitette haza, és csak húsz ezer forintot adtak véle. Henricus quartus, más francia király, e nem régi dolog, mégis azzal mentette egy úrnak magát, azért nem mehet hozzája, hogy a felesége elvitte a hintóját. Édes néném, miért nem esznek nálunk szentelt kenyeret a templomban, mint Franciában? Azért, hogy nálunk nem szokás, ők is nevetik azt, hogy nálunk bárányt szentelnek a templomban. A kenyérszentelés pedig régi; mert még a negyedik saeculumban kezdődött. Én pediglen a tizennyolcadikban elvégezvén ebéd előtt ezt a levelet, mindjárt iszom a ked egészségiért. A melyre vigyázz, édes néném, és ne egyél sok cseresznyét. Pola téti!

LXXXI.

Rodostó, 14. Junii, 1727.

Nénékám, mi itt tegnap kereszteltünk egy asinus zsidót. Vagyon már harmadnapja, egy zsidó hozzánk jött nagy titkon, és kérette a fejedelmet, hogy ötet kereszteltesse meg, mert kereszténynyé akar lenni. Vagy két nap a papok mindenkor véle voltak, és készítették a keresztségre. Tegnap megkeresztelték, — a fejedelem volt keresztapja, aki is könnyezett örömben. A zsidó pedig jól tudta magát viselni, és a keresztelés az egész ceremóniával ment végben. Tegnap a fejedelemnek izeni, hogy ő már keresztény lévén, a több atyjafiai között nem lakhatik, se nem kereskedhetik, azért kéreti a fejedelmet, hogy segítse meg egynehány pénzzel. A fejedelem jó szívvel küld néki száz tallért. Ma reggel keresik a zsidót, hát nincsen, — mindenütt tudakozódnak felőlle, és mondják, hogy több zsidókkal hajóra ült, és Konstancinápolyban

ment. Így csala meg minket az asinus zsidója, — vagy is inkább magát. Itt pedig vannak olyanok, akik megtudták a dolgot, mondták, hogy mind Smyrnán, mind pedig másutt is követett el hasonló dolgot, és egynehányszor megkereszteltette volt már magát. Olyan jól is tudta ő magát viselni, hogy semmit nem kellett neki mondani, hogy mit csináljon. Mi azt csudáltuk, hát az asinus, ő azt többször is próbálta volt. Csak ezt akarám kednek megírni, hogy a zsidónak nem kell hinni. Azt pedig bizvást elhiheted, édes néném, hogy szeretlek. Ámen.

LXXXII.

Rodostó, 17. Junii, 1727.

Továbbra nem halaszthatom, mert bánnám, ha más-tól tudnád meg, édes néném, hogy a fejedelem második fia elosontván Bécsből, Franciában ment, és onnét tegnapelőtt ide érkezett. El lehet ítélni, hogy egy olyan atya, mint a mi urunk, huszonhat esztendősi fiát, akit soha ennekelőtte nem látott volt, hogy micsoda örömmel fogadta. Másnak nem lehet azt megfogni, hogy micsoda szeretetet éreznek az atyák a fiókhöz, azért atyának kell lenni. Azt pedig vettem észre, hogy a fiú nem azzal a szívbeli indulatú örömmel köszöntötte az atyját, mint az atya a fiát. Talám természet szerint nem érzik a fiak azt a nagy szeretetet, mint az atyák; vagy pediglen a fiakban is némelyekben a szeretet bővebb, mint másokban. A szép példa a Krzesus király fiában, aki is néma lévén, és látván, hogy az ellenség hátul le akarja vágni, olyan nagy erőszakot tett magában, hogy a szava megnyílt, és kiálthatta a királynak, hogy vigyázzon magára. A mi hercegünk felől elmondhatjuk, hogy szép ifjú, eszes és értelmes, de természet szerint; mert a tudomány azokat fel nem ékesítette, se a jó neveltetés fel nem cifrázta. Valamint egy szép leány, akinek paraszt neveltetése lévén, annak se szájában, se magaviselésében kellemetesség nem lehet, és a szépség nem lesz annyira becses. A szép

gyenge munka teszi az aranyat is becsesebbé. Akármely szép legyen az elme, de aztot fel kell ékesíteni a jó neveltetéssel és tanulással. A pallérozatlan gyémánt szintén olyan, mint olyan kő, amelyet békasónak híznak. A mi hercegünknek semmi neveltetése nem volt, és azon igyekeztek, hogy semmit ne tanuljon, azt véghez is vitték, — és azt csudálom, hogy írni tud, ha rosszul is. — Az atyja, aki általlát mindjárt mindeket, keservesen tapasztalja mindezeket, de mit tehet rólla? Már a nádszál kezd vastagodni, és nehezebben hajol. A bátyja még Bécsben sétál. Elég sok jót mondanak felőlié, — meglássuk még valaha. Erről is eleget mondtak. Amint észrevettem természetét, csendes és nem haragos. De a fiat nem üsmérhetni addig, míg az apja szárnya alatt vagy, hanem mikor onnét kirepül. — Nem tudom, hogy fog szokni a mi baráti életünkhöz; mert itt a néki való mulatságtól kopik az álla. Azt tudom, az apja, kedvét keresi, — vadászni elküldi, maga is kimegyen véle: noha már esztendőtl fogvást ritkán jár, de azelőtt minden héten kétszer. Azért itt vadászhat, amennyi neki kell, csak egyebet felejtse el. Én azt gondolom pedig, hogy ugyan azt az egyebet jobban szeretné a vadászatnál. De itt csak a baráttáncot kell járni, más nótát nem fűnek. Én pedig úgy tudom már azt a táncot, hogy bizvást lehetnék táncmester. Egészséggel, édes néném. A vendég még igen új, hogy többet írjak felőle.

LXXXIII.

Rodostó, 19. Julii, 1727.

Nénékám, az evangyeliumi Simeonnak ma adott a fejdelem audientiát. De ha szinte maga nem volt is, legalább az öccse; mivel ma egy tiszteletes örmény patriarcha volt a fejdelemnél. Akivel a fejdelem elvégezvén a beszéllgetést, és látván, hogy az emberkort elérte volna, kérdé, hogy hány esztendőös lehetne? A patriarcha felelié, hogy csak száz hét, de azonban még erős és jó egészséges. Édes néném, mi szép dolog

sokáig élni, főként egészségesen; mert betegesen nem kívánhatni. Ha az emberek közönségesen a szüle apjokkal élhetnének, mi szép dolog volna a. A szüle anya közönségesebb az asszonyok között; mert hamarébb lehetnek házasok. Ha tizenhárom esztendő korában a leány férjhez megyén, amint a nem ritka, tizennégyben egy leánya lehet, — tizenhárom esztendő múlva férjnek adja, — annak tizennégyben egy leánya lesz, — mind így számlálva, egy asszonyt negyvenkét esztendő korában szüle anyának nevezhetik. Nem gondolom, hogy ked helyben hagyja mindezeket; de nem tehetek rólla. Azt magad is reá hagyod, hogy keveset él az ember. Vannak olyan állatok, akik tovább élnek, úgymint a sas, a holló, a szarvas, és más több állatok is, noha nem tudjuk. Azt olvastam a minap, hogy Raul, a burgundiai király, gyakorta felült száz esztendő lovára. De a csuda, hogy főként a munkás emberek annyit élnek; mert a bizonyos, hogy az állatok között legtöbbet szenved és dolgozik az ember; mégis mennyi öreg munkás embereket látunk!

Tudom, hogy nem hagyjuk a porban esni, mikor valamit olyat írok; mert azt írod, hogy a herceg nem olyan, mint .... és hogy azt az egyebet öcsém uram szereti jobban a vadászatnál. Én erre azt feleltem, hogy öcsém uramot üsmérjük, azért beszélünk úgy; de ha a herceget is üsmérnök, másképpen beszélénk. De édes néném, már is meguntuk mi az itt való lakást, és szokatlan dolog előttünk mindennap misére menni, és böjti napokon húst nem enni, és reggeltől fogva estig csak a könyvet simogatni. — Elmegyünk ugyan vadászni, de csak azért, hogy otthon ne legyünk, és fél óráig ha keresünk valamit, a többi unadalom. Volnának csak itt valamely bóbitás foglyok, vagy verdigályos nyulak, óh! úgy derék vadászok volnánk, akár ne is ennénk estig. Itt tilalmas dolog az asszonyokra nézni. Az olyan gyümölcs közöttünk, amelyet soha sem viszik az asztalhoz. Még végtire olyan szokás lesz közöttünk, valamint a Monté Athos hegyén lakó görög barátoknál, a hová nem hogy szabad volna menni az asszonyoknak; de sőt még semminemű nőstény állatot

nem szabad tartani, még csak tyúkot is. Ott bé nem bocsátanak még Évát is, a mi nagyanyánkot. — Itt ugyan még olyan szoros rendre nem jutottunk, de nem sok héja.. A való pedig, hogy senki Origenest nem fogja követni közüllünk. — Kérdje meg ked másoktól, ki volt az az Origenes. Én meg nem mondom, — azonkívül is eleget pirongatsz, jó néném. De már én ahoz úgy hozzá szoktam, valamint a muszka asszonyok a veréshez, akik azon panaszkodnak, hogy az urok nem szereti, ha egy kevés ideig veretlen hagyják Őket. Minden országban más szokás. A mi székely asszonyaink eztet bé nem veszik, és másféle jelét kívánják a szeretetnek. Én pediglen tölled azt kívánom, hogy az egészségre vigyázz, és híreket írj. Maradok édes nénémnek holtig, és nem tovább való szolgálja.

LXXXIV.

Rodostó, 20. Aug. 1727.

Ma, nénékám, visszaérkeztünk a nagy vizes vendégségből. Mert azt jó megtudni, hogy öt mélyföldnire vagyon innét egy orvosságos forrás. A mi hercegünk pedig mindenkor beteges lévén az unadalom miatt, (mert én egyéb nyavalyáját nem látom), az apja oda kivitte, hogy abból a forrásból igyék, és meggyógyuljon, mint a szomjú szarvas a hideg forrásra. De, amint észrevettem, inkább szomjúhozza a meleg forrást. De az apja hírével nem fog olyan orvossággal élni. — Elég a, hogy minekelőtte abból a vízből isznak, a sárban meg kell feredni. Talám írtam már valaha kednek arról. Ha hasznos, a való, hogy a természet igen közönséges orvosságot adott. Gondolom, hogy a jeruzsálemi piscina tisztább volt még akkor is, mikor az angyal felzavarta; mert a nem egyéb valóságos sárnál. — Én nekem is bé kellett mennem a herceggel. Nem tudom belől, de azt tudom, hogy úgy jöttünk ki, mint az olyan állatok, kik makkot esznek. Kell lenni valami hasznának; mivel a föld népe három vagy négy napi járó földről jön ide. Ott a sok asszony, leány, kik felkendőzik

sárral magokat, és akik olyanok, mint az ijesztők sároson, de nem másként. Elég a, hogy ott meg lehet látni hús Sárosit, és annyi Sárosinét egyszersmind. Abból a fekete apotékából a vízre kell menni. Mi ott voltunk, — jól megittattuk a hercegünket. De azt nem poháronként kell innia, hanem fellegenként, úgyany-nyira, hogy aki harmadnapig vagy negyven ej tel vizet a hasába tölthet, annak már nincsen szüksége a Hippokratés orvosságira. A való, hogy a mi hercegünk annyit nem ivott, de az olyan orvosságra nincsen szüksége, és a nyavalyáját barátánccal kell orvosolni. Nincsen is jobb orvosság annál; mert a mind a testnek, mind a léleknek használ; se szebb tánc annál nincsen. — Némely historicusok ugyan azt mondják, hogy a menyasszony tánca vígabb — ked tudja jobban, mint én.

Azt írod hírül nénékám, hogy a francia királynénak még eddig nem volt gyermeke; hanem most lett két leánya egyszersmind. A kezdet elég bőséges. De inkább akarták volna, ha fiún kezdete volna. De az a jó ájtatos királyné a fiúra is kiszzerzi az engedelmet. Úgy is a királyok leány inal nincsen boldogtalanabb, — ha hat közül egyet eladnak, a többinek valamely klastromban kell megkorodzani. De a rendes, hogy, amely klastromban szokták a királyi leányokat tenni, ahhoz a klastromhoz nem messze két nagy klastroma vagyon a barátoknak, és mindenik klastromban a fejdelem-asszony parancsol, ő visel reájok gondot, ő tölle függenek egészen. Aki ezeket a klastromokat fundálta, a kedvezett az asszonyoknak. De mit mondjak? Mert azt tartják sokan, hogy amikor asszony uralkodik az országban, az az ország abban az időben mindenkor szerencsés. Micsoda okát adják ennek? Azt az okát, hogy rend szerént az asszonyok a férfiak tanácsokat követik: a királyok, fejedelmek pedig az asszonyokét. Azt látjuk, hogy az Isten megengedte azt, hogy a népit asszony igazgassa. A hadakozásra ő adott parancsolatot, törvényt ő tett a nép között. Egy fejdelemnek ez a két dolog a legnagyobb hivatalja. Nézzük Angliában: mindenkor jól igazgattak a királynék. Er-

zsebet királyné igen nagy királynéjok volt. Még nagyobb lett volna, ha két dologgal meg nem homályosította volna uralkodását: ha a nénjit, vagy öcscse asszonyát olyan ártatlanul meg nem ölette volna, akinek a legnagyobb vétke a szépsége volt, — a királyné azért gyűlölte. Ez az Erzsébet adott talám tíz fejdelemnek szót, hogy hozzájok megyén, — soha egyhez sem ment, — ugyan ó leányul holt meg. — De, ami nevetésre való, még a pápának is izent, hogy hozzája megyén, ha elveszi. — A második dolog pedig a, hogy igen a vallás dolgába ártotta magát, és magát főnek tette. És minthogy a pompát és a ceremóniát igen szerette, azért a papi öltözeteket megtartatta, — azért is szokta volt mondani, hogy a kálvinista vallás igen mezítelen vallás. Minden időbéli példákból látjuk, hogy az asszonyok alkalmasak az ország igazgatására; de a füstölő éppen nem a kezekbe való.

Azt a kérdést teszi ked töllem, hogy hol kezdték meg vakarni a lovakot? Azt édes néném, Rómában kezdték. Én azt kérdem, hogy mikor akasztották fel a legelső asszonyt Parisban? De, hogy akasztáson ne végezzem a levelemet, azt írom hírűi, hogy mi ismét felszedjük a sátorfát egynehány nap múlva, és innét három mélyföldnire táborban szállunk. — A pedig mind arra való, hogy a hercegünk múlassa magát. De neki másféle multság kellene, — bizony nekem is. Jó egészséget. Édes néném, nem tudom, mikor írhatóK, se azt nem tudom, mikor vehetem a ked levelét. E mind sok, nem tudom; de azt tudom, hogy senki úgy nem szereti kedet, mint *ego*.

LXXXV.

Rodostó, 8. Nov. 1727.

Pola tėti! Édes néném! azt igen szükséges kednek tudni, hogy a ked kedvesen írt levelét igen kedvesen vettem. Egy kevésbé a levél igen kurta volt, de mit tehetünk róla? A való, hogy én ahoz nem szokhatom; de az olyant némelykor láttatlanná kell tenni, és megbocsátani a vétkeket, és reménleni, hogy az olyan

szokásban nem mégyen. — Mi egynéhány naptól fogvást a táborból visszajöttünk, ahol is sok veres foglyoknak kellett meghalni, — a portázó nyulakot pedig mind rabul elfogtuk. De minthogy az ellenség már kvártélyba kezd szállani, azért mi is bészállottunk a magunkéba. De, ha igazat kell mondani, nem egyéb volt az oka, hanem az eső hajtott bé bennünket. Aki nek is már egynéhányszor megköszöntem jóakarátját; mert az ő vizes ereje nélkül talám az egész telet sátor alatt töltöttük volna.

Aztot meg kell vallani édes néném, ha suhajtással is, hogy a mi életünk, úgy minden keresztényeknek is az élete csak szarándokság. — De a miénk duplán; mert ha annak, aki jószágában lakik, úgy kell magát tekinteni, mint szarándoknak e földön, és mint örökös házáján kívül valónak; hát mi, akiknek egy lábnyi földünk nincsen, se megmaradandó helyünk? Csak a sok vándorlásban töltjük azt a drága időnköt, amelyet most a hejábanvalóságra tékozolunk el. Az eltöltött idő pedig soha vissza nem jő, és csak haszontalan és ízetlen suhajtásokat hagy maga után, amelyet mi mindennap kóstolunk és próbálunk, mint szomorú példák. De még is szerencsések volnánk, hogyha másoknak például lehetnénk; de nem leszünk. Mert hány ezer ember vészett, és vész mindennap a tengeren? A felől elegen mennek a tengerre. Hát mi nekünk nem volt-é példa előttünk? Volt; de tanoltunk-é rajta? Mások is csak úgy cselekszenek, — megtanulják, de el nem kerülik. De mi lehet ennek az oka? Nem egyéb, hanem a nyughatatlanság és a nagyra-vágyódás. Felinek sincsen esziben az ország jova; de mindenik teli torokkal kiáltja a szabadságot. Mert nagyobb rész csak az újság és a változás után fut; a jövendőt meg nem gondolja; se a jelenvaló jóval nem tud élni, se meg nem tudja becsülni; hanem a jövendőbéli bizontalan jó után suhajt, amelyet vagy lehetetlen elérni, vagy pediglen az a jó azért tetszik jónak, hogy nincsen hatalmunkban, és hogy csak a nyughatatlan elmétől származik. Ettől vagyon, hogy soha az ember nem lehet boldoggá, mert soha nem

becsüli a maga állapotját, se azt, amit bír; hanem aztot, amit nem bírhat. A bizontalanért a bizonyost semminek tartja, és a nyughatatlan nagyravágyódó elme mindenkor arra ingerli, hogy jobban volna ott, ahol nincsen. És így soha a jelenvaló bizonyos sorsával, amelyben az Isten tette, meg nem elégszik, hanem a bizonytalanra vágy, és a jelenvalóval nem élni tud, hanem visszaélni. Nem kellene soha egy jó hazafiánaK zűrzavart csinálni, se kívánni semmiféle szín alatt. Az Isten adja a fejedelmeknek, mind a jót, mind a rosszat egyaránt kell az ő kezeiből venni; a jó áldás, a rossz büntetés. Ő tudja egyedül, meddig kell tartani a nyomorúságnak és mikor kell annak végit szakasztani, hogy meddig tartson a rossz idő, és mikor legyen jó idő.

Egy szántóvető ember azt fogadta volt az isteneknek, hogy több ajándékot fog nekik adni, csak ők is hallgassák meg kérésit, és akkor adjanak esőt, vagy tiszta időt, amikor ő kívánja, és az ő kívánsága szerint járjon az idő az ő földén. Az istenek az ő kívánságát neki megengedték, amikor esőt kért a búzára, eső lett; amidőn jó időt, jó idő lett. De úgy történt, hogy aratáskor sokkal kevesebb gabonája volt, mint másoknak, — azért panaszkodni kezdett, de az istenek azt felelték neki, hogy maga a vétkes: mert nem hadta a természetre a dolgát, valamint mások és miért kívánt bölcsebb lenni az isteneknél, akik is tudják mind az esőnek, mind a jó időnek idejét.

A vallás arra tanít minket, hogy az Isten vezérelje az országokat, és ő emeli fel egyikét, és ő veti rabság alá a másikat. Ő keneti fel mind a jó, mind a rossz fejedelmeket. Ilyen példával tele a szentírás. Nem szabad tehát egy embernek, nem is lehet abban változást tenni. Édes néném, gyakorta írok prédikációt, — nincsen egyéb dolgom. Le kell írnom a már haszontalan gondolatimot; — mivel mi olyanok vagyunk, mint a vízbe esett ember, akinek mindaddig kell vergődni és minden ághoz kapni, még ki nem szabadul, vagy el nem vész; mert arról gondolkodni, hogy esett oda, a bolondság volna. A való, hogy még eddig

minden ág a kezünkben szakadott; mert nem az Isten segítségihez kaptunk. De azt is elmondhatni talám, hogy az Isten egynehány ember kedviért az ő közönségesen való rendelésit meg nem változtatja. Csak úszszunk hát, édes néném, amég lehet. Csak azt bánom, hogy a virágból most minden órán kóró leszen, és a kórót nem szokták a fűző mellé tenni. De én, aki egész életemben bujdostam, és végtire 16 esztendő koromban hazámat elhadtam; a bizonyos, hogy a szabadságkeresés az elmémben akkor nem volt, és ha eddig tart bujdosásom, az igaz, hogy az uramhoz való vak szeretetem okozta. — így mondhatni természet szerént: de keresztényi módon szóllván Isten rendelése, és meg kell csókolni a vesszőt, amelylyel ostromoz. — Többet már nem tudok írni. Itt semmi újság nincsen, hanem csak a nagy unadalmasóság, főképpen télben. Mindazonáltal arra kérem kedet, vigyázzon ked az egészségére. — Én pedig maradok, aki ma reggel voltam.

P. S. A legelső asszonyt Franciaországban 1449-ben akasztották fel. De, ha ugyancsak akasztáson kell végezniem írásomat, egy kis históriát írok le. Parisban egy embert akasztani vitték. Mikor fel akarták akasztani, csak ott közel talált elmenni egy herceg, aki is a királyhoz ment volna. És az a herceg igen-igen tréfás úr volt. Az akasztani való ember kérde: Micsoda úr megyén ott? — Megmondják néki a nevét. Arra mondja, hogy hadd híják, mert nagy dolgot mondana az úrnak: «Látod-é mind ezeket, akik itt állnak? Úgy megijesztettek ezek engem, hogy a nadrágba kellett bocsátanom féltemben.» A herceg nevetetett volna, de eltitkolván, monda a tiszteteknek: «Ez az ember nekem nagy titkot mondott; hanem mindjárt megjelentem a Királynak, addig legyen kegyelmetek várakozásban.)) A király már tudta, hogy vagyon néki mindenkor valami nevetésre való históriája. Kérde tőlle, mihent meglátja: «No! mi újságod vagyon? A herceg elbeszéli egészen a királynak a dolgot, — a király azt igen nevetvén, gráciát ad neki, és a herceg azt megizeni a tiszteteknek.

LXXXVI.

Rodostó, 12. Jan. 1728.

Édes nénékámnak kívánok szívesen egy csinos és takarékos új esztendőt, és abban férfiúi állhatatos, hű és állandó nehézséget. — E kettőnk között elég kívánság; hagyjuk másokra a litánia-csinálást, amely mind haszontalan, mind pedig a mértéken félj ülni való. Nem a leghosszabb kívánság leghasznosabb, hanem a rövid és szíves kívánat.

Nénekám hát ne haragudjam? Mindennap papokkal, barátokkal vagyunk kedvesek, akik megfelelhetnének a kérdésre: de nem, hanem jobb, ha én töllem kérde meg. Felülök hát az ítélőszékemben; és onnét felelek kedvednek. Azt kérdezed, édes néném, hogy miért térdepelnek le az anglusok, mikor az Úr vacsoráját osztogatják? Erre azt felelem, hogy ők ezt a szokást így vették volt az atyjoktól, akik is pópisták voltak; mivel ő nálunk tartott ezer esztendeig virágjában a pópista vallás, és Henricus Octavus, aki haragjában bévivé az országban a kálvinista vallást, eleget írt volt ellenök; de a harag és a szeretet megfordítottá véle a palástot. 1552-ben kiűzé a papokat és a püspököket az országból, a barátokat elszélyeszté, a klastromokat felnyitatta és pusztán hagyatá, — és amely apácák a szűzeséget megunták volt, azokat férjhez adá, — a papi jószágokat az urak közt elosztá. A püspökségeket meghagyván, kálvinista püspököket tén. Hogy pedig a közönséges nép fel ne támadjon és észre ne vegye a vallásnak teljességgel való megváltoztatását, a templombéli papi ruhákat szokásban meghagyák, úgy a külső ceremóniákat is, — a templomban a képeket és más egyéb állapotokat, úgymint az oltárokat, és a bérmálást ugyanazon imádságokkal és ceremóniával, valamint szokás az anyaszentegyházban, és valamint a nálunk lévő sok szent püspökök szoktak volt cselekedni. Mindezekre pedig a vak szeretet vivé a királyt, aki is megszeretvén egy úrnak leányát, Bulena Annát, ezért örömet megvált volna a királynétól: de csak

oly könnyen nem lehet, mert még akkor az anyaszentegyházzal tartott, hanem a pápától kellett arra szabadságot nyerni. A pápa peddig arra helyes okot nem látván, halogatta az elválasztást. — A királyt pedig mind a szeretet, mind Anna igen sürgették az elválásra. A leánynak pedig az apja már titkon megváltoztatta vala vallását, úgy a leány is. Ez így lévén, mind az apja, mind a leánya foganatosán kezdenek predikállani a királynak, és jovallani, hogy álljon bosszút a pápán; mivel nem akar szabadságot adni. Azért megváltoztatván a vallást, vigye bé a kálvinista vallást, és tegye magát fejének a bevett vallásnak. A leány-predikátornak ilyen gyakorta való prédikációjára a király enged, és a leányt elveszi, a királynét magától elküldi, és a kálvinista vallást beveszi. A pápa ezeket a változásokat meghallván, hogy a nagy rosszat elkerülhesse, adott volna szabadságot; de már késő volt; mert a régít kiűzvé, az új vallás uralkodott az országban.

Édes néném, csak rövideden így lett Angliában a vallásnak megváltoztatása, és így tartottak meg holmit a régi szokásokban. — De az isteni rendelés nem hadta büntetetlen, aki oka volt az ilyen változásnak; mert idővel Annát bizonyos állapotért a király megölette. És minthogy asszonyért kezdé az elszakadást, ugyan asszonyok által is lett büntetése; mivel Anna után még két vagy három asszonyt vett el: de egymásután mindeniket megöleté. Az ilyen nagy példa után lehetne, nénékám, írni az asszonyokhoz való szeretetről, hogy a micsoda nagy veszedelmeket okoz; de a héjával! egy auctornak tanácsát kevesen veszik bé, aki is azt írja, hogy az asszonyokat csak a boldogságban lesz szabad szeretni, mivel azokat a szép oldalcsontokat minden időben szerették, szeretjük, és szeretni is fogják, és ebben a példa igen keveset használ. Sokan írják, hogy a legelső gyilkosság a két egy test vér atyafi között asszonyért esett. Micsoda hadakozások nem voltának? Micsoda birodalmak nem fordultak fel fenékkal egy asszonyért?

Egy francia királynak, a való, hogy a példáját nem

kellene követni, aki is egy dániai királynak a leányát elvévén feleségül, amikor elérkezett, úgy megszerette a leányt, hogy enni sem akart addig, amég meg nem esküdt véle. De mihent az esküvés megvolt, abban az órában úgy megutálta, hogy soha véle nem lakhatott. Talám még egy más királynak sem sokan követik példáját, aki szeretvén az asszonyokot, azon is igyekezett, hogy a tíz parancsolatot megtartsa. A többi között egy asszonyt szeretvén, hogy mind a parancsolatot megtarthassa, mind a szeretetnek kedvezhessen, valamikor az asszonynyal akart fekünni, az urát is az ágyban hálatta. E nevetséges példa, noha azt tartják, hogy a szeretetben egy harmadik mindenkor alkalmazatlan. Látod-é néném, ha a pásztor ott nem lett volna, a farkas megette volna a bárányt. Azt elmondhatni, hogy a szeretet nem rossz, csak arra a végre igyekezzék, amelyre az Isten rendelte. Azért, hogy a részegesek mennyországban nem mennek, a szőlőtőket ki nem kell ásni. Minden jó, édes néném, mind az asszony, a férfiú, bor, ezüst, arany, csak arra a végre éljünk ezekkel, amelyre teremtettek; az Isten semmi rosszat nem teremtett, de mi visszaélvén az ő teremtésével, rosszra fordítjuk, és rosszunkra válik. A bor betegeseknek árt; a bort kell-é okozni, vagy a szőlőmunkást? Egyikét sem, hanem csak magokot. Ihon, édes néném, vége vagyon már a prédikációnak, feküdjünk le. És kívánok jó étszakát, és a mellé kevés bolhát, — édes, kedves álomlátást, és holnapra felvirradást. Ámen.

LXXXVII.

Rodostó, 19. Febr. 1728.

Édes néném, egy keveset neveltünk a ked panaszoló levélén; mert kednek a panasza is kedves. Azt írod, édes néném, hogy a konstancinápolyi szél hamarébb megfejéríti a haját, mint az erdélyi. A bizonyos, hogy ott természet szerént csak az idő fejéríti meg; de itt mind az idő, mind a sok suhajtásnak szele. Egy nagy király azt szokta volt mondani, hogy a szakállát

a nyomorúságnak szele fejeérintette volt meg. — A bizonyos, hogy öt vagy hat esztendő a haját úgy meg nem fejeérinti, mint csak egy holnap bű, vagy gond. Valamint történt egy ifjúval, akit hogy halálra Ítélték, a haláltól való félelem és rettegés egy étszaka olyan változást tett az ifjúban, hogy másnap, mikor a halálra akarták vinni, minden elcsudálkozott rajta, hogy egy öreg ember lett belőle, — úgy megfej éredett volt az egész haja, — ugyan azért gráciát is adtanaK né^i. A bújdosásnak hosszú voltáról panaszolkodni haszontalan, és nem jó; mert azzal meg nem rövidítjük, hanem még nehezebbé és hosszabbá tésszük. A nyughatatlansággal való szenvedés sokkal súlyosabb, és a panaszolkodással való szenvedést az Isten meghosszabbítja; mert olyankor mintegy rugódozunk akaratja ellen. Ha elhihetnők magunkkal, hogy a bújdosást az Isten jovunkra adta, könnyen szenvednők. A pedig nincsen másképpen, mert az Isten mindenben csak a mi jovunkot tekinti. De az ő bölcs ítélete másképpen tekinti a mi jovunkot, mint mi magunk; mert mi csak azt tartjuk jónak, amivel kívánságunkat betölthetjük. A vallásunk szerint azt kell tartanunk, hogy bújdosásunk mind hasznos, mind szükséges. De azonkívül is, ha az Isten valakit haza vinne közülünk, jobban meg tudná becsülni hazáját és örökét. Lám a tékozló fiú, amég a háza rakva volt kalácscsal, bélessel, addig esziben sem jutott a fekete kenyér; de mihent a makkra szorult, akkor elfelejtván a kalácsot, csak a fekete kenyeret suhajtá. Ne panaszolkodjunk hát a bújdosásról. Vegyünk mindent jó szívvel az Isten kezeiből, és úgy bújdosásunk igen könnyebb leszen. Vagyok és leszek, ami voltam.

LXXXVIII.

Rodostó, 24. Mártii, 1728.

Kedves néném, tegnap egy kevés sírás, könyeknek forrasi voltának itt nálunk. A pedig azért volt, hogy György herceg tegnap elmene innét egy francia hajón

Franciaország felé. Legnagyobb fogyatkozást azt találok benne, hogy magyarul nem tud. De a nem az ő vétke. Németek nevelték, akik csak a Miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja. Vagyon ugyan egy kis anyai természet benne; de idővel talám elhagyja. De másként jó szívű. És a hová megyén, az az ország még nagy hasznára lehet; mert jó iskola. A szegény urunk, aki is igen szereti a gyermekeit, nehezen válék meg tőlle. De ebben az országban mit lehet tanulni, azt tudjuk: sohult pedig úgy el nem unja az ember magát, mint itt; mert semmi üsmeretséget nem vethet, senkihez nem mehet, és ha csak valamiben nem szereti magát foglalni, mindenkor a nagy unadalomban forog. Hogy pedig minden úgy töltse az időt, mint a mi urunk, arra az Isten ajándéka kívántatik; mert ebédig az olvasásban és az írásban tölti az időt; ebéd után pedig, aki látná, azt mondhatná, hogy valamely mesterember ^ vagy fűr, vagy farag, vagy az esztergában dolgozik. És az ő gyönyörű szakálla sokszor tele forgácscsal, hogy maga is neveti magát. És úgy izzad, mintha munkája után kellene enni kenyerét, ötet minden csudálja; ő pedig neveti az olyat, aki azon panaszkodik, hogy elunja magát. Ritka, édes néném, aki így tudja az időhöz alkalmaztatni magát, mind pedig, hogy úgy mondjam, az időt magához alkalmaztatni. A fia, azt úgy végben nem vihetvén, jól tette, hogy elment. Kívánjunk neki szerencsés utat, és hogy hazáját még láthassa meg. Hát mi? Mi is azért éljünk egészségben, míg Istennek tetszik.

LXXXIX.

Rodostó, 3. Octob. 1728.

Kedves néném, hogy e világon lévő szarándokságunkot el ne felejtsük, az elmúlt holnapnak 9-ik napján táborozni mentünk volt csak három mélyföldnire egy kis török falu mellé. Nincsen e világon semmi szomorúabb, mint amely várost vagy falut csak török lakja; mert olyan helytt sem embert, sem asszonyt nem lát-

hatni az utcákon, még gyermekeket sem. Azt tudná az ember, hogy mind kiholtak a faluból; mert itt kiki csak a maga házánál ül, kivált az asszonyok, nem úgy mint nálunk. Elég a, hogy ott úgy töltöttük az időt, amint lehetett. De az urunknak a lábai hogy dagadozni kezdenek, tegnap visszajövének az édeskeserű laktunk helyére. Azt tudom, nem fog ked panaszolkodni a hosszú levélre. Édes néném az egészségedre vigyázz.

XC.

Rodostó, 18. April, 1729.

Azt már nem kell csudálni, ha azt mondom, hogy igen kedvesen vettem a ked levelét; hanem a volna csuda, ha kedvesen nem venném. De hogy vagyon a, hogy mi még egyszer sem haragudtunk meg egymásra? Mert azt mondják, hogy a barátságban egy kis veszekedés olyan jó, mint az étekben a bors. Mindazonáltal édes néném, hagyjuk el az olyan borsolást, és éljünk egyességben; mert én a csendes barátságot szeretem. A macskákhoz illik a morgolódo barátság.

Az égi jelekből nem tud-é ked valamit jövendölni? mert hetedik napján a holnapnak itt mi délután egy órakor egy csillagot láttunk. Három óráig jól látták. Azt nem mondhatjuk, hogy talám a mi csillagunk jött már fel egyszer; mert a csillagok is elfelejtkeztek már mi róllunk. Hogy kednek a kis ujja ne fájjon, azt igen szükséges megtudni, hogy az idevaló görög érsek nagy pompával jött az urunk látogatására négy alatta való püspökökkel. De ha gyalog járnak is, azt ne gondolja ked, hogy a szegénységtől vagyon; mert a mi érsekünk kettőt is tarthatna, — a püspökök is. De a török birodalma alatt hintón nem járhatnak, sőt még úgy kell magokot viselni, mintha szegények volnának; mivel azon kívül is gyakran megvonják őket mind a török, mind a görög patriarcha. Mert ez azt teszi érseknek, aki neki legtöbbet fizet, — az érseknek pedig olyan püspököket választanak magoknak, akik legtöbbet adnak, — a püspökök pedig, hogy az érseknek megfizet-

hessenek, olyan papokat tesznek a falukban, akik legtöbbet ígérnek. Ítélje elmar ked, hogy a püspökök és a papok micsoda sokféle úton-módon húzzák ki a pénzt a szegény ember erszényiből? Itt a sok innep, a sok bojt, mind hasznos a plébánusnak. Hát ezenkívül esztendő által a sok haszonhajtó bevett szokások!

Vasárnap valamely rongyos öltözetben a misét elmondja, amint lehet tőlle, de hogy predikálljon, azt nem lehet az ő tudatlanságától kívánni. De miből tanulna valamely kis prédikációt csinálni, és mikor? Mivel, egynehány plébánusnak voltam házánál, egy könyvet nem láttam nállok; hanem valamely szakadozott misemondó könyvet tartanak, és abból áll minden könyvök. De mikor tanulhatna valamit? Mikor egész héten mezei munkát kell neki dolgozni, hogy a papádiáját táplálhassa egynehány gyermekeivel, és cifrán járathassa. Egyszóval itt a pásztorok nem csak őrzik a juhokat, hanem megárendállják őket, és ha meg nem nyúzzák is, de jól megnyírik. Erről éppen egy rendes históriát olvastam — nevesse meg ked is.

A rabinusok ilyen nevetséges okát írják a Koré Áron ellen való feltámadásának. Hogy egy szegény özvegy asszonynak, csak juha lévén, aztot megnyírván, Áron elvette tőlle a gyapját, mondván, hogy ötöt illeti a törvény szerint: *Dabunt sacerdoti lanarum partém ex ovium tonsione*. Deut. 18. 4. Az asszony Koréhoz folyamodék, és kére, hogy szóllana Áronnak, adná vissza a gyapját; de semmit nem nyerhete. Koré hogy megvigasztalja, 4 ezüst pénzt ada neki, hogy venne azon annyi gyapjút, amennyit lenyírt a juhról. Idővel azután a juh megbárányózván, Áron azt is vévé, mondván: hogy a törvény parancsolja, az Úrnak kell szentelni minden első szülöttet: *Kiválaszd az Úrnak mind, ami az anyaméhet megnyitja, és ami első fajzás a te barmaidban*. Exod. 19. 2. 12. A szegény özvegy asszony látván, hogy semmi hasznát nem veheti az egy juhocskájának, és hogy csak a papok hasznokra tartja, elvégzé magában, hogy megöleti a juhot. De Áron azt megtudván, oda mene, és kérni kezdé tőlle

azt a részt a juhból, mellyel néki tartoznak törvény szerént, aki is azt hadja: *Ez legyen a papok igazsága a néptől, akár ökröt, akár juhot öljenek, adják a papnak a lapockáját és a gyomrát.* Deut. 18. 3. A szegény asszony ezen igen elkeseredvén, haragjában monda: hogy az én juhom húsa anathéma legyen az Úr előtt.— Áron erre a szóra az egész juhot elvévé, mondván: hogy minden anathéma az Izraelben a papokat illeti. Csak a szegény asszony vesztett mindenképpen. Édes néném, jó étszakát.

XCIV.

Rodostó, 15. Apr. 1731.

Eddig is úgy kellett volna, és Drinápolyt régen el kellett volna hadni. Már majd olyan gondolatok jöttek az oldalaimban, hogy valami mágneskő tartóztatja ott kedet, — ezért a szóért megfizetnek nekem: de semmi. Elég a, hogy a ked levelét vettem, és leborulva köszönöm. Eddig való mulatásának helyes okát látván, absolutiót adok kednek. De, édes néném, hadd ne írjak már többé olyan véres és kegyetlen levelet, mint a minap. Úgy tetszett már, hogy a pennámban is nem ténta, hanem vér volt. De lehetetlen, hogy még egy véres históriát ne írjak kednek, és többet nem. Az is arról jut eszembe, hogy azt írja ked, micsoda bosszúállók az oroszok.

Oloszországban volt egy úrnak valamely nagy vadaskertje, sok őz, sok szarvas volt benne. Az úr megmondotta volt a cselédinek, hogy ha valamelyike egy vadat meg találna ölteni a vadaskertjében, hogy annak meg nem kegyelmezne. Úgy történeek egyszer, hogy egyik a cselédi közül a vadaskertben ment puskával madarakot löni. Amint egy madárhoz akart löni a földön, szerencsétlenségire egy szarvast lő meg, aki is ott egy bokorban feküdt, de nem láthatta. A szolga, mi-hent azt észreveszi, azonnal elszökik. Az ura nem tudhatván okát elszökésinek, csak úgy hadja; hanem egy napok múlva a vadaskertben hogy ment volna sétálni, reá akad a döglött szarvasra, azt is meglátja, hogy

lövés vagyon rajta. Arról mindjárt észre veszi, hogy a szolgálja lőtte volna meg. Ő arra ír mindenféle levelet, hogy ha nem látták-é valahol ilyen ilyen legényt? Sok idő múlva hírré adják néki, hogy valamiképpen az ő szolgáljaféle rabbá esett, és a tengeri tolvajok Afrikában vitték. Az orosz úr jó summa pénzt ígér a papoknak, kik oda járnak rabok váltására, csak váltsák ki a szolgálját, és hogy mindent megfizet érte. A papok kiváltják és örömmel az urának küldik. A szegény rab legény is nem tartott már semmitől, — egynehány esztendő már eltölt volt. Az orosz pedig, hogy meglátja a legényt, fartatni kezdi, hogy mért lőtte volna meg a szarvasát? A legény menteni kezdi magát: de az orosz azzal meg nem elégedvén, egy étszaka megöleté a szegény legényt. E valóságos orosz természet.

Azt igen nevettem, édes néném, (mert hiszem nevetni is kell, nem csak oly szomorú dolgokról írni) hogy azok a kalmárnék is úgy reá tartják magokat, mintha mindenik erdélyi gubernátorné volna. A bizonyos, hogy a gubernátornék úgy reá nem tudják magokat tartani, mint azok a görög asszonyok; mert a görög természet szerint kevély, az asszonyok annál inkább. Távul legyen, hogy egyike a másikánál alábbvalónak tartsa magát. Mikor az utcán előtalálja az ember, azt gondolhatná, hogy mindenik egy grófné, olyan cifra és olyan kényesen lépik: mikor pedig haza megyén, jó ha három polturás ebédhez ülhet.

Erről jut eszemben, hogy Carolus Quintus Bruxellában lévén, ott nagy vendégséget készítettett, a vendégségre pedig két nagy úri asszony nem akara elmenni azért, hogy egyikét a másikánál feljebb ne ültessék. A császár azt megtudván, gondola, hogy a valamely zenebonát indíthatna a vendégség közben, azért bíró akara lenni ebben a dologban. E végre az udvarát összegyűjti, és nagy ceremóniával a székiben üle, azután a két asszonynak prókatori eleiben ménének, és ott kezdenek erősen perelni egymással kiki a maga asszonyának elsősége mellett. A császár azt látván, hogy mindeniknek egyarányú oka vagyon, és egyaránt kívánhatják az elsőséget: de nem akarván

egyikét is magára haragítani, ilyen ítéletet monda reájok: «hogy a kettő közül amelyik legszerelmesebb, az az elsőséget is kívánhatja», és a gyűlésnek vége lőn. Minden helyesnek találá ítéletét. Az asszonyok is azután nem hadakoznának az elsőségért, nem akarván szerelmesnek tartatni a világ előtt.

A ked ítélőszékénél, nem tudom, ha ilyen ítéletet tesznek-é? De nem volna-é jó valamely mesterséget keresni arra, hogy meg lehetne ismerni a szerelmes asszony okot? De minthogy a szerelemről van a szó, amely jó magában, és aztot a természet oltotta belénk, vagyis inkább a természetnek Ura, akinek jó minden munkája; hanem mi élünk rosszul véle; azt a kérdést teszem: hogy egy kisasszony egy erdőben elaluván, egyvalaki el akará ragadni; de amint oltalmazta magát, halálos sebben esek. A kisasszonynak három szeretője ott közel vadászván, a kisasszonyra találának abban a keserves állapotjában. Az első szeretője mindjárt az után mene, aki el akará ragadni; a második keserűségiben elájula; a harmadik mindjárt segíteni kezdé, és kötözni sebeit. Azt kérdik, a három közül melyik szerette leginkább a kisasszonyt? Amíg erről is ítéletet teszen ked, addig elvégezem leveletem. Jó egészséget, édes néném.

XCVI.

Rodostó, 24. December, 1731.

A szokás szerént már én nem merek szerencsés karácson innepeket kívánni kednek; mert már ked idegen szokást vett fel. Idegen országában pedig, főképpen Franciaországban, csak új esztendőben köszöntik egymást: nálunk pedig mind a három sátoros innepeken is. Melyik már jobb szokás? azt az írástudókra hagyom. Mindenik ország tartsa meg a maga szokását — a legjobb. Én is megtartanám a magamét, ha lehetne, és írnék valami hírt, ha volna: de mi itt oly nagy csendes nyugodalomban élünk, hogy úgy tetszik, mintha másutt mind megholtak volna, csak mi él-

nénk. Pedig, ha jól meggondoljuk, mások élnek, és mi csak aluszunk. De van-é egyéb dolga a bujdosónak? Édes nénékám, a ked bölcs és okos levelire hogy lehetne megfelelnem? Nekem oly okos levelet nem kell írni — az én eszem nem hasogatja az áert, mint a kedé; hanem csak a földön jár. Azért a többit nagy tisztelettel félre tévén, csak egyre felelek meg. Azt írod néném, hogy a hihetlenség, kételkedés és az a fekete irigység csak velünk bujdosik, mintha ők sem maradhattak volna az országában. E mind igaz, és úgy vagyon. De az is való, hogy a török császár nem rendelt nekik tahint; mégis csak élnek. Mennyi sokat temettünk el már közüliünk, de az a veszett irigység csak megmarad, és az egyenetlenség csak egészséges, és semmit nem vénül. Talám ugyanezek is temetnek el minket, hacsak a jó Isten el nem veszi közüliünk őket. Úgy tetszik, hogy a bujdosóknak jobban kellene élni, mintsem az otthon lakó testvér atyafiaknak: de még eddig mind ellenkezőt tapasztaltam. Sőt még mentől inkább fogyunk, annál inkább szaporodik az irigység és egyenetlenség. E mindenkor így volt — szomorúan látom, hogy így is lesz mind örökön örökké (de nem mondok reá Áment). Azt el lehet mondani, hogy a mi ájtatos urunk mindenkor igyekezett azon, hogy azokat elűzze közüllünk, de még eddig végben nem vihette. De, amit a halál végben nem vihet, hogy vinné ő azt végben? Ha rajtam állott volna, régen megégettetem volna őket: mert ugyan is mit keresnek közöttünk? Egy állapotban vagyunk — egyik úgy hadta el jószágát, mint a másik. Itt tisztségeket, jószágokat nem osztogatnak. Az éjszaki szelet és a déli szelet mindenikben egyaránt osztogatják; hanem csak az a külömbőség lehet, hogy egyikének jobb egészsége vagyon — a másika többet ehetik, ihatik, — a harmadikának jobb lába lévén, többet sétálhat a tengerparton. Halmar ezek méltók az egyenetlenségre és az irigységre, vigyük a János pap ítélőszéke eleiben, hadd ítélje meg. De amég oda érkezünk, én azt gondoltam, hogy e mind csak attól vagyon, hogy a bujdosóknak semmiben sem telik, és könnyen megunják

a bújdosást. Foglalatosságok kevés lévén, az időt elunják, és ha együtt laknak, magokot is elunják — és csak mindenkor egymás ábrázatját látni, azt is elunják, — és így végtire csak az unadalomból származnak a feljebb említett beste kurafiak.

A históriákban olvasunk erről példát, hogy nem jó a másban való kételkedés. Aztot pediglen egy pogány, de szép fejdelem asszony adja, tudniillik a nevezetes Kleopátra asszonyom ő nagysága. Aztot tudja ked, hogy mint szerették ezek egymást Marcus Antoniussal. Az actiumi harc után ezek Egyiptumban szaladának. Marcus Antonius gondolta, hogy már szerencsétlen lévén, nem fogják őtet úgy szeretni; mert a szerencsétlennek szeretete is szerencsétlen. Azért mindenkor tartott attól, hogy Kleopátra egy kis itallal a más világra ne küldje, hogy azután szerencsésebbet vegyen magának. Aztot Kleopátra észre vévé, és olyan vendégséget csinála, hogy mindennek, akik asztalnál ültenek, virágból kötött koszorú volt fejeken. Elítélheti ked, hogy micsoda szép koszorút csinált Kleopátra Marcus Antoniusnak, de azt talám el nem ítélheti ked, hogy ő azt meghinté mérges porral. A vendégségkor tehát mindennek a szokás szerént koszorú lévén fejében — a királynénak jó kedve lévén, nagy kedvkeresséssel vala Marcus Antoniushoz. Akit is látván, hogy nemcsak a bortól, de még a szeretettől is kezdene részegülni, és hogy már abban az állapotban volna, amint kívánná, monda néki, hogy a koszorújában való virágot tenné a poharában, és hogy ő is hasonlóképpen cselekednék. Marcus Antonius ezt hallván, és mindenekben csak a királyné akaratján járván, azonnal leszaggatá koszorújából a virágot és a poharában veté, és meg akará innia a Kleopátra egészségiért. De a királyné a kézit a szájára teve, ésmeztartóztatá, mondván: «Meg ne igyad Marcus Antonius, és lásd meg, hogy mit nem lehet végbevinni, mikor valaki valamit akar. Én azokat a virágokat méreggel meghintettem, ítéld el abból, hogy, ha az a gyanúság, amelyet mutatsz hozzám, megmenthetne-é a veszedelemtől, hogyha lehetne arra adni magamot, hogy

elveszesselek, és ha lehetne nálad nélkül élnem.» De látván a királyné, hogy Marcus Antonius kételkednék beszédében, azonnal egy halálra való rabot hozata fel a tömlöcből, és megitatván véle a poharában lévő bort, mindjárt meghala előttök. fgy meggyógyítani valakit a gyanakodásból és hitetlenségből, az orvosság igen durva volna. — De hadd hozzak még egy példát elé az irigységről is.

Egy francia királynak, aki még új vala királyságában, hízkelésből az udvariak mindenkor csak azt hozák elé, hogy az előbbeni király idejében mennyi sok szomorúságot és bántódást vett volna azon király tisztjeitől. Azért meg lehetne most rajtok kimutatni bosszúját. Erre addig sürgetek, hogy végtire parancsolá a király, hogy vinnék írásban eleiben az előbbeni király udvarában lévő tiszteknek neveket. Azt csakhamar beadák nagy örömmel. A király kezében vévén a lajstromot, sokaknak a neveket megjedzé egy kereszttel, és azután elzárá a lajstromot. Az udvariak azt látván, nagy vigassággal gondolák, hogy azok, akiknek nevek meg vagyon jegyezve kereszttel, hogy már azok elveszett emberek. Nagy örömeiben azt sem várhaták, hogy mit fog végezni irántok a király, hanem még előre kihirdetek, hogy a király mint tett volna keresztet a nevekre. É hírre való nézve sokan, akiknek nevek meg volt jegyezve kereszttel, megijedének, és csak titkon más országokban szaladának, vagy az országban elrejték magokat. A király megtudván okát az udvartól való elszaladásoknak, mindenek hallottára és csudájára ezeket a megtartásra méltó szókat monda: «Miért szaladtanak el udvaromtól? nem tudták-é azt, hogy a kereszt bizonyosága a jutalomnak, és hogy a kereszt érdeme által a vétkek eltöröltetnek?» Azután megparancsolá, hogy mindeneket hínának vissza, és midőn mindenek visszajöttek volna, mindenikét meghagyá tisztségiben. Ez olyan szép dolog volt, a micsodás rút az irigység. Azért nem is beszéllek már többet felőlié; hanem azt mondom, hogy itt meleg idők járnak. Ebben a holnapban csak kétszer ha tüzet csináltattam.

Azt kérdik kedtől, melyik szeret jobban, az-é, aki egy jóakarójától el nem búcsúzik; vagy az, aki búcsúzva megyén el? Isten áldásával érjed és töltsed el des néném az új esztendőt. Hát új szívet ne kívánunk-é egymásnak? mert, amint szeretjük egymást, a miénk már egészen megperzselődött. De mért vettük mi azt szokásban a pogányoktól: szerencsés új esztendőt, szerencsés utat kívánok? Az Isten áldását vagy segítségét elő se hozzuk, csak a sok szerencsét! Mint-hogy Isten előtt nincsen szerencse, a keresztyényeknek sem kellene aztot üsmérni. No! már elvégezem levelemet, és adjunk hálát az Úrnak, hogy ez esztendőben megtartott. Maradok stb.

XCIX.

Rodostó, 15. Sept. 1733.

Mi itt csak fülelünk, és várjuk, mely felől zavarják a vizet, hogy mi is valamit foghatnánk. De a szegénynek a szerencséje is szegény. Én innét holmi ajándékot küldök, még abban néném gáncsot találsz? Szép dolog a háládatlanság. Nem héjában, aki görögökkel lakik, göröggé kell lenni. A görög asszonyoknál pedig nincsen se háládatlanabb, se kevélyebb, és csak egyedül magokat szeretik, de azt is görög, nem nemesi szeretettel. A magához való szeretetről a minap két asszonynak a beszélgetéseket olvastam — nem tudom, ha leírom-é vagy sem? De leírom, mert nincsen egyebet mást írnom.

Silvia, Juliánna.

Juliánna, Honnét vagyon a, kedves Silviám, hogy ilyen idején sétálsz kertedben, és csak egyedül: holott rendszerént sokad magaddal szeretsz sétálni?

Silvia. Mindennek ideje vagyon. Vagyon olyan idő, melyben sokad magammal szeretek lenni; vagyon olyan, melyben a magánoson való létei kedves. Ugyanebben az utolsó állapotban is voltam ma reggel. Azért is küldöttem éretted.

Juli. Ez a magános sétáláshoz való hajlandóság nem valamely szokáson kívül való dologtól jő-é, és a te szívednek nincsen-é valamely része az ilyen sétálásban?

Silvia. Nem azért hívatlak ide, hogy valamit eltitkoljak előtted. Azt megvallom, hogy egy kis indulat cselekedtettem velem. Elhitethetnéd-é magaddal szép Juliánna, hogy egy kis féltő irigység van bennem?

Juli. Noha az ilyen féltő irigység olyan nyavalya legyen, amelyért szánni kell aztot, aki abban vagyon; de mégis nem lehet, hogy ne örüljek annak, hogy aztot te üsmered; mert midőn azt mondod, hogy a féltő irigység van benned, mintha azt mondanád, hogy szeretsz valakit. Én pedig mindenkor azt óhajtottam, hogy okossággal és érzelemmel valakihez kötelezzed magadot.

Silvia. Kedves Juliannám, a te kívánságid azzal bé nem telnek. Való, hogy az a féltő irigység van bennem: de héjával senkit nem szeretek, és a szeretetre semmi hajlandóságom nincsen.

Juli. Hogy-hogy? a féltő irigységet érzed, és senkit nem szeretsz?

Silvia. Bizonyára nem. Aztot irigylem, hogy Telámon Diánnának oly igen kedvit keresi, és azt nem szenvedhetem, hogy hozzája járjon, és hozzám aem. Ámbár a nekem szomorúságot okozzon is: de én Telámont nem szeretem, és soha nem is fogom szeretni.

Juli. Hogy ne csudálnám beszédidet. Eddig én mindenkor azt gondoltam, hogy a féltés a szeretettől jő, és, ha a nekünk nehéz, hogy valaki másnak adja magát, attól vagyon, mert őtet szeretjük.

Silvia. Igen megcsalod magadot, szép Juliánna. Azt pedig tudd meg, hogy a magunkhoz való szeretet eleget arra, hogy bennünk féltést és irigységet gerjeszzen szerelem nélkül is.

Juli. Hogy ha csak a magunkhoz való szeretetet érzed, tehát az irigységed csak Diánnát tekinti, és nem Telámont; mivel nem szeretvén őtet, az ő cselekedeteire is nem kell vigyáznod.

Silvia. Én irigy legyek Diánna ellen? Olyan gyen-

geségnek lenni bennem lehetetlen. Ő szép, esze nagyon — azt tudom, és azt megvallom: de az a magamhoz való szeretet, amely megbosszontott azért, hogy Telámon ötet nálamnál inkább becsüli, ugyanaz is elhitei velem, hogy nem vagyok alább való nála se szépségben, se észben. Nem is tekintem ötet úgy, mint vélem egy személyt szeretőt. És az a boszorkodás, amelyben vagyok azért, hogy Telámon csak ötet látogatja és nem engemet, nem egyébtől nagyon, hanem a magamhoz való szeretettől. Amelyért azt állítom magam felől, hogy senkit nem kell nálamnál feljebb becsülni, és hogy legalább megérdemlem az egyenlőséget.

Juli. Megvallom, hogy soha a magunkhoz való szeretetet annyira nem terjesztettem. Azt tartottam, hogy az olyan belső indulat, mely igen becsülteti mi velünk magunkat, és igen keveset tartat mások felől. Ilyen formában úgy tekintettem ötet, mint olyan vétket, amely ellen minden erővel ellene kell állanunk: de azt sohasem gondolhattam volna, hogy az olyan belső indulat lett volna, amely nekünk mind nyughatatlanságot, mint féltést okozhatott volna olyan állapotért, amelyhez semmi közt nem tartunk.

Silvia. Ah szép Juliánná! mely kevésre terjesztet az olyan érzékenységet, amelynek nincsen határja. Azt megvallom, hogy a magunkhoz való szeretet olyan magunkhoz való jóakaratra indultatja, amely elsöben mi velünk magunkot szeretteteti. De azt is meg kell vallani, hogy annak köszönjük a kívánságot, amellyel kívánjuk szerettetni magunkot másoktól, és hogy mindent csak azért cselekszünk. A magunkhoz való szeretet igazgatja minden cselekedetünket. Ugyanaz által is szeretünk, utálunk; azáltal adunk vagy nem adunk; bosszút állunk vagy megbocsátunk; egy szóval olyan indulat, amely minden cselekedetünkben csak mi magunkot tekinteti.

Juli. Hogy-hogy? hát az én kegyes barátságom, amellyel hozzád kapcsolom magamot, nem magadért nagyon tehát, hanem csak magamért?

Silvia. Nincsen különben. Ha valamely kedvesség-

get nem találnál a velem való társalkodásban, ha beszédem neked nem tetszenének, vagy, ha szokásim el-lenkeznének a tiéiddel: se engem nem szeretnél, se hozzám nem jőnél. Hasonlót mondhatok magamról irántad: ha nekem alkalmatlan, haszontalan, vagy únadalmas volnál, nem volnék barátságban veled. Gondolod-é azt, hogy amidőn valaki hozzánk köti magát, hogy a mi érettünk vagyon? Nem, Juliánná, nem: hanem csak magáért, és azért a gyönyörűségért, amelyet talál a minket lévő szeretetben. — Az emberekben még nagyobb a magokhoz való szeretet, mint mibennünk; mivel ők azt kívánják, hogy mi hűséggel legyünk hozzájuk, és csak őket szeressük: azonban ők szépről szépre ugrándoznak, és minden asszonynak akarnának tetszeni.

Juli. De az által eltörölöd a szép hajlandóságokat, az igaz barátságokat; semmivé teszed a sympathiát, azt a titkos hajlandóságot, mely oly csudálatosan tudja megegyeztetni a szíveket; a legszebb cselekedeteket megkisebbíted; és ha minden csak a magához való szeretetért megyén végben, a háláadáság semmivé lészen; a kötelesség csak bolondság; és a jó erkölcsöknek olyan kezdetet adsz, mely azoknak nemességeket és fényességeket meghomályosítja.

Silvia. Én ezeket nem cselekszem; sőt még azt tartom, hogy a magához való szeretet nemzi a szép hajlandóságokat, erősíti a barátságokat, és nagy dolgot vitet végben. Két személy, kinek természetek, szokások, akaratjok megegyeznek, egymáshoz hajlandóságot éreznek. Felindítatván a magokhoz való szeretettől, egyenlő akarattal fogják keresni, hogy egymást megérdemeljék. A magunkhoz való szeretet csak azt cselekedtetni mi velünk, amely dicséretes és dicsőséges. Azok az országokat nyerő híresek mit tekintettek mást, hanem csak magokat a hadakozásokban, és nem a magokhoz való szeretet gerjesztette-é fel őket? Egy szóval csak találunk mivel megelégtíteni a magunkhoz való szeretetet a dicsőségben, állhatatosságban, hűségben, háláadáságban — e mindenikben feltalálhatik.

Juli. Arra reá állok magam is, hogy ami azokat a nevezetes cselekedeteket illeti, hogy a magához való szeretetnek azokban része lehetett: de a lehet-é, hogy amidőn én valamely nagy dologgal kedvít akarván keresni egy jóakarómnak, amelyet senki meg nem tudhatja, hogy én nem azért cselekedtem aztot, hogy őtet kötelezzem: hanem, hogy eleget tegyek a magamhoz való szeretetnek?

Silvia. Kedves Juliannám, ha szinte a te jóakarated el legyen is rejtve a világ előtt: de el vagyon-é a rejtve te előtted, aki azt cselekedted? Nem érepsz-é magadban olyan belső örömet, amellyel vagy a te nemesi cselekedetedhez? Ez olyan indulat, mely közönséges az emberi nemzetnél — tégedet sem vesznek onnét ki, és az az indulat nem a magához való szeretet-é, mely némelyekkel eltitkoltatja az adományt, némelyekkel pedig kihirdetteti?

Juli. Akivel én valamiben jól tettem, semmi kötelességgel nem kell tehát lenni hozzám; mivel én azt csak magamért cselekedtem?

Silvia. Amely gyönyörűséget érzettél az adásban, meggátolj a-é a másikának gyönyörűségét a vételben? A te jóakaródnak nincsen-é magához való szeretete, valamint te néked? Az őtet nem ingerli-é a hálaadásra? nem mondja-é azt magában, hogy leghálaadatlانabb lenne e világon, ha kötelességgel nem volna hozzád azért, amit cselekedtél ő érte? A magához való szeretet feltámad a hálaadatlanság ellen, ugyan ő is térsen hálaadókká.

Juli. Minthogy már pártfogója lettél a magához való szeretetnek, és hogy oly okoson oltalmazod, ne sajnáljad meghallgatni kérdésimet, és azokra megfelelni. Neked, aki mind ifjú, mind szép és eszes vagy, megengedem, hogy legyen egy kevés magadhoz való szereteted: de hogy bizonyítod azt meg nekem, hogy az megegyezzék az öregséggel, és azzal, ami rút?

Silvia. Soha sem erősebb, mint az ilyen állapotokban; mert a magához való szeretet minket arra viszen, hogy azt a kárt, amelyet tett nekünk a természet formáltatásunkkor, vagy amelyet okoz öregülésünkör,

helyre hozzuk vagy eszünk által, vagy magunk szép viselése által, okosságunk által, vagy valamely jó erkölcs által. Ifjúság és szépség nélkül is nem dicsekednek-é a tudománnyal, az okossággal, adakozósággal és bőkezűséggel? És amit dicsőségesnek neveznek, nem lehetne-é azt magához való szeretetnek hívni? Ez a szeretet nem csak arra kötelez, hogy eltakargassuk fogatkozásinkot; hanem, hogy mások előtt tökéletesek lehessünk. De még többet mondok: mert azt nem hihetem, hogy egy rossz emberben magához való szeretet legyen; mivel ez a magunkhoz való jóakarát csak attól jöhet, hogyha érezünk magunkban valamely jót. Akiben pedig semmi jó nincsen, hogy lehetne abban a magához való szeretet?

Juli. Csak erre vártalak. Hogy bizonyíthatod meg, amit mondasz: holott mindennap látunk olyan férfiakot és asszonyt okot, akikben azok a jó erkölcsök, melyeket te kívánsz, fel nem találatnak. Akik jó Ítélettel vannak magok felől, nem ez-é a magához való szeretet?

Silvia. Igen is, nem. Mert a mintegy szemfényvesztés az emberek között, és esztelenség az asszonyok között. Becsüld meg a magához való szeretetet, és ne keverjed együvé ezekkel a fogatkozásokkal. Az okosság anyja a magához való szeretetnek, és te olyanokat hozsz elő, akiknél okosság nincsen. Az okosságnak világánál üsmérhetjük meg jó vagy rossz természetünket — és ugyan a magához való szeretettel terjesztjük mindenek eleiben az egyikét, és takargatjuk el a másikat. Egy szóval, kedves Juliannám, még egyszer azt mondom, hogy mindazok, amelyekből lehet dicséretet, becsületet és gyönyörűséget venni, csak a magához való szeretetből származnak.

Juli. Ez így lévén szép Silvia, tehát a te tartásod szerint a magához való szeretet eredete minden jó erkölcsöknek.

Silvia. Legalább az ő oszlopja, és ő is terjeszti ki annyira.

Juli. Kedves Silviám, már egészen eláltattál, és a magához való szeretet részére tértem. De hová lesz a

magadhoz való szereteted, ha Telámon Diánnához kapcsolja magát?

Silvia. Amely magamhoz való szeretetért nehezen esett az ő változása, ugyan a meg is vígasztal engem, és azt el is fogja velem hitetni, hogy nem érdemli jószágomot.

Édes néném, ezekre mit mondasz? Vagyon-é bened magadhoz való szeretet? Azt nem lehet mondani, hogy ne legyen az erdélyi leányokban és asszonyokban. De azt is elmondhatni felőllök, hogy ők bizvást elmondhatják: «Úgy szeretlek, mint magamot.» Mert, ha magokat szeretik, másokat is tudnak szeretni; mert mind jó vér, mind jó szív vagyon benne. De egy görög asszony talám káromkodásnak tartaná, ha azt mondaná: «Úgy szeretlek, mint magamot.» De ha szinte azt mondaná is, el nem kellene hinni, mert Szent Pál azt mondja: hogy a görögök hazugok. Édes néném, én kedet úgy szeretvén, mint magamot, és magamot úgy, mint az aluvást, azért jó étszakát is kívánok.

CIV.

Rodostó, 12. April. 1734.

Igen szépen és alázatosan köszönöm, édes néném, a halat. Amely duplán érdemli a köszönetet: egyszer azért, hogy nénékám küldötte; másodsor azért, mert böjtben vagyunk, mert szükségünk vagyon reá. Mert itt ritka a jó hal: azért-é, hogy e tájékat a hal nem szereti, vagy pedig hogy a mi halászaink számarok. Itt igen mértékletességgel lehet böjtölni a hallal, de a tojásban van részünk, mert csak azzal böjtölünk. Úgy tetszik némelykor, mintha pisiének járnának a gyomromban. Talán nem is hazudok, ha mondom, hogy több kell száz tojásnál napjában. Szokotálja fel ked egész böjtön, és a négy után tegyen ked három cifrát, meglátja ked, hogy négyezerre megyén — még pedig el is engedek egynehány napot. Ha a Vitellius

császár asztalához járhatnánk, nem kellene rántottát enni; mert azt írják felőle, hogy egyszer az asztalán kétezerféle hal volt, ki sütvé, ki főzve — és még más-szor hétezerféle madár. Mind e soknak tetszik, fő-képpen olyanoknak, mint mi, akik csak egyféle halat is kegyes szemmel tekintjük az asztalon. De ha meg-gondoljuk, egy olyan császártól, aki minden nagyságát csak az asztalában tartotta, és aki a világot bírta, talám kitelhetett.

De azt kérdehetné valaki, ha vagyon-é hétezerféle madár? Erre Noé megfelelhetne. De addig mi csak eszszük a rántottát. Nem is volna jó annyi sokféle halban bujálkodni, főképpen ilyen ritka böjtön, mint a mostani. Mert talán soha sem érte ked, hogy a nagy-böjtben esett volna Szent György.

A bort is köszönöm néném, de nem annyira, mint a halat; mert borunk elég vagyon. De nem csak elég: de jó is — asztali bornak bevehetni; nem kényes italra való borok, se nem konty alá valók, amint szokták mondani. De elég jók a szükségre és a táplálásra — mi kell egyéb? A mértékletes ital segíti a mi édes egészségünket. Azt tartják, hogy egy ebéd felett négyszer innya elég: az elsőt mi magunkért; a máso-dikát jóakaróinkért; a harmadikát a vigasságért; és a negyedikét az ellenséginkért. Eztet nem tartják a mi édes tündér hazánkban.

Azt mondod néném, hogy a minapi levelemben fogyatkozást találtál. A bizonyos, hogy a fogyatko-zást mind meg tudod üsmérni, mind oztot megigazí-tani. De talám nem főben járó dolog. Talám csak abban vétettem, hogy elfelejtettem egy i feliben punc-tumot tenni? Éppen most jut eszemben, hogy egy-néhány ifjú képviselőknak ajándékot tettek fel, hogy a nyerje el, amelyik közüllök legszebb képet ír. Az egyike a legszebb képet írt, annak is kellett volna az ajándékot elnyerni, aki is a Krisztus utolsó vacsorá-ját leírván, szerencsétlenségire meg találta igen szé-pen spékelní a húsvéti bárányt, mely az apostolok előtt volt. A zsidók pedig nem ették meg a szalon-nát — és így másnak adták az ajándékot. Ha ked is

ilyen fogyatkozást talált, talám halált nem érdemel. Ami felől írt ked, bánadalommal bánom, hogy meg nem cselekedhetem: de mit tehetük rólla. — Megbocsátom a ked kérését, bocsássa meg ked is, ha meg nem cselekszem. De jó egészséget kívánván maradok.

CVII.

Rodostó, 12. Octob. 1734.

Az urunk béküldötte Pápai sógort a portára. Tudom, már eleget nevetett ketek együtt. Ha végbe mehetne, amiért ment, csakhamar Franciaországban mennék innét. Vagyon immár két vagy három hete, hogy a francia követ megizené az urunknak, hogy a nagyobbik fia senkitől el nem búcsúzáván, minden ceremónia nélkül Bécsset elhadta, és Velencében érkezett. Már egy Rákóczi sincsen a császár keze alatt. Azt is hallottuk, hogy még nem jó ide, hanem Rómában megyén — az apja pedig igen várja. Nekem úgy tetszett, hogy ide kellett volna jőni elsőben: de csak nehezebb és hosszabb az atyai és anyai szeretet a fiúi szeretetnél. Eztet még az oktalan állatokban is látjuk. Az oktalan állat mennél kissebb, annál inkább szereti az anyját, és a nevedéssel a szeretet fogy benne. Mindenik a természet munkája. Az anyai szeretet szükséges mind a szaporításra, mind a gondviselésre. Micsoda nagy gonddal táplálja és őrzi egy tyúk a fiait mindaddig, még magok is kereshessenek ételt, és módjok szerént magokra vigyázhasanak. A fecske csak addig hord enni fiainak, amég nem járhatnak az áerben, azután koplalni hadja őket, hogy hadd hadják el az apjok házát, és szerezzenek magoknak más konyhát. Ezek is azután se vissza nem térnek, se az anyjukkal többé nem gondolnak.

Rodostó, 12. Mártii, 1735.

Talám májusnak nevezhetném ezt a holnapot, olyan szép idők járnak. És az idő sokkal vidámabb az elmémnél, mert már egynehány napoktól fogva nem látom az urunkot oly állapotban, mint az előtt. Mert ha igen titkolja is, de észre lehet venni, hogy vagyon valami belső baja. Az ő természet szerént való mindenkor jó kedve most nem olyan gyakorta való, és mintha erőszakkal volna. Azt is hozzá teszem, hogy már egy kevés időtől fogvást igen kezd apadni, az ő kövér teste és ábrázatja igen vékonyodik. Mindezek, édes néném, egy kevés nyughatatlanságba vetettek engemet; mert ha ezek a belső szomorúságtól, vagy valamely belső nyavalyától, vagy egyszersmind mind a kettőtől jönnek, a meggyújtott gyertyát nem kell csudálni, ha fogy.

A jezsuiták superiorja itt vagyon, aki is olyan papi ember, hogy az időt nem veszik el véle. Az urunk véle tölti az időt, és a munkásival; mivel kertet és házat épített. Isten után csak azzal vigasztalom magamot, hogy az urunk igen erős természetű, és hogy ötvenkilenc esztendőit könnyen elbírhát. Tudom, hogy az ilyen vigasztalás csak fővényre van építve, és boldog, akinek nem kell küszködni a betegséggel; mert akármely erősnek is le kell esni alatta. De a mi állapotunk olyan, hogy csak kell valami vigasztalást keresnünk szomorúságunkban. Noha nem kellene, hajó keresztény volnék; mert mindent az Isten akaratjára kell hadni. De mikor erősen szeretünk valakit, akkor a látható elfelejteni velünk a láthatatlant. — Hogy teljességgel prédikáción ne végezzem leveletem, azt írom: hogy Abdullah, akit most tettek jancsár agának, és aki sok esztendőig mellettünk volt úgy mint csorbasi, olyan nagy tisztségiben is megtartván az urunkhoz való kötelességit, tegnap egy szép paripát küldött több egyéb perzsiái ajándékokkal. Édes néném, ha jobb hírt írhatnék egynehány nap múlva, mint nevetném — mert most nem nevetek.

CXI.

Rodostó, 25. Mártii, 1735.

Édes néném, ha nyughatatlan elmével írtam az előbbeni levelemet, ezt szomorúsággal írom, mert az urunkot éppen nem jó állapotban látom. Ki is nyilatkozhatta már magát a betegsége. Tegnapelőtt a szokás szerint nyolc órakor estve le akarván vetkeződni, a hideg borzogatta. Én jelen lévén, kérdőtöllem, ha én nem fázom-é? Felelém, hogy az idő elég meleg, és nem fázom — erre felelé: hogy igen fázik. Ezen mindjárt megijedek; de meg azután gondolám, hogy tavasz felé valami változás esik az egészségben. Az urunk levetkezik és lefekszik, én is a szállásomra megyek. Egy kevés idő múlva hozzám jönnek, és mondják, hogy hányt volna. Én arra mondtam, hogy talán valami olyat ett, amit a gyomor nem szenvedhetett. Másnap hat órakor, amikor fel szokott öltözni, a házában megyek: de micsoda ijedtségben nem esem, mihent meglátám az ábrázatját. Aki is természet szerint mindenkor piros lévén, úgy elsárgult, valamintha sáfránynyal megkenték volna. Már két naptól fogvást nagy gyengeséget érez — szüntelen való hidegletés van rajta — és, mintha az egész vére sárrá változott volna, úgy elsárgult az egész teste. Ma innep lévén, felöltözött, és a nagy misét meghallgatta. De nem kell csudálni, ha igen keveset ehetett. Legkisebb fájdalmat nem érez, de nagy bágyadságot. Édes néném, kérjük az Istent, hogy tartsa meg ezt a nagy embert, akit az ellenségi is nagynak tartanak.

CXII.

Rodostó, 8. April. 1735.

Amitől tartottunk, abban már benne vagyunk. Az Isten árvaságra téve bennünket, és kivéve ma közülünk a mi édes urunkot és atyánkot, három óra után reggel. Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratnunk. Az Isten

mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, aki ma megholt érettünk. A micsoda életet élt, és a micsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották néki:

«Ma velem lélsz a Paradicsomban!» ----- Hullassuk bőszeggel könyeinket, mert a keserűszegnek ködje valószagosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkot sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakadalomban vitte, ahol a gyönyörűszegnek és az örömsnek poharából itatja, hanem mi magunkat sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sírás és keserűszeg vagy on itt mi közöttünk, még csak a legalábbvalón is. ítéld el, ha lehet, micsoda állapotban írom ezt a levelet. De mivel tudom, hogy örömsét kívánnád tudni, mint esett szegénynek halála, mind téntával, mind könyhullatásimmal leírom, ha szinte az által megszapóritom is keserűszegemet.

Ugy tetszik, hogy az utolsó levelemet az elmúlt holnapnak 25-dik napján írtam vala. Azután szegény mind nagy bágyadtságokat érzett. Igen keveset, de másként mindent a szokás szerint vitt végben. Abban a gyengeszegiben is az esztergában dolgozott első Áprilisig. Az nap pedig a hideg erősen jött reá, és annál inkább meggyengítette. Másnap jobbacskán volt. Virágvasárnap a gyengeszeg miatt nem mehetett a templomban, hanem a közel való házból hallgatta a misét. — A mise után, amely pap oda vitte neki a szentelt ágat, térd on állva vette el kéziből, mondván, hogy talám több ágat nem fog venni. Hetfűn jobbacskán volt — kedden hasonlóképpen — még a dohányt is megkívánta és dohányozott. De azt csudálta mindenikűnk benne, hogy ő semmit halála órájáig a háznál való rendben el nem múlatott, se meg nem engedte, hogy ő érette valamit elmúlassanak. Mindennap szokott órában felöltözött, ebédelt és lefekűdt. Noha alig volt el, de mégis úgy megtartotta a rendet, mint egészséges korában. Szeredán délután nagyobb gyengeszegben esett, és csak mindenkor aludt. Egynehányszor kérdeztem, hogy mint vagy on?

csak azt felelte: «Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek.» Csütörtökön, igen közel lévén utolsó végihez, elnehezédék, és az Urat magához vette nagy buzgósággal. Estve a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották: de maga ment a hálójában. A szavát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé éjszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérte tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván néki, nem felelhetett reája: noha vettük észre, hogy eszén van — azt is láttuk, hogy az intéskor a szemeiből könyhullatások folytának. Végére szegény ma három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaluvék — mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk: de mégis csak azon vettük észre általmenetelit, amidőn a szemei felnyíltak. Ő szegény árvaságra hagy a bennünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sírás-rívás vagyon közöttünk. Az Isten vigasztaljon meg minket.

CXIII.

Rodostó, 16. Apr. 1735.

Itt, édes néném, könyhullatással eszszük kenyerünket, és olyanok vagyunk, mint a nyáj pásztor nélkül. Másnap szegénynek a testamentumát felnyitottuk és elolvastattuk. Mindenik cselédinek hagyott. Én nekem ötezer német forintot. Sibrik uramnak is annyit. De mindenikünknek azt a pénzt Franciaországban kellene felvennünk — mikor vesszük fel, Isten tudja. A vezérnek szóló levelit is elküldöttük, amelyben kéri szegény, hogy bennünket el ne hadjon. A testet másnap felbontattuk, és az aprólékját egy ládába tévén a görög templomban eltemették. A testet pedig a borbélyok füvekkel becsinálták; mert még nem tudjuk, mikor vihetjük Konstancinápolyban. A borbélyok szerint nem kell csudálni halálát; mert a gyomra és vére tele volt sárral. Az egész testit elborította volt a sár. Az agya veleje egészséges volt, de annyi volt, mint

két embernek szokott lenni — esze is volt annyi, mint tizenkettőnek. A szívét Franciaországban hadta hogy küldjük. A testet húsvét után egy nagy palotán kinyújtóztattuk, ahol isteni szolgálat volt harmadnapig. Mindenféle embernek szabad volt a testet meglátni. Harminc török is volt egyszersmind, aki látta, és akik jól üsmerték szegényt, de mégis nem hiszik, hogy megholt, hanem azt hirdetik, hogy titkon elment, és mi mást öltöztettünk fel valakit helyében. Bár igazat mondanának! Tegnap az isteni szolgálat után a testet koporsóban zártuk, és egy kis házban tettük, a hol leszen mindaddig, még szabadság nem lesz, hogy Konnstacinápolyban vihessük.

CXIV.

Rodostó, 17. Maji, 1735.

Rend szerént, édes néném, mennél inkább távozik az ember a keserúséget okozó októl, a keserúségnek súlya annyival inkább könnyebbedik, és az idő lassanként mindent elfelejtet velünk. És mennél távolabb legyen az ember valamitől/annál kisebbnek tetszik. De itt nem úgy van; mert úgy tetszik, hogy nevededik és nem kisebbedik az urunk után való keserúségünk. Mert hová tovább jobban észre vesszük, hogy micsoda atyánkot vesztettük el, és hogy micsoda pásztorunk hagyott el. De a mi jó Istenünknek ha egyik kezibenfa vessző, a másikában a vigasztalás. A porta ide küldötte Ibrahim Effendit, hogy itt nézze meg, mi van dolgunk, és végezzen Csáki úrral és a több magyarokkal, kik itt vagyunk, ha akarjuk-é, hogy a szegény üdvezült urunk nagyobbik fiát ide hozassa? Erre mindenikünk reá állott. Azután, hogy beszéljen Sibrik urammal, az urunk hofmesterével, akire szállott az egész háznak gondja, a tahin iránt, amelyet rendelt nekünk a porta — tíz tallért minden napra, hogy aztot feloszsák a magyarokra, kik a fejdelmet szolgáltuk: de erre se Sibrik uram, se én reá nem állotunk, hogy csak mi reánk oszsák; mivel sok régi ide-

gen szolgálai maradván az urunknak, nekik semmi nem jutott volna. Hanem úgy végeztük el, hogy mindazok, akik meg akarnak maradni, abból a pénzből éljünk mindnyájan mindaddig, még az ifjú fejdelem elérkezik. Édes néném, eddig csak belsőképpen voltam magyar, vagy székely: de már külsőképpen is; mert huszonkét esztendő múltán, ma tettem le a francia köntöst.

CXV.

Rodostó, 18. Julii, 1735.

A porta megengedvén, hogy titkon a szegény urunk testét Konstancinápolyban viuessük, egy nagy ládát csináltatván, a koporsót belé zárattam, hajóra tétettem, és egynehány magammal 4-dikben megindultam, 6-dikban Konstancinápolyban érkezhén, a ládát, akiben a koporsó volt, a jezsuitákhoz küldöttem. A koporsót kivévén belőlle, felnyitották, hogy a testet meglássák. Sírt pedig azon a helyen ástak, ahová temették volt az urunk anyját. Akinek is csak a koponyáját találták meg, és aztot a fia koporsójába bezárták, és együtt eltemették.

Mely csudálatos az Isten rendelése! Amég abban a nagy városban mulaték, a vezért letevék. Én is onnét megindulék, és tegnap ide visszaérkezem a szomorúságnak helyére. Ahol is minden szomorúságra gerjeszt. Akár hová forduljak, mindenütt azon helyeket látom, ahol az urunk lakott, járt és beszéllett velünk: most pedig azokat a helyeket csak pusztán látom, és azok a pusztta helyek keserűséggel töltik bé szíveinket. Elhagyattunk jó atyánktól, és könnyhullatással vigasztaljuk árvaságban való maradásunkot. Mintha ez a szomorúság nem elég volna rajtam; mert még attól is kell félnem, hogy az egész háznak gondja reám ne szálljon; mivel a Sibrik uram betegsége nehezebbedik mindennap. És mikor meggondolom, hogy ha meg talál halni, micsoda bajra jutok mindaddig, amég az ifjú fejdelem el nem érkezik: az én velem szomorú órákat töltet. Elvégzem ezt a leve-

let, mert magamot kesergetvén, kedet is keserítem. A szomorúan írt levelek úgy jobbak, ha mentül rövidebbek.

CXVI.

Rodostó, 15. Sept. 1735.

A micsoda állapotban vagyunk, ha lehetne vigasztalást venni, a leveleidben, néném, eleget találhatnék. Az is valóságos vigasztalás, melyet az igaz szív ad; mert itt egy néhányan vigasztalnak olyanok engem, akik belsőképpen örülnek szomorúságomon, és annak még megszaporodását is akarnák: de az Isten, akiben kell bízunk, kívánságokat bé nem tölti, erőt és értelmet ad annak a keresztnek hordozására, melyet reám adott.

Noha szabadságot adtak kinek-kinek arra, hogy innét elmehet, ahová tetszik: de kevesen akartak még eddig azzal a szabadsággal élni, és meg akarják várni a fejdelem eljövetelét. Isten tudja, mikor lesz a! Vagyon már egy holnapja, hogy elküldöttünk utána. Addig pedig itt senkinek fizetése nem jár, hanem kinek-kinek asztala megleszen, mint azelőtt. A kitelik a tíz tallérból, melyet adnak napjára; de senki nem várhat többet. Harminc vagy negyven személyt el lehet tartani a tíz tallérból, de nem lehet se fizetést, se ruházatot abból adni. A szegény urunknak hatvan tallérja volt napjára. Jól fizethetett, jól is fizetett; mert kinek 6 száz, kinek 4 száz, sokaknak 2 száz tallérjok volt. Most pedig a kevésből keveset sem adnak — először azért, mert a rendelt pénz esztendő által az ételre elmegy, másodsor, mert abból kell fizetni az alacson cselédnek, kik a konyhán szolgálnak, harmadszor azért, mert ha egynek adnának, a többi is kérne, és zúgolódnék: de hogy senkinek semmit nem adnak, a zúgolódásra sem adnak okot. Jó egészséget kívánok, édes néném.

CXVII.

Rodostó, 8. Octob. 1735.

Amely keresztet még előre ellátjuk, hogy viselni fogjuk, úgy tetszik, hogy aztot könnyebben tűrik, ha csak lassan-lassan esnek abban, mert hozzá szoknak. Édes néném, a jó Isten újabb keresztet adott reám, amelyet még előre általláttam volt, hogy reám fog szállani: de azzal könnyebbnek nem találom. De remélem, hogy aki reám adta, erőt is ad a hordozására, íteld el néném, ha nem nagy kereszt-é rajtam, hogy a a mi jó Sibrik apánkot el kellé tegnap temetnünk. Annyi nagy és hosszas betegsége után az Isten magához vévé. Egy részint halálán nem kellene szomorkodnunk; mert az Isten végét vetette sok szenvedésinek: de más részint lehet szomorkodnom, mert az egész gond és baj reám szállott, amely nem kevés olyan állapotban, mint amelyben vagyok. Kétféle nemzettel van bajom, akik egymást nem szeretik. Vannak olyanok, akik nem voltak kezem alatt, és akik nem szoktak a töllem való függéshez, akik azt tartják, hogy már most felszabadultak minden más alattvaló léteitől, akik azt gondolják, hogy a fejdelem csakhamar elérkezik, azért addig nem szükséges függeni valakitől. Azt is tekintik, hogy én töllem, akitől kell függeniök igazság szerént, én magam sem üsmerem a fejedelmet, azt sem tudom, mint leszek elméjiben; mivel az gyakorta történik, hogy akit az atyja szeretett, azt a fia nem kedvelli. Azt is hozzá teszem, hogy akitől se adományt, se büntetést nem várnak, ott az engedelmeség sem egész; mert az embereket vagy a haszonkeresés, vagy a félelem vezéreli — ritkán a szeretet, vagy a becsület. Egy feljebbvalónak pedig nem lehet magának azzal igen hízelkedni, hogy szeressék mindennek csak ajándékon, hogyha tölle valamit nem várhatnak: mint én töllem hogy nem várhatnak. A való, hogy mindenkor csak azon kell igyekezni, hogy az alattunk valók inkább szeressenek, mint féljenek. De azzal nem kell magunknak hízelkedni, hanem azt kell

egy feljebbvalónak magában feltenni, hogy kinek-kinek a mag rendihez való becsületét megadja. A maga hivatalját nem az emberekért való nézve kívánja jól végben vinni, hanem az Istenért, és igen szeresse az igazságot. De ámbár mindezeket jól végbe vigyen is, hagyják-é szó nélkül? Nem. A tisztségben lévőkre mindenkor balítéletet szoktak tenni: de aki az igaz úton jár, van mivel vigasztalni magát. Vigasztalj édes néném, mert van szükségem reá. De egyik vigasztalásom a, ha egészségedre vigyázzs.

A vezérnek írott búcsúzó levelét urunknak, most jut eszemben, hogy eddig el kellett volna kednek küldenem. Soha keresztény fejdelemhez a porta olyan hitellel nem volt, mint ő hozzája szegényhez. Az ő tanácsát mind becsülte, mind követte. Hidd el néném, hogy tudott is jó tanácsot adni.

*A Fényes Porta fővezérjének Ali Pasának halála
előtt írott búcsúzó levelének párja.*

Ezen dicsőséges birodalom első méltóságában tündöklő, nagy bölcseséggel felékesítettett fővezér, kedves szívbéli barátom, kit Isten mindenható jókkal megáldjon.

Kétség kívül csudálkozni fog a vezér, kedves barátom, amidőn halálom hírével ezen levelemet fogja venni. De mivel az emberi természetnek halandósága a halált elkerülhetetlennek lenni mutatta, az Istenhez való szeretet hívott, hogy hozzá készüljek, és a győzhetetlen császárhoz való háláadáságom ösztönözött, hogy búcsúvétlen e világból ki ne menjek. Melyre nézve még egészséges voltomban mindenekről rendelést tévén, az udvarom főtisztjeinek megparancsoltam, hogy halálom törtévé, amidőn a vezért tudósítani fogják, kedves barátomnak ezen levelemet megküldjék. Hassanak azért szívére igaz barátjának utolsó szavai, és mutassa bé a császárnak, kegyelmes uramnak, igaz háláadásággal teljes szívemnek utolsó beszédit. Mindenkor az Isten megfoghatatlan böl-

csesége rendelkezésének tulajdonítottam ezen fényes birodalomban való jöveteletem. De kiváltképpen azon indulatomat, amelytől viseltetvén, oly időben jöttem, amidőn a hadakozás szerencsétlen sorsa által legnagyobb változások között forgottak a birodalom dolgai. Meggyőzte vala elmémet az Istenben vetett bizodalom, és fényes portában helyheztetett reménységem, hogy engemet el nem hagy. És íme életemnek utolsó órájában is mondhatom, hogy meg nem csalattam; mert személyemet becsületben tartván, a velem lévő kevés számú híveimmal táplált, és az ellenségim szándékától megoltalmazott. Én is mindezeket szemem előtt viselvén életemben, orcám pirulása nélkül múlok ki ezen halandó világból; mert nem vádol lelkem üsmerete, hogy a birodalomban valakit megbántottam volna, és hogy a fényes porta valóságos jóvát minden tőllem lehető módok szerint nem kerestem volna. Vigasztalásomra volt életemben sokszor, hogy ezen egyenes szándékomot a porta minis-teri megüsmérvén, hozzám jó szívvel voltak. És így csendes nyugodalomban élvén, ezen utolsó órához készültem, amelytől egyedül várhattam minden nyomorúságimtól való felszabadulásimot. Mivel pedig törvényem azt parancsolta, hogy az Istent mindenek felett, és felebarátomat ő érette mint önnön magamot szeressem, mondhatom, hogy mindazokat, akiket Isten ezen a világon gondviselésem alá bízott, ámbár szolgálatomra rendeltettek, fiaim gyanánt tartván szerettem, és ezen indulattól viseltetvén, írásban tett rendelésim szerint, amim volt, közikben osztottam. De nem szégyenlem megvallani oly megszükülт állapotomat, hogy a császár mellém rendelt, és engemet jó szívvel, szorgalmatos hívséggel szolgáló tiszteinek illendő megjutalmaztatásokra semmit sem hagyhattam. Melyre nézve, ha a győzhetetlen császár előtt valamely érdemet tulajdoníthattam volna magamnak, azon kértem volna, hogy mindazokhoz, akik mellém rendeltettek vala, én érettem mutassa kegyelmességét. De minthogy magam is annyi esztendőktől fogvást inkább terhére voltam a portának, mintsem

hasznára, egyedül csak a császár kegyelmességében ajánlom egyenként őket, de kiváltképen Ibrahim hív tolmácsomat. A mindenható Isten jutalmaztassa meg legdrágább áldásával velem tett jótéteményit, és azon Isten nevében kérem, engedje meg, hogy kevés számú híveim, mintegy pásztor nélkül hagyott juhok, írásban tett rendelésimet véghez vivén — testemet az édesanyám mellé minden világi pompa nélkül nyugosztatván — minden háborgatás nélkül bátorságosan követhessék más országokra út jókat, vagy, akinek tetszeni fog, a birodalomban megmaradhassanak. Mindezek után pedig az Istentől mind testi és lelki áldást kívánván a vezérnek és az egész birodalomnak, végzi szavait holtig hűséges barátja, már porrá és hamuvá leendő R. F.

CXVIII.

Rodostó, 15. Nov. 1735.

Egynehány levelidet vévén, néném, a sok vigasztalásid között annak leginkább örülök, hogy egészségben vagy. Az ifjú fejdelemtől is vettem egy vigasztaló levelet, amelyben szép ajánlásokat teszen. É mind jó, csak füstben ne menjenek. Ha üsmerném, tudnék ítéletet tenni felőlié, és tudnám, mit várhatok tőlle. De ki tudja, micsoda természetű? Az atyja ugyan nagy reménységgel volt felőlié, csak meg ne csalta volna magát. Én semmi ítéletet nem teszek felőlié — meglásuk, mikor eljő. Az Isten segítségivei azt feltettem, hogy úgy adom kéziben minden jószágát, amint az apja hadta. És, ha lehet, az igazságot előttem viselem, hogy mindenekről számot adhassak; nem azért, hogy kedvit találjam, hanem azért, hogy Isten áldása legyen rajtam, hogyha már is sok balítéleteket tettek és tesznek felöllem a velem valók, hát még ezután mit fognak irántam mondani magának is a fejdelemnek. De én azt csak nevetem; mert nem igazat mondanak, és az Isten pártfogója azoknak, kik az egyenes úton járnak. Ha ötet káromlották, hát engemet miért

nem? Talám ked még maga is azt gondolja, hogy a szegény urunknak sok jószága maradt. Sokan megcsalják az iránt magokat. Ami legdrágább a portékái között, az asztalhoz való ezüstmívek — a sem sok. Mostani állapotjához elegendő volt, de másutt egy kalmárnak is több ezüstmíve vagyon. Ládabéli portékája igen kevés, köves portékája éppen nem volt. Két gyémántos gyűrűje volt, annak is az egyikét nekem hadta. Két lóra való szerszám. De házi eszköz elég; mert ő azt örökké csináltatta. Ládabéli vagy köves portékát ő soha sem vett; mert azon éppen nem kapott, hanem csak éppen ami nélkül nem lehetett, olyat vett. Két zsebben való órája maradt; egyikét a szegény Sibriknek hagyta, a másikat nekem. Ezekből észreveheted néném, hogy nem igen sok drága jószága maradt, mert ő szegény egy asztalt, vagy egy széket, amelyet ő maga talált ki, nem adta volna a köves portékáért. Olyan pedig sok volt; mert az olyanért a pénzt nem kímélte. És az olyanoknak se a fia, se más hasznát nem tudja úgy venni, mint ő vette: mert neki semmi házi eszköze olyan formában nem volt csinálva, mint másoknak szokott lenni. Azok mind más formájúak voltak. A székek, asztalok, úgy elbomlottak egymástól, hogy ládákban lehetett elrakni. Elítélheti már ked, hogy az asztalos és a lakatos többet nyertek rajta, mintsem az ötvösök. Egyszóval, néném, a francia példabeszéd bé nem tölt rajta, amely azt mondja: hogy boldog fiú az, akinek az atyja elkárhozott — értvén az olyan atyát, aki sok hamis keresettel való jószágot hagy a fiára; mert ő szegény az igazán való keresetből is igen keveset hagyott. Hat vagy hét aranyát találtam a kalamáris-ládájában, és minden kincse, mikor megholt, ötszáz tallérból állott. Azt kérdehetné ked, hogy hová tette a pénzt, mivel hol hetven, hol hatvan tallérja járt egy napra? Két szóval csak azt felelem kednek, hogy sok embert tartott, azoknak sok fizetést adott: és megannyit költött az építésre; a harmadik és a leghasznosabb költsége az isteni szolgálatért, és a kápolnájáért volt. De ő annak hasznát is vette szegény. Nem is lehetett

volna néki azt mondani, amit mondtak egy francia királynak, aki is egy spanyol követet a visszamenetelenkor meg akarván ajándékozni, monda az urak előtt: ezt a követet meg akarnám ajándékozni, de olyan portékát szeretnék neki adni, amely nekem sokban tölt, de amelynek nem veszem hasznát. Egyik az urak közül, aki tréfás volt, monda a királynak: add oda a kápolnádot; mert arra sokat költöttél, de semmi hasznát annak nem veszed. A bizonyos, hogy tudta szegény hasznát venni a kápolnájának. — De sok más olyan költségeket tett, melyek haszontalanok voltak. Talám az is haszontalan volna, ha többet ilyeneket írnék. Azért elvégezvén maradok, kedves néném, bajban, szomorúságban úszkáló szolgád.

CXIX.

Rodostó, 18. Januarii, 1736.

A mindeneknek teremtője megadta érnünk ezt az esztendőt — hála legyen az ő szent nevének. Én elég bajban es szomorúságban értem meg, de aki a keresztet adja, a vigasztalást is attól kell várni. A fejdelem levelét vettem. Gróf Bonnevalnak elküldötte a procurátióját, hogy amég ide érkezik, addig minden dolgát folytassa, és minden jószágát kézihez vegye. A nekem nagy könnyebbségemre lesz, mert aki panaszolkodik, lesz kire igazítanom. De a szegény urunk, ha ezt láthatná, keserves szemekkel nézné a fiának ezen cselekedetét, hogy inkább bizza egy idegenre dolgát és jószágát, mintsem olyanokra, kik gyermekségektől fogva szolgálták az apját. De abban menthetem a fiát, hogy az atyja szolgálát nem üsméri; Bonnevalt pedig Bécsben, minekelőtte a hitet megtagadta volna, még gyenerálisságában üsmérte. Akinek is a portán, hála Istennek, igen kevés hitele vagycn. Isten azt úgy rendelte azért, hogy mások, kik őtet akarnák követni, tanuljanak rajta.

Azt írod, néném, hogy a vezér helyett, kit az elmúlt holnapban letettek vala, a Szilikár agát tették he-

lyébe. Ilyen a világ, Hihető, hogy alkalmasabb a hadakozásra; mivel nincsen több negyednapjánál, hogy itt a városban kihirdették a muszkával való hadakozást. Hadakozzanak, nem bánom — nekünk abban semmi kárunk, se hasznunk, csak az Isten az elménkben való békeséget adja meg. Ámen.

CXX.

Rodostó, 15. Maji, 1736.

Azt ne gondold, néném, hogy megholtunk volna. Még élek; mert eszem és írok: a halottak pedig úgy reá tartják magokat, hogy egyiket sem cselekszik. A testünk mindennap jól lakik, de az elménk igen koplal a vigasságtól. A többi is érzi a maga bibijét; de én duplán érzem — mind a magamét érzem, mind a másét kell néznem, ha szinte nem tehetek is rólla. Én soha ilyen állapotban nem voltam, ne is adja Isten, hogy többször legyenek. Legkissebb vigasztalásom nem lehet — a jó Isten válságosan magamra hagyott engemet. Mindennap a sok bosszút látom: de Isten kegyelme nem engedi, hogy érezzem. Akikkel legtöbbet vagyok, és akik legtöbb jó szót adnak, és nagyobb barátságot mutatnak, ugyanazok akarják meghomályosítani becsületesemet. Egy kis jó kedvem nekik méreg, és kedvetlenségem előttök kedves. — Mindezeknek pedig, néném, nem más az oka, hanem hogy ki nem osztogatom nekik a fejdelem jószágát. Hogy pedig ki nem osztogatom, azt gondolják, hogy magamnak tartom. Hadd beszéljének, csak én az igaz úton járjak.

Már másutt megcsillapodott a hadakozás. Augustus lengyel király, DomCarlos neápolisi király. A lotharingus hercegnek Lotharingiáért a Toscanumi hercegséget adták. És Lotharingiát a francia Stanislaus királynak adta, hogy bírja holtig, és így kiki megelégszik a részivel. Itt pedig más hadakozás kezd gyuladni a töröknek a muszkával. Már a boncsokokat kitették Konstancinápolyban, az a jele a hadakozás-

nak, és hogy egy holnap múlva a vezér megindul a hadakkal. Az Isten, aki minden dolgot vezérel, adja vigasztalását nekünk.

CXXI.

Rodostó, 15. Aug. 1736.

Egynehány leveleimre csak nem vehetek választ. Már elkezdtem volt magammal hitetni, édes néném, hogy a vezérel elmentél volt táborban. De hiszem onnét is lehetett volna már választ adni leveleimre. Itt az a híre, hogy a vezér a Duna mellé szállott táborban. A muszkák pedig Tatárországban igen vadászszák a tatárokat — ha mind megeszik, se bánom. De azt bánom., hogy itt olyan szomorú életet kell élnünk. Ellankadott szívünk és kedvünk — csak a sok suhajtást kell hallanom. Egynehány rendbéli leveleit vettem a fejdelemnek, amelyekkel mégis megvigasztaltam a több kenyeres társaimot. — De a vigasztalás csak harmadnapig tart, azután ismét a suhajtást kezdik el. Én nekem mindenikét kell vigasztalnom és biztatnom; énnekem pedig még nagyobb szükségem volna a vigasztalásra, mint másoknak; de engemet csak az egy Isten vigasztal, és ő ad erőt a kereszthordozásra. Magamban kell megfojtanom szomorúságimot. Haszontalan volna sok bajomot mások eleiben terjesztenem. De sőt még, ami legnehezebb, meg kell magamot türtőztetnem, és úgy tétetnem magamot, mintha legjobb kedvű volnék; holott belsőképpen mind mást érez a szívem.

Minden leveleiben a fejdelem írja, hogy eljő, de még itt nincsen. Azonban a szükség szaporodik, a baj és a panasz nagyobbodik, és minthogy nem tudnak kit okozni, engemet szüntelen látván, reám fordítják panaszokat. Azt sem bánám, csak nekik használna. — Amely állapotban teszen Isten, ahoz kell magunkot alkalmaztatni. Sokszor jut eszemben a szegény urunk jövődölése; mert egyszer a többi között a vásárlásról való számadást hogy oda adtam volna, — mert én vásároltattam, ami a köntösihez és a házbeli eszközök-

hez kívántatott — a fizetőmester, aki vásárolta parancsolatomból, nekem számot adott, én pedig azt a számadást megmutattam a fejdelemnek. De azt jó megtudni előre, hogy szegénynek olyan természete volt, hogy a számadásban nem nézte, hogy miért adtának harminc vagy negyven tallért: hanem, ha tíz vagy tizenkét poltura érő portékát olcsón vettek-é vagy drágán. Az olyan apró állapotban mindenkör gáncsot talált. — A számadásban tehát egynehány poltura érő portékán megakad a szeme, és kezdi mondani mintegy nehezteléssel, hogy drágán fizették, nem kellett volna úgy venni. Én azon szokásom ellen felindultam, mert nekem úgy tetszett, mintha bennem kételkedett volna, és mondám mint goromba: ha bennem kételkedik, parancsolja másnak, aki vásároltasson. Erre szegény semmit nem felel, csak a kezemben adja a számadást, és elfordul töllem érdemem szerént. Ezzel én is kimegyek. Másnap semmit sem szól hozzám, én pedig csak várom, hogy szóljon. Még másnap, akkor sem szól semmit is — a már nekem nehéz volt, mert megüsmértem ostoba cselekedetemet. Harmadnapján már nem tűrhettem, bémegyek utána az íróházában, ott eleiben borulok, és könyes szemmel csókoltam kezét és kértem bocsánatot. Erre az a ritka és nagy ember megölel, és mondja: «Megbocsátok — sokszor eszedbe jutok én neked, ha meghalok — sokszor megemlegetsz engemet: de akkor késő lesz.» Ha akkor sírva hallottam ezeket a szókat, most könyes szemmel jutnak eszedben. Bé is teljesedtek! — Isten így akarta — mindenben dicsértessék szent neve. Megmondottam, hogy a szomorú levélnek rövidnek kell lenni, azért el is végezem.

CXXII.

Rodostó, 6. Decemb. 1736.

Hála légyen Istennek. Ha sokára is, de elérkezék Rákóczi József. Azt gondoltuk, hogy mindakettő eljő: de csak a nagyobbik jött el. A hajó Gallipolinál mára-

dott — maga egynehányad magával ide jött szárazon. Tegnap estve nem akarván közinkben jőni, csak a vendégfogadóban szállott. Elérkezését tudtomra adván, oda mentem hozzája. Ma is voltam egynehány órát véle, mivel Konstancinápolyban ment. Még nem tudhatok ítéletet tenni felőlié. — Isten tudja, mi csodás lesz. Csak azt vettem észre, hogy haragos. Éppen jókor érkezett. Nekem azon örülni kell — a sok bajtól megmenekedem. Nem volt több tíz tallérnál az egész ház költségire. De a ki a fogat adta, ennünk is ad.

RÁKÓCZI JÓZSEF FEJEDELEMNEK EBBEN AZ ORSZÁGBAN ÉRKEZÉSÉRŐL VALÓ LEVELEK.

CXXIII.

Rodostó, 2. Jan. 1737.

Adja Isten, hogy az ő áldásával és vigasztalásával kezdhessük és végezhessek ezen esztendő. A fejedelem egynehány napot mulatván Konstancinápolyban, a bujdosó felekezeti közé az elmúlt holnapnak 17-ik napján ide visszatért. Ennek a hirtelen való visszatérésnek pedig oka az, hogy mihent a porta megtudta, hogy Konstancinápolyban érkezett, mindjárt megizente, hogy ide visszatérjen. — Nem is kellett volna oda menni: de Bonneval volt az oka. Mert minthogy a portának a császárral való békesége még tart; desőt még minthogy a császár, a porta és a muszka között való közbenjáró, a porta nem akart okot adni a császárnak a panasza, hogy miért hozatta maga mellé a fejedelmet; mert itt igen tartanak attól, hogy a császárt valamiben megboszontsák — mert nem akarnak két ellenséget csinálni — az egy is elég most nekik. Ezen okból küldék oly hamar vissza a fejedelmet, aki is mint fogja magát hozzánk alkalmaztatni, nem tudhatom: de amint észre kezdem venni, igen messze esett alma fájától. Légyen Isten akaratja — másszor többet.

CXXIV.

Rodostó, 3. Mártii, 1737.

Bezzeg, néném, nyertünk mi a változásban, mint Bertók a csíkban. Vigasztalásunkra vártuk ezt az ifjú fejedelmet: de szomorúságunkra jött. A szép rendtartást, amelyet az atyja szabott volt közöttünk, és amelyet oly igen igyekezett annyi esztendőök alatt megtartani és megtartatni velünk mind holtig, azt a fia harmadnap alatt felfordítá, és annak elrontásán kezdé el az itt való életét úgyannyira, hogy olyan kevés idő alatt abban a keresztyéni, és fejedelemhez illendő rendű tartásban csak egy kis fótocska sem maradna meg. Minden eltöröltetett, és csak a nagy rendetlenségnek ködje szállotta meg a házunkot. Csak ebből elítélheti akárki, hogy mit remélhetünk, kivált mi, akik olyan nagy fejedelmet szolgáltunk volt, akinek minden dolga okosságból, rendből és kegyességből állott. Most pedig mind ellenkezőt látunk; mert a rendet nagy rendetlenség követte; az okosságot a hebehurgyaság, a kegyességet a harag és az idegenség, úgyannyira, hogy harminc esztendőttől fogva való búj dosásunk oly súlyosnak nem tetszett, mint már ez a három holnap. Most suhajtjuk leginkább a mi megholt urunkot; mert szomorúan kell néznünk az atyja és a fia között való nagy különbséget. De már ebben benne vagyunk.

Mihent ide érkezett, az atyjának minden *jószágát* híven kéziben adtam. Való, hogy káromlás nélkül nem maradtam; mert a hamis atyafiak sokkal vádoltanak, és a hamis vádolásra a fejedelem sokat vizsgálódott utánam alattomban; de becsületem megsértésére valót semmit nem talált. Ezt nékem maga is megvallotta. Nincsen semmi jobb, mint az igaz úton járni. A volna kívánatos dolog, hogy az atyja nyomdokát követné; mert a bizonyos, hogy a porta vizsgálódik utána, hogy micsoda természetű? — Azt kérdehetnéd néném, hogy én mint vagyok az elméjiben? Csak úgy, mint a többi. Nékem csak istenfizessét sem mondott azért,

hogy jószágára, cselédire viseltem gondot. — Itt tegnap nagy földindulás volt. A föld nem nyughatik alattunk. Jó egészséget, néném.

CXXV.

Rodostó, 20. Julii, 1737.

Itt, néném, minden dolgaink rendetlenül és zűrzavar módjára folynak, és minden felfordulva — csudálom, hogy mi is a lábunkon és nem a fejünkön járunk. A bizonyos pedig, hogy az Isten ebben a fejdelemben sok szép talentumot adott. Eszet szépet adott, és ha azt úgy oktatták, nevelték volna, a mint kívántatik, dicséretre méltó dolog lett volna. De a természetét kellett volna megzabolázni, és rendben venni még igen ifjú korában. De mindenben szabaddá hadták, és a természet rendtelenné, változóvá és állhatatlanná lett — azért is oly haragos és változó. Arra soha sem tanították, a természet sem vitte reá, hogy azon inkább igyekezzék, hogy szeressék, mintsem féljenek tőle. Minthogy bővségben nem neveltetett volt, hanem csak nagy szabadosan, azért se azt nem tudja, hogy mi a fősvénység — se a helyes megtartás — se azt, hogy mi légyen a helyes adás — se azt, hogy mi légyen a nemzetihez való szeretet; mert soha a nemzetivel nem társalkodhatott.

A már bizonyos, hogy ebben a holnapban a császár a passzarovici békeséget a törökkel felbontotta, és letévén a mediátorságát, a muszka mellé állott. Ha lehet-é olyanformán a békeséget felbontani, vagy sem, azt a theologusok végezzék el; mert azt elvégezték, hogy nem keresztényi tartás a hitetleneknek a hitet meg nem tartani. Mivel a töröknek az Isten szintén olyan igazságos, és örökös Istene lévén, mint nekünk, ő hozzája is olyan igazsággal vagyon, mint hozzánk. Azt nem tudom, mikor bontotta volna fel a török a békeséget; de azt tudom, hogy egy keresztyén császár felbontotta — meg is büntetődött érette. Az olyan példán most is lehetne tanulni. A törökök, ha

azt nem reménlenék, hogy az Isten most is igazságot teszen nekik, kétségben esnének. Amint hogy igen tartanak, méltán is; mert két nagy és hatalmas császár ellen kell hadakozniok, akik ketten Európából kiűzhetik — de tegyük utána, ha Isten úgy rendelte. Talám már errevalónézve a portán is inkább néznek reánk; mert még most igen rossz renden vannak dolgaink. — Érdemlünk-é egyebet?

CXXVI.

Rodostó, 13. Sept. 1737.

A békeség fel lévén bontva; azért a portának sem lévén szükséges, hogy arra vigyázzon, amire eddig kellett vigyázni; erre való nézve a kalmakán egy levelet küldé ide egy vezéragától, amelyben tudtára adja a fejdelemnek, hogy a porta kívánja Konstancinápolyban való menetelét: a porta meg akarván ezzel mutatni, hogy teljességgel való ellensége a német császárnak, és belőlünk ijesztőt akar csinálni. Szegény fejdelem, ha most élne, mit gondolna, és mit csinálna? Mert azt sokszor hallottam szegénytől, hogy nem kívánja a portának a némettel való hadakozását; mert irtózik a törökkel való hadakozástól, és hogy inkább szereti itt halálát, mintsem azt látni, hogy érette rablásokat tegyenek Erdélyben. Elég a, hogy mi bemegyünk, Isten tudja mire. Azt is jó megtudni, hogy új vezért tettek a táboron. Többet nem írok, mert készülni kell. Amely helyben pedig sok esztendőket töltött valaki, onnét nehezen mozdul ki. Jó egészséget, néném!

CXXVII.

Konstancinápoly, 21. Sept. 1737.

Elhagyók, néném, Rodostót annyi esztendők múlva. Kibontakozánk onnét, de hogy? csak herdiburdi módjára. A fejdelem csak kevesed magával indúla meg: de úgy, mintha az ellenség lett volna a hátun-

kon. Még csak annyi időt sem adott magának, se nekünk, hogy a portékáit elrakják. E talám csak arra való volt, hogy elmondhassa, amit nekem mondott; «Nem halok én itt meg, mint az apám.» Nem felelek reá, de gondolám, hogy talám még Erdélyben sem. Elég a, hogy tegnap ebéd tájban a város mellé érkezvén, egy udvarházhoz vivének. Ott a császár tisztei a fejedelmet megvendégelek. Ebéd után mind a fejedelem, mind mi aláink paripákat adának. Onnét megindulván, pompával kísérek a császár tisztei a szállására, amely csak egy szöcs háza, de kényesen ellakhatik egy fejedelem benne. A házak mind fel voltak ékesítve az ide való mód szerint a császár parancsolatjából.

Mínthogy még itt igen újak vagyunk, azért semmi új dolgot nem írhatok többet, hanem csak azt írom időtöltésért, hogy olyan nagy állatot láttam, aki felől gyermekségetől fogvást hallok beszélteni, és kívántam látni. Már ebből észre veszi kegyelmed, hogy az egy elefánt. Ez a nagy állat egérszörű. A feje olyan, valamint írják. A fülei, valamint az asszonyok legyezője. A szájából kétfelől két vastag fog nő ki, mint a karom. Azok pedig hosszúak, az ételre azok néki nem használhatnak: de az is bizonyos, hogy a természet azokat neki hasznára adta — az is bizonyos, hogy az esztergálosok sok szép drága munkára fordítják azokat. De amit leginkább csudáltam abban az állatban, — az orrát — de orrnak nem mondhatom, mert az orra végiből jó ki egy olyan fityelék, valamint a pujkának. A pedig hosszabb fél ölnél, és vastag mint a karom. Az úgy hajlik, mint egy korbács — annak a vége olyan, mint egy disznónak az orra, két lyuk megyén fel rajta mind végig, valamint két szivárványon. Azon szívja fel a vizet, mikor iszik, vagy mikor magát mossa, azzal fecskendezi. Azzal ad magának enni — a neki olyan, mint nekünk a kezünk. Ő azzal egy poltúrát felveszen, ő azzal egy csomó szalmát felveszen, és magát mindenütt legyezi; mert a farkának azt a hasznát nem veheti. Akit pedig azzal megüt, meg vagyon ütve. Egy-

szóval, nem lehet kigondolni, aki azt nem látja, hogy mennyi féle hasznát veszi ő annak. A lábai mindenütt egyaránsú vastagságúak, mint az oszlop — vannak olyan vastagok, mint egy embernek a combja. A magossága 13 arasz volt — de e még csak a kisdedek közül való. Csudálatos az Isten az ő munkáiban. Elég már arról a nagy állatról beszélni.

CXXVIII.

Konstancinápoly, 11. Octob. 1737.

A fejdelem 7-dikben a kalmakánnál volt audientián, aki is egy paripát küldött a fejdelem számára. Hasonlóképpen mindenikünk alá is szépen felöltöztetett lovakot. A csauz pasa jött a fejdelem után, és nagy pompával vitte a kalmakánhoz. Ott csak kevés ideig lévén, egy nyusztos mentét adata a fejdelemre: mi reánk pediglen mindenikünkre egy kaftánt, és azután mindnyájan megcsókolok az ő kalmakáni kezét, és visszatérénk hasonló pompával. Elkezdők a komédiát, mert itt azt gondolják, hogy mentől nagyobb becsületet tesznek nekünk, a német annál inkább megijed. Én már másodszor látok ilyen komédiát ebben az országban. A theátrumról hogy szállunk le, meglásuk. Gratiánus azt mondja, hogy mihent a citromból a levit kifacsarják, elvetik — és mikor az ember a csorgóból akar innia, meghajol előtte; de azután hátat fordít neki. Ilyen a világ!

A tegnapi napot nem mondhatom, hogy elvesztettük volna; mert a moldovai és havasalföldi vajdánéket volt a fejdelem látogatni csak kevesed magával. Mindenik reá tudta magát tartani. A fejedelmet megajándékozták — bennünket is egy-egy keszkenővel. Mindenik cifrán volt. Mindenikének pedig a szépségével a férje megelégedhetik. Férfiú cselédjeiket igen keveset láttam, de szolgálót mindenikénél nagy sereggel — valamint egy majorháznál a sok tyúk. A való, hogy a mi fejedelmünk igen hideg szemekkel nézte ezeket a görög fejdelemnéket, se a szép tyúkok-

nak balfelől való gondolatot nem adott; mert még abban az órában is a hideg volt rajta, amely már egy darab időtől fogvást csaknem mindennap nagyon rajta, és amiolta ebben az országban érkezett, az egészsége teljességgel megromlott. Talám az is okozza a minden kicsidért való haragját. Való, hogy egy szempillantás alatt elmúlik: de minden szempillantásban megújul. Jó egészséget, néném.

CXXIX.

Konstancinápoly, 3. Decemb. 1737.

Már ezután, néném, csak a pompáról keli írnom. Ma egy nagyon menénk által, amelyet leírom, ha únadalmas lesz is.

Tegnap a porta tudtára adatván a fejdelemnek, hogy ma audientiája lenne a császárnál, azért ma jó hajnalban a fejdelem hajóra üle az egész udvarával, és a konstancinápolyi kapu előtt kiszálla. Ahol már várt bennünket a csauz pasa sok csauzokkal és lovakkal. — A fejdelem a császár paripájára ülven, mi is más paripákra, nyolc órakor a császár második kapujához érünk. A fejdelem a lóról leszállván, egy kevéssé a kapu között leültetek. E pedig csak azért volt, hogy megmutassák, hogy a császár kapujánál várakozni kell, akárki legyen a. Egy kevés idő múlva a csauz pasa megjelenté, hogy már bé lehetne menni. A második kapun bemenvén, csaknem olyan udvarra találánk, mint az első. Ebben az udvarban pedig jobbkéz felől valának egy csoportban mintegy ezerig való jancsárok — az udvaron pedig vala lerakva messze egyik a másiktól ötszáz tál éték. Amidőn az udvar közepin valánk, egy kiáltásra a jancsárok nagy zúgással a tálakra rohanának, valamint az ellenségre, hogy ki kaphat el hamarébb egyet belölle — egy szempillantás alatt egy tál sem marada a földön. A pedig szokás, hogy a császár így megvendégelje a jancsárokat azon a napon, amelyen fizet nékik. A pedig igen rossz jel a császárnak, amidőn a jancsárok

nem akarnak futni az ételre. — Balkéz felől pedig az út mellett 12 paripa volt sorjában — mindenikét két ember tartotta ezüstitláncokon, és mindenik gazdagon fel volt ékesítve — kivált a négy utolsó; mindenikének rubintos szerszáma volt, a fejeken toll, és gyöngy gyei varrott csábrág rajtok. Ezeknél se szebb lovakot, se cifrábbakat nem lehet másutt látni. A fejdelem előtt két csauz pasa menván, a dívánházban bémene. A kalmakán és a több főrenden lévők felkelének, és köszönték, és a szokott helyre lüelteték. A dívánház pedig négy szögletű nagy bolt-hajtásos palota. A kalmakán a vezér helyett közepben a fal mellett ült, a több tisztet kétfelől. A vezér feje felett pedig egy kis ablak vagyon, a honnét a császár mindent láthat és hallhat, de őtet nem láthatják. Azután a szokás szerint olyan embereket hívának bé, akiknek valamely perek vagy panaszok volt. Ezek egyenként menván a kalmakán eleiben, supplicátiót adának néki — a supplicátiót felszóval elolvasák — egy-két szóval, arra mit felelt a kalmakán, a supplicátióra felírták, és a kérőnek a kéziben adván, a házból kiigazították. Azután más rendbélieket vivének eleiben, azokkal is úgy bánának. Fél óra alatt húsz személynek elvégezé minden baját és perét. A vezér egy szovával minden törvénykezésnek véget vet, igazságot teszen egy szempillantás alatt akár-mely nagy dologról, akit halálra ítélt, azt mindjárt viszik akasztani, akinek a jószágát vissza akarja adadni, a mindjárt végben megyén. — Ezek a röviden való törvényes dolgok véghez menván, azt szép dolog vala nézni, azután a palota közepiben három sorjával kilencszáz erszény pénzt rakának mind bőrzacsókóban. Egy kevés idő múlva a csauz pasa a császár parancsolatjával, a kalmakány eleiben mene az ajtóig, elvév tőlle a parancsolatot, a fejére tévé és megcsókolá, és helyére üle, és elolvasá. Amelyben a volt, hogy fizessen a jancsároknak. Azonnal parancsolá, hogy kezdjenek a fizetéshez. Egy óra alatt azt a sok pénzt mind kihordák nagy renddel és csendességgel. A meglévén, valakik a dívánban ültének, min-

denik eleiben egy asztalt tevének, és mindenik asztalra vittek egymásután húsz húsz tál étket. De azzal az ebéd nem tartva tovább fél óránál, mert a török gyakorta eszik, de keveset egyszer. Egy tálból két-három falatot eszik, azt mindjárt elviszik, mást tesznek helyiben — abból is annyit, és így mind végig, ha száz tál éték volna is. — Ebéd után a dívánházban olyan szomorú hallgatás volt egy óráig, mintha senki nem lett volna a házban: noha tele volt. Azután két csauz pasa az ajtóig jövének, a két kadileszker kiszólták, és a császárhoz vivék. — Egy fertály óra múlva ismét visszajövének a kalmakányért, aki is felkelvén a kaptán pasával a császárhoz ménének. Egy kis idő múlva a fejdelemért is eljövének, és oda vivék, akire egy nusztoz kaftánt adának. Mihent a császár eleiben érkezek, akit is köszöntvén a császár felelé néki: «Az apád én hozzám sok ideig való hűséggel volt, gondolom, hogy te is fogod aztot követni.» A fejdelem kijövé a császártól, mi is mindnyájan kaftánban lévén, a második kapun kívül a császár paripájára üle, akit is ide ajándékozák; mi is lóra ülven a szállás felé indulánk. A csauz pasa a fejdelem előtt ment, a szállásig kíséré, és vége lett a komédiának, és ennek a levélnek.

CXXX.

Konstantinápoly, 16. Decemb. 1737.

Ma megláthatok, hogy miért kap az ember e világon. Az Aesopus mondása mindennap beteljesedik; mert ez a bölcs, ha pogány volt is, de igazat mondott; mivel egyszer azt kérdették tőlle, hogy mit csinálnak az istenek az égben? azt felelé reá: «Hogy minden dolgok csak a, hogy kit felmagasztaljanak, kit megalázzanak — egyiktől elvegyék, a másiknak adják.» E ma megtörtének a vezéren. Aki is a táborról visszatérven, nagy pompával ment keresztül a városon. Talám ugyan érzette, mert szomorú ábrázattal láttuk. A Mahomet zászlóját a császár udvarában letévén, a

házához alig érkezek, hogy a pecsétet elvették tőlle, és a vezérségből kiiktatták. Mindenit elpecsételték, és a kalmakánt tevék a kerékre, hogy ott üljön, amég lehet. Ennek a neve Méhemet Gyümrühcsi. Még eddig hozzánk jól volt. De még eddig mi sem tudjuk, miben vagyon dolgunk. Ez a vezér fővamos volt — elítélhetni, ha tud-é hadakozni, ő lássa, csak hozzánk jó legyen. Jó egészséget, néném.

CXXXI.

Konstancinápoly, 25. Január. 1738.

A vezér tegnap megizené, hogy három vagy négy nap meg kellene indulnunk, és hogy ma a vezérhez kellene menni. Oda is menénk nagy vizes pompával; mivel nagy eső volt. A vezér melléje ültetvén a fejdelmet, egy kevés idő múlva kávét adata, és a fejdelemre egy nusztoz mentét adának, és minket felkaf-tányozának. E meglévén, a vezér és a fejdelem felkelének, és a vezér a fejdelem kezében adá az ethnamét, amely levélben a császár erdélyi fejdelemnek üsméri lenni a fejdelmet; a fejdelem is a vezér kézi-ben adá a portával csinált szövetségnek levelét, és elbúcsúznak egymástól — és a nagy esőben meg-áztatok a kaftánt. Ebéd után pedig a császár harminc lovat küldé a fejdelemnek — a fele szép paripák voltak, a fele közönséges lovak, és ezek mellé egy bécsi hintót hat lóval. Elég a, hogy mi már készülünk a bevett szokás szerént, tudniillik igen szép rendetlenséggel; mert holnapután el kell indulnunk, vagy akarjuk vagy sem. Azért nem írhatok többet.

CXXXII.

Drinápoly, 5. Febr. 1738.

Kedves néném, mi ide érkezénk úsztatva; mert azt elmondhatni, hogy mindenütt úsztattunk a sárban. De már azt is meg kell mondani, hogy mikor

indulánk ki abból a császári városból. Elvégezvén tehát ott a komédiát az elmúlt holnapnak 27-dik napján, elkészülvén nagy hirtelenséggel, elindulánk ebéd után ritka és fényes rendtelenséggel. Mert hogy a portán és másutt nagyobb ítélettel legyenek irántunk, a porta két kapicsi pasával kísértete ki a fejedelmet a városból. Egy pediglen mindenkor mellettünk fog lenni, hogy gondja légyen az úton mindenre, és egy defterdár, aki fizessen. Még itt leszünk vagy két nap. Előre ellátjuk, micsoda kedvetlen utazás lesz a miénk, mind az időre, útra, és más okokra való nézve. Itt nagy tisztelettel és becsülettel fogadták a fejedelmet. Az útban hosszú levelet nem lehet írni, azért elvégezem, és jó egészséget kívánok kegyelmednek.

CXXXIII.

Csernavoda, 19. Febr. 1738.

Mi, Istennek hála, ide érkezünk tegnap, igen nagy bajjal; de egészségesen. Tegnap húshagyó kedd volt, de mi még tegnap kezdtük a böjtöt, és ha mind úgy böjtölünk, amint elkezdettük, koplalás lesz a vége; mert semmit sem találtunk. Talám jobb lesz ezután; mert itt fogunk maradni egy darabig. Utunk pedig igen havas volt — főképpen, hogy által-jöttünk a hegyeken. Csaknem mindenütt jó bulgár faluk vannak, ahol ennivalót lehetett találni — bort eleget. Már azokban a falukban szalonna elegendő, amely Törökországban igen ritka liktárium. De elsőben a bulgár asszony előtt keresztet kell vetni, és úgy ád szalonnát: másképpen nem adna. Oka ennek az, hogy ha egy töröknek adna szalonnát, azt mások meglátnák, lakoznék érte. Csernavoda igen ocsmán helytt vagyon: de nagy falu, szép házak vannak benne. Fele oláhok, fele bolgárok lakják, kevés török. De gazdag kereskedők vannak itt. Mind inkább Erdélyben kereskednek. A házak mind egyformára vannak építve. Többet is írnék, ha volna mit. Én pedig maradok kegyelmednek.

CXXXIV.

Csernavoda, 5. Mártii, 1738.

Talám már az írást el is felejtette kegyelmed. Én még el nem felejtettem, azért azt írom, hogy tegnap érkeztem vissza Bukurestből. A fejedelem Konstantinus vajdát küldött volt köszönteni. Aki is nagy becsülettel fogadott, és pompával vitete magához. Amég ott voltam, a vajda tartott tisztességesen, és becsületesen is bocsátott el. A Dunán száraz lábbal mentem, és jöttem által. Attól igen féltem, hogy a lábam belé ne sipadjon. Rosszabbul jártam volna, mint Szent Péter. A vezér levele ma érkezek, amelyben mindenféle ígéretnek bővelkednek. Abban a sok biztatások, hogy 30 vagy 40 ezer embert adnak melléje: de abban Tamás vagyok. Végtire azt írják, hogy innét Vidinben kell menni — mire, mivégre? Isten tudja. Csak úgy bánnak velünk, mint a gyermekkel, és vázt akarnak belőllünk csinálni; mert azt gondolja a porta, hogy mihent Vidinben érkezünk, az egész Magyarország és Erdély lóra ül, és hozzánk jó. Talám úgy lehetne, ha az öreg urunk élne. De most, hogy hozzánk jőjön valaki, Isten ne adja: hanem kedet tartsa meg.

CXXXV.

Vidin, 7. April. 1738.

Már azt is végben vittük, hogy ide jöttünk, de postán; mert mi egyébképpen nem tudunk járni, ha szinte tíz napig voltunk is az úton. Elég a, hogy az elmúlt holnapnak 27-ik napján szaladánk ki Csernavodáról. Azt nem kell gondolni, hogy az ellenség üzött volna ki, hanem hogy mi mindent szaladva cselekszünk. Postalovakot mindenütt adának alá, és a portékánk alá. Azt elmondhatni, hogy a portékánk több pénziben áll már a császárnak, mint ma-

gunknak; mert a sok postalovát mind a császár fizeti. Az utunk nem volt unadalmas; mert igen szép földön jártunk — csaknem mindenütt a Duna mellett. A való, egy kevéssé pusztás, mert a faluk is puszták most a hadakozásban. Azt a szép földet mind rácsok bírják, akik nem igen dolgozók — a fejer nép igen csúfos süveget visel. Tegnap, amidőn két mélyföldnire lettünk volna Vidintől, a pasa három vagy négy százig való lovasokat küldé élőkbe, akik mind cifrák, mind jó paripások valának. A Dunaparton pedig egy kis mélyföldnire a várostól a pasa sátorai fel valának verve. A tihája élőkbe jövé, a pasa nevével köszönté a fejedelmet, és a sátorok alá vivé, ahol megvendéglé a fejedelmet. Ebéd után a fejdelem a pasa paripájára ülvén, nagy pompával érkezénk a városban ágyú-dörgések között. Nem a várban, hanem a külső városban vagyunk szállva. Másszor másról írok, most ez elég.

CXXXVI.

Vidin, II. April, 1738.

Tegnap^ a mi főgyenerálisunk megvendéglé a fejedelmet. Úgy tetszik, hogy ezt a pasát méltán nevezhetem gyenerálisnak — ha e nem elég, gubernátornak nevezem, mert a három boncsokos vezér, és legalább hatvan vagy hetven ezer embernek parancsol hadakozás idejében. Az ő pasasága pedig mind szélesebb, mind hosszabb, mint csaknem kétszer Erdélyországa. Hát ez ilyet nem lehet-é híni gyenerálisnak vagy gubernátornak? — ő pediglen az ő tartományának mintegy örökös ura, mindaddig, valamég ki nem tesz belőlle. A pasa tehát sátorokat vonatván fel a városon kívül, tegnap 8 órakor oda menénk nagy pompával. A pasa is egy óra múlva nagy ceremóniával oda érkezek, és a maga sátorában letelepedék. Erre jó vigyázni, hogy nem ő várt minket a sátorok alatt, hanem mi őtet; mert a török igen meg tudja tartani a ceremóniát. Egy óra múlva a fejdelem hozzája mene, és a beszéllgetés egy óráig tárt. —

Ez a pasa szép ember, vezéri módon termett. Ez örmeny volt, azért is nevezték Halvács Mehemetnek. Igen kegyes és okos ember. Való, hogy nem volt hadi ember; mivel a fő harmincadosságból tették pasának. Ebben az országban egyszersmind nőnek fel az emberek az ilyen pasaságra, valamint a gomba. Elég a, hogy most minden órán meg fog innét indulni legalább ötvenezer emberrel Orsovát lőtetni. A beszéllgetés után a fejdelem a maga sátorában mene, és a tisztjeivel ebédhez üle, amelyet a pasa készítette volt — legalább ötven tál éték volt egymás után az asztalon. A pasa a maga sátorában ett. Ebéd után vagy hatvan jó paripással dzsidáztatott a pasa, azután célt lődőztetett flintákból, azután nyilakkal, a paripáit megjárta. Mindezeknek vége lévén, öt órakor a vacsorát elhozzák, és vacsora után lóra ülénk és haza ballagánk. Egy kevés idő múlva a pasa is visszámene a várban. A török vendégség ilyen szomorú vigasság. Ebédre hívott, de velünk nem ett. Azután nem is láttuk. Mikor eljöttünk, nem kívántatott elbúcsúzni tőlle. A nagy török urak így szoktak vendégelni fő keresztényeket, akik bort isznak.

A belső város nem szép, a külső rút, pusztás és sáros. De a városon kívül szép térségek vannak. Itt pedig mindennap szomorú állapotokat látunk; mert mindennap látjuk, hogy utcáról utcára hordozzák a rabokat — hol férfiakot, hol leányokat, hol gyermekes asszonyokat. Boldog asszony az olyan, akit gyermekestől együtt veszik meg; mert sokszor történik, hogy egy az asszonyt veszi meg, más meg a gyermekét — egy órában úgy elválnak egymástól, hogy soha többé esze nem kerülnek. — De a rendes dolog volt, hogy egy török szegény németet akarván eladni, utcáról utcára hordozta, kiáltván: tíz tallér, hat tallér, öt tallér az ára; de senki nem igére semmit is érette. A török szegény lévén, nem hogy a rabját tarthatta volna, de magának sem volt egy poltúrája is. Haragjában, hogy senki meg nem akarta venni, a kávéházba viszi, ott eladja egy findzsa kávéért. Ilyen olcsó itt a császármadár!

CXXXVII.

Vidin, 9. Julii, 1738.

Mi repülőfélben vagyunk; mert innét is szokásunk szerént szaladva kell készülnünk és megindulnunk. Kivel, és hová? hallgassad békeséges tűréssel. E holnapnak ötödik napján a vezér N issza felől ide érkezek nagy sietséggel. Vagyon véle fegyverfogható 80 ezer ember. Minthogy siet, azért a hadát tovább nem nyugosztalja, és ma megindulunk Orsova felé. Oka ennek a, hogy az ide való pasa már vagyon másfél holnapja, hogy Orsovát megszállotta és löttette. De már annak vagyon két hete, hogy Königszeg gyenerális eligazította volt alólla, és a várat megsegítette. A vezér ezt megtudván, azért jött ilyen sietséggel erre, és azért is indulunk ma meg, hogy a pasát megsegítse. Nagy álgúkot viszen magával, és mindent, ami kívántatik a váríváshoz. Olyan álgú is vagyon, akinek előtte hatvan bival sétál.

Tegnapelőtt a vezér megizené a fejdelemnek, hogy hagyná el Vidint, és menne táborban véle. Elkészülénk tehát a bevett szokásunk szerént, és a vezér táborára menénk. De hogy menénk? — mert példa nélkül való dolog a mi dolgunk — senkinek közüünk lova nincsen, se semmi tábori eszköze. Lovakot eleget adott a vezér alánk, de azok postalovak — el lehet ítélni, ha postalovakon kell-e táborban menni? Elég a, hogy mi azokon megyünk, ugyan postán is térünk vissza. De e mind meg lehet a komédiában. Ugyanazért is hurcol oda a vezér, gondolván, hogy ha a táborban leszünk, sok magyarok jönnek hozzánk. De hála Istennek, egy valamire való nem jött. Akik jöttek, azok a fára való felmagasztaltatást: kerülték el. Csak a sok szép szót adják, de nem akarják egyéb hasznunkot venni. Kedves néném, egy kis imádság hasznos volna az olyanért, aki postalovon táboroz.

CXXXVIII.

Fetislán, n. Julii, 1738.

A bizonyos, hogy a vezér sem adja a császárnak tudtára nagyobb szorgalmatossággal, hogy hová megyén, és mit cselekszik, mint amelylyel megírok mindeneket kegyelmednek. Űgy tetszik, mintha a kedves nénémnek kellene igazgatni ezt a hadakozást. Legelőször tehát a fővezér megindula Vidin mellől egész táborával igen jó reggel. Mi is postán utána lépteténk. A megindulás pedig 9-dikben volt, ide pedig ma 11-kén érkezénk déltájban. Tegnap pedig reá vett minket a vezér, de nem csak minket, hanem az egész táborát. Azt pedig csak ma tudtuk meg. A pedig e szerént mene végben. Tegnap este hat óra után a vezér megindula az egész udvarával — sok fáklyákat vittek előtte és utána. Az egész tábor, és mi is azt gondoltuk, hogy azon helyt fogjuk az étszakát tölteni, és hogy a vezér azért indult volna meg, hogy étszaka a hűvösön érkezék Fetislánhoz; mert a török táboron olyan szokás vagyon, hogy a had nem indul meg egyszersmind a vezérel. A had már tudja a szálló helyeket, vagy előre, vagy a vezér után indul meg — az is ki egy úton, ki másón. Mikor pedig a vezér megindul, egyet lönek álgyúból. A vezérel pedig más nincsen, hanem a maga udvara, amely igen sok, és azok a testőrzők, akik már mindenkor mellette szoktak lenni. A jancsár aga pedig mindenkor meg szokott indulni a vezér előtt egy nappal. — A vezér megindulván tehát tegnap este, amint mondám, amidőn a két kis mélyföldnire lett volna a tábortól, tarackokból lőtetni kezde, és azután funtakból, mintha ugyan ellenség ütött volna reája a Dunán; mivel mindenütt a Dunaparton kellett elmenni. Arra az egész tábor felzendül, gondolván, hogy a vezér valamely sajkákra lőtetne. Noha setét volt, de kiki felszedi sátorát, és a vezér után megyén. Egy kevés idő múlva érkezek hozzánk egynehány csauz a vezér parancsolatjából, mondván, hogy induljunk

meg mi is, ha veszedelemben nem akarunk lenni. Elkészülénk tehát nagy sietséggel, és megindulánk a vezér után a nagy setéségben.

A török táborral nappal is bajos: de éjszaka igen veszedelmes; mert annak a rettentő sok rakott öszvére, tevéje, a csak megyén ki egy, ki más úton igen szép rendetlenséggel, és, ha szüntelen az ember magára nem vigyáz, a bizonyos, hogy felüttetik és eltapodtatják. Elég a, hogy ma ebéd tájban ide érkezénk az egész táborral. Ma tudók meg, hogy a vezér azért lőtetett az est ve, hogy a had hamarabb utána menjen. Mi egyik partján vagyunk a Dunának, a vidini pasa pedig Magyarország felől való parton. Orsova pedig ide csak három óra, most nem lövik. Az utolsó levelemben megmondottam volt az okát. De már ismét kezdik löni, mihent a sáncok készek lesznek. Azt mondják, hogy 22-dikén lőtetni fogják. Azt tartják, hogy a két táboron vagyon másfél száz-ezer ember. De ha számlálnák mindazt, aki kenyeret eszik, kétszáz ezer embernél is több volna; mert itt a rettentő sok cseléd, a sok mindenféle mesterember, a sok kufár, kalmár, kereskedő, valamint egy városban. Egy szóval egy városban annyiféle dolgot nem találna az ember, mint egy vezérnek a táborán — még ötves mesterembereknek is kell lenni. A sokféle ételnemű, és más egyéb portékát mind Konstancinápolyból kellett a Duna mellé hurcolni. Ítélje el már az ember, ha egy vezér táborát felverik, mit nem nyernek? Csak szekér több vagyon harminc ezernél — ahoz mindjárt harminc ezer ember.

A micsoda rendetlenség vagyon, amikor a tábor megyén;* a rend szintén olyan nagy, amidőn helyben vagyon; mert itt nagy a csendesség: gyilkosság, veszekedés, lopás nincsen. De azt itt nem kell keresni, hogy renddel verjék a sátorokat. Utcákat ugyan hagynak, de kiki oda veri sátorát, ahová tesszik — senkinek szabott helye nincsen. — Fetislán

* Az eredeti kéziratban, kétségkívül hibásan, *vagyon* áll.

pedig egy nyomorú rác falu. A Trajánus császár híres kőhídja is itt volt — most is még megvagyon egy darab bellőle. A vezér is ott akar fahidat csináltatni a Dunán, amely ott igen keskeny. Egy szóval azt akarom (mondani), hogy ilyen nagy török tábornok látam. — De úgy tetszik, hogy már mindenről elég tudósítást adván, elvégezhetem leveletem, és csendes-séggel várhatom a parancsolatokat, hogy hová tetszik kegyelmednek hogy vigyük ezt a nagy tábornok, ha megveszszük Orsovát? Addig is maradok-----

CXXXIX.

Fetislán, 26. Aug. 1738.

Kedves néném, a kegyelmed parancsolatjára Orsovát megvevők. Már most nem berdót, hanem Állát kiáltanak benne. Ez a változás e szerint mene végben: A commendáns látván, hogy a vezér teljes-séggel el nem szállana alólla, valamég meg nem venné, azt is látá, hogy az ágyúk a kőfalakon igen sok ajtókot csinálnának mindennap. De leginkább a vivé a feladásra, hogy a hada igen betegeskedett; mert a sok nyughatatlanságon kívül a sziget igen egészségtelen. Tegyük éhez azt is, hogy a vezér kikiáltatta volt, hogy aki ostromra megyén, annak 25 tallérja leszen. Erre való nézve sok száz jancsár irata fel magát. Az ilyen hírt, ha megvitték a várban, gondolkozhattak a feladásról. A commendáns megizené 12-kén a vezérnek, hogy küldene valakit hozzája, aki-vel végezessen a vár feladásáról. A vezér Ibrahim Effendit küldé, aki is mindeneket elvégezvén, 15-kén a commendáns a vezérhez jöve — nagy tisztelettel fogadá — és a vezérnek a várat feladá, aki is ajándékkal bocsátá vissza. Ugyanazon a napon a jancsárok elfoglalák a várnak egyik kapuját, amég egészen kitakarodik a német bellőle. Ugyanazon estve meglővők örömét a táboron.

A mi hadunk már is kezd oszlani, és talám csak mi maradunk a vezérrel. Az idén nem is tart tovább a

hadakozás. A mi dolgunknak is csakhamar vége lesz. A vezér azt izené tegnap a fejdelemnek, hogy készüljön; mert 30 ezer emberrel Temesvár felé mehet. Ma pedig megizené, hogy nem is kell Erdélyről gondolkodni, hanem arról, hogy véle Vidin felé menjünk. Az Isten megoltalmazta édes hazánkot a rablástól. Elég a, hogy holnap innét megindulunk, és elhadjuk a fekete szalmával, földdel, füvei, fövennyel elegyesen sült kenyeret. A vezér megígérte, hogy az úton szemben lesz a fejdelemmel — meglássuk. Ezzel maradok kegyelmednek.

CXL.

Vidin, 1. Sept. 1738-

Már most bizvást elmondhatjuk, hogy vége vagyon a komédiának, és a theátrumról becsületesen leszálítanak, és a vezér minden ceremónia nélkül felada rajtunk. *Perditio ex te Israel.*

Az elmúlt holnapnak 27-ik napján Fetislánt elhagyók, és a vezér után menénk Vidin felé. Igen kevés had volt velünk. A vezér megizente volt, hogy az útban szemben lesz a fejdelemmel. A vezér, minthogy mindenkor előttünk indult meg, kilenc óra tájban megszállott ebédelni; nekünk pedig azt mondták volt, hogy ebéd után szemben lesz a fejdelemmel. Azért utána siettünk, hogy az ebédje után a helyre érkezhessünk. De minthogy a vezérnek semmi szándéka nem volt, hogy velünk szemben legyen, azért csakhamar ebédelt, és amidőn látta, hogy közelítünk sátorához, fogja magát, a hintójában ül, és elmegyen előliünk. E már nem volt tréfa. Azután azt mondák, hogy Vidinnél lesz a szemben való létei. A vezér Vidinhez érkezvén, sokkal előttünk már sátorok alatt volt az egész udvarával. Amidőn mi is közelítünk a sátorokhoz, azt izenik nekünk, hogy most nem lehet szemben velünk; mert rosszul vagyon, hanem csak tartsuk a ló száját a szálló helyünkre, amely a Dunaparton volt, a városon túl. Erre csak lesütők a fülünket, látván, hogy micsoda durván bánnak velünk. Micsoda váltó-

zás! Ennek előtte egynehány holnappal nagy pompával vittek be Vidinben: most pedig még a városon sem akartak keresztül vinni bennünket, hanem a városon kívül a kertek között kellett sokat kerülni. Végtire a szállóhelyre érkezünk és itt sátorok alatt vagyunk csak magunk, mint a számkivetettek. 29-kén érkezünk ide. Már ezután a fejedelem sem fogja mondani szokása szerint, hogy: «Nagyobb becsülettel vagyunk hozzám a porta, mint az atyámhoz volt.» Ma ebéd után azt izenék, hogy a fejedelem szemben lehet a vezérrel, csak menjen hozzája. De egy kevés idő múlva ismét azt izenék, hogy nem lehet; mert a feje fáj. Nem akarásnak nyögés a vége. Tegnap pedig innét jó reggel megindula az egész udvarával, és ide hagyta bennünket. Már itt meddig leszünk, télre hová visznek, Isten tudja. De azt tudjuk, hogy a fejedelemnek az egészsége igen rossz rendben vagyunk. Soha nem is volt egészséges, amiólta ebben az országban jött. De kivált egy darab időtől fogvást sárgódik. A harag pedig igen árt az egészségének. Jó egészséget kívánok kegyelmednek.

CXLI.

Vidin, 4. Octob. 1738.

E sem igen nagy vigasztalásra való levél lészen, se semmi hírt nem írhatok a nénémnek. Mit is írhatnék, mikor senki felénk sem jó — mintha csak mi volnánk Törökországban. A mi táborunk elég hosszú, de igen keskeny. Vagyunk mindenestől másfél százan. De most minden órán fő nélkül maradunk; mert a fejedelem igen rossz állapotban vagyunk, szüntelen való forróságban. Az ábrázatja vész, a teste vastagodik, e nem jó. De ő a felől csak múlatná magát, ha volna kivel, és mivel. És csak örömet el akarná titkolni nyavalyáját, orvosságot nem vészen, hanem a ki való járással akarná magát meggyógyítani. A minap a borbélyok és a doktorok tanácsok ellen hajóra üle, bs messze lementünk a Dunán. — De amikor visszajöttünk, kétszer is elájult. Nem is gondoltuk, hogy

életben érkezik haza, négy embernek kellett a hajóból kivenni, és a sátorában vinni. A nyavalyának nyughatatlansága miatt már egynéhány naptól fogva a sátorát messze verette a többtől. De ott sem maradhatott, hanem a mi sátorunk mellé vettetett ágyat. Estig ott feküdt, estve a maga sátorában vissza akarván menni, maga nem mehetett, hanem négyen vitték. Amint vitték volna, elájult. Én azt gondoltam, hogy megholt, és a kiáltásomra magához tért. — Azoltától fogvást mind nagyobbodik rajta a forró hideg. A hús mintegy hull róla. De a harag elnem hadja, amelyet mind a természetnek kell tulajdonítani, mind pedig annak, hogy nehéz néki, hogy olyan állapotban látja magát lenni. Mi nekünk készülnünk kell. A vezér egy agát küldött ide, hogy hajókat rendeljen; mert a Dunán megyünk le Oroszcsíkig. Onnét Csernavodára telelni. Két nap múlva megindulunk. Azért a leveleket arra kell igazgatni, és az egészségre vigyázni.

CXLII.

Oroszcsík, 14. Octob. 1738.

Itt vagyunk tehát, minthogy innét írok, annyi sok irtóztató veszedelmek között is. De a nemes vér vagy veszt, vagy nyer, de próbál. Mindazonáltal ide érkezünk szerencsésen. Hol az ellenség hátán, hol egynéhány ezer között kellett eljőnünk, de mégis borbélyra nem volt szükségünk. Meg kell tehát mondani azt a nagy veszedelmet. Nem nagy veszedelem-é, a midőn annyi sok ezer viza között kellett elmenünk. Hátha felfordították volna a hajónkot?

Elég a, hogy ezen holnapnak 6-dik napján mind hajóra ülének a bujdosó urak, úgymint: Csáky úr, Zay úrfi, Ilosvai, Pápay, Dászt, ez olasz, Pázmány uraimék, és magam. A fejdelmet pedig igen nyomorult állapotban tevék a hajóban, és nem akará, hogy egyikünk is lenne véle a hajójában, amelyet mi nem igen bántunk; mert nagyobb mulatsággal vittük végben a vízi utunkot. A bizonyos, hogy gyönyörű-

séges dolog jó társaságban, mint mi voltunk, a Dunán lemenni; mert minden két óra múlva nagy szép szigetekre találtunk, és némelykor meglehetősen városok mellett mentünk el. A városok pedig mind Törökország részén vannak. A híres Nikápoly a többi között volna legszebb, de igen ocsmány helyre vagyon építve. A várossal általellenben szakad a Dunában az édes Olt vize. Csak azt sem láthattam suhajtás nélkül; mert olyan édes hazából foly ki, ahonnét 31 esztendő-től fogvást vagyok kirekesztve.

Minthogy veszedelmes volna étszaka járni, azért minden estve kikötöttünk valamely sziget mellé. Gyakorta a szigetparton csak a tormához kötötték a hajót; mert olyan vastag gyökerek vannak, mint a szekér rúdja. Ha megreszelik, sárga, és jó, ha mindjárt eszik: de ízetlen, ha egy keveset áll reszelve. Vérontás is volt; mert kivált Havasalfölde részén való szigetekben csaknem mindenütt találni sertéseket. Vadok, vagy szelídek, nem tudom; mert azok örökké a szigetekben laknak csak maguk — talám gazdájok is lehet. Elég a, hogy egy szigetben kettőt megöltünk. Jól laktunk, míg bennök tartott. De mennyi átokkal ettük? mert a főh a jósunk török volt. Eleget mondotta, hogy megszeplősítettük a hajóját. Mi azt csak nevettük, ő néki pedig csak kellett nyelni a zsíros füstöt. A micsoda jó muzulmán volt, talám el is adta azután a hajóját azért, hogy tisztátalanná lett volt a disznóhústól. Tegnap, úgymint 13-kán, ide érkezénk szerencsésen, Istennek hála. A fejedelem már ide érkezett volt igen nyomorult állapotjában. Innét már csakhamar Csernavodára megyünk. Ezzel maradok.

CXLIII.

Csernavoda, 7. Nov. 1738.

Én, ha a kedves néném levelét nem veszem is, de csak írok. Legalább abból megláthatja kegyelmed, hogy még élek. De hogy lehetne kegyelmed levelét vennem, amidőn soha egy helyben nem maradunk.

Hol a vízen, hol a földön, hol az áerben járunk. De bárcsak valamely jóról, és ne csak mindenkor a nyomorúságról kellene írnom.

Az elmúlt holnapnak 19-dik napján indulánk meg Oroszcsíkról. Három vagy négy óra múlván ide is érkezénk rossz állapotban. De a fejdelem végig meg akarja tartani a természetit. Három vagy négy nap múlva, hogy ide érkezénk, mindenikünket eltilta magától, még a borbélyait is. Való, hogy itt pestis vagy, de az orvosokat ugyanazért kellett volna maga mellett megtartani, A körülötte lévő cselédeket is elküldötte szállásáról. Csak éppen egy kóborló doktort, a szakácsot, egy szökött orosz muskatérost, és két asszonyt tart maga mellett. Ezekből áll az udvara. Ezek pedig olyan személyek, akiket nem üsméret ennek előtte egynehány nappal. Lehet-é az ilyenekre bízni életét? A minap étszaka úgy volt, hogy akik mellette vannak, azt gondolták, hogy megholt. Mindjárt hozzám futottak megmondani, hogy halálán vagy. De, hogy meg ne haragítsam, nem mentem eleiben. Csak azt feleltem, valamint Esther: «Ha csak a király nem hivat, nem merek eleiben menni.» A török tisztek látván, hogy nem helyesen cselekednék, megizenék a fejdelemnek, hogy venne valakit közüliünk maga mellé. Ha halála történnék, legyen valaki mellette. Erre való nézve megizené nekem, hogy legyen mellette. Azért már egynehány naptól fogvást mellette lakom. A borbély okot mintegy kételen maga mellé vette, akiknek tanácsok és akaratjok ellen, mintegy bosszúból eret vágata magán. Egy szóval, a micsoda állapotban vagy, nem hiszem, hogy innét kimenjen. Ezzel maradok.

CXLIV.

Csemavoda, 10. Nov. 1738.

Kedves néném, végét érök Rákóczi Józsefnek. Már régtől fogva láttuk, hogy úgy lesz mint a gyertya. — Tegnap igen nagy gyengeséget érezvén, meggyónt és communicált, a testamentumát megcsinálta. Mára vir-

radóra a forró hideg igen nagy lévén rajta, ma annyira elnehezédék, hogy a gyertya már vége felé volt. Mindazonáltal jól beszélt tizenegy óráig, noha már a szemei elhomályosodtak volt, úgyannyira, hogy csak a szovároí üsmért meg mást. Tizenkét órakor a szova elállott, és igen nagy forróságban volt, és csak a jajgatásáról vettük észre, hogy szenved. Két órakor délután a pap fel akarván néki adni az utolsó kenetet, amidó'n az imádságot elkezdé, az Istennek adá lelkét — 38 esztendő's korában. Az Úr irgalmazzon néki. — A testet felbontották — a mája mód nélkül megdagadott volt. A testet egy pincében tétettem — mindaddig ott lesz, míg válasz jön a portától. A testamentumban azt hagyta, hogy az atya mellé temessék, de nem hiszem, hogy megengedjék.

Ebben a fejdelemben a mi fogyatkozás volt, nem a természettől volt, hanem a neveltetéstől. Esze szép volt, szíve jó. De a haragról soha meg nem intették. Noha a mindjárt elmúlt, de gyakorta jött elé. Se azt néki nem tanácsolták, hogy kívánja magát szerettetni másokkal. Egy szóval, ha az atya nevelhette volna, mind más természetű lett volna. Most ez elég, másszor másról.

CXLV.

Csernavoda, 15. Decemb. 1738.

Nem kétlem, kedves néném, hogy már vetted levelemet, amelyben megírtam, hogy ismét fő nélkül maradjunk. De nem sokára szükségünk nem lészen főre; mert minap is eltemetők egy atyánkfiát és amennyin már maradtunk, egy szilvafának is elférünk az árnyékában. Aki minket teremtett, annak legyen meg akaratja rajtunk. Ő minket például tett az egész nemzetünknek, és boldogok azok, kik tanulni fognak rajtunk, kik az országgal együtt tartanak, és akik fűsthöz hasonló okból el nem hagyják nemzeteket és örökségeket. Adja Isten, hogy soha senki bennünket ne kövessen, és irtózva halljon beszállni a mi hosszas bűjdosásunkról.

De, kedves néném, mink voltunk-é első példák? Bizony nem. Mi tanultunk-é másokon? Nem. Mások fognak-é tanulni rajtunk? Nem. De miért? Mert mindenkor egyféle okok vezették, vezetik, és vezetni fogják az embereket az olyan állapotra, mint amelyben mi vagyunk. Hanem csak a léssen szerencsésebb, akit az Úr mintegy fogságban tesz a maga jószágában. Mert én nekem soha semmi egyéb okom nem volt hazámat elhagyni, hanem, hogy igen szerettem az öreg fejedelmet. Noha a mennyei Atyám előtt más okból kellett elhagynom. Imádnom is kell rendelésit.

A minap érkezek ide egy vezér aga, a császár és a vezér leveleivel, amelyekben szép ígéretek vannak. — Mindeddig a szegény fejedelemnek rendelése szerint minden jószága kezemnél volt, de ennek előtte egy-néhány nappal a porta parancsolatjából a török tisztek ide gyűlvén, mindent felírának, kezekhez vevék, és elpecsételek. Én is elhagyám a szállást, és más szállásra menék. Ilyen a világ! És a mit gyűjtöttél, kié léssen? Ezzel maradok.

CXLVI.

Csernavoda, 1. jun. 1739.

Az elmúlt holnapnak 14-dik napján visszáérkezék ide a porta parancsolatával a defterdár. És minthogy a porta arra szabadságot nem adott, hogy a szegény fejedelem testét Konstancinápolyban vigyék, azért tegnap ^est ve egy görög templomban eltemetők. Akit is az Úr Jézus állítsa jobb keze felől az utolsó napon.

Itt most minden órán az apostolok eloszlása léssen. A parancsolatok elérkeztek. Csáky úr Vidin felé fog menni, Zay úrfi Kocsinban, én pedig Jásziban: de mi ketten együtt fogunk jární egészen Jászig. Innét Bukurestre megyünk, és onnét, keresztül és végig Havasalföldin, Moldovában. Innét pedig megindulunk négy nap múlva; mert a fermánunkban a vagyon feltéve, hogy egy órával előbb induljunk meg. Mert itt nem teszik azt a parancsolatban, mikor valahová küldenek valakit, hogy siessen, hanem egy órával előbb induljon

meg, mintsem kellene, és egy órával előbb legyen ott, ahová küldik. Elég a, hogy ha Erdélyt meg nem láthatom is, de a köpönyegit meglátom; mert az erdélyi havasok mellett megyünk el. Ha Zágónban sert nem ihatom is, de iszom a Bozza vízből — köszöntöm ezeket a kegyelmed nevével is.

Úgy tetszik nekem, hogy elég bőséggel adtam kegyelmednek tudtára a szegény fejdelemnek minden dolgait, és életinek végét. Már itt két Rákóczit temetünk el — a harmadikat Isten éltesse — a nem eszik török kenyeret.

Minek előtte ezt a levelet elvégezzem, és az íráshoz való szerszámimat elrakjam, lehetetlen, hogy egy kis nevetségre való históriát ne írjak — elég szomorúságra valót írtam. Elég a, hogy nálunk szökött német muskatérosok is vannak, akiknek az erszényeik igen lapos lévén, a vizet is megunván, nem tudták, miképpen ihaszanak bort, mert pénzek nem volt. Azért tanácsot tartottak egymás között, hogy miképpen ihaszanak bort pénz nélkül. Egyik a szomjúhozó gyűlésben monda a több tanácsnoknak: Csak azt cselekedjétek, amit én mondok, és lesz borunk. Elküld tehát négyet a többi közül ásóval és kapával. Ezek est ve későn egy görög papnak a kapujához mennek, ott igen kezdik ásni és hánni a földet, mintha sírt ásnának. A pap meghallván, hogy dolgoznak a kapuja előtt, kimegyen, és kérdi tőllök, hogy mit akarnak? Azok felelik, hogy egy holtat akarnak eltemetni. A pap inti, hogy másutt temessék el: de ők csak ásnak keményen. A pap gondolkodik, és kérdi tőllök, ha pestisben holt-é meg az az ember? ők felelik: hogy abban. A pap azon megijed, és mondja: Barátim! csak ide ne temessétek, inkább három veder bort adok néktek. De azok csak ásnak. A pap négyet ígér, azután ötöt. Mikor az alku megvolt, a pap hátra néz, és látja, hogy hozzák a halottat egy deszkán. Arra annál inkább megijed, és a kapuján belől nézi, hogy mint megyén végben a temetés. A muskatérosok kiáltják néki, hogy ha az öt veder bort megadja, a halottat tovább viszik. A szegény pap megígéré, csak megmenekedhesek. Ezek is mind-

járt bemennek, és az öt veder bort kihozzák. A pap is utánok megyén, hogy lássa, hogy elviszik-é a halottat. De micsoda csudálkozással látá, hogy a halott felkelvén, legelőször is ő kezdé innia a borból. A szegény pap nem tudta, ha haragudjék-é, vagy nevesse, mint megcsalták. Kedves néném, már ezután Moldovában kell a leveleket igazgatni, és úgy nem kell tenni, mint egy olyan úri asszony, aki se nem írt se nem olvasott, se nem varrott azért, hogy szégyenlette az oculárét feltenni. Én pedig maradok kedves nénémnek.

CXLVII.

Csernavoda, 4. Junii, 1739

Csak annak örülök, édes néném, hogy egészséges vagy. Itt most minden órán eloszolnak az apostolok, ki napnyugot felé, ki éjszakra. A fermányok érkeztenek, amelyekben olyan rendelés vagyon, hogy gróf Csáky úr a nem okos, haza jókat elhagyó magyarokkal Vidinben menjen — a ked édes, jó és szép szolgálkájá pedig Moldovában iromtat — Zay úrfi pedig Kocsinban: de együtt járunk Jászig. Kérje ked, ha bánom-é ezt a rendelést? Azt felelem reá, hogy nem. A fermányinkban pedig azt parancsolják a két vajdáknak, hogy becsületesen fogadjanak. A postaiermányunkban pedig a van feltéve, hogy egy órával előbb induljunk meg, mintsem kellettnek. Ez a cancellaria szokása; mert itt nem teszik, hogy hamar induljon, vagy siessen, mikor valahová küldenek valakit; hanem azt írják a fermányban, hogy egy órával előbb induljon meg, és egy órával előbb legyen ott, mintsem kellettnek. Én ezt jó mondásnak tartom. Én nekem már ne írj néném, valmíg Jászból nem írok. De akkor egy órával előbb kell írni, hogy vehessem előbb egy órával. Én pedig még Bukurestről is fogok írni. Mi jó vagyok én: de ked is jó.

A szegény fejdelem azt hadta volt, hogy az apja mellé vigyék temetni, de azt meg nem engedték, azért ennekelőtte egy néhány nappal eltemetők estve egy

görög templomban. Az apja felől elmondhatom, valamint egy régi nagy ember felől mondották volt: «Hogy ha született, bár soha meg ne holt volna»; a fia felől pedig, hogy ha a nyomorult világra nem jött volna, semmit nem vesztett volna rajta. Mert szegénnyel úgy bánt a vezér, valamint a gyermekkel, noha már negyven esztendő felé jártunk. Csak a sok szép szót és ígéretet adták a külső dolgok iránt: mert, a mi a belsőket illeti, arra nem lehetett panaszunk; mert elegendőt adtának — a sok szép paripát, a sok szép szerszámot. És nyolcvan tallér egy napra csak elegendő, hogyha tudtunk volna abból élni, és megfelelni a méltóságnak. De semmiben nem tudtunk magunknak segíteni — a tanács pedig nem kellett. Sok dologra esze szép volt szegénynek, de igen rossz neveltetése volt. És nem szeretett semmit is tanulni; mert nem szokta meg a tanulást. Az ész pedig tanulás nélkül csak olyan, mint amely föld parlagon áll. Más országban talám inkább mehetett volna valamire: de éppen nem erre való volt. Minden magaviselése, szokása ellenkezett az itt való nemzettel; mert sohult úgy nem vigyáznak az emberek magaviselésre, mint itt. Ha pedig a nemzetit nem szerette, azt nem kell csudálni; mert olyan helyt neveltetett, ahol gyűlölik a mi nemzetünket. De kivált bennünket, akiket az apja szeretett, éppen nem kedvelhetett. Elég a, hogy minden élete és dolga szegénynek ebben az országban csak olyan volt, mint a szalmatűz.

Azért ne beszéljünk többet felőlié — az Isten irtalmazzon szegénynek — hanem arról beszéljünk, hogy nekem készülnöm és rakodnom kell; mert holnap vagy holnapután innét elillantok. És ha magát Erdélyt meg nem látom is, de a köpönyegit meglátom; mert az erdélyi havasokhoz nem messze megyek el. Néném, neveddel is köszöntöm őket. Nem gondolom, hogy a Bozzára menjek kaszáltatni, de bosszúságra iszom a Bozza víziből. Minthogy minden írószerszámimot elrakom, azért a levelet is elvégezem. De engemet el nem kell felejteni, és az egészségre kell vigyázni. De írni is kell, és úgy ne tégy, mint egy úri asszony, aki

járt bemennek, és az öt veder bort kihozzák. A pap is utánok megyén, hogy lássa, hogy elviszik-é a halottat. De micsoda csudálkozással látá, hogy a halott felkelvén, legelőször is ő kezdé innia a borból. A szegény pap nem tudta, ha haragudjék-é, vagy nevesse, mint megcsalták. Kedves néném, már ezután Moldovában kell a leveleket igazgatni, és úgy nem kell tenni, mint egy olyan úri asszony, aki se nem írt se nem olvasott, se nem varrott azért, hogy szégyenlette az oculárét feltenni. Én pedig maradok kedves nénémnek.

CXLVII.

Csernavoda, 4. Junii, 1739

Csak annak örülök, édes néném, hogy egészséges vagy. Itt most minden órán eloszolnak az apostolok, ki napnyugot felé, ki éjszakra. A fermányok elérkeztenek, amelyekben olyan rendelés vagy, hogy gróf Csáky úr l a nem okos, haza jókat elhagyó magyarokkal Vidinben menjen — a ked édes, jó és szép szolgálcskája pedig Moldovában iromtat — Zay úrfi pedig Kocsinban: de együtt járunk Jászig. Kérje ked, ha bánom-é ezt a rendelést? Azt felelem reá, hogy nem. A fermányinkban pedig azt parancsolják a két vajdáknak, hogy becsületesen fogadjanak. A postafermányunkban pedig a van feltéve, hogy egy órával előbb induljunk meg, mintsem kellettnek. Ez a cancellaria szokása; mert itt nem teszik, hogy hamar induljon, vagy siessen, mikor valahová küldenek valakit; hanem azt írják a fermányban, hogy egy órával előbb induljon meg, és égy órával előbb legyen ott, mintsem kellettnek. Én ezt jó mondásnak tartom. Én nekem már ne írj néném, valmíg Jászból nem írok. De akkor egy órával előbb kell írni, hogy vehessem előbb egy órával. Én pedig még Bukurestről is fogok írni. Mi jó vagyok én: de ked is jó.

A szegény fejdelem azt hadta volt, hogy az apja mellé vigyék temetni, de azt meg nem engedték, azért ennekelőtte egy néhány nappal eltemetők estve egy

görög templomban. Az apja felől elmondhatom, valamint egy régi nagy ember felől mondották volt: «Hogy ha született, bár soha meg ne holt volna»; a fia felől pedig, hogy ha a nyomorult világra nem jött volna, semmit nem vesztett volna rajta. Mert szegénnyel úgy bánt a vezér, valamint a gyermekkel, noha már negyven esztendő felé jártunk. Csak a sok szép szót és ígéretet adták a külső dolgok iránt: mert, a mi a belsőket illeti, arra nem lehetett panaszunk; mert elegendőt adtának — a sok szép paripát, a sok szép szerszámot. És nyolcvan tallér egy napra csak elegendő, hogyha tudtunk volna abból élni, és megfelelni a méltóságnak. De semmiben nem tudtunk magunknak segíteni — a tanács pedig nem kellett. Sok dologra esze szép volt szegénynek, de igen rossz neveltetése volt. És nem szeretett semmit is tanulni; mert nem szokta meg a tanulást. Az ész pedig tanulás nélkül csak olyan, mint amely föld parlagon áll. Más országban talám inkább mehetett volna valamire: de éppen nem erre való volt. Minden magaviselése, szokása ellenkezett az itt való nemzettel; mert sohult úgy nem vigyáznak az emberek magaviselésre, mint itt. Ha pedig a nemzetit nem szerette, azt nem kell csudálni; mert olyan helyt neveltetett, ahol gyűlölik a mi nemzetünket. De kivált bennünket, akiket az apja szeretett, éppen nem kedvelhetett. Elég a, hogy minden élete és dolga szegénynek ebben az országban csak olyan volt, mint a szalmatűz.

Azért ne beszéljünk többet felőle — az Isten irtalmazzon szegénynek — hanem arról beszéljünk, hogy nekem készülnöm és rakodnom kell; mert holnap vagy holnapután innét elillantok. És ha magát Erdélyt meg nem látom is, de a köpönyegit meglátom; mert az erdélyi havasokhoz nem messze megyek el. Néném, neveddel is köszöntöm őket. Nem gondolom, hogy a Bozzára menjek kaszáltatni, de bosszúságra iszom a Bozza víziből. Minthogy minden írószerszámimot elrakom, azért a levelet is elvégezem. De engemet el nem kell felejteni, és az egészségre kell vigyázni. De írni is kell, és úgy ne tégy, mint egy úri asszony, aki

se nem írt, se nem olvasott, se nem varrott soha is — azt pedig csak azért, mert szégyenlette az oculárét feltenni.

CXLVIII.

Bukurest, n. Junii, 1739.

Meg kell tartani mindenkor az ígéretet; mert az ígérettel adóssá teszszük magunkot, és az adósságot meg kell fizetni, akárminémű dologból álljon a — példának okáért, ha egy csókból állana is, de meg kell fizetni. Éppen a csókról kell nekem most beszélnem, amidőn még innét hetven órára kell ügetnem. Hátha még valamely keringő embertelen katonák bépólnak, és úgy visznek bé Erdélyben. A nekem rossz tánc volna. Itt bennünket nagy becsülettel fogadtak a városon kívül — egy klastromban az ebéd készen várt bennünket — a vajda a secretáriusát küldötte élönkbe — ugyan az is vendégelt meg a vajda részéről. Ebéd után pedig a Mariászá voda hintójában mentünk bé pompával a városban. Én is ott kezdem el, ahol végezni kellene, mint aki elsőben elvette az atyjafiát, és azután kért szabadságot. 5-dikben indulánk meg Csernavodáról jó társaságban, Pápay János sógor, aki gyógyíttatni jött ide magát, Zay úrfi, s magam, mert magamot el nem kell felejtennem. Tegnap a vajda hintáját küldötte utánunk, és szemben voltunk véle — csaknem egy óráig voltunk nála. A szeme kancsal, de az esze nem a; mert elegendő van neki, ha szinte görög színű is. Mert a görögöknek másféle színű az eszek — nem mondhatni teljességgel hogy fekete, de igen barna; mert mindenkor azon van, hogy csalhasson meg másokat. A vajdának a városon kívül kertje, háza vagyon — ott voltunk szemben véle. Ugyan maga is ott vagyon táborban — hát nem kellé a káposztát őrizni? Nappal házban vagyon, étszaka a sátorban hál; mert mikor a vezér táborban vagyon, a vajdáknak is táborban kell szállani, ha szinte a káposztáskertben is, és addig mind ott kell maradni, valamég a vezér táborban vagyon. — Már mi nekünk

a vajda egy hintót is adott, postalovakat és szekereket, azért Isten segítségével innét elébb megyünk holnap. Egynehány oláh katonát is adnak mellénk, hogy kísérsjenek; mert, hogy megőrizzenek, azt nem gondolom. Mégis hírt visznek a vajdának, ha elfognak. Itt semmi egyéb hír nincsen, hanem tegnap ment itt el egy muszka követ. A vezérhez megyén. Könnyű elítélni, hogy a békeséget járják. Gondolom, hogy itt is reá ropják. Soha, édes néném, nem kellett úgy vigyázni az egészségre, mint most. Inkább több fizetést kell neki ígérni, csak el ne menjen; mert én az enyimnek pitesdi bort kell adnom — mely nagy büntetés!

CXLIX.

Jász, 21. Junii, 1739.

Ide érkezénk mi, édes néném, szerencsésen. Foksánig úri módon jöttünk a vajda hintójában. Talám még a legelső havasalföldi vajdáé volt. Akármicsodás volt, de hintó volt, Foksántól fogva eddig nagy nyugodalommal kocogva; mert mindenütt hatalmas rossz postalovak vannak. De micsoda gyönyörű utazásunk volt! Az időről nem szóllok; mert mindenkor essők voltak — kivált Moldovában olyanok voltunk, mint a megázott kakasok. De micsoda szép térségeken, micsoda helyeken megyén az ember Bukuresttől fogva egész Jászig, hogy a szem bé nem telhetik! Micsoda kár, hogy ezek a szép és jó földek pusztán vannak; mert két nap alatt egyszer ha találtunk valamely lakóhelyre. Én soha annál szebb földet nem láttam. Gyönyörűség volt a mi utazásunk, és egy menyasszony gyönyörűséggel járhatott volna velünk; mert Bukuresttől fogva Jászig csak a sok külömbkülömbféle szép virágokon járt volna — mindenütt a mezők bé voltak terítve virágokkal, hogy csak a szegfűre és a tulipánra léptek a lovaink. Egy szóval mindenütt virágos kertben jártunk. De mit mondok? mert nincsen olyan kert, akiben annyi sokféle virág legyen. Hátha még

az az elmúló gyönyörűségünk nem lett volna meg-elegyítve a félszszel; mert attól is kellett tartanunk, hogy valamely tévelygő jó magok reánk ne üssenek. Megmutathattuk volna a török császár fermányát, de tudom, hogy ők arra nem hajtottak volna, és, ha csak erővel is, Lobkovicshoz vittek volna ebédre. Mi pedig éppen nem óhajtottuk azt a becsületet. A mi őrzőink pedig, ha valami lovast láttak, mindjárt az erdőt tekintették.

Elítélheted néném, micsoda suhajtásokat bocsátottam, mikor az édes hazám havasi mellett mentem el. Örömet bementem volna Zágomban, de az Úr belődözte előttem az oda vivő utakat; mert az egész föld övé. Tegnap másfél mélyföldnire a várostól találók elől a vajda secretáriusát, aki is köszötvén bennünket az úr nevével, azután a vajda hintójában helyeztetők magunkot, és pompával menénk a városban, és a szállásunkra. Ma reggel a vajda megizenvén, hogy szemben lehetünk véle, és a hintó járt küldvén érettünk, nagy ceremóniával fogada bennünket — sátorok alatt; mert ez a vajda is táborban vagyon. — Majd másfél óráig voltunk véle. Inkább is tudja e magát alkalmaztatni az idegenekhez — nem is kell csudálni; mert a portán főtolmács volt. A beszélgetés után visszavivének szállásunkra. Ezek most így fogadnak bennünket; mert meg vagyon parancsolva nekik: de maholnap reánk sem néznek. Ilyen a görög, főképpen, ha csak egy arasznyira is felemelik a földtől. Ha a közönségese meg vagyon spékelve kevélységgel, hát ligora hogy ne volna, amidőn egy országnak parancsol? — A muszkák közelítnék Moldovához. Most ezeknél többet nem írhatok, másszor másról. Maradok a jó nénémnek, ha egészségire vigyáz, jó szolgálja.

CL.

Jász, 22. Julii, 1739.

Már egy holnapja, hogy únadalommal töltöm az időt ebben az ízetlen városban csak egyedül: mert Zay is már régen elmene Kocsinban. A vajdánál egy-

néhányszor voltam. De a miért ide küldöttek, a, látom, hogy csak héjában való lesz. Az únadalomra pedig mindennap elég alkalmatosság adatik; mert ezek a boérok olyanok, mint a medvék az idegenhez. Nem tudom, hogy természetből cselekszik-é, vagy pedig nem mernek az idegenekkel társalkodni: de igen vadok. Voltam már egynehánynál, akiknek kétféjű sas a címerek — mert ezek mind a Cantacuzéna családjából mondják magokat — talám még a gazdám is abból való, megnézem a címerit, noha szabó. — Hogy itt valaki az idegenhez menne, ebédre híná, amint szokás az emberek között, azt nem kell várni ezektől a medvéktől. Én is feltettem, hogy egyikhez sem megyek. Mikor a vajdához megyek, reám hintik a Mariászá nevet; mert látják, hogy a vajda mint van hozzám. De azon kívül úgy vagyok itt, mintha csak én volnék egyedül a városban.

Még eddig senkinek annyi barátságát nem tapasztaltam hozzám, mint az idevaló érseknek. Mikor hozzá megyek, igen örömmel lát, és hogy megmutassa hozzám való jóakarát ját, egynehányszor már holmi ételnemű ajándékot küldött, olyat, ami itt ritka a városon. Azt én igen kedvesen vettem tőlle, nem az ajándékját, hanem hogy jó szívvvel vagyon hozzám; mert én nekem itt olyan asztalom vagyon, hogy tíz emberrel többet tarthatnék, mint amennyi van. Mégis az a szerencsém, hogy egy olosz páter vagyon itt — azzal eszem, és beszéllek; mert ha a nem volna, soha se tátanám fel a számot, hanem mikor eszem. Ha korcsomára volna kedvem elmenni, ott eleget beszélhetnék az oláh papokkal; mert itt a korcsomákon minden hordó mellett vagyon legalább tíz pap, és aztot úgy veszik körüi, valamint egy halottat. Mindezekből el lehet ítélni, hogy nem kopik a nyelvem a beszédben. Hadd koptassam tehát a pennámot az írásban; mert arra elég időm vagyon, és a beszélgetés gyanánt legyen.

Beszélgessünk hát mind a városról, mind az itt való állapotról egy keveset. A város dombon vagyon, de elég szép helytt. De a vizet messzünnen kell hordani

a lakosoknak, öt vagy hat rongyos klastrom cselekszi, hogy Jászt városnak lehessen mondani; mert másként a benne való házakért csak falunak nevezhetnék. A kereskedést a zsidók és az örmények tartják. Hogyha pedig itt állandó vajdák volnának, és olyanok, kik az ország hasznát keresnék, igen nagy kereskedést lehetne itt felállítani — sokkal könnyebben, és nagyobbat, mint Bukarestben. Hová lehet szebb és jobb föld, mint itt vagyon? Valamit a föld teremt, az itt mind több és jobb, mint másutt — mindenfelé mezei és kerti vetemény. Hol lehet szebb marhákot látni, mint itt? Hol lehet olyan jó ízű tehénhúst enni? És a borát akármely asztalra felvihetik — a gotnári bort a konty alatt is kényesen és gyönyörűséggel megcsemcsegethetik. De a lakosok olyanok, mint a vadállatok: a gyönyörű szép és jó földet pusztán hagyják, és az erdőkben laknak. Itt a boéroknek számok igen kevés — ha tizen vagy tizenketten vannak olyanok, akiket uraknak lehetne mondani, a többit számban sem veszik. Való, hogy a török birodalma alatt vannak, de bezzeg a görög igája alatt vannak. A nagyobb, hasznosabb, fő és alacson tisztségeket a görögök bírják. A fejdelem mindenkor görögből lévén, kedvez a maga nemzetinek, és azoknak inkább hiszen, és azt cselekszi a boérokkal, amit akar. Csak mostanában is kicsoda itt a fő hekmány, aki az egész hadaknak parancsol? Egy gazdag görög szőcsnek az öcsce, és előtte térdet, fejet kell hajtani a több boéroknek.

De mi közöm nekem mind ezekhez, amidőn nagy únadalommal kell enni a kenyeremet, és innia a gotnári bort? Itt mindennap a sok rossz hír: a muszka közelít Kocsinhoz, mindenek félnek és készülnek. Az Isten viselje gondomot — ő tudja, mi okért hozott ide. A minap egy muszka követ ment itt által — a vezér táborába megyén. Én is a vajdánál voltam, elbúcsúztam tőlle, mert tegnap nagy pompával mene ki innét az egész hadaival. De micsoda had? Nem is mondhatni hadnak, hanem csak szállópásztoroknak. Egy pasa van véle, talám 40 vagy 50 emberrel. Mind egész hada volt talám, bővön számlálván, másfél ezer

ember. Legutoljára vitték a faltörő álgúkot, amelyeket szükségben dióval is meg lehet tölteni. Ezek így mind kitakarodának, és ide hagyának. Már lássam, akármit csináljak. Azt tudom, hogy a vajda jó rendelést tett felőliem, és a kalmakánokra bízott; mert itt három kalmakánt hagyott helyében, akik három idevaló főurak — az egyike közüllök a cancellarius. Ezek meg nem oltalmaznak minket. Úgy lehet, hogy Csíkból reánk üthetnek, és egy étszaka az ágyban találnak. Olyan öltöztetőkre nincsen szükségem. Maradok édes nénémnek szolgája.

CLIII.

Bukurest, 18. Sept. 1739.

Valahogy tehetem szerit, de csak elillanték a veszett kozákok elől. Itt már talám nem kell töllök félni. De, ha a kozákoktól nem kellett félnem az úton, igen kellett a tolvajoktól. Elég a, hogy Jászból 4-kén indultam ki. A vajda mind lovakot, mind szekereket adott, és két kalarást is adott mellém, de azoknak semmi hasznát nem vettem, csak harmadmagammal indultam olyan veszedelmes útra; mert a többit nem szám-lálom. Mikor a városon kívül voltam, mintha egy nagy követ vettek volna el róllam, és az elmém meg kezdte csenedesedni. A vajdát és a várost nagy zűrzavarban hagyám — de ők lássák pedig, hogy én megszabadulhattam. De ha egy veszedelemből kijöttem, más volt előttem; mert minthogy megindulásom előtt csak egynehány nappal verték volt meg a török tábort, azt gondolhattam, hogy elszéledvén Moldovában és Havasalföldiben a sok kóborló, azon fog igyekezni, hogy, ha megverték, legalább vihessen valamit haza, és nyerjen valamit tolvajlása által. Mert ilyen állapotban a török had igen húzóvono — kivált az ázsiai nyomorú török, aki örömet viszen, amit kaphat, a házához. Mindezekre az okokra való nézve igen tart-hattam a rossz társaságtól. Azonkívül is mennyi sok erdőket kell általmenni, kivált Foksánig. De az Isten

úgy adta, hogy egy törököt sem találtam Foksánig: azon túl találtam, de azok idevaló törökök lévén, nem kell tőlök félni. Nem hogy olyan kóborlót nem találtam, de sőt még moldovai embert sem láttam. Mintha csak én lettem volna egyedül az egész országban, vagy mintha az egész föld elszaladott volna előttem. Ezt a kis tartalékot kiveszem, de azonkívül gyönyörűséges utazásom volt. A mező mindenütt szállást adott, és a török szokása szerint, amely igen jó szokás, idején indultam meg, és idején szállottam estvére.

Mindezekből általlátod édes néném, hogy szerencsésen érkeztem ide. Akit az Isten oltalmaz, *meg* vagyon az oltalmazva. Az érkezés pedig tegnap volt. A szegény Pápay sógort, ha betegesen is, de életben találtam, és igen nagy örömmel látott. Noha itt már bizonyosan beszélnek a némettel való békességet, de azonban csak tart a vajda attól, hogy Erdélyből látogatására ne jöjenek. Három vagy négy nap múlva, hogy kijöttem Jászból, a vajdának is ki kellett ugratni. Már itt hogy leszek, és meddig, és mint fog tartani az üres erszényem, Isten tudja. De, aki a fogat adta, ennivalót is ád. Mindedig csudálatos gondja volt reám — ezután is hiszem a lesz. Elég nagy bútól, gondtól szabadított meg — ezután is ő viselje gondomat. Viselj, édes néném, magad is gondot az egészségre, és írj.

CLV.

Bukurest, 15. Mártii, 1740.

Nem kétlem néném, hogy már egynehány rendbéli leveleimet nem vetted volna. Én is vettem a februáriusi leveledet. Csakugyan annak is tulajdonítom, hogy eddig meg nem fagytam; mert itt rettentő irtóztató tél vagyon. 18-dik Octobris állott bé, azolta minden nap szaporodott a hó, és nagyobbodott a hideg. Úgy tetszik, hogy városostól együtt minket Lapóniában vittek a Jegestenger mellé; mert senki nem emlékezik

ilyen kemény télről. E pedig közönséges egész Európában. Ami pedig hallatlan dolog, és talám soha meg nem történt, hogy a jégen szekéren mentek volna Dániából Svéciában. De nekem ahhoz mi közöm? Ahoz több vagyon, hogy rettentő hideg házban kellett a nagy telet kitöltenem, és ha az idén meg nem fagytam, megfagyhatatlan leszek ezután. A legényim magok csudálják, hogy maradhatok a hideg házamban. Van is okok hozzá, mert nekik engedtem a meleg házat — és inkább tűrhetek, mint ők, és nem zúgolódom.

De a nagy drágaság és szükség itt — az utcákon egymás keziből vonják ki a kenyeret. Sokszor történt, hogy ebédhez ültem volna, de kenyérem nem volt. Mindezeket nem lehet csudálni; mert máshonnan semmit nem hozhatnak: itt pedig víz, malom, molnár mind összefagyott. Megvallom, hogy örömet megválnék Bukuresttől; mert itt igen únadalmas a lakás. Nem tudom én, micsodaféle emberek ezek, de ezekkel nem lehet társalkodni. Nem kell félni, hogy se Moldovában, se itt egy boér is híjon ebédre. Még gyermekkoromtól fogvást üsmerek egy bőért itt, de legkisebb barátságot hozzám nem mutat. Mikor hozzá megyek, a szót nem kiméli — mint az a többi. Azt ugyan veszem észre, hogy nem mernek a vajdától az idegekkel társalkodni, de magok között is csak oláhok. Megbocsáss, néném, ha elvégezem leveletem; mert egész penitencia írni. Valahány betűt írok, mindannyiszor kell a tűzhöz tartani a pennámot, hogy a ténta megolvadjon. De micsoda tűz ez is? mert még az is sokszor megfagy. Fát igen ritkán, és drágán lehet kapni — ami keveset kaphatok, azt inkább konyhára adom; mert inkább szeretem fázni és jól lakni — mert hidegben jobban esik az étel. Könyörödj, néném, hogy meg ne fagyjak már tavaszig. Noha már közel van, de itt olyan fergetegek vannak, mintha most kezdené a telet. Jó egészséget néném, nekünk meg egy kis lány időt.

CLVL

Bukurest, 22. Maji, 1740.

Hála Istennek, a tél elhagyott bennünket. De mit mondok? majd a tavasz is elhagy, mégis az időről azt észre nem vesszük, hanem csak a kalendáriumból tudjuk. Már több egy holnapjánál, hogy vajdánk nincsen; mert a német visszaadván a töröknek azt a fele részit Havasalföldinek, amelyet bírt, azért Krajovára ment mintegy visszafoglalni, és magát vajdának üsmértetni. Ilyen hasznát vette a német a békesség felbontásának. És az Isten nem engedte meg, hogy Erdély s Magyarország másért büntetessék; mivel egyikben sem tett kárt a török — kivált Erdélyben, hála Istennek — amely emlékezetre való dolog.

Itt még most is minden ritka, és drága, kivált a pite. De nem igen törődöm rajta; mert az Úr segítségével egynehány nap múlva megindulunk Zay úrfival együtt Rodostó felé, és örömet ide hagyom ezt a kéreggel fődött várost. De itt hagyjuk egy kedves bujdosó atyánkfiát, a szegény Pópay sógort, aki elvégezé hosszas bujdosását. így fogyunk lassanként, és annyi sok közül négyen maradtunk, akik a szegény fejedelmet szerencsétlenségünkre idegen országra kísértük. Csak az a vigasztalásunk, hogy mások is meghalnak, nem csak mi. A való, hogy igen sovány vigasztalás, de csak kell valamivel vigasztalni magunkot. Erdélyből még ide senki nem jött, hogy tudakozódhattam volna, hanem csak egynehány száz, akitől csak a len felől lehetett volna tudakozódni. Egy jó magyar papunk vagyon, nem régen érkezett, csíki barát. Azt gondolta szegény, hogy itt is úgy megbecsülik a reverendát és a csuklyát, valamint Csíkban. Mondottuk egynehány-szor neki, hogy tegye le a szent Ferenc köntösét, de nem akarta. A minap hozzám jővén ebédre, egy embertelen török a pipaszárral az orcáját megsimogatta. ő azt szegény békeséges tűréssel vette, és másnap nagy tisztelettel megkövetvén a köntösét, oláh köntöst

vett magára, és azolta nem tart a pipaszártól. A levelemet elvégzem, de azért, hogy hamarébb készülhessek, megindulhassak és megláthassalak.

CLVII.

Rodostó, 22. Junii, 1740.

Néném, jó egy lépés Bukurestről ide. Az Isten ismét visszahozza ide. Még volt itt a rakás kenyérből, arra vissza kellett jőni, amint a török mondja. Annyi időt, tudom, hogy itt el nem töltök, mint az első úttal, és már innét vagy mennyországban, vagy Erdélyben kell menni. Az elmúlt holnapnak 26-ik napján indulunk meg, és tegnap érkezünk ide. Azt kérdehetné ked, bog}' mit csináltunk annyi ideig az úton? Én magam sem tudom, hanem azt tudom, hogy sokat alutunk. Későn indultunk meg mindenkor, és igen idején szállottunk meg. Sok helytt egynehány polturáért a bolgár leány okot megtáncoltattuk. De ők soha el nem fáradnak a táncban; mert csak egy helyben táncolnak, a lábokat ritkán mozzgatják, egy-két lépést tesznek előre, meg annyit hátra, mind abból áll. De a sok éneket nem kímélik; mert magok fűjják, magok járnak. De micsoda ének? hogy ugyan a foga csikorog az embernek, mikor hallja, mint mikor a vasat reszeli a lakatos: hanem csak az a különbség van benne, hogy mikor valamely szépecske énekelt, annak a szava mégis egy kevésbé simábbnak tetszett. Az ő cifraságok abban áll, hogy sokféle pénzt rakjanak magokra. Hajjokot, nyakokot, egyszóval mindenöket megrakják a sokféle rézpénzzel és polturával.

De még más ceremónia is vagy; mert mikor bémegyen az ember valamely bolgár faluban, valamely vénasszony egy rostával eleiben megyén — abban búza vagy — és marékkal az emberre hányja. Kell ugyan neki valamit adni; mert ő sem tartozik elhinteni ajándékon a búzáját.

A Balkány nagy hegyeit harmad napig hágván, az Isten szerencsésen ide hozza vissza minket az előbbeni régi és szomorú lakhelyünkre tegnapi napon.

Micsodás a világ, és micsoda gorombaság azon kapni! de mégis kapnak. Mi haszna már a vezérnek abban, hogy olyan nagy dolgokat cselekedett, ha kitétték? Mikor történt a meg, hogy a török megverte volna a németet? De ő azt a csudát végben vitte — tudom, hogy nem magától — Belgrádot visszavette, és a töröknek a némettel való dicsőséges hadakozását jó békeséggel megkoronázta. Nem érdemiette volna-e a holtig való vezérséget, vagy legalább, hogy egynehány esztendőig bírja? Annyi nagy emlékezetre való dolgok után nem bírható másfél esztendeig a vezérséget. Mit cselekedett Achmet Nissánsi, hogy helyiben tegyék, hanem azt, hogy ő már jól tudta mindenféle levelekre a császár nevét felírni. Már e mint lesz hozzánk? Isten tudja. De úgy leszen, amint ő parancsolja. Innét csakhamar Konstancinápolyban megyünk azért, hogy meglássuk, miben vannak dolgaink. A prussziai király májusnak a végén holt meg.

CLVIII.

Rodostó, 20. Aug. 1740.

Micsoda nyomorúság, néném, abban a nagy városban lakni, ott hegyről hegyre mászkálni, ott hol egyhez, hol máshoz járkálni? De ha nagy baj és fáradság is, de annak meg kell lenni — főképpen az olyanoknak, mint mi, akiknek mástól kell várni. De az Isten ebben az elhagyatott állapotunkban sem hagyott még el, és rendelt szükségünkre valót — áldassék szent neve érette. Úgy nem jártam mégis, mint aki Rómában ment, és a pápát nem látta; mert láttam a császárt — éppen a szállásom előtt ment el. Egyébképpen nem köszöntöttem, hanem azt kívántam, hogy az Isten hozza szent anyaszentegyházában, és adjon egészséget neki; mert ő ad kenyeret nekünk. Hálaadással is kell hozzája lennünk; mert Isten gyűlöli a háláadatlanokat. Elvégezvén tehát dolgomat, hajóra ültem, és ma visszaérkeztem. Igen jó hajókázásom volt, est ve indultam meg, ma reggel itt voltam, és itt vagyok, és itt

leszek, amég a mindenható Istennek tetszik. Ha itt lesz halálom, legyen akaratja: ha innét máshová küld, abban akaratja legyen meg, csak szent áldása legyen rajtam. Ámen.

CLIX.

Rodostó, 19. Nov. 1740.

Micsoda nagy hír e, néném! cseng-é a füled? A római császár megholt 20-dik Octobris. E nagy dupla hír: mind a, hogy egy nagy császár holt meg, mind a, hogy az austriai ház elfogyott a férfiú ágról. Micsoda szép állapot élni; mert ha megholtunk volna, nem értünk volna meg ilyen nagy dolgot. Eztet ami atyáink meg nem érték. Micsoda nagy változást okozhat ez e világban, ebben a nagy vendégfogadóban! Az ó törvényben, akik levelesek voltak, visszámehettek a főpap halála után — hát várhatjuk-é azt? Erre a hírre százféle gondolatok jönnek eszemben; de talám egyik sem lesz ennyire nagy, amint gondolom. Azért hagyjuk arra a nagy cselédes gazdára. — És ha a levél igen kicsiny, a hír igen nagy. Mint vagy, néném? Az egészség jó szolgál-é? Vigyázz reá néném; mert látod-é, mi jó élni! Majd elfelejtettem volna, hogy az Isten jó pápát adott: augustusnak a végén választották cardinális Lambertinit. Most Benedictus XIV-diknek híják, 64 esztendő.

CLXII.

Rodostó, 15. Maji, 1741.

Mint vagy édes néném? Az egészség mint szolgál? Szoktak-é írni abban a nagy városban tavasszal? Talám nem, mert már régen nem vettem leveledet, nagyon hat napja. A jégszívűnek, mint az én néném, a nem sok: de egy székely szívnek igen sok. Én pedig nem régen küldöttem egy nagy levelet; mert itt szeretnek írni tavasszal is, és még nagyobb gyönyörűséggel, mint egyébkor. Mert úgy tetszik, hogy tavasszal a virágokkal együtt a barátságot is meg kell újí-

tani, és most több édesebb szók jönnek az elménkre, mint más időkben. Annak mi az oka, az asszonyok jobban tudják. Elég a, hogy a nagy száraz tél után száraz tavaszunk legyen. De minden bővességgel mutatja magát; mi pedig csak hervadunk mind magunk, mind minden dolgunk. Ahol meghasonlás legyen, nincsen ott Isten áldása. — Hárman-négyen vagyunk, mégis meg nem állhatunk; mert az a veszett egyenlenség csak közöttünk marad. Noha tahinja nincsen a portától, de csak élődik; mert mi magunk tápláljuk veszedelmünkre. Ha rajtam állana, régen eltemettem volna: de, amint látom, ő fog minket eltemetni. Itt semmi olyan hírek nincsenek, amelyek minket illetnének: hanem csak azt látjuk, hogy mindenütt készülnek a hadakozáshoz. A brandeburgus jóformában elkezdette. A követek mindenfelől mennek nagy pompával Francofurtumban a császárválasztásra, ők lásák, azzal nem törődöm, hanem csak azzal törődöm, hogy a néném egészsége fris legyen.

CLXIV.

Rodostó, 21. Aug. 1741.

Azt kérde, néném, hogy mit csinálunk, és mivel töltjük az időt? Az első kérdésre azt felelem: hogy a legnagyobb dolgunk a, hogy eszünk, iszunk — a másikára azt, hogy aluszunk, és a tengerparton sétálunk. Nem elég dolog-é mindez egy bujdosónak? Azonban várjuk, hogy valaki haza vessen minket, valamint Jeruzsálemben a betegek várták a Silóé tója mellett, hogy az angyal felkeverje a vizét, és abban vessék őket. De azt az angyal keverte fel, és nem ember. Hagyjuk a bölcseségnek angyalára magunkot. ő tud mindeneket, mint kell lenni. Nékem pedig a hazám jóvát, és csendességit kell kívánnom, és nem csak különösen a magamét.

A bavarus a Csehországért való hadakozást elkezdte a francia segítségével. A magyar királynét is megkoronázták 25-dik Junii. A lovon való ceremó-

niát is végben vitte, a világnak három részire vágott a karddal, megmutatván, hogy annyifelé! való ellenség-től megoltalmazza az országot. A ceremónia igen szép. Hagyjuk Isten akaratja alá magunkot. Ahol nincsen emberi reménység, ott vagyon az isteni segítség. Másszor többet. Pola téti.

CLXV.

Rodostó, 15. Sept. 1741.

Ha csak az idő járásáról diáriumot nem csinállok, nem tudok mit írni. Ezután csak azt írom; ma jó idő volt, tegnap esett, tegnapelőtt nagy szélvész. Az ilyen nem levél, hanem kalendárium, és már előre ellátom, hogy mire ítélné ked az olyan levelet. Istennek hála, kedves néném, nagy csendességben töltjük napjainkot. A mi napjaink mind egyszínűek, semmi külömbözés nincsen közöttök. Ma olyan, mint holnap, holnap is csak olyan lesz, mint ma volt. Mindenkor egyaránsú dolgokban foglalatoskodunk, és mindenkor vonjuk magunk után hosszas bújdosásunkot, amelynek talám csak a halál veti végét.

Tartozunk meghálálni a királynénak hazánkból való kirekesztetésünket, mivel ott az élet fogyatkoztatására több ok vagyon. Itt nincsen bajunk se tisztartóval, se számvetővel. A perlekedésben a fejünk nem fáj. A kvártélyos nem szomorgat. A jószág szerzésén vagy elvesztésén nem törődünk. A más sorsát, tisztségét, előmenetelét, udvarházát nem irigyeljük. Gondolom, hogy más sem irigyli a mieinket. A gazdasszony zsimbelődésit nem halljuk, se supánkodását, hogy ez, vagy amaz nincsen. Abban nem törjük a fejünket, hogy a gyermekinknek micsoda jószágot hagyjunk, mint neveljük, micsoda tisztséget, házaságot szerezzünk nekik.

A bavarus a királyné ellen hadakozik a franciával Csehországért, a prussus meg Siléziáért. Micsoda nagy telhetetlenség, mikor az ember bé nem éri a magáéval. A bavarus cimbora nélkül Csehországot se el nem

veheti, se meg nem tarthatja. A keresztyének egymást fogyasztják, a török azt békeséges szemekkel nézi. Én is békeséges egészséget kívánok nénémnek.

CLXVII.

Rodostó, 15. Junii, 1742.

A császár halálától fogvaást igen nagy dolgok történtének. A leányát ki akarák fosztani minden jószágiból. A bavarus Csehországot akará elvenni, hadakozék is érette, de rossz vége lett. A prussus pedig azt állította, hogy nagyobb köze volna Siléziához, mint az austriai háznak. A hadakozást elkezdvén, másfél esztendeig hadakozék érette, végűre el is nyeré, és a békeséget megcsinálá a magyar királyné a prussussal ebben a holnapba. Abban bizonyos vagyok, hogy az austriai ház soha el nem felejtí Siléziát. Valamikor akkor, de a békeség felbomlik. Megérjük-é mi azt, vagy sem, az Úr tudja. Azt tudom, hogy a nénémnek egészséget kívánok.

CLXX.

Rodostó, 15. Sept. 1747.

Miért kívánni hosszú életet, mivel Mathuzsálem megholt — és mért vágyini a nagy tisztségekre, mivel Méhemet vezért letevék az elmúlt holnapban. Ha mindenik letett vezér után egy prédikációt akarnánk csinálni az életnek, a szerencsének változásáról, állhatatlanságáról, soha sem volna annak vége. Hanem ezután csak azt mondjuk a letett vezérekről: adjak számot sáfárságtokról. A vezér pedig Abdula pasa.

Ennek a holnapnak az tleín érkezek Konstanciánápolyban gróf d'Esalleur, hogy követ lenne a portán. A felesége lengyel, Lubumérczky famíliából. Ez a francia úr Parisból Saxoniában, onnét Lengyelországban került Törökország felé.

A keresztyének között nagy hadakozás vagyon. A török békeségben vagyon. Adja Isten lelki békeségit nekünk.

CXCIII.

Rodostó, 23. Nov. 1754.

Minden bizonnal tudom, hogy örülni fogsz azon, hogy Isten kegyelméből a szomorú setétség elhagyta a szemeimet. Soha sem szabad senkinek is, még az ellenségünknek is, rosszat kívánni. De a bizonyos, hogy másnak vakságot kívánni nagyobb, mintsem halált. A szemem világa minden orvosság nélkül csak az Isten kegyelmével tért vissza. Ennek a holnapnak a kezdetén valamivel jobban kezdek látni. Ennek előtte pedig egynehány nappal a szemeimben kezdem érzeni, mintha valami gaz esett volna mind a kettőben, valami szúrta őket két vagy három nap, tudom pedig, hogy semmi nem esett a szemeimben: másokkal is nézettem, semmit nem láttak. A jutott eszemben, hogy talám a hárttyikák, amelyek a szemeim előtt voltak, talám azok akarnak leesni. Úgy is lett; mert harmadnap múlva nem éreztem azt a nehéz szúrást a szemeimben, és sokkal világosabban láttam. Egy szóval az Isten kegyelméből ma az innepem napján az imádságos könyvnek hasznát vehettem, amely nem lehetett másfél esztendőttől fogva. Én is immár jobban szánom a vakokat. De ha a testi vakság nagy dolog: a lelki százszorta nagyobb. Kedves néném, oltalmazzon meg az Isten mindenikétől.

CXCIV.

Rodostó, 14. Dec. 1754.

Kedves néném, lehet-é nagyobb hírt írni, mint egy hatalmas császárnak halálát? Ma hallottuk meg, hogy tegnap Mamut császár elhagyá a világot. Egynehány napig betegeskedvén, a nép igen kívánta volna látni; olyan helyre viteté magát, ahol megláthatá. Tegnap, hogy a népnek kedvit találja, nagy erőt vévén magán, lóra ült, és a szent Sophia templomában ment. Mikor visszatért volna, ha meg nem kapták volna, leesett

volna a lóról, és amidőn a házához érkezek, csakhamar meghala. Elmondhatni, hogy nagy császár volt; a hadakozásba szerencsés volt, azt elmondhatni; azt is elmondhatni, hogy nem kívánta a hadakozást elkezdeni, és békeségben akart uralkodni. Egynehányszor akartak zenebonát indítani ellene, de ő annak elejét vette, lecsendesítette, és az indítóktól a fejeket elvétette, hogy többé azt ne cselekedjék. A nép igen szerette mind keresztyén, mind török; maga is a keresztyénekhez jó akarattal volt. A birodalmat csendesen igazgatta: kegyetlen nem volt, a vezérit sokszor megváltoztatta, de egyet sem öletett meg. Elmondhatni fellőle, hogy nagy császár volt, noha kis termetű. Helyiben Oszmánt tették, az atyjáról való testvéröccsét — a pedig legkisebb ellenmondás nélkül mene végben. Oszmánnak az anyja még él — az is megmenekedék a rabságtól. Mind Mamut, mind Oszmán a Musztafa császár fiai. — Immár harmadik császár vendégi vagyunk. Az Isten ő szent felsége az ő kezekből táplál minket bőséggel. Kedves néném, kalinica.

CCVII.

Rodostó, 20. Dec. 1758

Kedves néném! nem csak mi, hanem az egész emberi nemzet olyan, mint a halálra ítéltetett rabok, akik nem tudják, mikor viszik ki a halálra. A mi sorsunk éppen olyan. Mennyi urakot, nemes embereket temettünk már el, kit egy, kit más esztendőben? Úgy annyira, hogy már csak ketten maradtunk volt Zay úrral. Az Isten azt is kivevé a bújdosásból 22-dik Octobris. Már most egyedül maradtam a bujdosók közül, és nem mondhatom, mint eddig, hogy hadd vigyék ki ezt vagy amazt előre; mert egyedül maradván, nekem kell kimenni az áldozatra. A Csáki úr halála után Zay urat tette volt a porta a magyarok fejévé, akik ebben az országban vannak a császár protectiója alatt. Halála után a portára kellett mennem, hogy hírré adjam halálát. — A szokás

szerént engemet tettek básbúggá. Mert azt jó megtudni, hogy akik ebben az országban az öreg Rákóczi-val jöttünk, azok közül csak én maradtam. Hanem akik most velem vannak, azok újak. Micsodás a világ! Mennyi változáson mentem már által, de az Istennek gondviselése mindenkor velem volt, és vagyon mindnyájunkkal. Egész prédikációt csinálhatnék a sirlomnak völgyében lévő változó életünkről. Amely változást mindaddig próbáljuk, valamég az örömnök hegyére nem megyünk.

Vagyon immár egynehány napja, hogy ide visszaérkeztem. Mit rendel az Úr ezután felőlem? az ő kezében vagyok. Hanem azt tudom, hogy; a pornak porrá kell lenni. És boldog az, aki nem az Úrnak, hanem az Úrba hal meg. Annyi hosszas bújdosásom után kellé mást kívánnom annál a boldogságnál?

Az első levelemet amidőn a nénémnek írtam, huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvankilencedikben írom. Ebből kiveszek 17 esztendőt, a többbit a haszontalan bújdosásban töltöttem. A haszontalant nem kellett volna mondanom; mert az Isten rendelésiben nincsen haszontalanság; mert ő mindent a maga dicsőségére rendel. Arra kell tehát vigyáznunk, hogy mi is arra fordítsuk, és úgy minden irántunk való rendelése üdvességünkre válik. Ne kívánjunk tehát egyebet az Isten akaratjánál. Kérjük az üdvességes életet, a jó halált, és az üdvességet. És azután megszűnünk a kéréstől, mind a büntől, mind a bújdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Ámen.